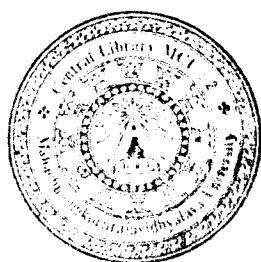

การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในบทอาขยาน

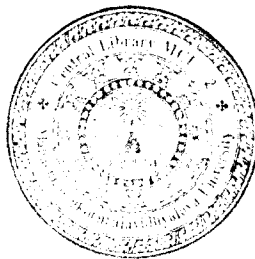
พระมหาลำดวน วรปญฺโญ (พุทธพิมพ์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๔๙

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

The Analytical Study of Buddhadhamma
Appearing in Recitation texts.

Phramahā Lamduan Varapañño (Phutphimphā)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระศรีสิทธิมนี)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(พระศรีสิทธิมนี)

กรรมการ

(พระเมธีรัตนดิลก)

กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เสาวณิต วิงวอน)

กรรมการ

(นายสมชัย ศรีนอก)

กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ประคอง เจริญจิตรกรรม)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระเมธีรัตนดิลก

ประธานกรรมการ

ผศ.ดร.เสาวณิต วิงวอน

กรรมการ

นายสมชัย ศรีนอก

กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในบทอาขยาน

ผู้วิจัย : พระมหาคำควน วรปัญญา (พุทธพิมพ์)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระเมธีรัตนคติก ปธ.ธ., พธ.บ., MA, Ph.D

: ผศ. ดร. เสาวณิต วิงวอน B.A., M.A., Ph.D

: นายสมชัย ศรีนอก ป.ธ. ๔, พ.ม., พธ.บ., พธ.ม.

วันสำเร็จการศึกษา : ๕ พฤศจิกายน ๒๕๔๕

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมาของบทอาขยานที่เคยมีมาในอดีตและวิเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในบทอาขยานภาษาไทยซึ่งกระทรวงศึกษาธิการกำหนดไว้เมื่อปี ๒๕๔๒ ทั้งบทหลัก บทรอง ระดับประถมศึกษาปีที่ ๑ - ๖ และระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๑ - ๖ รวมทั้งช่วงชั้น ผู้วิจัยวิเคราะห์คำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในบทอาขยาน และคุณค่าของบทอาขยานที่มีต่อสังคมไทย เพื่อยืนยันความสำคัญของบทอาขยาน

บทอาขยานนับเป็นมรดกทางวัฒนธรรม สะท้อนภาพการศึกษาในอดีตที่ผูกพันกับพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะ การท่องจำบทอาขยานเป็นกระบวนการศึกษาที่เรียกว่า “มุขปาฐะ” โดยการถ่ายทอดความรู้จากปากต่อปาก เช่นเดียวกับการจำพระไตรปิฎกของพระพุทธศาสนา และเพื่อง่ายแก่การจำก็มักแต่งเป็นคำประพันธ์ประเภทร้อยกรอง ชนิดต่างๆ เมื่อศึกษาวิเคราะห์บทอาขยานภาษาไทยพบว่าคำประพันธ์ที่แต่งด้วยร้อยกรองหลายประเภทเช่น ประเภทกาพย์ ประเภทกลอน ประเภทโคลง ประเภทฉันท์ ประเภทร่าย พบหลักฐานการเกิดขึ้นของบทอาขยานภาษาไทยครั้งแรกสมัยรัชกาลที่ ๕ ที่ทรงให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ และกวีอีกหลายคนช่วยกันแต่งบทออกสร้อยสุภาษิตเพื่อให้เด็กท่องจำ

บทอาขยานทั้งสิ้นมีการสอดแทรกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ระดับประถมศึกษา จัดไว้สิบสี่หมวด คือ หลักธรรมเกี่ยวกับ ความกตัญญูกตเวที ความสามัคคี วิริยะความเพียร ปัญญา ทาน กรรม วาจาการพูด สัจจะ อباขมุข เมตตา อิทธิบาท ๔ สติ ศีล และ ไตรลักษณ์ ส่วนระดับมัธยมศึกษา มี ๑๗ หมวด คือ หลักธรรมเกี่ยวกับ ความกตัญญูกตเวที การคบมิตร ความ

เพียร ปัญญา ทาน กรรม วาจา สัจจะ อบายมุข เมตตา อริยสัจ สันติ ศีล โลกุตระธรรม จิต
ศรัทธา และ พระพุทธคุณ รวมเป็น ๑๗ หมวด

คุณค่าของบทอาขยาน ที่มีต่อสังคมไทยจัดไว้ ๔ ด้านคือ

๑) คุณค่าด้านจิตใจ ด้วยความที่บทอาขยานเป็นบทร้อยกรอง มีความงดงามทั้งฉันท
ลักษณ์และสาระธรรมคำสอนประกอบกับมีวิธีการอ่านที่มีความไพเราะ ทำให้ผู้อ่านประทับใจเกิด
อารมณ์คล้อยตามมีจิตใจอ่อนโยนมีความสุข

๒) คุณค่าด้านวัฒนธรรม สะท้อนภาพวิถีชีวิต (อาชีพการงาน ขนบธรรมเนียม)
สะท้อนค่านิยม การรู้คุณค่าต่อผู้มีคุณ ค่านิยมเรื่องความซื่อสัตย์ ค่านิยมเรื่องความขยันหมั่นเพียร
สะท้อนความเชื่อ สะท้อนขนบธรรมเนียม

๓) คุณค่าด้านหลักพุทธธรรม เป็นคุณค่าด้านอรรถสาระธรรมนำสู่การปฏิบัติ

๔) คุณค่าด้านความรู้ภูมิปัญญา เป็นวิธีการให้ความรู้ของคนโบราณ ที่ใช้วรรณกรรม
เป็นสื่อปลูกฝังความรู้คุณธรรมจริยธรรม ให้ความรู้ด้านต่างๆ เช่น ด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
ด้านวิทยาศาสตร์ ด้านภาษาถิ่นภาคเหนืออีสานใต้ ด้านศิลปกรรมสถาปัตยกรรมไทย และ ด้าน
การศึกษานักวิชาการและครูปฏิบัติการสอนได้สนับสนุนว่า บทอาขยานช่วยส่งเสริมการเรียนรู้
วรรณกรรมโคลงกลอนทำให้ซึมซับความงามแห่งวรรณศิลป์เป็นแบบอย่างคำประพันธ์ ทำให้ได้
ข้อคิดนำมาปฏิบัติได้ ผ่อนคลายความตึงเครียด มีจิตใจอ่อนโยน ช่วยให้มีสมาธิ ปลูกฝังด้าน
คุณธรรม จึงให้คุณค่าแก่สังคมไทยมาก ควรแก่การส่งเสริมต่อไป

Thesis Title : The Analytical Study of Buddhadhamma Appearing in the Recitation Texts.

Researcher : Phramaha Lamduan Varapañño (Phutphimphā)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee:

: Phra MedhiRattanadilok, Pali IX, B.A., M.A., Ph.D.

: Assistant Prof. Sauvanit Vingvorn, B.A., M.A., Ph.D.

: Mr. SomChai Srinork, Pali IV, B.A., M.A.

Date of graduation : November 9, 2006

ABSTRACT

This thesis aims at studying the background of the recitation texts appearing in the past and the analytically studying the Buddhist doctrines appearing in Thai recitation texts set by the Ministry of Education in 2542 B.E. They are the main texts and the minor ones at the level of the elementary education from the first year to the sixth year and the secondary education from the first year to the sixth year, including the four-classed intervals. The researcher has analyzed the Buddhist doctrines appearing in the recited verses as well as the values in the recited verses influencing the Thai societies for insisting on the importance of the recitation texts.

The recitation texts are the parts of the cultural heritage which reflects the past image of education that was particularly tied up with Buddhism. Learning by heart the recitation texts is the process of learning called “Mukhapātha” (word of mouth, oral tradition or verbal recital). It is the same process as remembering the Tripitaka in Buddhism in order to remember easily. The authors usually compose various kinds of verses for the same purpose. It is found that the recitation texts are composed by many kinds of verses called in Thai, as Kābya, Klon, Glong, Chanda and Rai. Besides, the original evidence of the Thai recitation texts was firstly found in King Rāmā V's reign. When he ordered Krom phrayā Damrohḡ Rājānubhāb and many

poets to compose the proverb-verses (Bot-Dok-Soi-Su-Bhā-Sit) for the children to learn by heart.

However, the Buddhist doctrines have been interpolated in all the recitation texts. At the elementary level, the principles of Dhamma are divided into fourteen sections, namely :- the gratitude, the harmony, the energy, the wisdom, the charity, the speech, the truth, the evil path, the loving-kindness, the four bases for success, the mindfulness, the morality and the three characteristics of existence. At the secondary level, the principles of Dhamma are divided into seventeen sections, namely :- the gratitude, the association with friends, the effort, the wisdom, the charity, the karma, the speech, the truth, the evil path, the loving-kindness, the noble truth, the peace, the morality, the metaphysics, the mind, the faith and the Buddha's virtues.

The value of the recitation texts influencing the Thai societies is provided into four sides as the follows :

- 1) The mental value. As the recitation texts are composed of the sweet sound and good prosody including the essential doctrines, the readers can, thus, have the impression, the compliance with them, the gentle minds, and the happiness.
2. The cultural value. The recitation texts show the prosperity of language including the justice, the effort and the faith.
3. The ethical value. It is the value leading the people to practise the Buddhist doctrines.
4. The intellectual value. It is the method of giving intellect by the ancient Thai people with the literature as a medium for the purpose of giving the ethical knowledge of various subjects to the Thai people in general.

The recitation texts, thus, show the states of being the Thai nationality, the tender minds and the ethics in the Thai societies. Therefore, they should be promoted for ever.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลงได้เพราะอาศัยการช่วยเหลือของอาจารย์ที่ปรึกษาทั้ง ๓ ท่าน คือ พระเมธีรัตนดิลก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เสาวณิต วิงวอนและนายสมชัย ศรีนอก ที่ได้กรุณาสละเวลาให้คำแนะนำตรวจแก้วิทยานิพนธ์มาโดยตลอด จนทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้จบลงอย่างสมบูรณ์ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความเอาใจใส่ของอาจารย์ที่ปรึกษาทั้ง ๓ ท่าน จึงขอขอบคุณไว้ ณ โอกาสนี้

นอกจากนี้ต้องขอขอบคุณรองศาสตราจารย์ประคอง เจริญจิตรกรรม ที่ได้ช่วยตรวจแก้ไขขอขอบคุณนักวิชาการจากสถาบันภาษาไทย สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานมี นางปราณี ปราบริปู นางสาวนิจสุตา อภินันทาภรณ์และนางสาวอรอร ฤทธิ์กลาง ที่ได้เอื้อเฟื้อช่วยเหลือให้ข้อมูล ทั้งเอกสารหนังสือ และให้สัมภาษณ์และขอขอบคุณอาจารย์สอนภาษาไทยจากโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ โรงเรียนวัดพระเชตุพน โรงเรียนราชพิพิธ และโรงเรียนสวนกุหลาบที่ให้ข้อมูลหนังสือเรียนและให้สัมภาษณ์มาโดยลำดับ

วิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยได้อาศัยสำนักเรียนวัดพระเชตุพน กรุงเทพมหานคร เป็นที่ศึกษาค้นคว้าจนสำเร็จลงไปได้ด้วยดี กราบขอบพระคุณพระวิเชียรธรรมคุณาธารผู้อำนวยการโรงเรียนบาลีสาริตศึกษาที่เอื้อเฟื้อเครื่องใช้ในการพิมพ์วิทยานิพนธ์และขอบคุณพระครูใบฎีกาสันนันทกรโก (ไทยรักษ์) ที่คอยให้คำแนะนำมาโดยตลอด ขอขอบคุณพระมหาขวัญชัย กิตติปาโล ที่ช่วยตรวจแก้ บทความภาษาอังกฤษให้ ขอขอบคุณพระมหาสุชาติ สุชาติ พระมหาธิติ อนุภทโท นางสาวภิญญา จรีศรี ที่ช่วยพิมพ์ ช่วยตรวจแก้จนงานสำเร็จไปได้ด้วยดี

ขออนุโมทนาขอบคุณนางสาวศศิวรรณ กำลังสินเสริม ที่ช่วยค้นและถ่ายเอกสารหนังสือมาให้ประกอบการทำงานและขออนุโมทนา นางสาวจรินทร์ทิพย์ ปัญญา ที่ช่วยแนะนำในการค้นหนังสือในห้องสมุดธรรมศาสตร์จนสามารถรวบรวมจัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม ความดีและคุณานุประโยชน์ของวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยขออุทิศเป็นเครื่องบูชาพระรัตนตรัยและแด่บิดามารดา คุณครู อุปัชฌาย์อาจารย์ตลอดจนผู้มีอุปการคุณต่อผู้วิจัยทุกๆ ท่าน

พระมหาลำดวน วรปัญญา

๙ พฤศจิกายน ๒๕๔๙

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ต
สารบัญ	ม
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ณ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย	๕
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๕
๑.๔ คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๕ บทบาททวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย	๗
๑.๗ ขอบเขตของการวิจัย	๘
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับในการวิจัย	๘
บทที่ ๒ ประวัติความเป็นมาของบทอาขยานทั้งในอดีตและปัจจุบัน	๑๐
๒.๑ ความหมายและความเป็นมาของบทอาขยาน	๑๐
๒.๒ ความสำคัญของบทอาขยาน	๑๓
๒.๓ บทอาขยานระดับประถมศึกษา	๑๕
๒.๓.๑ บทอาขยานระดับประถมศึกษา บทหลัก	๑๖
๒.๓.๒ บทอาขยานระดับประถมศึกษา บทรอง	๒๕
๒.๔ บทอาขยานระดับมัธยมศึกษา	๒๖
๒.๔.๑ บทอาขยาน บทหลัก ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น	๒๘
๒.๔.๒ บทอาขยาน บทหลัก ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย	๓๗
๒.๔.๓ บทอาขยานบทรอง ระดับมัธยมศึกษา	๔๙

๒.๖	สรุปบทอาชยาน	๕๑
๒.๖.๑	สรุปความเป็นมาของบทอาชยาน	๕๑
๒.๖.๒	ลักษณะวรรณกรรม	๕๒
บทที่ ๓	วิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในบทอาชยาน	๕๗
๓.๑	วิเคราะห์หลักธรรมจากบทอาชยานระดับประถมศึกษา	๕๗
๓.๑.๑	บทอาชยานที่สอดแทรกหลักความกตัญญูกตเวที	๕๗
๓.๑.๒	บทอาชยานที่สอดแทรกหลักความสามัคคี	๕๙
๓.๑.๓	บทอาชยานที่สอดแทรกเรื่องวิริยะ ความเพียร	๖๓
๓.๑.๔	บทอาชยานที่สอดแทรกเรื่องปัญญา	๖๕
๓.๑.๕	บทอาชยานที่สอดแทรกเรื่องทาน	๖๘
๓.๑.๖	บทอาชยานที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องกรรม	๗๐
๓.๑.๗	บทอาชยานที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องวาจา	๗๒
๓.๑.๘	บทอาชยานที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องสัจจะ	๗๔
๓.๑.๙	บทอาชยานที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องอบายมุข	๗๔
๓.๑.๑๐	บทอาชยานที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องเมตตา	๗๖
๓.๑.๑๑	บทอาชยานที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องอิทธิบาท ๔	๗๗
๓.๑.๑๒	บทอาชยานที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องสติ	๗๘
๓.๑.๑๓	บทอาชยานที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องศีล	๗๘
๓.๑.๑๔	ไตรลักษณ์	๗๙
๓.๒	วิเคราะห์หลักธรรมจากบทอาชยานระดับมัธยมศึกษา	๘๐
๓.๒.๑	บทอาชยานที่สอดแทรกหลักความกตัญญูกตเวที	๘๐
๓.๒.๒	บทอาชยานที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องการคบมิตร	๘๔
๓.๒.๓	บทอาชยานที่สอดแทรกหลักวิริยะ ความเพียร	๘๖
๓.๒.๔	บทอาชยานที่สอดแทรกหลักปัญญา	๘๙
๓.๒.๕	บทอาชยานที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องทาน	๙๐
๓.๒.๖	บทอาชยานที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องกรรม	๙๒
๓.๒.๗	บทอาชยานที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องวาจา	๙๖
๓.๒.๘	บทอาชยานที่สอดแทรกหลักสัจจะ	๙๙
๓.๒.๙	บทอาชยานที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องอบายมุข	๑๐๑

๓.๒.๑๐ บทอาชยานที่สอดแทรกหลักเมตตา	๑๐๑
๓.๒.๑๑ บทอาชยานที่สอดแทรกหลักกรรมเรื่องอริยสัจ	๑๐๔
๓.๒.๑๒ บทอาชยานที่สอดแทรกหลักกรรมเรื่องสันติ	๑๐๖
๓.๒.๑๓ บทอาชยานที่สอดแทรกหลักกรรมเรื่องศีล	๑๐๗
๓.๒.๑๔ บทอาชยานที่สอดแทรกหลักกรรมเรื่องโลกุตรธรรม ๙	๑๐๘
๓.๒.๑๕ บทอาชยานที่สอดแทรกหลักกรรมเกี่ยวกับจิต	๑๐๙
๓.๒.๑๖ บทอาชยานที่สอดแทรกหลักกรรมเรื่องศรัทธา	๑๑๐
๓.๒.๑๗ บทอาชยานที่สอดแทรกหลักกรรมเรื่องพระพุทธรูป	๑๑๑
๓.๓ สรุปบทอาชยานตามประเภทหลักกรรม	๑๑๑
บทที่ ๔ คุณค่าของบทอาชยานที่มีต่อสังคมไทย	๑๑๔
๔.๑ วิเคราะห์คุณค่าของบทอาชยานที่มีต่อสังคมไทย	๑๑๔
๔.๑.๑ คุณค่าด้านจิตใจ	๑๑๖
๔.๑.๒ คุณค่าด้านวัฒนธรรม	๑๒๑
๔.๑.๓ คุณค่าด้านหลักพุทธธรรม	๑๓๑
๔.๑.๔ คุณค่าด้านความรู้ภูมิปัญญา	๑๓๔
๔.๒ วิเคราะห์ความคิดเห็นนักวิชาการและครูปฏิบัติการสอน	๑๔๕
๔.๒.๑ วิเคราะห์ความคิดเห็นของนักวิชาการ	๑๔๕
๔.๒.๒ วิเคราะห์ความคิดเห็นของครูปฏิบัติการสอน	๑๔๘
๔.๓ สรุป	๑๕๖
บทที่ ๕ สรุปและเสนอแนะ	๑๕๘
๕.๑ บทสรุป	๑๕๘
๕.๒ เสนอแนะ	๑๖๐
บรรณานุกรม	๑๖๑
ภาคผนวก	๑๖๔
ประวัติผู้วิจัย	๑๗๖

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

การใช้อักษรย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์นี้ ใช้อ้างพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๕ เรียงความตามอักษรวิธีในภาษาดังนี้

พระสุตตันตปิฎก

ขุ.ขุ.	(ไทย)	=	สุตตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.จตุกก.	(ไทย)	=	สุตตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จตุกกนิบาตชาดก	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)

การใช้หมายเลข

๑. พระไตรปิฎกจะแจ้งฉบับคัมภีร์พระไตรปิฎกและ พ.ศ. ด้วย เล่ม ข้อ หน้า ตามลำดับ ตัวอย่างที่ ๑ ที.ปา. (ไทย) ๑๑ / ๒๕๒ / ๒๐๔ หมายถึง พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค (ภาษาไทย) เล่มที่ ๑๑ ข้อ ๒๕๒ หน้า ๒๐๔

ตัวอย่างที่ ๒ ขุ.ชา. จตุกก. (ไทย) ๒๗ / ๓๑ / ๑๖๒ หมายถึง พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จตุกกนิบาตชาดก (ภาษาไทย) เล่มที่ ๒๗ ข้อ ๓๑ หน้า ๑๖๒

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

“เมืองไทยเป็นเมืองพระพุทธศาสนา มีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ด้วยคนไทยส่วนใหญ่เป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา ได้ยกย่องเทิดทูนพระพุทธศาสนาเป็นสรณะแห่งชีวิตสืบทอดต่อกันมาเป็นเวลาช้านานนับพันปี”^๑ การศึกษาไทยผูกพันกับพระพุทธศาสนาโดยลำดับมีการถ่ายทอดแนวความคิดและหลักการดำเนินชีวิตให้แก่เยาวชนเพื่อให้เยาวชนรู้และเข้าใจชีวิตที่ต้องอยู่ร่วมกันเป็นหมู่ซึ่งเราเรียกกันว่าสังคมได้ถูกต้องอย่างชาญฉลาดโดยจะมีการสอดแทรกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้เยาวชนได้ศึกษาในรูปแบบต่างๆ เยาวชนจะรับไว้อย่างมีความสุขและบันเทิงใจในรูปของบทร้อยกรอง มีกาพย์ กลอน โคลง ฉันท์ ร่าย ที่มีความไพเราะทั้งเสียงและความหมาย บทสวดที่สอดแทรกหลักธรรม คำสุภาษิตคำพังเพย จากแนวคิดทางพระพุทธศาสนาอันอุดมด้วยคติธรรมเครื่องสอนใจในรูปของบทกวีนิพนธ์หลากหลายแนวหลากหลายวิธีเป็นการเรียนรู้อย่างธรรมชาติด้วยวิธีการร้องบ้าง ขับบ้าง อ่านทำนองเสนาะบ้าง ผู้เรียนก็ได้รับคติธรรมความรู้ไปอย่างมีความสุข เป็นความฉลาดของภูมิปัญญาไทยดั้งเดิมที่ต้องการให้หลักธรรมที่ถูกเรียงร้อยมาอย่างไพเราะนั้นเข้าไปอยู่ในความทรงจำของเยาวชนเป็นเหมือนภูมิคุ้มกันไม่ให้เยาวชนตกไปในที่ชั่ว จะทำสิ่งใดซึ่งเป็นเรื่องไม่ดีก็จะฉุกใจคิดได้ก่อนเสมอหรือไม่ก็เป็นการปลุกใจให้รักชาติรู้รักสามัคคี ขณะเดียวกันก็จะจำลักษณะคำประพันธ์แต่ละชนิดได้อย่างแม่นยำ บทร้อยกรองที่ใช้ในการท่องจำเหล่านั้นเรียกว่า “บทอาขยาน” ดังตัวอย่างว่า

เด็กเอ๋ยเด็กน้อย	ความรู้เรายังด้อยเร่งศึกษา
เมื่อเติบโตใหญ่เราจะได้มีวิชา	เป็นเครื่องหาเลี้ยงชีพสำหรับตน
ได้ประโยชน์หลายสถานเพราะการเรียนรู้ จงพากเพียรไปเถิดจะเกิดผล	

^๑พระมหาสมชัย สิริวฑฒโน, “หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในบทเพลงลูกทุ่งไทย”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๗.

ถึงลำบากตรากตรำก็จำทน

เกิดเป็นคนควรหมั่นขยันเอย ^๒

ต่อมามีนักการศึกษาที่จบมาจากตะวันตกพยายามนำเสนอแนวคิดการศึกษาแบบใหม่ที่ไม่จำเป็นต้องท่องจำเข้ามา จึงไม่ให้ความสำคัญต่อบทอาขยาน ดังจะเห็นได้ว่า “การประกาศใช้หลักสูตรประถมศึกษาและมัธยมศึกษาพุทธศักราช ๒๕๒๑” ^๓ กิติ และ “หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย ๒๕๒๔” ^๔ กิติ “หลักสูตรฉบับปรับปรุงปี ๒๕๓๓” ^๕ กิติ ไม่มีการบังคับให้ท่องบทอาขยานเลย จนบทอาขยานได้หายไปจากสังคมไทยแม้แต่ชื่อบางคนก็ไม่รู้จักด้วยซ้ำ นักวิชาการบางส่วนจึงหันมาทบทวนข้อผิดพลาดแล้วเริ่มบรรจุบทอาขยานเข้ามาใหม่อีกครั้งใน “ปีพุทธศักราช ๒๕๓๘” ^๖ แต่ก็ยังไม่แพร่หลาย ช่วงระยะเวลาดังกล่าวเด็กไม่มีโอกาสได้ศึกษาท่องจำบทอาขยานเลย ทำให้เสียโอกาสในการศึกษาบทอาขยานดีๆ ที่เป็นแบบอย่างคำประพันธ์และเป็นเครื่องสอนใจเป็นผลกระทบที่เด่นชัดที่สุดว่าความสำคัญของบทอาขยานที่คนโบราณท่านมอบให้เป็นมรดกแก่เรานั้นกำลังจะหายไปแล้วและอาจจะสูญไปจากสังคมไทย

การศึกษาของไทยในอดีตสัมพันธ์กับวัดหรือพระพุทธศาสนาซึ่งจะแทรกหลักธรรมไว้ให้เยาวชนได้ศึกษาจดจำให้ขึ้นใจ จะได้ถือเป็นคติธรรมประจำใจหยิบยกพูดสอนผู้อื่น เตือนตนเอง ใช้สอนศิษย์หรือบรรยายอธิบาย ก็สามารถหยิบยกมาใช้ได้ นักปราชญ์โบราณจะแทรกหลักคำสอนสำคัญไว้ในบทร้อยกรองต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกาพย์ กลอน โคลง ฉันท์ ร่าย แล้วเลือกสรรเฉพาะบทร้อยกรองที่ดีมีคุณค่ามีคติธรรมนำมาเป็นบทอาขยาน ให้เยาวชนท่องจำจนขึ้นใจ เมื่อเขาท่องจำได้แล้วก็เหมือนกับมีครูดีมานั่งอยู่ในใจ เมื่อพบปัญหาที่จะต้องตัดสินใจ หลักธรรมคติธรรมที่เขาได้ศึกษามาตลอดระยะเวลาอันยาวนานและจำจนขึ้นใจเหล่านั้นจะเป็นสิ่งเตือนใจและเป็นเครื่องประกอบการตัดสินใจทุกครั้ง เพราะฉะนั้นพฤติกรรมการแสดงออกหรือวิถีจิตเขาจะออกมาพร้อมกับวิจารณ์ปัญญาถูกผิดเสมอ ครั้งอดีตนักปราชญ์โบราณจะประพันธ์บทร้อยกรองที่ไพเราะไว้ให้ทั้งคติธรรม และสุนทรียรส ซึ่งครูมองเห็นคุณค่าจึงได้เลือกให้เป็นบทอาขยาน อยากให้เด็กขยันเรียน ก็เลือกเรื่องที่มีคุณค่าด้านการเรียน อยากให้เด็กประหยัดก็เลือกเรื่องที่ส่งเสริมความประหยัด

^๒.กรมวิชาการ, บทอาขยานภาษาไทยระดับประถมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การค้ำคูณ, ๒๕๔๒), หน้า ๕.

^๓ เรื่องเดียวกัน. หน้า ก.

^๔ เรื่องเดียวกัน. หน้า ก.

^๕ เรื่องเดียวกัน. หน้า ก.

^๖ เรื่องเดียวกัน. หน้า ข.

ต้องการให้เด็กรู้จักอดออมก็เลือกส่งเสริมความอดออม ต้องการให้เด็กเห็นคุณค่าด้านใดก็เลือกร้อยกรองที่มีลักษณะอย่างนั้นให้ฝึกท่องจำ เยาวชนยุคก่อนจะสามารถท่องจำบทอาขยานได้มาก ซึ่งยุคต่อมานักวิชาการมองข้ามไม่ให้ความสนใจในบทอาขยาน เยาวชนจึงท่องจำได้น้อย อาจเป็นเพราะยุคสมัยเปลี่ยนไป จึงเป็นสิ่งที่น่าเสียดายที่หลักธรรมคตินิยมที่แฝงอยู่ในบทอาขยาน ยิ่งนานวันยิ่งถูกทอดทิ้ง ปัจจุบันเป็นยุคแห่งข่าวสารข้อมูลทั้งวิทยุ ทีวี โทรศัพท์ อินเทอร์เน็ต เยาวชนน่าจะมึบบทอาขยานไว้ท่องจำซึ่งเหมือนเป็นภูมิคุ้มกันทางความคิดให้เป็นไปในทางที่ดีมีหลักธรรมตามต้องการ สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษาได้มีเกณฑ์ในการเลือกบทร้อยกรองเพื่อเป็นบทอาขยานโดยมีแนวทางในการเลือกบทประพันธ์ที่มีลักษณะดังนี้

- ๑) มีสุนทรียรสทางภาษา คือใช้ภาษาที่ไพเราะ งดงาม ให้ความหมายลึกซึ้งกินใจ
- ๒) ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้ข้อคิดและแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ดีงาม
- ๓) มีรูปแบบและฉันทลักษณ์ที่หลากหลาย ถูกต้อง เหมาะสมกับวัยและระดับชั้น
- ๔) มีเนื้อหาเรียบง่ายเหมาะกับวัย และมีความยาวพอควร^๑

การทำวิจัยเรื่องนี้เพื่อจะศึกษาค้นหาคุณค่าที่แฝงมากับบทอาขยาน เป็นการวิเคราะห์บทอาขยานให้เห็นถึงหลักธรรมคตินิยมที่แฝงอยู่ จัดกลุ่มรวบรวมแนวคิดเชิงเดียวกันให้อยู่ด้วยกัน และหวังว่าสังคมจะมองเห็นคุณค่าในการท่องจำบ้าง คุณธรรมจริยธรรมอาจจะสอดแทรกอยู่ในบทอาขยานเหล่านั้นซึ่งสอดคล้องกับหลักสูตรใหม่ที่เน้น K, A, P, ดังพระเทพโสภณได้วิเคราะห์มาตรฐานของวิชาพระพุทธศาสนาไว้ว่า

- ๑) มาตรฐานที่ ส ๑.๑ เน้นให้ผู้เรียนมีความรู้เรื่องพระพุทธศาสนา (knowledge)
- ๒) มาตรฐานที่ ส ๑.๒ เน้นให้ผู้เรียนมีค่านิยมที่ดีงาม และ มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา (Attitude)
- ๓) มาตรฐานที่ ส ๑.๓ เน้นให้ผู้เรียนประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมและศาสนพิธีทั้งสามารถ นำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต (Process)^๒

นั่นหมายความว่าความรู้ต้องคู่กับคุณธรรม ถ้าหลักด้านคุณธรรมไม่แน่นคุณธรรมจะเกิดได้ยาก จึงเห็นว่าเราสามารถชี้ทางเยาวชนได้ด้วยบทอาขยาน เป็นการปลูกฝังความคิดที่ดีเข้า

^๑ สถาบันภาษาไทยสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, **บทอาขยานภาษาไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๘), หน้า ข.

^๒ พระเทพโสภณ, **กรอบความคิดในการจัดทำสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในหลักสูตรใหม่**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๘.

ไว้ตามที่เราร้องการ เช่น ต้องการให้เด็กห่างจากยาเสพติดก็ปลูกฝังได้ตั้งแต่ยังเด็ก เราไม่จำเป็นต้องไปป้อนวิชาความรู้อื่นให้เกินความจำเป็นแก่เด็กก็ได้ ให้เขาศึกษาด้วยความสุขมีความสุขกับการท่องจำไปด้วยใจรัก ด้วยทำนองเสนาะมีความไพเราะ ตามลักษณะ คณะ สัมผัส คำเอก คำโท ครู หลุ ของร้อยกรองชนิดนั้น ซึ่งให้อรรถรสแห่งภาษาที่ไพเราะประทับใจด้วยเสียงและความหมาย สัมผัสนอกสัมผัสใน จะฝังจิตฝังใจแก่ผู้ท่องจำ หลักธรรมในบทอาขยานจะบานสะพรั่งในจิตใจคน สามารถประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลาเหมือนมีภูมิคุ้มกันไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว บทอาขยานจึงเป็นเหมือนวัคซีนคอยป้องกันโรคนั่นเอง อรรถรสแห่งบทร้อยกรองย่อมให้สุนทรียภาพทำให้เกิดความไพเราะทั้งเสียงและความหมาย กำชัย ทองหล่อ ใช้สำนวนว่า ลีลาของกลอน ดังเช่น

- ๑) เสาวรวณีย์ ถ้อยคำชมโฉม
- ๒) นารีปราโมทย์ ถ้อยคำเล่าโลมหรือเกี้ยวพาราสี
- ๓) พิโรธวาที ถ้อยคำขุ่นเคืองหรือดุด่าพ้อต่อว่า
- ๔) สัลลาบังคพิสัย ถ้อยคำคร่ำครวญรำพึงรำพัน^๙

รสนแห่งคำประพันธ์จะให้ความรู้สึกที่สมบูรณ์เพราะบทอาขยาน คือบทร้อยกรองที่ถูกคัดเลือกแล้วว่าไพเราะทั้งเสียงและความหมายดีดังบทอาขยานเรื่อง บุพการี ว่า

ถึงตายเกิดใหม่ซ้ำ	ไฉนสนอง
คุณพ่อแม่ทั้งสอง	สิ่งฟ้า
น้ำนมที่ลูกรอง	ดุดดื่ม
หวานใหม่ในชาติหน้า	ก็หล้าฤสลายฯ ^{๑๐}

ดังนั้นบทร้อยกรองที่ถูกเลือกให้เป็นบทอาขยานจึงเป็นบทร้อยกรองที่ไพเราะทั้งเสียงและความหมายแฝงไว้ด้วยหลักธรรม ก็นึกได้ผู้ใดยินได้ฟังทำให้ท่องจำได้ง่าย นับเป็นกลวิธีในการศึกษาท่องจำโดยใช้บทร้อยกรองเป็นเครื่องมือเพราะจำง่ายและยังสอดแทรกหลักธรรมไว้ สมกับคำที่ว่า บทอาขยานนอกจากให้ความรู้ลักษณะคำประพันธ์ชนิดต่างๆ แล้วยังให้คติสอนใจด้วยเปรียบได้กับวัคซีนคอยป้องกันจากมะเร็งข่าวสารไร้สาระ การวิเคราะห์จะเสาะหาให้เห็นคุณค่าแท้ที่สอดแทรกอยู่ในบทอาขยานเหล่านั้นว่าเป็นภูมิคุ้มกันได้จริงหรือไม่ อีกประการหนึ่งผู้ศึกษาสนใจ

^๙ กำชัย ทองหล่อ, **หลักภาษาไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยการพิมพ์, ๒๕๙๕),

หน้า ๕๔๒.

^{๑๐} กรมวิชาการ, **บทอาขยานภาษาไทยระดับมัธยมศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การ
คำครูสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๕.

จะศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในบทอาขยาน และขณะนี้ยังไม่พบว่ามีผู้ใดศึกษาเชิงวิเคราะห์บทอาขยานในด้านหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเลย จึงควรแก่การศึกษา เพราะจะเป็นประโยชน์อย่างมากในการสร้างเยาวชนให้มีคุณภาพเป็นกำลังสำคัญของประเทศต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

- ๑.๒.๑ ศึกษาประวัติความเป็นมาของบทอาขยานทั้งในอดีตและปัจจุบัน
- ๑.๒.๒ ศึกษาวิเคราะห์ หลักธรรมทางพุทธศาสนาที่สอดแทรกในบทอาขยาน
- ๑.๒.๓ ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของบทอาขยานที่มีต่อสังคมไทย

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ บทอาขยานจะมีหลักพุทธธรรมคติธรรมอย่างไร
- ๑.๓.๒ ต้องการทราบทัศนคติเกี่ยวกับบทอาขยานของนักวิชาการและครูสอน

๑.๔ คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

๑.๔.๑ พุทธธรรม หมายถึงหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเฉพาะฝ่ายเถรวาท เช่น ไตรสิกขา สังคหวัตถุ พรหมวิหารธรรม กุศลกรรมบถ อิทธิบาท ๔ มงคล ๓๘ เป็นต้น

๑.๔.๒ บทอาขยาน หมายถึงบทร้อยกรองที่ใช้ในการท่องจำประเภทใดก็ได้เป็นต้นว่า กาพย์ กลอน โคลง ฉันท์ ร่าย รวมถึงพุทธภาษิต หรือบทสวดภาษาบาลี เพลง ที่มีทั้งความไพเราะ และมีหลักธรรมมีคติธรรม เช่นต้องการให้เยาวชนมีความซื่อสัตย์ เมตตากรุณา รักชาติ ความสามัคคี ความขยันอดทน อนุรักษ์ธรรมชาติ เป็นต้น ก็ผูกบทท่องจำเป็นกลอนให้ท่องจำเรียกว่า บทอาขยาน นับเป็นวิธีอันชาญฉลาดของคนโบราณในการสอนฉันท์หลักธรรมด้วย

บทอาขยานมี ๓ อย่างคือ

“บทหลัก บทอาขยานที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้ท่องจำเพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของประเทศโดยให้ท่องจำทุกชั้นทุกภาคเรียนตามรายการบทอาขยานหลัก” ^{๑๑}

“บทรอง หมายถึงบทอาขยานที่ครูผู้สอนหรือสถานศึกษาเป็นผู้กำหนดให้นักเรียนท่องจำเสริมจากบทอาขยานหลักที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด.....” ^{๑๒}

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน. หน้า ค.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน. หน้า ค.

“บทเลือกอิสระ หมายถึงบทอาขยานที่นักเรียนแต่ละคนชื่นชอบและเลือกสรรมาท่องเองด้วยความสมัครใจโดยความเห็นชอบของครูหรือสถานศึกษา...ฯลฯ”^{๑๓}

ดังนั้น บทอาขยาน ก็คือ กาพย์ กลอน โคลง ฉันท์ ร่าย บทสวด เพลง มักมีความไพเราะมีคติหลักธรรมคำสอนอย่างใดอย่างหนึ่งทั้งเป็นแบบอย่างลักษณะคำประพันธ์ที่ถูกต้องเราเรียกว่า บทอาขยาน

๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นายอดิศร เพียงเกษ^{๑๔} ได้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่องบุญบาปที่ปรากฏในผญาอีสาน” เพื่อรวบรวมบทผญาเรื่องบุญ-บาป อันเป็นหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ที่สอดแทรกไว้ในคำผญา พอสรุปได้ดังนี้

บทผญาเป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่าด้านสาระเกี่ยวกับสังคมและวิถีชีวิตของชาวอีสาน การสะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่องบุญ-บาปของสังคมคนภาคอีสานซึ่งเป็นความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เป็นสิ่งที่พบมากในบทผญา ความเชื่อในเรื่องบุญ-บาปได้บรรเทาความรุนแรงของปัญหาลดช่องว่างของสังคมซึ่งยุ่งเหยิงขึ้นทุกทีนั้น วรรณกรรมบทผญาได้สะท้อนให้เห็นเอกลักษณ์ของภาษาถิ่นและเอกลักษณ์ของคนไทยอย่างหนึ่งคือ ความเชื่อในเรื่องบุญ-บาป ความเชื่อในเรื่องนี้แม้ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ แต่ก็เป็นการปลอบใจคนผู้สิ้นหวังให้เข้าถึงหลักธรรม ด้วยเหตุนี้ จึงอาจพิจารณาได้ว่าบทผญามีได้เป็นเพียงสื่อมุขปาฐะเพื่อความสนุกสนานเท่านั้นหากแต่เป็นวรรณกรรมที่เป็นมรดกตกทอดของชาวไทยอีสานเพื่อให้คนรุ่นหลังได้ชื่นชมความงามของภาษาสืบต่อไปด้วย

อัปสร สุวรรณรอด ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “คุณค่าในบทอาขยานระดับประถมศึกษา” สรุปได้ดังนี้

ได้กล่าวถึงคุณค่าของบทอาขยานไว้หลายอย่างเฉพาะระดับประถมศึกษาเป็นวิทยานิพนธ์ เกี่ยวกับภาษาไทย แต่ในส่วนคุณค่าของบทอาขยานนั้น ได้สอดแทรกหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาไว้มาก

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน. หน้า ง.

^{๑๔} อดิศร เพียงเกษ, “หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่องบุญบาปที่ปรากฏในผญาอีสาน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๒.

อำนวยการ ใจหวัง ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “คุณค่าในบทอาขยานภาษาไทยระดับมัธยมศึกษา” สรุปได้ดังนี้

ได้ศึกษาเรื่องคุณค่าในบทอาขยานภาษาไทยระดับมัธยมศึกษาซึ่งได้กล่าวถึงคุณค่าของบทอาขยานไว้อย่างน่าสนใจและหลากหลายโครงสร้างคล้ายกันกับ ระดับประถมศึกษาที่ อปสร สุวรรณรอดเขียนไว้

พระมหาประพนธ์ สุวรรณมณี ^{๙๕} ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์หลักกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังสือในจังหวัดนครศรีธรรมราช” สรุปได้ดังนี้

ได้ศึกษาเรื่องวรรณกรรมหนังสือ เป็นการศึกษทั้งภาคเอกสารและภาคสนาม เห็นว่าหลักกรรมทางพระพุทธศาสนาได้สอดแทรกอยู่ในวรรณกรรมหนังสือมากมายผสมผสานกันกับศิลปะการเล่นหนังสือ หนังสือที่ศึกษาได้มีมากเช่น หลักกรรม ไตรลักษณ์ ทิศหก มงคลสูตร ๓๘ อปายมุข เป็นต้น หนังสือที่มีอิทธิพลมาจากอินเดีย ขวา และมลายูเป็นการนำเสนอหลักกรรมผ่านวรรณกรรมหนังสือถือว่าสิ่งที่มีคุณค่าด้านวัฒนธรรมมาก มีผลโดยตรงต่อสังคมไทยและเยาวชนไทยและควรแก่การอนุรักษ์อย่างยิ่ง

พระมหาสมชัย สิริวิฑูมโน ^{๙๖} ได้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “หลักกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในบทเพลงลูกทุ่งไทย” มีสาระพอสรุปได้ดังนี้

เนื้อหางานวิจัยเป็นการศึกษาวิเคราะห์เพลงลูกทุ่ง กล่าวคือ หลักกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่ในบทเพลงลูกทุ่งทั้งโดยตรงและโดยอ้อม มีการจัดหมวดหมู่ตามหลักกรรมและด้านต่างๆ การวิจัยสรุปได้ว่า เพลงลูกทุ่งเป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่าด้านสาระเกี่ยวกับสังคม และด้านวิถีชีวิตของชาวชนบทไทยอย่างกว้างขวาง สะท้อนให้เห็นความเชื่อโดยทั่วๆ ไปของสังคมไทย ซึ่งเป็นสังคมพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่พบมากในเพลงลูกทุ่ง ความเชื่อในเรื่องบุญกรรมได้บรรเทาความความรุนแรงของปัญหาช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนซึ่งถึบตัวออกห่างจากกันมากขึ้นทุกที เพลงลูกทุ่งได้สะท้อนให้เห็นเอกลักษณ์ของคนไทยอย่างหนึ่งคือ ความเชื่อเรื่องบุญกรรม เรื่อง

^{๙๕}พระมหาประพนธ์ สุวรรณมณี, “ศึกษาวิเคราะห์หลักกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังสือในจังหวัดนครศรีธรรมราช”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหิดล, ๒๕๔๓).

^{๙๖}พระมหาสมชัย สิริวิฑูมโน, “หลักกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในบทเพลงลูกทุ่งไทย”, สรุปย่อ.

ชาติก่อนชาติหน้า ความเชื่อในเรื่องเหล่านี้แม้จะไม่ใช่เป็นวิทยาศาสตร์ แต่ก็นับว่าเป็นข้อปลอบใจคนจนยามสิ้นหวังได้อย่างดี

วาสนา บุญสม ได้เขียนหนังสือชื่อ “กลอนสัมผัสใจได้อย่างไร” ในเนื้อหากล่าวถึงความสำคัญของการที่เราสามารถสัมผัสได้ด้วยใจเป็นคุณค่าที่ไม่อาจตีราคา วัดกันด้วยใจ ไม่วัดกันด้วยเงินดังวาสนา บุญสมได้นำเอาคำประพันธ์ของ “ขุน ร่ายอง” บทหนึ่งมาเขียนไว้ว่า

โอ...แสงเทียนริบหรี่ยังมีค่า	ภาวนาส่องสว่างยังใจเขา
ให้ดวงตาเห็นธรรมงามนานเนา	เพื่อวันหนึ่งคืนสู่เย้าเข้าใจกัน.....” ^{๑๗}
คืนที่ดาวระยับประดับฟ้า	สุดสายตาพิวเขาทอดเลาเงา
เจ้าพระยาไกวคลื่นคืนจันทร์พรัง	แว่วเสียงหรีดเรไรกล่อมให้นอน ” ^{๑๘}

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย :

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการศึกษาเชิงวิเคราะห์ วิธีการศึกษาจะได้รับการค้นคว้าจากเอกสารตำราต่างๆ อีกประการหนึ่ง ได้จากวิธีการสัมภาษณ์ เพื่อทราบทัศนคติความเห็นของนักวิชาการ จึงต้องใช้วิธีการสัมภาษณ์นักวิชาการเกี่ยวกับคุณค่าของบทอาขยานจำนวน ๓ คนและสัมภาษณ์ครูผู้ปฏิบัติการสอนอีก ๑๐ คน

๑.๖.๑ เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องรวมทั้งศึกษาเอกสารจากแหล่งข้อมูลต่างๆ เช่น หอสมุดแห่งชาติ หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หอสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยศิลปากร หอสมุดมหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นต้น เพื่อศึกษาค้นหาความเป็นมาของบทอาขยาน และหลักธรรมที่สอดแทรกในบทอาขยานจัดหมวดหมู่ตามกลุ่มหลักธรรม ตามลำดับ

๑.๖.๒ เก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บข้อมูลวิธีดังนี้

ก. สัมภาษณ์นักวิชาการ เพื่อศึกษาทัศนคตินักวิชาการเกี่ยวกับความสำคัญและคุณค่าของบทอาขยานว่าท่านเหล่านั้น เห็นความสำคัญของบทอาขยานว่า น่าจะมีผลด้าน พฤติกรรมเชิงจริยธรรมแก่ผู้ท่องจำได้มากหรือน้อยและควรแก่การส่งเสริมสนับสนุนให้นักเรียนยุคปัจจุบันท่องจำมากหรือน้อยเพื่อหวังผลเชิงจริยธรรมตามที่ปรารถนาคุณค่าบทอาขยานดังกล่าวพอจะเป็น

^{๑๗} วาสนา บุญสม, กลอนสัมผัสใจได้อย่างไร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สินทวี, ๒๕๔๐), หน้า ๙๒.

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๘๗.

ภูมิคุ้มกันความคิดที่จะชักนำใจเยาวชนไม่ให้ตกไปในที่ชั่วจนถึงเจริญศีลธรรมให้ยิ่งขึ้นไปเพื่อให้เป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ และพลเมืองดีของชาติต่อไป

ข. สัมภาษณ์ครูปฏิบัติการสอน เพื่อศึกษาทัศนคติของครูผู้สอนโดยตรงว่า เห็นคุณค่าและให้ความสำคัญกับบทอาขยานมากหรือน้อยควรแก่การส่งเสริมให้ท่องจำหรือไม่ นักเรียนท่องจำได้มากน้อยแค่ไหน ครูเห็นคุณค่าและให้ความสำคัญในแง่มุมใด โดยใช้วิธีสุ่มสัมภาษณ์ความเห็นจากครูปฏิบัติการสอนทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา

๑.๗ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๗.๑ วิทยานิพนธ์เล่มนี้ยึดบทอาขยานฉบับพิมพ์ปี ๒๕๔๒ ที่กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้ท่องจำทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาเป็นแกนในการศึกษาวิเคราะห์ และค้นคว้าจากหนังสือเรียนที่มีอยู่จริงในขณะนั้น

๑.๗.๒ ศึกษาเชิงวิเคราะห์ บทอาขยาน ที่เป็นบทร้อยกรอง กาพย์ กลอน โคลง ฉันท์ ร่าย บทสวดมนต์ เพลง เพื่อศึกษาบทอาขยานที่สอดแทรกหลักพุทธธรรมและแนวคิดทางพระพุทธศาสนาซึ่งมีคุณค่าควรแก่การนำมาเป็นบทอาขยาน

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

- ๑.๘.๑. ทำให้ทราบประวัติความเป็นมาของบทอาขยานทั้งอดีตและปัจจุบัน
- ๑.๘.๒. ทำให้ทราบหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่สอดแทรกในบทอาขยาน
- ๑.๘.๓. ทำให้ทราบคุณค่าของบทอาขยานที่มีต่อสังคมไทย

บทที่ ๒

ประวัติความเป็นมาของบทอาขยานทั้งในอดีตและปัจจุบัน

๒.๑ ความหมายและความเป็นมาของบทอาขยาน

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพุทธศักราช ๒๕๔๒ ให้คำนิยามคำว่า “อาขยาน” (-ชะหฺยาน, -ชะยาน) น.บทท่องจำ การเล่า การบอก การสวด เรื่อง นิทาน. (ส. ป. อักษราน)

อาขยาน อ่านออกเสียงได้สองอย่างคือ อา-ชะ-หฺยาน หรือ อา-ชะ-ยาน

บทอาขยานจึงหมายถึงบทท่องจำที่มักมีการผูกคำเป็นบทร้อยกรองมีสัมผัสคล้องจองใน เพื่ออำนวยความสะดวกแก่การจำ เป็นต้นว่า กาพย์ กลอน โคลง ฉันท์ ร่าย บทสวด เพลง เป็นต้น กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการได้กล่าวถึงความเป็นมาของบทอาขยานไว้ว่า

ความเป็นมา การท่องจำบทอาขยานในระยะแรก (พ.ศ. ๒๔๗๗-๒๔๗๘) เป็นการท่องจำบทร้อยกรองที่ถือว่าไพเราะซึ่งตัดตอนมาจากหนังสือวรรณคดีโดยนำมาให้ท่องประมาณ ๓-๔ หน้า และมีการท่องบทอาขยานติดต่อกันเรื่อยมา การท่องบทอาขยานจะใช้เวลาก่อนเลิกเรียนตอนเย็นเล็กน้อยและให้นักเรียนท่องพร้อมๆ กันทั้งห้อง แต่เมื่อมีการประกาศใช้หลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช ๒๕๒๑ หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๒๑ และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลายพุทธศักราช ๒๕๒๔ จนถึงหลักสูตรฉบับปรับปรุง พุทธศักราช ๒๕๓๓ ในหลักสูตรทุกหลักสูตรที่กล่าวมานั้นมิได้ระบุให้ชัดเจนเกี่ยวกับการให้ท่องบทอาขยานจึงเป็นสาเหตุให้การท่องบทอาขยานเริ่มจางหายไปจากสถานศึกษาบางแห่ง จนถึงพุทธศักราช ๒๕๓๘ จึงได้มีการกำหนดให้ท่องบทอาขยานในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย แต่ก็ยังไม่แพร่หลายเท่าที่ควร

ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๓๖๐.

ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะอ่านตามคำอ่านแรกมากกว่าเพราะ ข เป็นอักษรสูงนำหน้า ย ซึ่งเป็นอักษรต่ำเดี่ยวต้องออกเสียงตามพยัญชนะตัวหน้า เช่น ขนาน ขนุน สมิง สมาน แต่ในวงวิชาการบางท่านก็ชอบใช้คำอ่านที่สอง เข้าใจว่าจะเพ่งตัวอย่างคำนอกกฎบางคำเช่น สมาคม สมาชิก สมาพันธ์ ขมาโทษ เป็นต้น

กระทรวงศึกษาธิการจึงมีนโยบายกำหนดให้มีการท่องจำบทอาขยานอย่างจริงจังในสถานศึกษาตั้งแต่ปีการศึกษา พุทธศักราช ๒๕๔๒ เป็นต้นไป ทั้งนี้เพื่อให้นักเรียนมีโอกาสท่องจำบทอาขยานที่มีความไพเราะให้เห็นความงดงามของภาษาและเห็นคุณค่าของภาษาและ วรรณคดีไทย ที่เป็นเอกลักษณ์และเป็นสมบัติทางวัฒนธรรมของชาติ ที่ควรค่าแก่การรักษาและสืบสานให้คงอยู่ตลอดไปรวมทั้งช่วยกล่อมเกลาจิตใจที่นำไปสู่การดำเนินชีวิตที่ดีงามด้วย^๒

บทอาขยานภาษาไทยนั้นเป็นเหมือนรากฐานการศึกษาในสมัยอดีตเพราะเป็นที่นิยมท่องจำกันโดยทั่วไปจะมีการกำหนดให้ท่องจำ สิ่งที่เป็นพื้นฐานความรู้เช่นสูตรคูณ มาตราต่างๆ อาทิ มาตราวัด มาตราตวง มาตราเงิน หลักการใช้สระ ไ้ไม่ ม้วน เป็นต้น ซึ่งมีการผูกเป็นร้อยกรองให้ท่องจำ ตามความนิยมของยุคสมัย ในที่นี้จะไม่แยกแยะว่าเป็นระดับประถมหรือมัธยม

การสืบค้นหาความเป็นมาของบทอาขยานนั้นดูจะยุ่งยากเพราะมีการบันทึกไว้น้อยในเรื่องเกี่ยวกับพัฒนาการของบทอาขยาน ในเบื้องต้นก็เพียงศึกษาตามบทท่องจำในอดีตว่ามีความเป็นมาอย่างไรเพื่อจะได้เห็นพัฒนาการของบทอาขยานได้ชัดเจนขึ้น

ใน พ.ศ. ๒๔๓๑ สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้นนั้นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระองค์หนึ่งสิ้นพระชนม์ พระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์จึงประทานทรัพย์ส่วนพระองค์สร้างโรงเลี้ยงเด็กไว้เพื่อเป็นอนุสรณ์ และได้รับพระราชทานนามว่า “โรงเลี้ยงเด็กของพระอัครชายา” พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพและกวีหลายคนช่วยกันแต่งบทดอกสร้อยสุภาสิตเพื่อเป็นบทร้องเล่นในโรงเลี้ยงเด็ก “ใน พ.ศ. ๒๔๔๓ กระทรวงธรรมการ ได้นำบทดอกสร้อยสุภาสิตมาเป็นแบบเรียนภาษาไทยหนังสืออ่านกวีนิพนธ์โดยมีการดัดและแต่งเพิ่มเติมในบางบทเพื่อให้เหมาะสมกับกาลสมัย”^๓

อัปสร สุวรรณรอด ได้สรุปไว้ว่า ต่อมากระทรวงศึกษาธิการได้นำมาเป็นบทอาขยานภาษาไทยสำหรับชั้นประถมศึกษาชื่อว่า เด็กน้อย โดยมีบทอาขยานจำนวน ๑๐ เรื่องคือ

- (๑) เด็กน้อย (ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง)
- (๒) แมวเหมียวแยกเขี้ยวยิงฟัน (นายทัต เบரியญ)

^๒ กรมวิชาการ, บทอาขยานภาษาไทย ระดับประถมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์องค์การคำคุณา, ๒๕๔๒), หน้า ก.

^๓ กรมศึกษาธิการ, ดอกสร้อยสุภาสิต, (พระนคร : มปท., ๒๔๔๐), หน้าบทนำ.

- (๓) ตั้งไข่ล้มต้มไข่กิน (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ)
- (๔) นกขมิ้นเหลืองอ่อน (หลวงมลอโยธานุโยค นก)
- (๕) จิงโจ้ไล่สำเนา (ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง)
- (๖) ชักส้วมมะนาวโตงเตง (ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง)
- (๗) ตูตู่อยู่ในรูกระบอก (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ)
- (๘) นกกิ่งไคร้เข้าโพรงนกเอี้ยง (พระยาพิณิจสรา (ทิม))
- (๙) เรือแล่นสามเส้นลิบวา (นายทัด เปரிய)
- (๑๐) นกเอี้ยงเลี้ยงควายเผ่า (ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง)

อนึ่ง บทอาขยานภาษาไทยสำหรับชั้นประถมศึกษา “เด็กน้อย” มีคำประพันธ์ประเภทกลอนดอกสร้อยเพียงอย่างเดียวและได้นำมาเป็นบทอาขยานภาษาไทยระดับประถมศึกษา ซึ่งจัดพิมพ์ในปี ๒๕๔๒ เพียง ๒ เรื่อง คือ เด็กน้อย และ แมวเหมียวแยกเขี้ยวยิงฟัน^๔

จากการศึกษาเห็นได้ว่าการศึกษาพระพุทธศาสนาก็ดีหรือแม้แต่การศึกษาสรรพวิชาอื่นๆ ก็ดีล้วนแล้วแต่ต้องสืบทอดกันด้วยการท่องจำทั้งสิ้น แนวการสอนจึงนิยมให้จำหลักได้ก่อนจึงสอนเรื่องอื่นเช่นเรียนคณิตต้องจำสูตรคูณได้ เรียนภาษาต้องจำไวยากรณ์ได้ เรียนวิทยาศาสตร์ต้องจำสูตรเคมีได้ เมื่อจำได้แล้วจะง่ายต่อการอธิบาย แม้แต่เรียนภาษาไทยยังต้องจำ พยัญชนะ ก ข ...ฮ และจำสระทั้งหมดให้ได้จนขึ้นใจก่อน หรือถ้าเรียนคำประพันธ์ก็มักให้ท่องจำคำประพันธ์ชนิดต่างๆ ไว้เป็นแบบอย่างก่อนจึงค่อยสอนหลักการ อันนี้น่าจะเป็นที่มาเป็นเหตุให้มีการท่องจำบทอาขยานในเวลาต่อมา

ส่วนบทอาขยานในปัจจุบันนั้นฉบับล่าสุดที่สำนักงานการและมาตรฐานการศึกษาได้กำหนดให้มีการท่องจำทั้งอาขยานบทหลักอาขยานบทรองและบทเลือกเสรีนั้นจัดพิมพ์แล้วเสร็จประมาณปลายปี ๒๕๔๘ ซึ่งในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ยังไม่ได้นำมาศึกษาวิเคราะห์มากนักเพราะได้สรุปมาเกือบทุกอย่างแล้วเพียงแต่นำบางส่วนมากล่าวไว้บ้างเช่นคำนำ บทนำ และพระราชดำรัสของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เกี่ยวกับบทอาขยานมาแสดงไว้บ้างเท่านั้น

^๔ อัสพร สุวรรณรอด, “คุณค่าในบทอาขยานภาษาไทยระดับประถมศึกษา”, วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๔), หน้า ๓๖.

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ยึดบทอาชยานฉบับพิมพ์ปี ๒๕๔๒ ที่กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการกำหนดไว้เป็นเกณฑ์ในการจัดทำวิเคราะห์มาแต่ต้นและค้นคว้าจากหนังสือเรียนที่มีอยู่จริงในขณะนั้น

๒.๒ ความสำคัญของบทอาชยาน

บทอาชยานมีความสำคัญอย่างมากในตัวของมันเองเพราะสอดแทรกทั้งคตินิยมคำสอนมากมาย วิธีการท่องจำก็เป็นกระบวนการเรียนการสอนที่อบรมต่อๆ กันมา ถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญาไทยที่สอนคนให้รู้จักจำโดยใช้คำประพันธ์ประเภทร้อยกรองเป็นสื่อเพราะการอ่านคำประพันธ์ ช่วยให้สามารถจำเนื้อหาได้และยังสอดแทรกหลักธรรมอีกด้วย พุทธภาษิตที่ไพเราะและมีความหมายเสริมสร้างสุนทรียภาพให้เกิดขึ้น ความสำคัญของบทอาชยานเหล่านี้เป็นสิ่งที่ทำให้บทอาชยานกลับมาได้รับความสนใจอีกครั้งหนึ่งจากนักวิชาการหลังจากที่บทอาชยานได้หายไปจากตำราเรียนระยะหนึ่งเกือบยี่สิบปีทำให้สังคมไทยสูญเสียการสืบทอดภูมิปัญญาไทยไประยะหนึ่ง ณ วันนี้นักวิชาการหันกลับมามองบทอาชยานซึ่งเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมที่ไทยเราใช้กันมานานับร้อยปีถ้านักวิชาการไม่ให้ความสำคัญยาวชนก็ไม่มีโอกาสได้รับสิ่งดีอันเป็นรากฐานวัฒนธรรมไทย

ความสำคัญของบทอาชยานนั้น อำนวย ใจหวัง ได้นำพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งทรงพระราชนิพนธ์เกี่ยวกับการท่องจำดังที่อัญเชิญมาต่อไปนี้

ท่องจำนี้ดี สมัยนี้มีการพูดกันไว้ว่า ไม่ควรให้เด็กท่องจำเป็นนกแก้วนกขุนทองบางครั้งก็ทำตามความคิดนี้มากเกินไปเด็กก็จะไม่ท่องอะไรเลยไม่มีข้อมูล.....การท่องจำนั้นข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นสิ่งสำคัญนักวิชาการหลายท่านพยายามให้ยกเลิกการท่องจำโดยกล่าวว่าเป็นการปิดกั้นความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ แต่ข้าพเจ้าเกิดความสงสัยว่า ถ้าไม่มีข้อมูลแล้ว จะเอาอะไรเป็นพื้นฐานความคิด การท่องบทกวีทำให้ได้ศัพท์มาแต่งของตนเอง ของบางอย่างติดอยู่ในสมองแล้วก็ทำให้คิดได้ลึกซึ้งขึ้น เพราะไม่ต้องการข้อมูลอีก นอกจากนี้ยังเป็นการฝึกความจำ ฝึกสมาธิ ไม่ให้ฟุ้งซ่าน^๕

พระราชดำรัสใน สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่ได้พระราชทานในการประชุมคณะกรรมการการศึกษา ที่โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ วันอังคารที่ ๓ ธันวาคม ๒๕๔๘ มีความว่า

^๕ อำนวย ใจหวัง, "คุณค่าในบทอาชยานภาษาไทยระดับมัธยมศึกษา", วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๕), หน้า ๔.

ปัจจุบันไม่นิยมให้เด็กท่องจำเพราะคิดว่าเป็นการให้เด็กท่องจำอย่างนกแก้วนกขุนทอง โดยไม่รู้ความหมายและเหตุผล แต่ในความเป็นจริง การอ่านออกเสียงและการท่องจำมี ประโยชน์หลายประการ เช่น การอ่านออกเสียงดังๆ จะทำให้สามารถพูดและออกเสียงได้ คล่องแคล่วชัดเจน การท่องจำเป็นการลับสมองอย่างสม่ำเสมอทำให้มีความจำดี การเลือกสิ่งที ดีและมีประโยชน์ให้เด็กท่องจำจะเกิดประโยชน์กับนักเรียนมากกว่าการให้เด็กท่องจำข้อ ความไร้สาระจากบทโฆษณาต่างๆ เพราะธรรมชาติของเด็กจะช่างจดจำอยู่แล้วถ้าให้ท่องจำ ในสิ่งที่เป็ความรู้หรือเป็นประโยชน์ สามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ ครูอธิบายความ หมายให้เข้าใจเสียก่อนก็จะเป็นประโยชน์แก่เด็กเป็นอันมาก บทท่องจำทั้งร้อยแก้วและร้อย กรอนนั้นจะเป็นตัวอย่างให้เด็กนำไปใช้เพื่อการแต่งหนังสือต่อไป เด็กที่ท่องบทร้อยกรองได้ แล้ว ต่อไปจะสามารถแต่งบทร้อยกรองด้วยตนเองได้ เพราะคุ้นเคยและชินกับคำคล้องจอง นอกจากนี้เด็กจะได้สำนวนภาษาที่ดีจากบทท่องจำต่างๆ ด้วย”

อำนวย ใจหวัง ได้กล่าวไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “คุณค่าในบทอาขยานภาษาไทยระดับ มัธยมศึกษา” ว่า

ความสำคัญของการเรียนรู้อันเกิดจากการท่องจำนั้นนับว่ามีความจำเป็น องค์ประกอบ สำคัญของการเรียนรู้จะช่วยให้นักเรียนเรียนรู้บทเรียนใหม่ได้เข้าใจดีขึ้นมีหลักความจริงที่ว่า สิ่งที่เราเรียนรู้เข้าใจความหมายดีแล้วจะช่วยให้จำง่าย และสิ่งนั้นจะยังอยู่ในความทรงจำได้ ดี....การเรียนรู้โดยการท่องบ่น และการกระทำซ้ำ การจำไม่ได้หรือการลืมนั้น เกิดจากการ ไม่ได้ใช้ดังนั้นการได้ทบทวนได้อ่านได้ท่องอยู่เสมอย่อมทำให้ความจำดีขึ้นเสมือนย่ำให้ ความจำมั่นคงถาวรนั่นเอง”

นางพรนิภา ลิ้มปพยอม เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้กล่าวไว้ใน คำนำหนังสืออ่านเพิ่มเติม บทอาขยานภาษาไทย เมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๔๘ ว่า

บทกวีที่ดีเป็นพลังแห่งภูมิปัญญาทำให้ผู้อ่านผู้ฟังได้รับรสแห่งถ้อยคำรู้จักความดีความ งามและความจริงอันเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตและได้รับแบบอย่างในการแต่งคำ ประพันธ์ตามความสนใจ เป็นสื่อส่งเสริมจิตสำนึกร่วมกันของคนในชาติในฐานะรากร่วมทาง วัฒนธรรมการเรียนรู้การสอนภาษาไทยในอดีตจวบจนปัจจุบัน ผู้มีหน้าที่จัดการศึกษาและครู

๕ สถาบันภาษาไทยสำนักงานวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, บทอาขยานภาษาไทยช่วงชั้นที่ ๑-๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๘), หลังปกใน.

๖ อำนวย ใจหวัง, “คุณค่าในบทอาขยานภาษาไทยระดับมัธยมศึกษา”, หน้า ๔.

ผู้สอนได้ตระหนักในความสำคัญของเรื่องดังกล่าวจึงได้กำหนดให้นักเรียนศึกษาและท่องจำ บทกวีที่ดี ที่คัดสรร หรือที่เรียกว่า บทอาขยานสืบเนื่องมาทุกหลักสูตร^๔

นางปราณี ปราบริปู บรรณารักษ์หนังสืออ่านเพิ่มเติมกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย บทอาขยานภาษาไทย ได้เขียนไว้ในบทนำ ของบทอาขยานภาษาไทยว่า

บทอาขยานหรือบทประพันธ์ที่คัดเลือกมาให้ท่องและครูได้แนะแนวทางให้นักเรียนทำความเข้าใจก่อนท่องรวมทั้งนักเรียนได้มีโอกาสท่องบทอาขยานพร้อมกันทั้งห้องนั้นจะเป็นผลดีในภายหลัง ผู้ที่เคยท่องบทอาขยานจะหวงระลึกถึงบรรยากาศของการท่องอาขยานว่าเป็นช่วงเวลาที่น่าประทับใจ จำบทอาขยานได้แม่นยำ และนำไปใช้อ้างอิงได้ เกิดการสืบทอดทางวัฒนธรรมและปลูกสำนึกให้เยาวชนรู้สึกซาบซึ้งในบทประพันธ์แต่เยาว์วัย การท่องบทอาขยานจึงมิใช่การท่องแบบนกแก้วนกขุนทอง แต่เป็นการท่องเพื่อให้เกิดการจำและรับรู้ เกิดทักษะทางภาษา เกิดความซาบซึ้ง เห็นคุณค่าในความงามของภาษา และได้ข้อคิดนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิต^๕

ผู้วิจัยเห็นว่า บทอาขยานภาษาไทยจะช่วยให้ผู้อ่านผู้ฟังและผู้ท่องจำ จะมีความสุขกับบทประพันธ์ที่หลากหลายอีกทั้งได้คติธรรมคำสอนนานับประการทั้งสอดแทรกคำสอนทั่วไปและสอดแทรกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ผู้ที่จำได้จะได้ทั้งแบบอย่างคำประพันธ์และคติธรรมไปด้วย

๒.๓ บทอาขยานระดับประถมศึกษา (บทอาขยานที่กำหนดให้ใช้ปี ๒๕๔๒)

ดังกล่าวแล้วในเบื้องต้นว่า ในปี ๒๕๔๒ กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดให้มีการท่องจำบทอาขยานทั้งระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษาซึ่งได้นำเอาบทดอกสร้อยที่ใช้เป็นบทอาขยานในอดีตมาลงไว้สองเรื่องคือ เด็กน้อย และ แมวเหมียวแยกเขี้ยวยิงฟัน จากบทอาขยานทั้งหมดจำนวน ๒๕ เรื่องเป็นอาขยานบทหลัก ๑๕ เรื่อง อาขยานบทรอง ๑๐ เรื่องซึ่งสามารถสรุปจากหนังสืออ่านเพิ่มเติมบทอาขยานภาษาไทย ระดับประถมศึกษา ซึ่งกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดไว้ให้ท่องจำทั้งบทหลักและบทรอง จำนวน ๒๕ เรื่องได้แก่

(๑) แมวเหมียวแยกเขี้ยวยิงฟัน	(๒) รักเมืองไทย
(๓) ไก่แจ้	(๔) รักษาป่า
(๕) เด็กน้อย	(๖) วิชาหนาเจ้า

^๔ สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, บทอาขยานภาษาไทยช่วงชั้นที่ ๑ - ๔, หลังปกใน,

^๕ เรื่องเดียวกัน, บทนำ.

(๗) ปากเป็นเอกเลขเป็นโทหนังสือเป็นตรีชั่วดีเป็นตรา	
(๘) พฤษภาทศมาส	(๙) สยามานุสสติ
(๑๐) ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน	(๑๑) วิชาเหมือนสินค้า
(๑๒) ผู้รู้ดีเป็นผู้เจริญ	(๑๓) ผู้ชนะ
(๑๔) เป็นมนุษย์หรือเป็นคน	(๑๕) โคลงโลกนิติ
(๑๖) กาเหว่า	(๑๗) เจ้าดวงมาลา
(๑๘) ไทยรวมกำลังตั้งมั่น	(๑๙) ปากโตเกินบ่มีความรู้
(๒๐) ฝนตกแดดออก	(๒๑) เพลงชาติ
(๒๒) เพลงยาวเจ้าอิศรญาณ	(๒๓) มาลี
(๒๔) อนึ่งเวลาเกิน	(๒๕) อย่างนี้ใกล้ถึงเงินคำ

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดไว้ว่าเรื่องที่ ๑-๑๕ จัดเป็น อาขยานบทหลักเรื่องที่ ๑๖-๒๕ จัดเป็นอาขยานบทรอง ส่วนบทเลือกเสรีให้เป็นไปตามความพอใจของครู และนักเรียนในการเลือกท่องจำ

๒.๓.๑ บทอาขยานระดับประถมศึกษา บทหลัก

บทอาขยานบทหลักจำนวน ๑๕ เรื่องทุกเรื่องได้แสดงส่วนสำคัญที่น่าสนใจไว้เป็นต้นว่า
ชื่อผู้แต่ง ลงพิมพ์ในหนังสือเรียนเล่มใด ลักษณะคำประพันธ์ เป็นอาทิ ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป

(๑) แมวเหมียวแยกเขี้ยวยิงฟัน

แมวเอ๋ยแมวเหมียว	รูปร่างประเปรียวเป็นนักหนา
ร้องเรียกเหมียวเหมียวเดี๋ยวก็มา	เคล้าแข้งเคล้าขาน่าเอ็นดู
รู้จักเอารักเข้าตอตั้ง	คำคำขำนั่งระวังหนู
ควรนับว่ามันกตัญญู	พอดูอย่างไว้ใส่ใจเอ๋ย ^{๑๑}

เรื่อง “แมวเหมียวแยกเขี้ยวยิงฟัน” ผู้แต่ง คือ นายทัด เบரியญ ๕ ประโยค ประวัติ
สังเขปท่านเคยบวชที่วัดจักรวรรดิราชาวาส รับราชการในกรมศึกษาธิการ กระทรวงธรรมการ เดิม
พิมพ์ไว้ในหนังสือดอกสร้อยสุภาสิตปัจจุบันพิมพ์ไว้ในหนังสือแบบเรียนภาษาไทยชั้นประถมศึกษา

^{๑๑} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ป.๑ ชุดพื้นฐานภาษา เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์องค์การการค้าคุรุสภา, ๒๕๔๔), หน้า ๑๑๒.

ปีที่ ๑ ชุดพื้นฐานภาษา เล่ม ๑ ลักษณะคำประพันธ์ เป็น กลอนดอกสร้อย

(๒) รักเมืองไทย

คนไทยนี้ดี	เป็นพี่เป็นน้อง
เมืองไทยเมืองทอง	เป็นของคนไทย
คนไทยเข้มแข็ง	ร่วมแรงร่วมใจ
รักชาติยิ่งใหญ่	ไทยสามัคคี
ธงไทยไตรรงค์	เป็นธงสามสี
ทั้งสามสิ่งนี้	เป็นที่บูชา
สีแดงคือชาติ	สีขาวศาสนา
น้ำเงินงามตา	พระมหากษัตริย์ไทย
เรารักเพื่อนบ้าน	ไม่ว่ารักใคร
เมื่อยามมีภัย	ร่วมใจป้องกัน
เรารักท้องถิ่น	ทำกินแบ่งปัน
ถิ่นไทยเรานั้น	ช่วยกันดูแล ^{๑๑}

เรื่อง รักเมืองไทย ผู้แต่ง คือ นภลัย (ฤกษ์ชนะ) สุวรรณธาดา ประวัติสังเขปเกิดที่ กรุงเทพมหานคร สำเร็จการศึกษาครุศาสตรบัณฑิต และครุศาสตรมหาบัณฑิต จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปัจจุบันดำรงตำแหน่งรองศาสตราจารย์ ที่มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช พิมพ์ในหนังสือแบบเรียนภาษาไทย ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ เล่ม ๒ ลักษณะคำประพันธ์ เป็น กลอนสี่

(๓) ไก่แจ้

ไก่เอ๋ยไก่แจ้	ถึงยามขันขันแซ่กระชั้นเสียง
โก่งคอเรื้อยร้องข้องสำเนียง	ฟังเพียงบรรเลงวังเวงดัง
ถ้าตัวเราเหล่านี้นั่นนิก	ถึงคุณครูผู้ฝึกสอนสั่ง
ไม่มากนักสักวันละสองครั้ง	คงตั้งแต่สุขทุกวันเอ๋ย ^{๑๒}

^{๑๑} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ป.๑ ชุดพื้นฐานภาษา เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การค้ำคูณสุภา, ๒๕๔๔), หน้า ๙๙.

^{๑๒} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ป.๒ ชุดพื้นฐานภาษา เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การค้ำคูณสุภา, หน้าปกหลัง.

เรื่อง ไก่แจ้ หม่อมเจ้าประภากร ทรงนิพนธ์ ร้องลำนางนา, ปัจจุบันพิมพ์ไว้ในหนังสือ
เรียนภาษาไทยชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ เล่ม ๑ ลักษณะคำประพันธ์ เป็น กลอนดอกสร้อย

(๔) รักษาป่า

นกเอยนกลอยน้อย	บินล่องลอยเป็นสุขศรี
ชนชาวราวลำลี	อากาศดีไม่มีภัย
ทุกทิศเจ้าเที่ยวท่อง	ฟ้าสีทองอันสดใส
มีป่าพาสุใจ	มีต้นไม้มีลำธาร
ผู้คนไม่มีโรค	นับเป็นโชคสุขล้ำาญ
อากาศไร้พิษสาร	สัตว์ขึ้นบานดินชื่นใจ
คนสัตว์ได้พึ่งป่า	มารักษาป่าไม้ไทย
สิ้นป่าเหมือนสิ้นใจ	ช่วยปลูกใหม่ไว้ทดแทน ^{๙๙}

เรื่อง รักษาป่า ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะ ให้ความรู้เรื่องคุณค่าของ
ป่าไม้และให้คติธรรมเรื่องการพึ่งอาศัยของสรรพสิ่ง ปัจจุบันพิมพ์ในหนังสือเรียนภาษาไทย ชั้น
ประถมศึกษาปีที่ ๒ ชุดพื้นฐานภาษาไทย เล่ม ๒ ลักษณะคำประพันธ์ เป็นกาพย์ยานี ๑๑

(๕) เด็กน้อย

เด็กเอยเด็กน้อย	ความรู้เรายังด้อยเร่งศึกษา
เมื่อเติบโตใหญ่เราจะได้มีวิชา	เป็นเครื่องหาเลี้ยงชีพสำหรับตน
ได้ประโยชน์หลายสถานเพราะการเรียน	จงพากเพียรไปเถิดจะเกิดผล
ถึงลำบากตรากตรำก็จำทน	เกิดเป็นคนควรหมั่นขยันเอย ^{๙๙}

เรื่อง เด็กน้อย ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะ ให้คุณค่าด้านความ
สำคัญต่อการศึกษาความมานะขยันอดทน ปัจจุบันพิมพ์ในหนังสือเรียนภาษาไทย ชั้นประถมปีที่
๓ ชุดพื้นฐานภาษาไทย เล่ม ๑ ลักษณะคำประพันธ์ เป็น กลอนดอกสร้อย

^{๙๙} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ป.๒ ชุดพื้นฐานภาษาไทย เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์องค์การการค้าคุรุสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๒๓.

^{๙๙} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ป.๓ ชุดพื้นฐานภาษาไทย เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์องค์การการค้าคุรุสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๓.

(๖) วิชาหนาเจ้า

เกิดมาเป็นคน	หนังสือเป็นต้น	วิชาหนาเจ้า	
ถ้าแม่นไม่รู้	อดสูายเขา	เพื่อนฝูงเอยะเข้า	ว่าเง่าว่าโง่
กลางคนเกิดมา	ไม่รู้วิชา	เคอะอยู่จนโต	
ไปเป็นข้าเขา	เพราะเง่าเพราะโง่	บ้างเป็นคนโง่	เที่ยวขอก็มี
ถ้ารู้วิชา	ประเสริฐหนักหนา	ชูหน้าราศี	
จะไปแห่งใด	มีคนปรานี	ยากไร้ไม่มี	สวัสดีมงคล ^{๑๕}

เรื่อง วิชาหนาเจ้า ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง วรรณกรรมมุขปาฐะ เดิมพิมพ์ในหนังสือ ประถม ก กา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ปัจจุบันพิมพ์ในหนังสือเรียนภาษาไทย ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ ชุดพื้นฐานภาษาเล่ม ๑ ลักษณะคำประพันธ์ เป็น กาพย์สุรางคนางค์ ๒๘

(๗) ปากเป็นเอกเลขเป็นโทหนังสือเป็นตรีชั่วดีเป็นตรา

ปากเป็นเอกเหมือนเสมกมนตร์ให้คนเชื่อ	ฉลาดเหลือวาจาปรีชาฉาน
จะกล่าวถ้อยร้อยคำไม่รำคาญ	เป็นรากฐานเทิดตนพันลำเค็ญ
เลขเป็นโทโบราณท่านสั่งสอน	เร่งสั่งวรเวทย์ไว้ให้ว่าเล่น
การคำนวณควรชำนาญคุณหาเป็น	ช่วยให้เด่นด้นักหนารู้ท่าคน
หนังสือเป็นตรีวิชาปัญญาเลิศ	เรียนไปเกิดรู้ไว้ไม่ไร้ผล
ยามยากแสนแค้นคับไม่อับจน	ได้เลี้ยงตนด้วยวิชาหาทรัพย์ทวี
ชั่วดีเป็นตราประทับไว้กับโลก	ยามวิโยคชีพยับล้มร้างหนี
ที่ศูนย์แท้ก็แต่ตัวส่วนชั่วดี	คงเป็นที่ลือทั่วชั่วฟ้าดิน ^{๑๖}

เรื่อง ปากเป็นเอกเลขเป็นโทหนังสือเป็นตรีชั่วดีเป็นตรา ผู้แต่งได้แก่ท่านผู้ทรงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา ประวัติสังเขปเป็นบุตรของอำมาตย์เอก พระพิสันห์พิทยาฐาน (โชติ ผลชีวิน) กับหม่อมหลวงสมบุญ พิสันห์พิทยาฐาน สกุลเดิม เดชาติวงศ์ ณ อยุธยา ^{๑๗} เป็นบทประพันธ์

^{๑๕} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ป.๓ ชุดพื้นฐานภาษา เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การค้ำคูณสภา, ๒๕๓๘), หน้า ๙๖.

^{๑๖} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ป.๔ ชุดพื้นฐานภาษา เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การค้ำ คูณสภา, ๒๕๔๒). ปกหลังด้านใน.

^{๑๗} อภิสร สุวรรณรอด, "คุณค่าในบทอาขยานภาษาไทยระดับประถมศึกษา", หน้า ๔๑.

อธิบายสุภาสิต, ปัจจุบันพิมพ์ในหนังสือเรียนภาษาไทยชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ชุดพื้นฐานภาษา เล่ม ๑ ลักษณะคำประพันธ์เป็น กลอนสุภาพ หรือ กลอนแปด

(๘) พฤษภาสาร

พฤษภาสาร	อีกฤดูธรอันปลดปลง
โททนต์เส่งคง	สำคัญหมายในกายมี
นรชาติวางวาย	มลายสิ้นทั้งอินทรีย์
สถิตทั่วแต่ชั่วดี	ประดับไว้ในโลกา ^{๙๘}

เรื่อง พฤษภาสาร พระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ใอรสในรัชกาลที่ ๑ เป็นสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๗ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระองค์ทรงนิพนธ์เรื่องนี้ไว้ในหนังสือกฤษณาสอนน้องคำฉันท์ ปัจจุบันพิมพ์ในแบบเรียนภาษาไทย ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ เล่ม ๑ ลักษณะคำประพันธ์ เป็น กาพย์ยานี ๑๑

(๙) สยามานุสสติ

ใครรานใครรุกด้าว	แดนไทย
ไทยรบจนสุดใจ	ขาดดิน
เสียเนื้อเลือดหลังไหล	ยอมสละ สิ้นแล
เสียชีพไปเสียสิ้น	ซื้อก้อนเกียรติงาม
หากสยามยังอยู่ยัง	ยืนยง
เราก็เหมือนอยู่คง	ชีพด้วย
หากสยามพินาศลง	ไทยอยู่ได้ฤๅ
เราก็เหมือนมอดม้วย	หมดสิ้นสกุลไทย ^{๙๙}

เรื่อง สยามานุสสติ พระราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ เป็นพระราชโอรสในรัชกาลที่ ๕ ปัจจุบันสยามานุสสติพิมพ์ในหนังสือเรียนภาษาไทยชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ชุดพื้นฐานภาษาเล่ม ๑ ลักษณะคำประพันธ์ เป็น โคลงสี่สุภาพ

(๑๐) ตนเป็นที่พึ่งแก้ตน

เราเกิดมาทั้งที่ชีวิตหนึ่ง	อย่าหมายพึ่งผู้ใดให้เราหยัน
----------------------------	-----------------------------

^{๙๘} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ป.๔ ชุดพื้นฐานภาษา เล่ม ๑, หน้า ๕๘.

^{๙๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๖.

ควรคะเนึงฟั่งตนทนกัดฟัน	คิดบากบันตั้งหน้ามานะนำ
กลีกริพณชยการงานมีเกียรติ	อย่าหยาบเหี้ยมดพาลหาว่างานต่ำ
หรือจะชอบวิชาอุตสาหกรรรม	เชิญเลือกทำตามถนัดอย่าผัดวัน
เอาดวงใจเป็นทุนหนุนนำหน้า	เอาปัญญาเป็นแรงมุ่งแข่งขัน
เอาความเพียรเป็นยานประสานกัน	ผลจะบรรลुสู่ประตุชัย
เงินและทองกองอยู่ประตุหน้า	คอยเปิดอ้าอ้อมรับไม่ขับไล่
ทรัพย์ในดินสินในน้ำออกคล้าไป	แหลมทองไทยพร้อมจะช่วยอำนวยเคย ^{๒๐}

เรื่อง ตนเป็นที่ฟั่งแก้ตน พระราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ตนเป็นที่ฟั่งแก้ตนลงพิมพ์ในหนังสือเรียนภาษาไทย ชั้นประถมปีที่ ๕ ชุดพื้นฐานภาษา เล่ม ๑
 ลักษณะคำประพันธ์ เป็น กลอนสุภาพ

(๑๑) วิชาเหมือนสินค้า

วิชาเหมือนสินค้า	อันมีค่าอยู่เมืองไกล
ต้องยากลำบากไป	จึงจะได้สินค้มา
จงตั้งเอากายเจ้า	เป็นสำเนาอันโสกา
ความเพียรเป็นโยธา	แขนซ้ายขวาเป็นเสาใบ
นิ้วเป็นสายระยาง	สองเท้าต่างสมอใหญ่
ปากเป็นนายงานไป	อชฌาสัยเป็นเสบียง
สติเป็นหางเสือ	ถือท้ายเรือไว้ให้เที่ยง
ถือไว้อย่าให้เอียง	ดัดแลนเลียงข้ามคงคา
ปัญญาเป็นกล้องแก้ว	ส่องดูแถวแนวหินผา
เจ้าจงเอาหูตา	เป็นล้าด้าฟังดูลม
ชี้เกียจคือปลาร้าย	จะทำลายให้เรือจม
เอาใจเป็นปิ่นคม	ยิงระดมให้จมไป
จึงจะได้สินค้มา	คือวิชาอันพิลัมัย
จงหมั่นมั่นหมายใจ	อย่าได้คร้านการวิชา ^{๒๑}

^{๒๐} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ป.๕ ชุดพื้นฐานภาษา เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร :
 โรงพิมพ์องค์การค้การศรฐา, ๒๕๔๒), ปกหลังด้านใน.

เรื่อง วิชาเหมือนสินค้า ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง แต่ ฟ.ฮีแลร์ โรงเรียนอัสสัมชัญ กรุงเทพมหานคร เป็นผู้รวบรวมพิมพ์ลงในหนังสือดุริยศึกษาเล่ม ๓ เมื่อปี ค.ศ. ๑๙๕๘, ต่อมาด้วยความที่ วิชาเหมือนสินค้า ได้รับการประเมินหลายครั้งมาแล้วว่ามีคุณค่าหลายด้านให้ทั้ง หลักธรรมคำสอนและแสดงคุณค่าด้านการศึกษา จึงได้พิมพ์ในหนังสือเรียนภาษาไทยชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ ชุดพื้นฐานภาษาเล่ม ๑ ลักษณะคำประพันธ์ เป็น กาพย์ยานี ๑๑

(๑๒) ผู้รู้ดีเป็นผู้เจริญ

มวลงนุษย์ผู้เปรี๊ยะ	ปรีชา เชื้อวแฮ
เพราะใครไผ่ศึกษา	สิ่งรู้
รู้จักผิดชอบหา	เหตุสุด สองนา
นี้แหละบุคคลผู้	เพียบด้วยความเจริญ
มวลงผู้ปรีชา	เลาะวิทยาไม่ห่างเหิน
ผิดชอบบอไม่เกิน	รู้ดำเนินตามเหตุผล
ชื่อว่าปรีชาดี	ผิดชอบมีพิจารณา
ผู้นั้นจักพลันดล	พิพัฒน์พันจักพรรณนา
ควรเราผู้เยาว์วัย	จงใส่ใจการศึกษา
อบรมบ่มวิทยา	ปรงปรีชาให้เชื้อวชาญ
ขั้นนี้จักชื่อว่า	มีปัญญาไม่สมฐาน
ต้องหัดดัดสันดาน	กอบวิจารณ์ใช้ปัญญา ^{๒๒}

เรื่อง ผู้รู้ดีเป็นผู้เจริญ ผู้แต่ง คือ พระยาอุปกิตศิลปสาร (นิ่ม กาญจนาชีวะ) ท่านเคยบรรพชาเป็นสามเณร และอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ที่วัดสุทัศน์เทพวราราม จนสอบได้เปรียญธรรม ๖ ประโยค รับราชการเป็นครูฝึกสอน ที่โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์สายสวัสดิ์ สอนที่โรงเรียนสวนกุหลาบวัฒนาธาตุ หัวหน้าการพิมพ์แบบเรียน ถึง ปลัดกรมตำราและอาจารย์ประจำกรมศึกษาธิการ ผู้รู้ดีเป็นผู้เจริญ พิมพ์ในหนังสือเรียนภาษาไทยชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ ชุดพื้นฐานภาษาเล่ม ๑ ลักษณะคำประพันธ์ บทแรกเป็นโคลงสี่สุภาพ ต่อด้วย กาพย์ยานี ๑๑ อีกสี่บท

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน. ปกใน.

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๙๔.

(๑๓) ผู้ชนะ

เมื่อทำการสิ่งใดด้วยใจรัก	ถึงงานหนักก็เบาลงแล้วครึ่งหนึ่ง
ด้วยใจรักเป็นแรงที่เร้าเร้า	ให้มุ่งมั่นผ้นถึงซึ่งปลายทาง
เมื่อทำการสิ่งใดใจบากบั่น	ไม่ไหวหวั่นอุปสรรคเป็นขวากขวาง
ถึงเหนื่อยยากพากเพียรไม่ละวาง	งานทุกอย่างเสร็จเพราะกล้าพยายาม
เมื่อทำการสิ่งใดใจจดจ่อ	คอยเติมตอตังจิตไม่คิดขาม
ทำด้วยใจเป็นชีวิตคอยติดตาม	บังเกิดผลงอกงามตามต้องการ
เมื่อทำการสิ่งใดใคร่ครวญคิด	เห็นถูกผิดแก้ไขให้พ้นผ่าน
ใช้สมองตรองตรึกคิดพิจารณา	ปรากฏงานก้าวไกลไม่ลำเค็ญ
ความสำเร็จจะว่าไกลก็ใช่ที่	จะว่าไกลฤกษ์มีอยู่ให้เห็น
ถ้าจริงจั่งตั้งใจไม่ยากเย็น	และจะเป็นผู้ชนะตลอดกาล ^{๒๓}

เรื่อง ผู้ชนะ ผู้แต่ง คือนายบุญเสริม แก้วพรหม เกิดเมื่อปี ๒๔๙๙ รับราชการครั้งแรกในตำแหน่งครูเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๘ ดำรงตำแหน่งปัจจุบันเป็นศึกษานิเทศก์ ๗ ที่หน่วยศึกษานิเทศก์สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอท่าศาลาจังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้ชนะพิมพ์ในหนังสือเรียนภาษาไทยชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ ชุดพื้นฐานภาษา เล่ม ๑ ลักษณะคำประพันธ์ เป็น กลอนสุภาพ

(๑๔) เป็นมนุษย์หรือเป็นคน

เป็นมนุษย์เป็นได้เพราะใจสูง	เหมือนหนึ่งยุงมีดีที่แววขน
ถ้าใจต่ำเป็นได้แต่เพียงคน	ย่อมเสียที่ที่ตนได้เกิดมา
ใจสะอาด ใจสว่าง ใจสงบ	ถ้ามีครบควรเรียกมนุษย์
เพราะทำถูกพูดถูกทุกเวลา	เปรมปรีดาคืนวันสุขสันต์จริง
ใจสกปรกมีดมัวและร้อนร้าว	ใครมีเข้าควรเรียกว่าผีสิง
เพราะพูดผิดทำผิดจิตประวิง	แต่ในสิ่งนำตัวกลัวอับอาย
คิดดูเถิดถ้าใครไม่ยากตก	จงรีบยกใจตนรีบชวนขาย
ให้ใจสูงเสียได้ก่อนตัวตาย	ก็สมหมายที่เกิดมาอย่าเชื่อนอย ^{๒๔}

^{๒๓} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ป.๖ ชุดพื้นฐานภาษา เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การค้ำคูณ, ๒๕๔๒), หน้า ๘๑.

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๐.

เรื่อง เป็นมนุษย์หรือเป็นคน ผู้แต่ง คือ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) จากหนังสือหัวข้อธรรมในคำกลอน ปัจจุบัน เป็นมนุษย์หรือเป็นคน พิมพ์ในหนังสือเรียนภาษาไทยชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ ชุดพื้นฐานภาษาเล่ม ๑ ลักษณะคำประพันธ์ เป็น กลอนสุภาพ

(๑๕) โคลงโลกนิติ

เสียสินสงวนศักดิ์ไว้	วงศ์หงส์
เสียศักดิ์สู่ประสงค์	สิ่งรู้
เสียรู้เร่งดำรง	ความลัดย ใว์นา
เสียสัตย์อย่าเสียผู้	ชีพม้วยมรณา
ความรู้ยิ่งล้ำ	สินทรัพย์
คิดค่าควรเมื่อนับ	ยิ่งไสร
เพราะเหตุจกอยู่กับ	กายอาต มานา
ใจจักเป็นบ่ได้	เร่งรู้เรียนเอา
เว้นวิจารณ์ว่างเว้น	ลดับฟัง
เว้นที่ถามอันยัง	ไปรู้
เว้นเล่าลิตั้ง-	เกตว่าง เว้นนา
เว้นดั่งกล่าวผู้	ปราชญ์ได้ฤๅมี ^{๒๕}

เรื่อง โคลงโลกนิติ พระนิพนธ์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร สังเขปพระประวัติเป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ประสูติวันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๓๖ พระนามเดิมพระองค์เจ้ามั่ง พระมารดาคือเจ้าจอมมารดานิม ทรงชำระโคลงโลกนิติ ของเก่าซึ่งมีมาแต่สมัยอยุธยาใน พ.ศ. ๒๓๗๔ ทรงพระนิพนธ์เพิ่มเติมแล้วรวบรวมจารึกไว้บนแผ่นศิลา ณ วัดพระเชตุพน เป็นโคลงอธิบายสุภาษิตมีต้นฉบับอยู่ในหอสมุดแห่งชาติ ปัจจุบันพิมพ์ในหนังสือเรียนภาษาไทย ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ ชุดพื้นฐานภาษาเล่ม ๒ ลักษณะคำประพันธ์ เป็น โคลงสี่สุภาพ

^{๒๕} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ป.๖ ชุดพื้นฐานภาษา เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การค้ำคูณสุภา. ๒๕๔๒), หน้า ๔๖.

๒.๓.๒ บทอาขยานชั้นประถมศึกษา บทรอง

(๑๖) กาเหว่า

เรื่อง กาเหว่า ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะ ประเภทเพลงกล่อมเด็ก ปี พ.ศ. ๒๕๔๒ กรมวิชาการกำหนดให้เป็นอาขยานบทรอง, โดยพิมพ์อยู่ในหนังสืออ่านเพิ่มเติม บทอาขยานภาษาไทย ระดับประถมศึกษา บทรอง ลักษณะคำประพันธ์ เป็น กาพย์ยานี ๑๑

(๑๗) เจ้าดวงมาลา

เรื่อง เจ้าดวงมาลา ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะประเภทเพลงพื้นบ้าน ภาคใต้ พิมพ์ในหนังสืออ่านเพิ่มเติม บทอาขยานภาษาไทยระดับประถมศึกษา บทรอง ลักษณะคำประพันธ์ เป็น กาพย์สุรางคนางค์ ๒๘

(๑๘) เพลงไทยรวมกำลังตั้งมั่น

เรื่อง ไทยรวมกำลังตั้งมั่น พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จาก บทละครพูดคำกลอนเรื่อง พระร่วง ปัจจุบันพิมพ์อยู่ในหนังสืออ่านเพิ่มเติม บทอาขยานภาษาไทย ระดับประถมศึกษา บทรอง ลักษณะคำประพันธ์ เป็น กลอนบทละคร

(๑๙) ปากโตเกินปมมีความรู้

เรื่อง ปากโตเกินปมมีความรู้ ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง เป็นวรรณกรรมพื้นบ้านมุขปาฐะ ประมวลธรรมยอดคำสอนภาษาไทยกลางและภาษาไทยอีสาน (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) พิมพ์ในหนังสือบทอาขยานภาษาไทย ระดับประถมศึกษาบทรอง ลักษณะคำประพันธ์ อปสร สุวรรณรอดวิเคราะห์ว่าเป็น กาพย์อีสาน

(๒๐) ฝนตก แดดออก

เรื่อง ฝนตกแดดออก ประพันธ์โดย ฐะปะนีย์ นาครทรรพ เกิดเมื่อวันที่ ๒๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๔ เป็นผู้มีความสามารถในการใช้ภาษาไทยในด้านบทร้อยกรอง รวมบทร้อยกรองสำหรับระดับอนุบาลและประถมศึกษา ปัจจุบันพิมพ์ในหนังสืออ่านเพิ่มเติม บทอาขยานภาษาไทย ระดับประถมศึกษา ลักษณะคำประพันธ์ เป็น กลอนสี่

(๒๑) เพลงชาติ

เรื่อง เพลงชาติ ผู้แต่ง คือ นกาลัย (กฤษ์ชนะ) สุวรรณธาดา ปัจจุบันเพลงชาติพิมพ์ในหนังสืออ่านเพิ่มเติม บทอาขยานภาษาไทยระดับประถมศึกษาบทรอง ลักษณะคำประพันธ์ เป็น กลอนสุภาพ

(๒๒) เพลงยาวเจ้าอิศรญาณ

เรื่อง เพลงยาวเจ้าอิศรญาณ พระนิพนธ์ หม่อมเจ้าอิศรญาณ เป็นโอรสพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงมหิศวรินทราธิราช ทรงผนวชเป็นภิกษุอยู่ที่วัดบวรนิเวศวิหารมีนามฉายาว่า อิสสรญาณ ท่านทรงนิพนธ์เพลงยาวขึ้นมาบทหนึ่งเรียก ภาชิตอิศรญาณ ปัจจุบันเพลงยาวเจ้าอิศรญาณพิมพ์ในหนังสืออ่านเพิ่มเติม บทอาขยานภาษาไทย ระดับประถมศึกษา ลักษณะคำประพันธ์ เป็น กลอนสุภาพ

(๒๓) มาลี (จาก บทละครเงาะป่า)

เรื่อง มาลี พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ จากบทละครเรื่อง เงาะป่า ปัจจุบันมาลีพิมพ์ในหนังสืออ่านเพิ่มเติม บทอาขยานภาษาไทยระดับประถมศึกษา ลักษณะคำประพันธ์ เป็น กลอนบทละคร

(๒๔) อนึ่งเวลากิน

เรื่อง อนึ่งเวลากิน ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง จัดเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะที่จำสืบทอดกันมาจาก วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ประเภทคำสอน ปัจจุบันพิมพ์ในหนังสืออ่านเพิ่มเติม บทอาขยานภาษาไทย ระดับประถมศึกษา ลักษณะคำประพันธ์ เป็น กาพย์ยานี ๑๑

(๒๕) อย่างนั่งไถลึงเงินคำ

เรื่อง อย่างนั่งไถลึงเงินคำ ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะทางภาคเหนือ จากวรรณกรรมล้านนา ปู่เจ้าสอนหลาน ปัจจุบันพิมพ์ในหนังสืออ่านเพิ่มเติม บทอาขยานภาษาไทย ระดับประถมศึกษา ลักษณะคำประพันธ์ อปสร สุวรรณรอดวิเคราะห์ว่าเป็น ร่ายโบราณ แต่อาจารย์ผู้ควบคุมสรุปให้เป็น กลอนเพลง

๒.๔ บทอาขยานระดับมัธยมศึกษา

บทอาขยานสำหรับระดับมัศึกษานั้นได้แยกออกเป็น ๒ ระดับคือระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย สรุปได้ดังนี้

สำหรับบทอาขยานภาษาไทยระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๖ มีอาขยานบทหลัก ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และอาขยานบทรองซึ่งเป็นทั้งระดับมัธยมต้นและมัธยมปลายรวมเป็น ๓๕ เรื่อง

บทหลักระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

(๑) นิคมพจน์ กาพย์ห่อโคลง

(๒) รามเกียรติ์ ตอนศึกไมยราพและตอนศึกอินทรชิต

- (๓) ลักวา
- (๔) บุพการี
- (๕) พระสุริโยทัยขาดคอช้าง
- (๖) บทเสภาสามัคคีเสวก
- (๗) วัฒนธรรม
- (๘) พระอภัยมณีตอนอุศเรนตีเมืองผลึกและตอนพระอภัยมณีตีเมืองใหม่
- (๙) ขุนช้างขุนแผน ตอนพลายงามพบพ่อ
- (๑๐) โคลงโลกนิติ
- (๑๑) นิราศนรินทร์

บทหลัก ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

- (๑) นิราศพระบาท
- (๒) ธรรมาธรรมะสงคราม
- (๓) สวรรค์ชั้นกวี
- (๔) อิเหนา ตอนสังคามาระตาแต่งถ้ำ
- (๕) มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร
- (๖) ยามมีด
- (๗) ลิลิตตะเลงพ่าย
- (๘) นมัสการอาจารย์คุณ
- (๙) กาพย์เห่เรือ
- (๑๐) มงคลสูตรคำฉันท์
- (๑๑) วารีดุริยางค์
- (๑๒) ขุนช้างขุนแผน ตอนขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้าง

บทรอง ระดับมัธยมศึกษา

- (๑) คำวาทิต
- (๒) โคลงกระทู้สุภาสิต
- (๓) ณ ยามสายัณห์
- (๔) ดอกไม้จะบาน
- (๕) นมัสการพระพุทธคุณ
- (๖) นมัสการพระธรรมคุณ

- (๗) นมัสการพระสังฆคณ
- (๘) บททำรำเบื่องต้น
- (๙) ฝั่งทะเลตะวันตก
- (๑๐) วรรณกรรมคำสอนอีสาน (ภาพย์ป้อนหลาน)
- (๑๑) ไหมแท้ที่แม่ทอ
- (๑๒) อยู่เพื่ออะไร?

จะเห็นว่าในจำนวนบทอาขยานทั้ง ๓๕ เรื่องนั้นประกอบด้วยบทอาขยานบทหลักชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นจำนวน ๑๑ เรื่อง ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายมีบทหลัก ๑๒ เรื่องและมีอาขยานบทรองอีกทั้งสิ้น ๑๒ เรื่อง รวมเป็น ๓๕ เรื่องดังจะได้กล่าวในรายละเอียดต่อไป

๒.๔.๑ บทอาขยานบทหลัก ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

(๑) นิคมพจน์ ภาพย์ห่อโคลง

อย่า นิยมสิ่งร้ายชอบ	ชมชั่ว
เห็น สนุกทุกขถึงตัว	จึงรู้
กง จักรว่าดอกบัว	บอกรับ เร็วแฮ
จักร พัดเศียรร้องอู้	จึงรู้ผิดตน
อย่า นิยมสิ่งทุกข	เห็น สนุกกลับทุกขทน
กง จักรว่าบัวจน	จักร พัดตนจึงรู้ตัว
ว่า ใ้เรานี้ชั่ว	ชอบกรรม ชั่วนา
เป็น อกตัญญูทำ	โทษไว้
ดอก บัวยั่วเนตรนำ	นึกชอบ
บัว กลับเป็นจักรได้	ดั่งนี้กรรมสนอง
ว่า ใ้ตัวเรานั้น	เป็น อกตัญญูมัวหมอง
ดอก บัวยั่วจิตจอง	บัว ผิดปองเป็นจักรไป ^{๒๖}

^{๒๖} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ม.๑ ชุดทักษะสัมพันธ์ เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การค้ำคูณสุภา, ๒๕๔๒), หน้า ๘๐.

เรื่อง นิคมพจน์ ผู้แต่ง คือ พระยาอุปกิตศิลปสาร (นิ่ม กาญจนาชีวะ) ท่านเกิดเมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๔๒๒ ท่านศึกษาเบื้องต้นที่วัดบางประทุนนอก บางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร และวัดประยูรวงศาวาส ต่อมาได้บรรพชาเป็นสามเณร และอุปสมบทเป็นพระภิกษุที่วัดสุทัศน์เทพวราราม สมเด็จพระวันรัต (แดง) เป็นพระอุปัชฌาย์ สอบเปรียญธรรมได้ ๖ ประโยค การงานท่านได้เป็นปลัดกรมตำรวจและอาจารย์ประจำกรมศึกษาธิการ ปัจจุบัน นิคมพจน์กาศ์หอโคลงพิมพ์ในหนังสือเรียนภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ชุดทักษะสัมพันธ์ เล่ม ๑ ลักษณะคำประพันธ์เป็น กาศ์หอโคลง

(๒) รามเกียรติ์ ตอน สึกไม่ยราพ

ไฉ่ว่าสมเด็จพระเชษฐา	เราจากพาราเขตชั้นด
ได้ยากลำบากด้วยกัน	ที่ในอรัญกันดาร
ทศพัตรมันลักพินางไป	ไว้ในลงการาฐาน
แต่พี่น้องสองคนทรมาน	ตามมาจะผลาญสุรี
จนได้โยธาพลากร	วานรทั้งสองบุรีศรี
ยกข้ามมหาชลธี	จะต่อตีแก้แค้นแทนมัน
ยังมีทันจะได้รณรงค์	ปราบพงศ์ราพณ์ร้ายโมหันต์
ควรฤพวกพาลชาญจกรรจ์	มาลอบลักทรงธรรมพาไป
ปานนี้พระจอมมงกุฎเกศ	จะแสนทุกข์แสนทเวชเป็นไฉน
มันจะทำลำบากตรากไ้	ฤจะฆ่าพินให้บรรลัยลาญ
แม่นพระหริรักษจักรแก้ว	ลวงแล้วสุดสิ้นสังขาร
น้องจะอยู่ไปให้ทรมาน	จะวายปราณตามเสด็จไปเมืองฟ้า
ให้พันอัปยศอดสู	แก้หมูไ้ไตรโลกถ้วนหน้า
รำพรางแสนโคกโคกกา	ดังว่าจะสิ้นสมประดี

(๒) รามเกียรติ์ ตอน สึกอินทรีชิต

บุษเอยบุษบกแก้ว	ลีแวแสงวับฉายฉาน
ห้ายอดเห็นเยี่ยมเทียมวิมาน	แก้วประพาฬกาบเพชรสลักกัน
ชั้นเหมซ่อห้อยล้วนพลอยบุษย์	บัลลังก์ครุฑลายเครือกระหนกคั่น
ภาพรายพินรูปเทวัญ	คนธรรพ์คั่นเทพกนิกร
เลื่อนเมฆลอยมาในอากาศ	อำไพโอภาสประภัสสร
ไซแสงแข่งสีศศิธร	อัมพรเอี่ยมพินโพยมพราย

ตั้งพระจันทร์เดินจรส่วงดวง แลเจ็ดลอยช่วงจำรัสฉาย
ดาวกุลาตดาชเกลื่อนเรียงราย เร็วคล้ายรีบเคลื่อนเลื่อนลอยมา^{๒๗}

เรื่อง รามเกียรติ์ ตอนศึกไมยราพและศึกอินทรชิต พระราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พระองค์โปรดเรื่องรามเกียรติ์อย่างมาก รามเกียรติ์พิมพ์ในหนังสือเรียนภาษาไทยชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ชุดทักษะสัมพันธ์เล่ม ๑ ลักษณะคำประพันธ์ เป็นกลอนบทละคร

(๓) สักวา

สักวาหวานอื่นมีหมื่นแสน ไม่เหมือนแม่นพมมานที่หวานหอม
กลิ่นประเทียบเปรียบดวงพวงพะยอม อาจจะน้อมจิตโน้มด้วยโลมลม
แม่นล่อลามหยามหยาบไม่ปลาบปลื้ม ดังดูดดื่มบอระเพ็ดต้องเข็ดขม
ผู้ดีไพร่ไม่ประกอบชอบอารมณ์ ใครพึงลมเมินหน้าระอาเอย^{๒๘}

เรื่อง สักวา พระนิพนธ์ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณ สักวาหวานอื่นมีหมื่นแสน พิมพ์ในหนังสือเรียนภาษาไทยชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ชุดทักษะสัมพันธ์ เล่ม ๑ ลักษณะคำประพันธ์ เป็น กลอนสักวา

(๔) นุพการี

ใครแทนพ่อแม่ได้ ไปมี เลยท่าน
คือคู่จันทร์สุรีย์ศรี สว่างหล้า
สิ้นท่านทั่วปฐพี มีดหม่น
หมองมิ่งขวัญซ่อนหน้า นิ่งน้ำตาไหล ฯ
พ่อแม่เสมอพระเจ้า บนสวรรค์
ลูกนึ่งน้อมมิ่งขวัญ กราบไหว้
น้ำตาต่างรสสุคันธ์ อบร่ำ หอมฤา
หอมค่าน้ำใจไซ้ ท่านให้หมดเสมอ ฯ
ถึงตายเกิดใหม่ซ้ำ โฉนสนอง
คุณพ่อแม่ทั้งสอง สักฟ้า

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๙๑ และ ปกหลัง.

^{๒๘} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๖๙.

น่านมที่ลูกรอง	ดูดีมี
หวานใหม่ในชาติหน้า	กึ่งล้ำฤสลาย ฯ
รอยเท้าพ่อแม่ได้	เหยียบลง ไตแล
เพียงแค่มุณรุสผิง	ค่าไว้
กราบรอยท่านมิ่งมง-	คลคู่ ใจนา
กายสิทธิ์ไล่เกล้าไว้	เพื่อให้ขวัญขลัง ^{๒๙}

เรื่อง บุพการี ผู้แต่ง คือ อังคาร กัลยาณพงศ์ ประวัติสังเขปเกิดเมื่อวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๔๖๙ จบการศึกษาที่มหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นผู้รักการกวีมาแต่ยังเยาว์ ได้รับรางวัลกวีซีไรต์ ประเภทกวีนิพนธ์จากหนังสือเรื่อง ปณิธานกวี เมื่อ ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๒๙ เรื่องบุพการีพิมพ์ในหนังสือเรียนภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ชุดทักษะสัมพันธ์ เล่ม ๑ ลักษณะคำประพันธ์ เป็นโคลงสี่สุภาพ

(๕) พระสุริโยทัยขาดคอช้าง

๑ บังอรอัศวเศผู้	พิสมัย ท่านนา
นามพระสุริโยทัย	ออกอ้าง
ทรงเครื่องยุทธพิไชย	เช่นอุป - ราชแฮ
เกล็ดคชาธารคว้าง	ควบเข้าชบวนไคล ฯ
๑ พลไกรกองนำเจ้า	โรมรัน กันเฮย
ช้างพระเจ้าแปรประจัญ	คชให้
สารทรวงชวดเซผัน	หลังแล่น เติลิตแฮ
เตลงขับคชไล่ใกล้	หวิดท้ายคชาธาร ฯ
๑ นงคราญองค์เอกแก้ว	กระษัตริย์
มานมนัสกตเวที	ยิ่งล้ำ
เกรงพระราชสามี	มลายพระ-ชนม์เฮย
ขับคเชนทรเช่นค้ำ	สะอึกสู้ด้สกร ฯ
๑ ขุนมอญร่อนจ้าวฟาด	ฉาดฉะ
ขาดแล่งตราบอุระ	หุบตัน

^{๒๙} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๗๐.

โอรสรับกันพระ

ศพสุ นครเฮ

บุญชีพไปบุญสิ้น

พจน์ผู้สรรเสริญ ^{๓๐}

เรื่อง พระสุริโยทัยขาดคอช้าง พระราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ปัจจุบัน พระสุริโยทัยขาดคอช้าง พิมพ์ในหนังสือเรียนภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ ชุดทักษะสัมพันธ์เล่ม ๒ ลักษณะคำประพันธ์ เป็น โคลงสี่สุภาพ

(๖) บทเสภาสามัคคีเสวก

อันชาติใดไร้ศานติสุขสงบ	ต้องมัวรบราญรอนหาผ่อนไม่
ณ ชาตินั้นนรชนไม่สนใจ	ในกิจศิลปะวิไลระวาดงาม
แต่ชาติใดรุ่งเรืองเมืองสงบ	ว่างการรบรพอันสิ้นหลาม
ย่อมจำนงศิลปาส่งาม	เพื่อร่ำมรื่องระยับประดับประดา
อันชาติใดไร้ช่างชำนาญศิลป์	เหมือนนารินไร้โฉมบรรโลมสง่า
ใครๆ เห็นไม่เป็นที่จำเรียดา	เขาจะพากันแย้ให้อับอาย
ศิลปกรรมนำใจให้สร้างโคก	ช่วยบรรเทาทุกข์ในโลกให้เหือดหาย
จำเรียดาพาใจให้สบาย	อีกร่างกายก็จะพลอยสุขสราญ
แม้ผู้ใดไม่นิยมชมสิ่งงาม	เมื่อถึงยามเศร้าอาดูรน่าสงสาร
เพราะขาดเครื่องระยับดับรำคาญ	โสดใดจะสมานซึ่งดวงใจ
เพราะการช่างนี้ล้ำคณอันวิเศษ	ทุกประเทศนานาทั้งน้อยใหญ่
จึงยกย่องศิลปกรรมนั้นทั่วไป	ศรีวิไลวิลาสดีเป็นศรีเมือง ^{๓๑}

เรื่อง บทเสภาสามัคคีเสวก พระราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖, เรื่อง บทเสภาสามัคคีเสวก พิมพ์ในหนังสือเรียนภาษาไทยชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ ชุดทักษะสัมพันธ์ เล่ม ๒ ลักษณะคำประพันธ์ เป็น กลอนเสภา

(๗) วัฒนธรรม

ในโลกนี้มีอะไรเป็นไทยแท้	ของไทยแน่นั่นหรือคือภาษา
ซึ่งผลิดอกออกผลแต่ต้นมา	รวมเรียกว่าวรรณคดีไทย

^{๓๐} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ม.๒ ชุดทักษะสัมพันธ์ เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : องค์การการค้าคุรุสภา, ๒๕๔๔), หน้า ๑๓๖.

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๑.

อนึ่งศิลปงามเด่นเป็นของชาติ	เช่นปราสาทปรางค์ทองอันผ่องใส
อีกคนตรัสว่าร้ายลวดลายไทย	อวดโลกได้ไทยแท้อย่างแน่นนอน
และอย่าลืมจิตใจแบบไทยแท้	เชื้อพ่อแม่พึงธรรมคำสั่งสอน
กำเนิดธรรมจริยาเป็นอาภรณ์	ประชากรโลกเห็นเราเป็นไทย
แล้วยังมีประเพณีมีระเบียบ	ซึ่งไม่มีที่เปรียบในชาติไหน
เป็นของร่วมรวมไทยให้คงไทย	นี้แหละประโยชน์ในประเพณี
ได้รู้เช่นเห็นชัดสมบัติชาติ	เหลือประหลาดล้นเห็นเป็นศักดิ์ศรี
ล้วนไทยแท้ไทยแท้ไทยเรามี	สิ่งเหล่านี้คือวัฒนธรรม ^{๓๒}

เรื่อง วัฒนธรรม ประพันธ์โดย หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เกิดเมื่อ ๒๖ ตุลาคม ๒๔๔๖ เป็นชาวกรุงเทพมหานคร ท่านจบการศึกษาจากมหาวิทยาลัย อ็อกซฟอร์ด ประเทศ อังกฤษ ตำแหน่งทางการเมืองเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง วัฒนธรรม กล่าวถึง ภาษาศิลปะจิตใจแบบไทยที่เชื่อฟังคำสอนพ่อแม่ นับเป็นวัฒนธรรมที่ดี พิมพ์ในหนังสือเรียนภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ ชุดทักษะสัมพันธ์ เล่ม ๒ ลักษณะคำประพันธ์ เป็น กลอนสุภาพ

(๘) พระอภัยมณี ตอน อุศเรนตีเมืองผลึก

สงสารสุดอุศเรนเมื่อรู้ลึก	ทรวงสะทีกแทบจะแยกแตกสลาย
พอเห็นองค์พระอภัยยิ่งให้อาย	จะใคร่ตายเสียให้พ้นก็จวนใจ
คำล่ำพระแสงแฝงองค์ที่ทรงเหน็บ	เขาก็เก็บเสียเมื่อพบสลบไส
ให้อัดอั้นตันตึงตะลึงตะไล	พระอภัยพิศดูก็รู้ที
จึงสุนทรอ่อนหวานชาญฉลาด	เราเหมือนญาติกันดอกลั่นงออย่าหมองศรี
เมื่อแรกเริ่มเดิมก็ได้เป็นไมตรี	เจ้ากับพี่เล่าก็รักกันหนักครัน
มาขัดข้องหมองหมางเพราะนางหนึ่ง	จนได้ถึงรบสู้เป็นคู่ชน
อันวิสัยในพิภพแน่นרבกัน	ก็หมายมั่นจะใคร่ได้ชัยชนะ
ซึ่งครั้งนี้พี่พาเจ้ามาไว้	หวังจะได้สนทนาวิสาละ
ให้น้องหายคลายเคืองเรื่องธุระ	แล้วก็จะรักกันจนวันตาย
ทั้งกำปั่นบรรดาโยธาทัพ	จะคืนกลับให้ไปเหมือนใจหมาย
ทั้งสองข้างอยู่ตามความสบาย	เชิญภิปรายโปรดตรัสลัสลัญญา

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๔๓.

พระอภัยมณี ตอน พระอภัยมณีตีเมืองใหม่

วิเวกวีดกรีดเสียงสำเนียงสนั่น	คนขยันยืนชิงตะลิ่งหลง
ให้หิววาบซาบพรวงต่างวังงง	ลืมนรกรับสู้เงี้ยวหุง
พระโหยหวนครวญเพลงวังเวงจิต	ให้คนคิดถึงถิ่นถวิลหวัง
ว่าจากเรือนเหมือนนกกมาจากรัง	อยู่ข้างหลังก็จะแลชะงัดคอย
ถึงยามค้าย่ำฆ้องจะร้องให้	รำพิไรัญจวนหวนละห้อย
ไฉยามดึกดาวเคลื่อนเดือนก็คล้อย	น้ำค้างย้อยเย็นฉ่ำที่อัมพร
หนาวอารมณ์ลมเรื่อยเฉื่อยเฉื่อยขึ้น	ระววยรีนรินรินกลิ่นเกสร
แสนสงสารบ้านเรือนเพื่อนที่นอน	จะอวรณ์อ้างว้างอยู่วังเวง ^{๓๓}

เรื่อง พระอภัยมณีตอนอุตุเรนตีเมืองผลึกและพระอภัยมณีตีเมืองใหม่ ผู้แต่ง พระสุนทรโวหาร (ภู่) ประวัติสังเขปท่านเกิดสมัยรัชกาลที่ ๑ เมื่อวันที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๓๒๙ ถึงแก่กรรม พ.ศ. ๒๓๙๘ พระอภัยมณีพิมพ์ในหนังสือเรียนภาษาไทยชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ ชุดทักษะสัมพันธ์ เล่ม ๒ ลักษณะคำประพันธ์ เป็น กลอนสุภาพ

(๙) ขุนช้างขุนแผน ตอน พลายงามพบพ่อ

เจ้าพलयงามความแสนสงสารแม่ ข้าเลี้ยงแลดูหน้าน้ำตาไหล

แล้วกราบกรานมารดาด้วยอาลัย	ลูกเติบโตใหญ่คงจะมาหาแม่คุณ
แต่ครั้งนี้มีกรรมจะจำจาก	ต้องพลัดพรากแม่ไปเพราะอายขุน
เที่ยวหาพ่อขอให้ปะเดชะบุญ	ไม่ลืมนครมารดาจะมาเยือน
แม่รักลูกลูกก็รู้ยู่ว่ารัก	คนอื่นสักหมิ่นแสนไม่แมนเหมือน
จะกินนอนนอนว่าเมตตาเดือน	จะจากเรือนร้างแม่ไปแต่ตัว
แม่วันทองของลูกจงกลับบ้าน	เขาจะพาลว่าอุ่นแม่ทุนหัว
จะก้มหน้าลาไปมิได้กลัว	แม่อยามัวหมองนักจงหักใจ
นางกอดจูบลูบหลังแล้วสั่งสอน	อำนวยพรพलयน้อยละห้อยให้
พ่อไปดีศรีสวัสดิ์กำจัดภัย	จนเติบโตใหญ่ยังยวดได้บวชเรียน
ลูกผู้ขายลายมือนั้นคือยศ	เจ้าจงอดส่ำทำส่ำเสมียน
แล้วพาลูกออกมาข้างท่าเกวียน	จะจากเจียนใจขาดอนาใจ

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน. ปกหลังด้านใน.

ลูกก็แลดูแม่แม่ดูลูก	ต่างพันผูกเพียงว่าเลือดตาไหล
สะอื้นร่ำอาลาด้วยอาลัย	แล้วแข็งใจจากนางตามทางมา
เหลียวหลังยังเห็นแม่แลเชมนั้น	แม็กเห็นลูกน้อยละห้อยหา
แต่เหลียวเหลียวเลี้ยวลับวับวิญญูณ	ไฉ่เปล่าตาต่างสะอื้นเย็นตลิ่งฯ ฯลฯ
ครานั้นขุนแผนแสนสุภาพ	ก้มกราบมารดาน้ำตาไหล
ลูกเห็นแต่แม่คุณค้อยอุ้มใจ	ช่วยสอนให้พละงามเรียนความรู้
อันตำรับตำราสารพัด	ลูกเก็บจัดแจงไว้ที่ในตู้
ถ้าลืมหองตรงไหนไขออกดู	ทั้งของครูของพ่อต่อกันมา
แล้วลูบล้างล้างความพละงามน้อย	เจ้าจงค่อยรำเรียนเขียนคาถา
รู้สิ่งไรก็ไม่สู้วิชา	ไปเบื่องหน้าเติบใหญ่จะให้คุณ
เรายากแล้วแก้วตาอย่าประมาท	ทั้งสิ้นญาติสิ้นเชื้อจะเกื้อหนุน
ทุกวันนี้มีแต่ยาฮังการูญ	พ่อพึงบุญเกิดลูกได้ปลุกเลี้ยง
จงนึกว่าย่าเหมือนกับแม่พ่อ	ถึงด่าทอเท่าไรอย่าได้เถียง
อันพ่อนี้มิได้อยู่ใกล้เคียง	ไม่ได้เลี้ยงลูกแล้วนะแก้วตา
พละกอดพละงามแอบไว้แนบอก	น้ำตาตกพร่างพรายทั้งซ้ายขวา
ไฉ่มีกรรมทำไว้แต่ไรมา	พอเห็นหน้าลูกแล้วจะแคล้วกัน
มาหาพ่อพ่อไม่มีสิ่งไรผูก	ยังแต่ลูกประจำจะทำขวัญ
อยู่หอกปิ่นยืนยงคงกระพัน	ได้ป้องกันกายาข้างหน้าไปฯ ^{๓๔}

เรื่อง “ขุนช้างขุนแผนตอนพละงามพบพ่อ” ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ในตอนนี้อยู่ทางวรรณคดีมีความเห็นพ้องกันว่าเป็นสำนวนของสุนทรภู่ ขุนช้างขุนแผน พิมพ์ในหนังสือเรียนภาษาไทยชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ชุดทักษะสัมพันธ์ เล่ม ๓ ลักษณะคำประพันธ์ เป็น กลอนเสภา

(๑๐) โคลงโลกนิติ

นาคิมิพิษเพียง	สุริโย
เลื้อยบ่ทำเดโช	แซมช้า
พิษน้อยหยิ่งโยโส	แมลงป่อง

^{๓๔} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ม.๓ ชุดทักษะสัมพันธ์ เล่ม ๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การค้ำคูณ, ๒๕๔๒), หน้า ๔๐.

ชูแต่หางเองอ้า	อวดอ้างฤทธิ์
พระสมุทรสติกลั่น	คนนา
สายดั่งทิ้งทอดมา	หยั่งได้
เขาสูงอาจวัดวา	กำหนด
จิตมนุษย์นี้ไซ้	ยากแท้หยั่งถึง
เจ็ดวันเว้นติดซ่อม	ดนตรี
อักขระห้าวันหนี	เน้นซ้ำ
สามวันจากนารี	เป็นอื่น
วันหนึ่งเว้นล้างหน้า	อับเศร้าศรีหมอง
ก้านบัวบอกลิกตื้น	ชลธาร
มรยาทส่อสันดาน	ชาติเชื้อ
โอดฉลาดเพราะคำขาน	ควรทราบ
หย่อมญาเหี่ยวแห้งเรือ	บอกร้ายแสงดิน
เพื่อนกิน ลินทรัพย์แล้ว	แห้งหนี
หาง่าย หลายหมื่นมี	มากได้
เพื่อนตาย ถ้ายแทนชี-	วาอาตม์
หายาก ฝากผีไซ้	ยากแท้จักหา ^{๓๕}

เรื่อง โคลงโลกนิติ พระนิพนธ์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ทรงรวบรวมโคลงโลกนิติของเก่าชำระแก้ไขใหม่จารึกไว้ที่วัดพระเชตุพน ใช้เป็นบทอาขยาน ๕ บท โคลงโลกนิติ พิมพ์ในหนังสือเรียนภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ชุดทักษะสัมพันธ์เล่ม ๓ ลักษณะคำประพันธ์ เป็น โคลงสี่สุภาพ

(๑๑) นิราศนรินทร์

อยู่ยบายศลัมแล้ว	ลอยสวรรค์ ลงๆ
สิงหาสน์ปรางค์รัตนบรร-	เจ็ดหล้า
บุญเพรงพระหากสวรรค์	ศาสน์รุ่ง- เรืองแฮ
บังอบายเบิกฟ้า	ฝึกพินใจเมือง

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๔๖.

เรื่องเรื่องไตรรัตน์พัน	พันแสง
รินรสพระธรรมแสง	คำเช้า
เจดีย์ระตะแสง	เสียดยอด
ยลยิ่งแสงแก้วแก้ว	แก่นหล้าหล้าสรวรค์
โคมควรวักฝักฟ้า	ฤาติณ ดีฤา
เกรงเทพไทรณินทร์	ลอบกล้า
ฝักลมเลื่อนโคมบิน	บนเล่า นะแม่
ลมจะชายชักช้า	ชอกเนื้อเรียมสงวน
จากมามาลือล้ำ	ลำบาง
บางยี่เรือราพลาง	พี่พร้อม
เรือแดงช่วยพานาง	เมี่ยงมาน มานา
บางปรับคำคล้อง	คล้าวน้ำตาคลอ
เอียงอกเทออกอ้าง	อวดองค์ อร่อย
เมรุขุบสมุทรดินลง	เลขแต้ม
อากาศจักจางผจง	จารึก พอฤา
โคมแม่หยาดฟ้าแย้ม	อยู่ร้อนฤาเห็น ^{๓๖}

เรื่อง นิราศนรินทร์ ผู้แต่ง คือ นายนรินทร์เบศร์ (อิน) ท่านเป็นกวีสมัยรัชกาลที่สอง แต่งนิราศนรินทร์ขณะตามเสด็จสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาเสนานุรักษ์เสด็จยกกองทัพลงไปปราบพม่าซึ่งยกมาตีเมืองถลาง นิราศนรินทร์ พิมพ์ในหนังสือเรียนภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ชุดทักษะสัมพันธ์เล่ม ๓ ลักษณะคำประพันธ์ขึ้นต้นด้วยรายสุภาพ ๑ บทและต่อด้วยโคลงสี่สุภาพ ๑๔๔ บท

๒.๔.๒ บทอาขยานบทหลัก ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

(๑) นิราศพระบาท

พื้นผนังหลังบัวที่ฐานบัว	เป็นครุฑอัดยืนเหยียบภุขงค์ขำ
หยิกขยุ้มกุ่มวาสุกรีกำ	กินนราร่ายเทพประนมกร
ใบระกาหน้าบันบนชั้นมุข	สุวรรณสุกเลื่อมแก้วประภัสสร

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๕๑.

ดยอดเยี่ยมเพียมยอดยุดคุณธ	กระจิงซ้อนแซมใบระกาบัง
นาคสะดุ้งรุงรังกระดิงห้อย	ใบโพธิ์ร้อยระเรงอยู่แห่งหงั
เสียงประสานกังสดาลกระดิงดัง	วิเวกวังเวงในหัวใจครัน
บานทวารลานแลล้วยนลายมุก	นำสนุกในกระหนกดูผกผัน
เป็นนาคครุฑยุดเหนี่ยวในเครือวัลย์	รูปยักษ์ยืนยืนกอดกระบองกุ่ม
สิงโตอัดกัตก้านกระหนกเกี่ยว	เทพเหนี่ยวเครือกระหวัดหัดขี้ม
ชมพูปานกอดก้านกนกกรม	สุครีพกุมขรรค์เงื้อในเครือวง
รูปนารายณ์ทรงชี้ครุฑาเหิน	พรหมเจริญเสด็จยังบัลลังก์หงส์
รูปอมรกรกำพระธำรงค์	เสด็จทรงคชสารในบานบัง
ผนังในดุติทั้งสี่ด้าน	โอฟ้าฟารทองทาฝาผนัง
จำเพาะมีสี่ด้านทวารบัง	ที่พื้นนั่งดาดด้วยแผ่นเงินงาม
มณฑปน้อยสวมรอยพระบาทนั้น	ล้วนสุวรรณแจ่มแจ้งแสงอร่าม
เพดานดาดลาดล้วนกระจ่างาม	พระเพลิงพลามพร่างพร่างสว่างพราย
ตาข่ายแก้วปักกรองเป็นกรวยห้อย	ระย้าย้อยแวววามอร่ามฉาย
หอมควันรูปเทียนตรลอบอยู่อบอาย	ฟุ้งกระจายรื่นรื่นทั้งห้องทอง ^{๓๔}

เรื่อง นิราศพระบาท ผู้แต่ง คือ พระสุนทรโวหาร (ภู่) จากการตามเสด็จพระองค์เจ้าปฐมวงศ์พระโอรสกรมพระราชวังหลังไปนมัสการพระพุทธบาท สระบุรี นิราศพระบาท พิมพ์ในหนังสือเรียนภาษาไทยชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ชุดวรรณสารวิจักษณ์ เล่ม ๑ ลักษณะคำประพันธ์เป็น กลอนนิราศ

(๒) ธรรมชาติระมะสงคราม

ดูก่อนนิกรชน	อกุศลกรรม
ทั้งสิบประการจำ	และละเว้นอย่าเห็นดี
การฆ่าประดาสัตว์	อุปโยชนับพึงมี
อันว่าดวงชีวิ	ย่อมเป็นสิ่งที่ควรนอม
ถือเอาซึ่งทรัพย์สิน	อันเจ้าของมิยินยอม

^{๓๔} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ม.๔ ชุดวรรณสารวิจักษณ์เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การค้ำคูณสุภา, ๒๕๔๓), หน้า ๑๘๘.

เขานั้นเสียตายย่อม
การล่วงประเวณี
ของชายผู้อื่นลา-
กล่าวปดและลดเลี้ยว
ย่อมจะเป็นสิ่งชวน
ส่อเสียดเพราะเกลียดชัง
เสื่อมยศและลดไม-
พุดหยาบกระทบคน
เจรจากับเขาร้าย
พุดจาที่เพื่อเจ้า
ทำตนให้เป็นที่
มุ่งใจและไฝทรพ-
ทำให้ผู้อื่นพา
อีกความพยายาม
ก่อเวรปู้ร้าย
เชื่อผิดและเห็นผิด
เศร้าหมองมีผองผา-
ละสิ่งอกุศล
เหมาะยังทั้งหญิงชาย
จงมุ่งบำเพ็ญมา-
บำรุงบิดามาร-
ใครทำจะนี้ไซ้
เนานานสราญสุข
ยศใหญ่จักมาถึง
เป็นนิจจะนิรัน-

จิตตะซึ่งเป็นหนักหนา
ณ บุตรีและภรรยา
มกกิจบั้งควร
พจนามิรู้สงวน
นรชังเป็นพันไป
บมิยังประโยชน์ใด
ตริระหว่างคนาสลาย
ก็ตองทนซึ่งหยาบคาย
ถือว่าเขาจะตอบดี
วจะสาระบมี
นรชนเขานิทา
ยะด้วยโลภะเจตนา
กันตำหนิมีรู้หาย
มนะมุ่งจ้านงร้าย
ฤจะพันซึ่งเวรา
ลิจจะนิจจะเสื่อมพา
สุกะรีนฤดีสบาย
ลิกมลจะพึงหมาย
สุจริต ณ ไตรทวาร
ตูปิตุปฐานการ
ดริให้เสวยสุข
ก็จะได้นิราศทุกข์
และจะได้คระไลสวรรค์
กิติพึงจะตามทัน
ดรอย่อมจะหรรษา ^{๓๙}

^{๓๙} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ม.๔ ชุดวรรณสารวิจักษ์ณ์ เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การค้ำคูณสภา, ๒๕๔๓), หน้า๑๘๖.

เรื่อง ธรรมาธรรมะสงคราม พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นเป็นบทพากย์เมื่อครั้งประทับ ณ พระตำหนักชาลิมงคลอาสน์ พระราชวังสนามจันทร์ ธรรมาธรรมะสงคราม พิมพ์ในหนังสือเรียนภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ชุดวรรณสารวิจักษณ์ เล่ม ๒ ลักษณะคำประพันธ์ เป็น กาพย์ยานี ๑๑ และกาพย์ฉบัง ๑๖ สลับกันไปเฉพาะที่เป็นบทอาขยานนี้ เป็น กาพย์ยานี ๑๑

(๓) สวรรค์ชั้นกวี

สรวงสวรรค์ชั้นกวีวิจิตร	ผ่องประภัสร์พลอยหาพราวเวหา
พริ้งไพเราะเสนาะกรรณวันดนา	สมสมญาแห่งสวรรค์ชั้นกวี ฯ
อัมรินทร์ชมสถานวิมานมาศ	อันโอภาศแผ่ผายพรายรังสี
รัศมีมีเสียงเพียงดนตรี	ประทีปที่มรัสสะจังหวะโยน
รเมียรไม้ใบโบกสโนคเกาะ	สุดเสนาะเสียงนกซึ่งผกโฉน
โผต้นนั้นผันตนไปต้นโน้น	จังหวะโจนส่งจับรับกันไป
เสียงนกร้องคล้องคำลำน่าขับ	ดุริยศัพท์ล่านึกเมื่อพฤษไหว
โปรยประทีปกลิ่นผกาสุราลัย	เป็นกลิ่นในเวหาศหยาดยินดี
บังคมคัลลัญจลิกวีเทพ	ซึ่งสุขเสพลย์ล้ำราญมาณศรี
ณภพโน้นในสวรรค์ชั้นกวี	แลภพนี้ในถ้อยที่ร้อยกรอง
ไม่มีเวลาวายในภายนา	เนาในฟ้าในดินทั้งถิ่นสอง
เชิญสดับรับรสบทลอบอง	ซึ่งข้าปองสดุดีกวีเอย ^{๓๙}

เรื่อง สวรรค์ชั้นกวี พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ได้ทรงนิพนธ์ไว้ในเรื่องสามกรุง บทกวีนี้อยู่ในตอนต้นๆ เรื่อง ท่านผู้ทรงนิพนธ์ได้ทรงจินตนาการถึงบรรดากวีผู้ล่วงลับไปแล้วว่าได้สถิตอยู่ ณ สวรรค์ ทรงขนานนามสวรรค์ชั้นนี้ว่าสวรรค์ชั้นกวี ^{๔๐} เรื่อง สวรรค์ชั้นกวี พิมพ์ในหนังสือเรียนภาษาไทยชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ชุดวรรณสารวิจักษณ์ เล่ม ๒ ลักษณะคำประพันธ์ เป็น กลอนสุภาพ

(๔) อิเหนา ตอน สังคามาระตาแต่งถ้ำ

พระเสด็จลดเลี้ยวเที่ยวชม มีมโนกรรมแจ่มใส

^{๓๙} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๖๗.

^{๔๐} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๒๖.

เปลวปล่องห้องถ้ำอำไพ	พื้นลาดลาดไปด้วยเงินงาม
เพดานคาราระย้าย้อย	ทองทับประดับพลอยเรืองอร่าม
อักษกลับแก้วมณีอัคคีตาม	สว่างวามแวววิบจับจินดา
มีชะวากวุ้งเงืงเป็นเชิงชั้น	ลั่นทองคำทำคั่นกันฝา
ฉลักรูปสิงสถ์วันนา	ดูนเด่นออกมาเหมือนจริง
ทั้งเนื่อนกดังเป็นเห็นประหลาด	พฤกษาชาติเหมือนจะไหวไวกิ่ง
อันรูปเสื่อสีหมีกระทิง	เหมือนจะย่างวางวิ้งเวียนง ^{๔๑}

เรื่อง อิเหนาตอนสังคามาระดาแต่งถ้ำ พระราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศ
หล้านภาลัย กษัตริย์องค์ที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระองค์โปรดในกวีนิพนธ์เป็นอย่างยิ่ง พระ
ราชสมภพ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๐ และเสด็จสวรรคต พ.ศ. ๒๓๖๗ สิริรวมพระชนมายุ ๕๘ พรรษา
ทรงครองสิริราชสมบัติอยู่ ๑๖ ปี อิเหนา พิมพ์ในหนังสือเรียนภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔
ชุดวรรณสารวิจักษณ์ เล่ม ๑ ลักษณะคำประพันธ์ เป็น กลอนบทละคร

(๕) มหาเวสสันดรชาดก

โส โพรธิตโต ปางนั้นสมเด็จพระบรมโพรธิตวิได้ทรงฟังพระลูกน้อยทรงกันแสงทูลละห้อย
วันนั้น กลั้นพระเศกมิได้ละอายพระทัยแก่เทพดา ปณณสาล์ ปวิสิตวา เสด็จเข้าสู่ภายในพระ
บรรณศาลา ชบพระพักตราทรงพระกันแสงละอื่นให้ ว่าโอ้เจ้าเพื่อนเชษฐาใจของพ่อเอ๋ย เจ้า
เคยกระทำความชั่วเป็นไฉน จึงมาตกเชษฐาใจไร้ยากอนาถา ให้พราหมณ์ชราว่างร้ายกาจ
ตะแกมาทำสีหนาทโทยโทยดี โอเวลาปานจะนีกัสัยณห์ คนทั้งหลายเขาเรียกกันกินอาหาร
บ้างก็เล่าโลมลูกหลานให้อาบน้ำแล้วหลับนอน แต่สองบังอรของพ่อนี้ใครจะปรานีให้นมน้ำก็
จะตรากตรำลำบากใจ ที่ไหนจะเดินได้ด้วยพระบาทเปล่าทั้งโอแดดจะแผดเผาให้พุพอง จะ
ชอกช้ำคล้ำเป็นหนองลงลามไหล สองสุริยวงศ์ตั้งแต่จะทรงกันแสงให้สุดอาลัยของพ่อแล้ว
ที่จะติดตาม จะบายหน้าไปหาพราหมณ์เมื่อยามเย็น เฒ่าจัญไรไหนเลยจะเห็นด้วยสองเจ้า
มีแต่จะรูกว่าคำรามตื้อชื้อเย้ย กระไรเลยไม่เกรงขามเราบ้างเมื่อยามจน จะคิดดูบ้างเป็นไรว่า
ลูกทั้งสองคนคู่ชีวาตม์ ยังตัดใจให้ขาดมิให้เสียประโยชน์ แต่ก่อนโสดข้าสินไถ่สืบมาถึงสี่ชั่ว
ผู้อื่นรู้ก็เกรงกลัวไม่ทำได้เหมือนพราหมณ์ผู้นี้ วาวิษณุเสว เม สโต เสมือนหนึ่งพราหมณ์เบ็ดมาตี
ปลาที่หน้าไซ บรรดาปลาจะเข้าไปให้แตกฉาน ตัวเราผู้ทำทานเหมือนตัวปลา พระโพรธิต

^{๔๑} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ม.๔ ชุดวรรณสารวิจักษณ์เล่ม ๑, ปกหลังด้านใน.

ในภายหน้านั้นคือไซปรารณจะเข้าไปจึงยกพระลูกให้เป็นทานบารมี พระลูกรักทั้งสองศรี
ตั้งกระแสนินธุ์ พราหมณ์ประมาทหมิ่นมาด่าตี เสมือนกระทู้มารีให้ปลาดิ้น น้ำพระทัยท้าว
เธอถอยคืบจากอุเบกษา บังเกิดอวิชชามาห่อหุ้ม พระปัญญานั้นกลัดกลุ้มไปด้วยโมโห ให้
ลุ่มหลงโง่โง่เข้าซ้ำส่ง ให้บังเกิดวิหิงสาขึ้นทันทีว่าอุเหม! อุเหม! พราหมณ์ผู้นี้เฝ้าของพะนาง
หนอ มาตีลูกต่อหน้าพ่อไม่เกรงใจ ธชี่เอ๋ย กูมาอยู่ป่าเปล่าเมื่อไรทั้งพระขรรค์ศิขัยก็ถือมา
ธนูจ่าปี คเณศว่า ก็ทรงพระแสงธนูศรกระแสนั้นกับมือฆ่าพราหมณ์ผู้นี้เสียเถิดหรือ เธอก็ยึด
หื้ออยู่แต่ในพระทัย ภายหลังจึงตั้งจิตพิจารณาในพระอริยประเพณีหน่อพุทธางกูร ก็รู้ว่าอาต
มะนี้เพิ่มพูนมาปุตตบิศาจเจียวสิหาว่า เมื่อพระปัญญาบังเกิดมี พระบรมราชฤษีเธอจึง
ตรัสสอนพระองค์เองว่า โภา เวสสุณฺดร ดูกรมหาเวสสันดร อย่าอวดรณไว้ไว้ทำเนาเขา เข้ากับ
เจ้าเขาจะตีกันไม่ต้องการ ให้ลูกเป็นทานแล้ว ยังมาสอดแค้นเมื่อภายหลัง ท้าวเธอก็ตั้งพระ
สมาธิระงับดับพระวิโยค กลับพระโคกสงบแล้วพระพักตร์ก็ผ่องแผ้วแจ่มใส ดุจทองอุไรทั้ง
แท่งอันบุคคลแกล้งหล่อแล้วมาวางไว้ ในพระอาศรมตั้งแต่จะเชยชมพระปิยบุตรทานบารมี
แห่งหน่อพระชินศรีเจ้านั้นแล ^{๔๒}

เรื่อง มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร ผู้แต่ง คือ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ประวัติ
สังเขป ท่านเกิดในสมัยกรุงศรีอยุธยาในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าบรมโกศและถึงแก่อสัญกรรมเมื่อ
พ.ศ. ๒๓๔๘ ร่ายยาวเวสสันดรชาดกท่านประพันธ์ไว้ ๒ กัณฑ์คือกัณฑ์กุมารและกัณฑ์มัทรี
มหาเวสสันดรชาดก พิมพ์ในหนังสือเรียนภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ ชุดวรรณสารวิจักษณ์
เล่ม ๓ ลักษณะคำประพันธ์ เป็น ร่ายยาว

(๖) ยามมีด

ยามมีดใช้มีดแท้	ทุกสถาน
ดูสิเมื่อรัตติกาล	หม่นเศร้า
ดาวศุกร์กลับซ้ซวาล	สุกสว่าง
แม้มีจันทร์เจ้า	ไขว่หวาดหวิว
คราหิวไขจกต้อง	เสียศรี
อุทกกลั่นนาภี	อยู่ได้

^{๔๒} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ม.๕ ชุดวรรณสารวิจักษณ์เล่ม ๓, (กรุงเทพมหานคร
: โรงพิมพ์องค์การค้ำคูณสภา, ๒๕๓๙), หน้า ๑๘๐.

เย็นชานผ่านอินทรี	พอขึ้น จิตนา
แม้มิได้อิ่มไซ้	ไซ้ต้องวางวาย
พรากรหายไซ้พรากร้าง	นิรันดร์กาล
มีพรากรมีพบบาน	เพื่อนพ้อง
ชิงโคกโคกพาลาญ	เผาจิต
วันหนึ่งนั้นจักต้อง	กลับร้ายกลายเป็นดี
ถึงที่สบเหตุร้าย	แรงเข็ญ
พึงพินิจนั้นไซ้เป็น	สิ่งร้าย
พักหนึ่งจึงจิตเย็น	ระลึกอยู่ เกิดรา
รู้แยกรู้แยกย้าย	จักได้ทางเกษม
จุ้เปรมปรีติด้วย	ปัจจุบัน
ศานติอยู่คู่กัน	แกร่งกล้า
เพียรระลึกรู้ทัน	ในเหตุ ผลนอ
โลกทัศน์จักเจิดจ้า	แจ่มด้วยปัญญา ^{๔๓}

เรื่อง ยามมืด ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะ ยามมืด พิมพ์ในหนังสือ
เรียนภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ ชุดวรรณสารวิจักษณ์ เล่ม ๓ ลักษณะคำประพันธ์ เป็น
โคลงสี่สุภาพ

(๗) ลิลิตตะเลงพ่าย

เบื่องนั้นนฤนาถผู้	สยามินทร์
เบี่ยงพระมาลาผิน	หอนพ้อง
ศัสตราวุธอินทร์	ฤาญก องค์เอย
เพราะพระหัตถ์หักป้อง	ปิดด้วยขอทรง
บัดมวงคลพำให้	ทวาริต
แว้งเหวี่ยงเบี่ยงเศียรสะบัด	ตกได้
อุกคฤพลุกเงยจัด	คอคช เคิกแฮ
เบนป่ายหงายแขนให้	ท้วงท้อที่ถอย
พลายพล้าเพี้ยกถ้ำทวน	ในรณ

^{๔๓} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๑๙.

บัตราชฟาดแสงพล-	พ่ายฟ้อน
พระเดชพระแสงดล	เผด็จคู่ เชื้อญะ
ถนัดพระอัสสาช้อน	ชาดดาวโดยขวา
อุรารานร้าวแยก	ยลสยบ
เอนพระองค์ลงทบ	ท้าวดิน
เหนือคอคชชอนชบ	สังเวช
วายุชีวาม์สุดสิ้น	สู้ฟ้าเสวยสวรรค ^{๔๔}

เรื่อง ลิลิตตะเลงพ่าย พระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๗ ลิลิตตะเลงพ่าย พิมพ์ในหนังสือเรียนภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ ชุดวรรณสารวิจักษณ์เล่ม ๔ ลักษณะคำประพันธ์เป็นลิลิตสุภาพ ประกอบด้วยรายสุภาพ โคลง สองสุภาพ โคลงสามสุภาพ และโคลงสี่สุภาพสลับกันไป

(๘) นมัสการอาจริยคุณ

อนึ่งข้าค้ำับน้อม	ต่อพระครูผู้การุญ
โอบเอื้อและเจือจุน	อนุสาสน์ทุกสิ่งสรรพ
ยัง บ ทราบก็ได้ทราบ	ทั้งบุญบาปทุกสิ่งอัน
ชี้แจงและแบ่งปัน	ขยายอรรถให้ชัดเจน
จิตมากด้วยเมตตา	และกรุณา บ เอียงเอน
เหมือนท่านมาแกลังเกณท์	ให้ฉลาดและแหลมคม
ขจิตเขลาบรรเทาโม-	หะจิตมีดที่งุนงม
กังขา ณ อารมณ	ก็สว้างกระจ่างใจ
คุณส่วนนี้ควรนับ	ถือว่าเลิศ ณ แดนไตร
ควรนึกและตรึกใน	จิตน้อมนิยมชม ^{๔๕}

^{๔๔} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ม.๕ ชุดวรรณสารวิจักษณ์ เล่ม ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การค้ำชูสุภา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๘๒.

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๐.

เรื่อง นมัสการอาจารย์คุณ ผู้แต่ง คือ พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร),
นมัสการอาจารย์คุณ พิมพ์ในหนังสือเรียนภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ ชุดวรรณสารวิจักษณ์
เล่ม ๔ ลักษณะคำประพันธ์ เป็น อินทวิเชียรฉันท ๑๑

(๙) กาพย์เห่เรือ

ปางเสด็จประเวศด้าว	ชลาลัย
ทรงรัตนพิमानชัย	กึ่งแก้ว
พรั่งพร้อมพวงพลไกร	แห่นแห่
เรือกระบวนต้นแพรว	เพริศพรั่งพายทอง
พระเสด็จโดยแดนชล	ทรงเรือต้นงามเจ็ดฉาย
กึ่งแก้วแพรวพรรณราย	พายอ่อนหยับจับงามอน
นาวาแน่นเป็นชนิด	ล้วนรูปสัตว์แสนยาก
เรือรั้วทิวธงสลอน	สาครลั่นครั่นครั่นฟอง
เรือครุฑยุคนาคหัว	ลือลือมาพาผันผยอง
พลพายกรายพายทอง	ร้องไห้ให้ไอ้เห่มา
สรमुखมุขี่ด้าน	เพียงพิमानผ่านเมฆา
ม่านกรองทองรจนา	หลังคาแดงแย้มมังกร
สมรรถชัยไกรกาบแก้ว	แสงแวววับจับสาคร
เรียบเรียงเคียงคู่จร	ตั้งร่อนฟ้ามาแดนดิน
สุวรรณหงส์ทรงพุ่มห้อย	งามชดช้อยลอยหลังสินธุ์
เพียงหงส์ทรงพรหมินทร์	ลินลาศเลื่อนเดือนดาชม
เรือชัยไว้องว้าง	รวดเร็วจริงยิ่งอย่างลม
เสียงเล่าเร้าระดม	ห่มท้ายเย็นเดินคู่กัน
คชสีห์ที่ผาดแผ่น	ดูดังเป็นเห็นขบขัน
ราชสีห์ที่ยืนยัน	คั่นสองคู่ดูยิ่งยง
เรือม้าหน้ามุงน้ำ	แล่นเฉื่อยฉ่ำล่ำระหง
เพียงม้าอาชาทรง	องค์พระพายผายผันผยอง
เรือสิงหวิงแผ่นไผ	โชนตามคลื่นผืนฟ้าฟอง
ดูยิ่งสิงห์ล่ำพอง	เป็นแถวท่องล่องตามกัน
นาคาหน้าดังเป็น	ดูเขม่นเห็นขบขัน

มังกรดอนพายัพ	ทันแข่งหน้าวาสุกรี
เลียงผางาเท้าเฒ่า	เพียงจอนไปโนวารี
นาวาหน้าอินทรี	มีปีกเหมือนเลื่อนลอยโผยม
ดนตรีมีอึ้งอล	ก้องกาหลพลแห่ใหม่
ให้อีกครีกครั้นโครม	โสมนัสขึ้นรื่นเริงพล
กริธาหมู่เนาเวศ	จากนครเศศโดยสาชล
เหิมหื่นขึ้นกระมล	ยลมัจฉาสารพณมี ^{๔๖}

เรื่อง กาพย์เห่เรือ ผู้แต่ง คือ เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร ไชยเชษฐสุริยวงศ์ กาพย์เห่เรือ พิมพ์ในหนังสือเรียนภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ชุดวรรณลักษณะวิจารณ์เล่ม ๑ ลักษณะคำประพันธ์ กาพย์เห่เรือประกอบด้วย โคลงสี่สุภาพ ๑ บท ตามด้วยกาพย์ยานี ๑๑ อีกไม่จำกัดจำนวนบท

(๑๐) มงคลสูตรคำฉันท์

(๑) อเสวนา จ พาลานํ	ปณฺฑิตานญฺจ เสวนา
ปูชา จ ปุชนียานํ	เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ
หนึ่งคือบ่คบพาล	เพราะจะพาประพฤติดี
หนึ่งคบกะบัณฑิต	เพราะจะพาประสบผล
หนึ่งกราบและบูชา	อภินุชนียชน
ข้อนี้แหละมงคล	อดิเรกอุดมดี
(๒) ปฏิรูปเทสวาโส จ	ปุพฺเพ จ กตปุญฺญตา
อตฺตสมฺมาปณฺธิ จ	เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ
ความอยู่ประเทศซึ่ง	เหมาะและควรจะสุชี
อีกบุญญะการที่	ณ อดีตะมาดล
อีกหมั่นประพฤติควร	ณ สภาวะแห่งตน
ข้อนี้แหละมงคล	อดิเรกอุดมดี
(๓) พาหุสจฺจญฺจ ลีปฺปญฺจ	วินโย จ สุลิกฺขิตो
สุภาสิตา จ ยา วาจา	เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ

^{๔๖} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ม.๖ ชุดวรรณลักษณะวิจารณ์ เล่ม ๑,

(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การค้ำคูณสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๕๒.

ความได้สดับมาก	และกำหนดสุวาทิ
อีกศิลปศาสตร์มี	จะประกอบมณูญการ
อีกหนึ่งวินัยอัน	นรเรียนและเชี่ยวชาญ
อีกคำเพราะบรรลน	ฤติแห่งประชาชน
ทั้งสี่ประการล้วน	จะประสิทธิ์มณูญผล
ข้อนี้แหละมงคล	อติเรกอุดมดี
(๔) มาตาศิปทุอุปฐาน	บุตตทาสลล สงคโ
อนากูลา จ กมมุนตา	เอตมมมงคลมุตม
บารุงบิดามา-	ตฺระด้วยหทัยปริย
หากลูกและเมียมี	กถนอมประหนึ่งตน
การงานกระทำไป	บมิย่งและลับสน
ข้อนี้แหละมงคล	อติเรกอุดมดี ^{๔๗}

เรื่อง มงคลสูตรคำฉันท์ พระราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชประวัติสังเขป พระองค์เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระราชสมภพเมื่อวันที่ ๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๒๓ พระองค์ท่านทรงเป็นปราชญ์และจันตกี๊ มงคลสูตรคำฉันท์ พิมพ์ในหนังสือเรียนภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ชุดวรรณลักษณะวิจารณ์เล่ม ๑ ลักษณะคำประพันธ์เป็น อินทรวชิรเชียรฉันท์ โดยมีคาถาภาษาบาลีในมงคลสูตรเป็นบทตั้งแล้วจึงแต่ง เป็น ฉันท์ภาษาไทย

(๑๑) วารีดุริยางค์

จหยุดชมชื่นใจในใจเกิด	ทุกสิ่งเกิดก่อไว้ในใจก่อน
สมมติจากหัวใจไปทุกตอน	ใจจึงซ่อนทุกสิ่งจริงลงไว้
สงสารใจ ใจเจ้าเอ๋ยไม่เคยนิ่ง	วนและวิ่งคืบและวันหวั่นและไหว
เหมือนถูกกายกำบังกักขังใจ	ใจจึงได้ตื่นรนทุกหนทาง
กลางคืนคอยเป็นคว้นอันอัดไว้	ครึ่งกลางวันก็เป็นไฟไปทุกอย่าง
ร่างกายถูกผูกพันสรรพางค์	เป็นสื่อกลางแก่ใจรับใช้การ
เมื่อใจทุกซอกกายก็ต้องทนครองทุกซอก	ครั้นใจสุขกายก็สุขสนุกสนาน

^{๔๗} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๐๓.

วนเวียนหว่างทุกข์สุขทุกวันวาร	แล้วสะสมสันดานการเป็นคน
ทุกวิถีที่ใจได้เที่ยวท่อง	ล้วนขึ้นล่องอยู่ระหว่างกลางปลายต้น
ที่โคจรของใจไม่เคยจน	ไม่เคยพ้นไม่เคยพรางจากวงจร
ใจจึงหน่ายจึงเหนื่อยจึงเมื่อยล้า	วุ่นผวาว่อนไหวถูกไล่ต้อน
เกิดแล้วก่อล่อแล้วร้นเย็นแล้วร้อน	ไม่พักผ่อนเพียงสักคราวเฝ้าแปบพู่
รู้และเห็นเป็นไปตามใจอยาก	จึงเหมือนนกจากขวากขวางกำบังอยู่
หยุดเสียทีหยุดเสียเกิดเปิดประตู	เพื่อได้รู้และได้เห็นตามเป็นจริง
ขอกายเจ้าจงเป็นเช่นต้นไม้	ยืนอยู่ได้โดยภพลงบนิง
เพื่อแผ่ร่มและเป็นหลักให้พักพิง	แต่งดอกพริ้งผลัดฤดูอยู่ชั่วกาล
และใจเจ้าจักเป็นเช่นสายน้ำ	ไหลเย็นฉ่ำชื่นแล้วไหลแผ้วผ่าน
เพื่อเลี้ยงชีพขโมยโลมไล่ให้เบิกบาน	เพียงพองพานผิวแผ้วแล้วผ่านเลย
อิสระเสรีที่จะไหล	ด้วยเพลงไพเราะล้ำรำเจलय
ชมดอกไม้สายลมพรมรำเพย	และชื่นเชยกับชีวิตทุกทิศทาง “๔

เรื่อง วารีดุริยางค์ ผู้แต่ง คือ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ท่านเป็นกวีซีไรต์และศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ วารีดุริยางค์ พิมพ์ในหนังสือเรียนภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ชุดวรรณลักษณะวิจารณ์ เล่ม ๒ ลักษณะคำประพันธ์ เป็น กลอนสุภาพ

(๑๒) ขุนช้างขุนแผน ตอน ขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้าง

โจนลงกลางชานร้านดอกไม้	ของขุนช้างปลูกไว้อยู่ดาดขึ้น
รวยรสเกสรเมื่อค่อนคืน	ขึ้นขึ้นลมชายสบายใจ
กระถางแถวแก้วเกดพิกุลแกม	ยี่สุนัชมะสังัดดูไสว
สมอรััดดัดทรงสมละไม	ตะขบช้อยคัดไว้จังหวะกัน
ตะโกนาทั้งกิ่งประกายยอด	แทงทวยทอดอินพรมนมสวรรค์
บ้างผลิดอกออกช่อขึ้นชูชัน	แสงพระจันทร์จับแจ่มกระจ่างตา
ยี่สุนักลาบมะลิซ้อน	ช่อนชู้กลิ่นถวิลหา
ล้าดวงกวนใจให้โคลคลา	สาวหยุดหยุดชั่วแล้วยืนชม

๔๔ กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ม.๖ ชุดวรรณลักษณะวิจารณ์เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การค้ำคูณสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๒๔๓.

ถัดถึงกระถางอ่างน้ำ	ปลาทองว่ายคล้ำเคล้าคลึงลม
พ่นน้ำด่ำลอยถอยจม	น้ำชมชั๊กคู่อยู่เคียงกัน
บ้างแหวกจอกออกช่องภูเขาเคียง	วัดเหียงแว้งหางระเหิดหัน
บ้างกินโคลไ้เคล้าพัลวัน	ถัดนั้นแอกไถละไมงอน
กะตึงพรวนลั่นล้าหลาดทับ	ดาวประดับดวงเด่นดูสลอน
สลักเสลาเกลากลี้ยงอรชร	เชือกให้ไว้ซ้อนสลับกัน
เครื่องมือดาดาษาจังหวะวาง	เครื่องช้างสารพัดจะจัดสรร
ขอคร่ำด้ามพลองทองพัน	ถัดนั้นยังเยื้องช้าเลื่องมา ^{๔๔}

เรื่อง ขุนช้างขุนแผน ตอนขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้าง พระราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ขุนช้างขุนแผน พิมพ์ในหนังสืออ่านเพิ่มเติม บทอาขยานภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา ลักษณะคำประพันธ์ เป็น กลอนเสภา

๒.๔.๓ บทอาขยานบทรอง ระดับมัธยมศึกษา

ระดับมัธยมศึกษา มีบทอาขยานบทรองซึ่งกระทรวงศึกษาธิการ กำหนดไว้ ๑๒ เรื่อง รายละเอียดเนื้อหาบทอาขยานได้ในภาคผนวก

๑) คำวภาษิต

เรื่อง คำวภาษิต ผู้แต่ง คือ พระครูศีลวิมล วัดเกตการาม อำเภอเมือง จังหวัด เชียงใหม่ เดิมพิมพ์ในหนังสือ ล้านนาภาษิต รวบรวมโดย ยุทธ เดชคำรณ, ต่อมา คำวสุภาษิต พิมพ์ในหนังสืออ่านเพิ่มเติม บทอาขยานภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา ลักษณะคำประพันธ์ เป็น วรรณกรรมมุขปาฐะ ที่มีลักษณะเฉพาะทางภาคเหนือ

(๒) โคลงกระทู้สุภาษิต

เรื่อง โคลงกระทู้สุภาษิต ผู้แต่ง คือ หลวงพัฒนพงษ์ภักดี (ทิม สุขยางค์) พิมพ์ใน หนังสืออ่านเพิ่มเติม บทอาขยานภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา ลักษณะคำประพันธ์ โคลงสี่สุภาพ

^{๔๔} กรมวิชาการ, บทอาขยานภาษาไทยระดับมัธยมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์ การค้าคุรุสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๓๓.

(๓) ณ ยามสายัณห์

เรื่อง ณ ยามสายัณห์ ผู้แต่ง คือ สุธรรณ ผลชีวิน ณ ยามสายัณห์ พิมพ์ในหนังสืออ่านเพิ่มเติมบทอาขยานภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาและหนังสือเรียนภาษาไทยชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ ชุดวรรณสารวิจักษ์ณ์ เล่ม ๓ ลักษณะคำประพันธ์ เป็น เปชนนาทฉันท์ ซึ่งเป็นฉันท์ที่เกิดมาจากเสียงคำซ้ำของชานานาในอดีต

(๔) ดอกไม้จะบาน

เรื่อง ดอกไม้จะบาน ผู้แต่ง คือ จิรนนท์ พิตโรปรีชา ดอกไม้จะบาน พิมพ์ในหนังสืออ่านเพิ่มเติม บทอาขยานภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา ลักษณะคำประพันธ์ เป็น กลอนเพลง

(๕) นมัสการพระพุทธคุณ

เรื่อง นมัสการพระพุทธคุณ พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) นมัสการพระพุทธคุณ พิมพ์ในหนังสือเรียนภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ชุด วรรณสารวิจักษ์ณ์ เล่ม ๔ ลักษณะคำประพันธ์ เป็น อินทรวชิรฉันท์

(๖) นมัสการพระธรรมคุณ

เรื่อง นมัสการพระธรรมคุณ ผู้แต่งคือพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร), นมัสการพระธรรมคุณ พิมพ์ในหนังสือเรียนภาษาไทยชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ ชุดวรรณสารวิจักษ์ณ์ เล่ม ๔ ลักษณะคำประพันธ์ เป็น กาพย์ฉบัง ๑๖

(๗) นมัสการพระสังฆคุณ

เรื่อง นมัสการพระสังฆคุณ ผู้แต่ง พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) นมัสการพระสังฆคุณ พิมพ์ในหนังสือเรียนภาษาไทยมัธยมศึกษาปีที่ ๕ ชุด วรรณสารวิจักษ์ณ์ เล่ม ๕ ลักษณะคำประพันธ์ เป็น กาพย์ฉบัง ๑๖

(๘) บททำรำเบื่องตัน

เรื่อง บททำรำเบื่องตัน ผู้แต่ง คือ ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช บททำรำเบื่องตัน พิมพ์ในหนังสืออ่านเพิ่มเติมบทอาขยานภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา ลักษณะคำประพันธ์ เป็น กลอนเพลงพื้นบ้านภาคใต้

(๙) ผึ้งทะเลตะวันตก

เรื่อง ผึ้งทะเลตะวันตก ผู้แต่ง คือ พนม นันทพุกฤษ์ ผึ้งทะเลตะวันตก พิมพ์ในหนังสืออ่านเพิ่มเติมบทอาขยานภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา ลักษณะคำประพันธ์ เป็น กลอนสุภาพ

(๑๐) เฮ็ดกินยาคร้าน วรรณกรรมคำสอนอีสาน กาพย์ปู่สอนหลาน

เรื่อง วรรณกรรมคำสอนอีสาน (กาพย์ปู่สอนหลาน) ผู้แต่ง คือ พระพุทธโฆษาจารย์ ภิกษุ นครล้านช้าง หรือ เวียงจันทร์ วรรณกรรมคำสอนอีสาน พิมพ์ในหนังสืออ่านเพิ่มเติม บทอาขยานภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา ลักษณะคำประพันธ์ เป็น กาพย์อีสาน

(๑๑) ไหมแท้ที่แม่ทอ

เรื่อง ไหมแท้ที่แม่ทอ ผู้แต่ง คือ ไพวรินทร์ ขาวงาม ไหมแท้ที่แม่ทอ พิมพ์ในหนังสืออ่านเพิ่มเติม บทอาขยานภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา ลักษณะคำประพันธ์ เป็น กลอนสุภาพ

(๑๒) อยู่เพื่ออะไร

เรื่อง อยู่เพื่ออะไร ผู้แต่ง คือ อุชเชณี (นางประคิน ชุมสาย ณ อยุธยา) อยู่เพื่ออะไร พิมพ์ในหนังสืออ่านเพิ่มเติม บทอาขยานภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา ลักษณะคำประพันธ์ เป็น กลอนสุภาพ

๒.๕ สรุปบทอาขยาน

๒.๕.๑ สรุปความเป็นมาของบทอาขยาน

บทอาขยาน คือบทท่องจำ มีวัตถุประสงค์สำคัญคือเพื่อจำเรื่องที่ต้องการให้จำ ส่วนใหญ่เป็นบทร้อยกรองชนิดต่างๆ เช่น กาพย์ กลอน โคลง ฉันท์ ร่าย เป็นต้น เพราะถ้าเป็นร้อยกรองก็จะจำได้ง่าย เมื่อพิจารณาถึงความเป็นมาของบทอาขยานปรากฏครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๔๓๑ พระอัครชายา พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ได้พระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์สร้างโรงเรียนเด็กไว้เป็นอนุสรณ์ และได้รับพระราชทานนามว่า “โรงเรียนเด็กของพระอัครชายา” พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพและกวีหลายท่านช่วยกันแต่งบทดอกสร้อยสุภาสิตเพื่อเป็นบทร้องเล่น และได้นำดอกสร้อยสุภาสิตมาเป็นแบบเรียนภาษาไทยยุคต่อมาก็ได้ใช้ดอกสร้อยสุภาสิตเป็นแกนและนำบทอื่นเพิ่มเติมโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแบบอย่างคำประพันธ์บ้างเพื่อเป็นคติธรรมสอนใจบ้างแล้วแต่จุดประสงค์ เมื่อสืบค้นความเป็นมาพบว่าหลักฐานระยะแรกประมาณ พ.ศ. ๒๔๗๗ - ๒๔๗๘ เป็นการจำวรรณคดีที่เลือกดีแล้วต่อมาใช้บทดอกสร้อยเป็นหลัก บทอาขยานเกือบจะหายไปจากสังคมไทยระยะหนึ่ง เพิ่งมากำหนดให้ใช้อีกครั้งในปี ๒๕๓๘ แต่ยังไม่เป็นที่สนใจในวงการศึกษามากนัก กรมวิชาการจึงได้พิมพ์บทอาขยานบังคับให้ใช้ทั้งระดับประถมและระดับมัธยมมีทั้งบทหลักและบทรองขึ้นประถมศึกษา รวม ๒๕ เรื่อง ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย ๓๕ เรื่องรวม ๖๐ เรื่องในจำนวน

นี้มีวรรณกรรมมุขปาฐะ คือไม่ทราบผู้แต่งอีกเป็นจำนวน ๙ เรื่องซึ่งมีลักษณะคำประพันธ์ที่ต่างกันไปดังต่อไปนี้

๒.๕.๒ ลักษณะวรรณกรรม

บทอาขยานที่กำหนดให้นั้นมีทั้ง กาพย์ กลอน โคลง ฉันท์ ร่าย มีหลากหลายลักษณะคำประพันธ์ บางเรื่องเป็นวรรณกรรมพื้นถิ่น พอสรุปได้ดังต่อไปนี้คือ

ก. ประเภทกลอน

๑) กลอนสุภาพ บทอาขยานส่วนใหญ่เป็นกลอนสุภาพ ระดับประถมศึกษา มี ๖ เรื่อง เป็นอาขยานบทหลัก ๔ เรื่อง อาขยานบทรอง ๒ เรื่อง ระดับมัธยมศึกษา มี ๖ เรื่อง เป็นอาขยานบทหลัก ๓ เรื่อง อาขยานบทรอง ๓ เรื่องดังนี้คือ

- (๑) ปากเป็นเอกเลขเป็นโทหนังสือเป็นตรีชีวิตเป็นตรา ผู้แต่งคือท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา (บทหลักระดับประถมศึกษา)
- (๒) ต้นเป็นที่พึ่งแก้ตน พระราชนิพนธ์ใน รัชกาลที่ ๖ (บทหลักระดับประถม)
- (๓) ผู้ชนะ ผู้แต่ง คือ บุญเสริม แก้วพรหม (บทหลักระดับประถมศึกษา)
- (๔) เป็นมนุษย์หรือเป็นคน ผู้แต่ง คือพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส) (บทหลักระดับประถมศึกษา)
- (๕) เพลงชาติ ผู้แต่ง คืออนาลัย สุวรรณธาดา (บทรองระดับประถมศึกษา)
- (๖) เพลงยาวเจ้าอิศรญาณ ผู้แต่ง คือ หม่อมเจ้าอิศรญาณ (บทรอง)
- (๗) วัฒนธรรม ผู้แต่งคือหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล (บทหลัก ระดับมัธยมต้น)
- (๘) พระอภัยมณี ตอนอุศเรนตีเมืองผลึกและพระอภัยมณีตีเมืองใหม่ ผู้แต่ง คือ พระสุนทรโวหาร (ภู่) (บทหลัก ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น)
- (๙) สวรรค์ชั้นกวี ผู้แต่ง คือ พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ (บทหลัก ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย)
- (๑๐) วารีดุริยางค์ ผู้แต่ง คือ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ (บทหลัก มัธยมปลาย)
- (๑๑) ไหมแท้ที่แม่ทอ ผู้แต่ง คือ ไพโรจน์ ชาญงาม (บทรอง)
- (๑๒) อยู่เพื่ออะไร ผู้แต่ง คือ อุชเชนี หรือนางประคิน ชุมสาย ณ อยุธยา (บทรอง)

๒) กลอนบทละคร มีกลอนบทละคร ๔ เรื่อง ระดับประถมศึกษา ๒ เรื่อง ระดับมัธยมศึกษา ๒ เรื่อง

- (๑) ไทยรวมกำลังตั้งมั่น จาก เรื่องพระร่วง พระราชนิพนธ์ใน รัชกาลที่ ๖ (บทรองระดับประถมศึกษา)

- (๒) มาลี จากเรื่องเงาะป่า พระราชนิพนธ์ใน รัชกาลที่ ๕
๐. (๓) รามเกียรติ์ตอนศึกโมยราพและอินทรีต พระราชนิพนธ์ใน รัชกาลที่ ๑
- (๔) อิเหนา ตอนสังคามาระตาแต่งถ้า พระราชนิพนธ์ใน รัชกาลที่ ๒
- ๓) กลอนดอกสร้อย มีเฉพาะระดับประถมศึกษา เพียง ๓ เรื่อง
- (๑) แมวเหมียวแยกเขี้ยวยิงฟัน ผู้แต่ง คือ นายทัด เบริญญ ๕ ประโยค (บทหลักระดับประถมศึกษา)
- (๒) ไก่แจ้ พระนิพนธ์ หม่อมเจ้าประภากร (บทหลักระดับประถมศึกษา)
- (๓) เด็กน้อย ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง (บทหลักระดับประถมศึกษา)
- ๔) กลอนเสภา มีทั้งสิ้น ๓ เรื่อง ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ๒ เรื่อง ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ๑ เรื่อง
- (๑) บทเสภาสามัคคีเสวก พระราชนิพนธ์ใน รัชกาลที่ ๖
- (๒) ขุนช้างขุนแผนตอนพลายงามพบพ่อ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ (บทหลักระดับมัธยมศึกษาตอนต้น)
- (๓) ขุนช้างขุนแผนตอนขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้าง พระราชนิพนธ์ใน รัชกาลที่ ๒ (บทหลักระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย)
- ๕) กลอนลักรา มีเรื่องเดียว ได้แก่ ลักราหวานอันมีหมื่นแสน พระนิพนธ์ใน พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงชินวราลงไพศาลโสภณ (บทหลักระดับมัธยมศึกษาตอนต้น)
- ๖) กลอนนิราศ มีเพียงเรื่องเดียว คือ นิราศพระบาท ผู้แต่งคือ พระสุนทรโวหาร (ภู่)
- ๗) กลอนสี่ มีเฉพาะชั้นประถมศึกษา เพียง ๒ เรื่อง ได้แก่
- (๑) รักเมืองไทย ผู้แต่ง คือ ภาลย์ สุวรรณธาดา (บทหลักระดับประถมศึกษา)
- (๒) ฝนตกแดดออก ผู้แต่งคือฐะปณีย์ นาครทรรพ (บทรองระดับประถมศึกษา)
๗. ประเภทโคลง
- ๑) โคลงสี่สุภาพ มีโคลงสี่สุภาพ ระดับประถมศึกษา ๒ เรื่อง ระดับมัธยมศึกษา ๗ เรื่อง ได้แก่
- (๑) สยามานุสสติ พระราชนิพนธ์ใน รัชกาลที่ ๖ (บทหลักระดับประถมศึกษา)
- (๒) โคลงโลกนิติ พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร (บทหลักระดับประถมศึกษา)
- (๓) โคลงโลกนิติ ผู้ประพันธ์คนเดียวกัน (บทหลักระดับมัธยมศึกษา)
- (๔) นุพการี ผู้แต่ง อังคาร กัลยาณพงศ์ (บทหลักระดับมัธยมศึกษาตอนต้น)

(๕) พระสุริโยทัยขาดคอช้าง พระราชนิพนธ์ใน รัชกาลที่ ๕ (บทหลักระดับมัธยมศึกษาตอนต้น)

(๖) นิราศนรินทร์ ผู้แต่ง คือ นายนรินทร์เบศวร์ (บทหลัก มัธยมศึกษาตอนต้น)

(๗) ยามมืด ไม่ปรากฏนามผู้แต่งเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะ (บทหลักระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย)

(๘) ลิลิตตะเลงพ่าย พระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส (บทหลักระดับมัธยมศึกษาตอนต้น)

๒) โคลงกระทู้ เป็นโคลงสี่สุภาพที่มีคำกระทู้อยู่ข้างหน้าวรรค ได้แก่ โคลงกระทู้สุภาสิต ผู้แต่ง คือ หลวงพัฒน์พงศ์ภักดี (บทรองระดับมัธยมศึกษา)

ค. คำประพันธ์ประเภทกาพย์

๑) กาพย์ยานี ๑๑ มีกาพย์ยานีเพียง ๕ เรื่อง ระดับประถมศึกษา ๔ เรื่อง ระดับมัธยมศึกษา ๑ เรื่อง

(๑) รักษาป่า ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง (บทหลักระดับประถมศึกษา)

(๒) พฤษภกาสกร พระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส

(๓) วิชาเหมือนลิ้นค้ำ ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง (บทหลักระดับประถมศึกษา)

(๔) อนึ่งเวลากิน ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง เป็นวรรณกรรมพื้นถิ่นภาคใต้

(๕) ธรรมชาติธรรมะสงคราม พระราชนิพนธ์ใน รัชกาลที่ ๖

๒) กาพย์เห่ มี ๒ เรื่อง ระดับประถมศึกษา ๑ เรื่อง มัธยมศึกษา ๑ เรื่อง

(๑) กาพย์เห่เรือ พระราชนิพนธ์ เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ ไชยเชษฐสุริยวงศ์ เรื่องนี้มีลักษณะขึ้นต้นด้วยโคลงสี่สุภาพ ๑ บทและกาพย์ยานี ๑๑ ไม่จำกัดบท ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

(๒) ผู้รู้ดีเป็นผู้เจริญ ผู้แต่ง คือ พระยาอุปกิตศิลปสาร เรื่องนี้มีลักษณะขึ้นต้นด้วยโคลงสี่สุภาพตามด้วยกาพย์ยานี ๑๑ (ระดับประถมศึกษา)

๓) กาพย์ห่อโคลง มีเพียงเรื่องเดียว ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นคือ นิคมพจน์ กาพย์ห่อโคลง ผู้แต่ง พระยาอุปกิตศิลปสาร (บทหลัก ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น)

๔) กาพย์ฉบัง ๑๖ มี ๒ เรื่อง เป็นอาขยานบทรองระดับมัธยมศึกษา ได้แก่

(๑) นมัสการพระธรรมคุณ ผู้แต่ง พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)

(๒) นมัสการพระสังฆคุณ ผู้แต่ง พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)

๕) กาพย์สุรางคนางค์ ๒๘ มีระดับประถมศึกษา ๒ เรื่องบทหลักหนึ่งบทรองหนึ่งคือ

- (๑) วิชาหนาเจ้า ผู้แต่ง วรรณกรรมมุขปาฐะ จากหนังสือประถม ก กา
- (๒) เจ้าดวงมาลา ผู้แต่ง วรรณกรรมมุขปาฐะ (บทองระดับประถมศึกษา)
- ๖) กาพย์อีสาน มีวรรณกรรมพื้นถิ่นอีสาน ๒ เรื่องจัดเป็น กาพย์อีสาน ได้แก่
 - (๑) ปากโตเกินบ่มีความรู้ ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง วรรณกรรมมุขปาฐะพื้นถิ่นอีสาน อีสาน อีสระ สุวรรณรอดวิเคราะห์ว่าเป็น กาพย์อีสาน เป็นอาขยานบทองระดับประถมศึกษา
 - (๒) เอ็ดกินอย่าคร้าน วรรณกรรมคำสอนอีสาน (กาพย์ปู้สอนหลาน) ผู้แต่งคือ พระพุทธโฆษาจารย์ ซึ่งเป็นภิกษุอยู่ ณ นครล้านช้าง หรือ เวียงจันทร์ อำนาจ ใจหวัง วิเคราะห์ว่า เป็น กลอนโบราณ ซึ่งเรียกกันว่า กาบ คือ กาพย์ ซึ่งหมายถึงร้อยกรอง (บทอง ระดับมัธยมศึกษา)
๗. คำประพันธ์ประเภทฉันท์
 - ๑) อินทรวีเชียรฉันท์ ระดับมัธยมศึกษา ๒ เรื่องได้แก่
 - (๑) นมัสการอาจริยคุณ ผู้แต่ง คือ พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) (บทหลักระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย)
 - (๒) มงคลสูตรคำฉันท์ เริ่มด้วยคาถาภาษาบาลี ตามด้วยฉันท์ไทยอินทรวีเชียรฉันท์ พระราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ (บทหลัก ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย)
 - ๒) เปชณนาทฉันท์ มีเรื่องเดียวได้แก่ ณ ยามสายัณห์ ผู้แต่ง คือ สุภร ผลชีวิน (บทองในระดับมัธยมศึกษา)
 ๗. วรรณกรรมประเภทร่าย
 - ๑) ร่ายยาว มีเรื่องเดียว ได้แก่ มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร ผู้แต่ง คือ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) (บทหลักระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย)
 ๘. วรรณกรรมพื้นถิ่นภาคต่างๆ จัดเป็นประเภทกลอนเพลง มีดังนี้
 - ๑) วรรณกรรม ที่นำรูปแบบมาจากเพลงกล่อมเด็ก ได้แก่ ดอกไม้จะบาน ผู้แต่ง คือ จีระนันท์ พิตรปรีชา (บทองระดับมัธยมศึกษา)
 - ๒) วรรณกรรมพื้นถิ่นภาคเหนือ ซึ่งมีลักษณะเป็นกลอนเพลงมี ๒ เรื่องได้แก่
 - (๑) คำวสุภาสิต ลักษณะคล้ายกลอนสุภาพ ผู้แต่ง คือ พระครูศีลวิมล วัดเกตุการามเชียงใหม่ (บทองระดับมัธยมศึกษา)
 - (๒) อย่างนึ่งไถลึงเงินคำ วรรณกรรมล้านนา ปู่เจ้าสอนหลาน ทั้งสองเรื่องมี

ลักษณะคำประพันธ์ไม่เหมือนกัน แต่จัดไว้ในกลุ่มกลอนเพลง

- ๐ ๓) วรรณกรรมพื้นถิ่นภาคใต้ มีลักษณะเฉพาะถูกจัดไว้ในกลุ่มของกลอนเพลง ได้แก่ บททำรำเบิ่งตัน ผู้แต่ง ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช (บทรองระดับมัธยมศึกษา)

บทที่ ๓

วิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในบทอาขยาน

๓.๑ วิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในบทอาขยานระดับประถมศึกษา

การศึกษาหลักธรรมในบทอาขยานนั้นปรากฏว่าได้พบหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาหลายอย่างซึ่งจัดออกเป็นหมวดหมู่ที่มีหลักธรรมประเภทเดียวกันไว้เป็นกลุ่มๆ แต่เนื่องจากว่าบางเรื่องก็มีหลายหลักธรรมจึงมีความจำเป็นที่จะต้องจัดลงไว้หลายกลุ่มหลักธรรม และการจัดเรียงหลักธรรมนั้นจะเลือกหลักธรรมที่มีจำนวนบทอาขยานมากขึ้นก่อน ระดับประถมศึกษาจัดกลุ่มไว้ดังนี้

๓.๑.๑ บทอาขยานที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องความกตัญญูกตเวที

คำว่า กตัญญู หมายถึงการรู้คุณท่าน ส่วนกตเวที หมายถึงการตอบแทนคุณท่าน นับเป็นหลักธรรมที่ทุกฝ่ายหวังให้เกิดมีในสังคมเพราะการรู้คุณและตอบแทนคุณนั้นสังคมต้องการ

บทอาขยานที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องความกตัญญูกตเวทีมี ๔ เรื่องได้แก่ แมวเหมียว แยกเขี้ยวยิงฟัน ไก่แจ้ กาเหว่า ผันตกแดดอก ซึ่งเรื่องแมวเหมียวแยกเขี้ยวยิงฟัน นั้นแต่งด้วยกลอนดอกสร้อย ดังบทอาขยานว่า

แมวเอ๋ยแมวเหมียว	รูปร่างประเปรียวเป็นนักหนา
ร้องเรียกเหมียวเหมียวเดี๋ยวก็มา	เคล้าแข้งเคล้าขาน่าเอ็นดู
รู้จักเอารักเข้าต่อตั้ง	คำคำช้านั่งระวังหนู
ควรนับว่ามันกตัญญู	พอดูอย่างไว้ใจเอย °
	(ตัด เปรียบ ๕ ประโยค)

เรื่อง แมวเหมียวแยกเขี้ยวยิงฟัน สอนให้เยาวชนสังเกตพฤติกรรมของแมวที่เชื่อฟังเจ้าของ เหมือนแมวรู้คุณเจ้าของและตอบแทนคุณด้วยการจับหนูการรู้คุณเป็นกตัญญูตอบแทนคุณเป็นกตเวที ถือว่าแมวมีความกตัญญูกตเวที

° กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ป. ๑ ชุดพื้นฐานภาษา เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การค้ำคูณ, ๒๕๔๔), หน้า ๑๑๒.

อีกเรื่องหนึ่งคือ ไก่แจ้ มีการสอดแทรกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับความกตัญญูกตเวที ที่มีต่อครูอาจารย์ ดังเนื้อหาบทอาขยานว่า

ไก่เอ๋ยไก่แจ้	ถึงยามขันขันแซ่กระชั้นเสียง
โก่งคอเรียวร้องซ้องลำเนียง	ฟังเพียงบรรเลงวังเวงดัง
ถ้าตัวเราเหล่านี้นั้นนีก	ถึงครูผู้ฝึกสอนสั่ง
ไม่มากลักรวันละสองครั้ง	คงตั้งแต่สุขทุกวันเอย ^๒
	(หม่อมเจ้าประภากร)

เรื่อง ไก่แจ้ เนื้อหาหลักสอนให้เด็กรู้จักหน้าที่เหมือนไก่ที่ต้องขันทุกเช้าและระลึกรู้ถึงคำสอนของครู หมั่นฝึกฝนความรู้ ดังข้อความบทอาขยานว่า ถ้าตัวเราเหล่านี้นั้นนีก ถึงครูผู้ฝึกสอนสั่ง ล้วนสอนให้ศิษย์นึกถึงครูผู้สั่งสอนมานับว่าเป็นความกตัญญูรู้คุณท่านและการปฏิบัติตามคำสอนนั้น จัดเป็นกตเวที ตอบแทนคุณท่าน

เรื่อง กาเหว่า มีการสอดแทรกหลักธรรมความกตัญญูกตเวทีไว้ ดังบทอาขยานว่า

เจ้านกกาเหว่าเอ๋ย	ไซ้ไว้ให้แม่กาฟัก
แม่กาก็หลงรัก	คิดว่าลูกในอุทร
คาบเอาข้าวมาเผื่อ	ไปคาบเอาเหยื่อมาป้อน
ถนอมไว้ในรังนอน	ซ่อนเหยื่อมาให้กิน
ปีกเจ้ายังอ่อนคลอเคล	ท้อแท้จะสอนบิน
แม่กาพาไปกิน	ที่ปากน้ำพระคงคา ^๓

เรื่อง กาเหว่า สอนให้เห็นพฤติกรรมของกาเหว่าที่ชอบไซ้ในรังนกกา สอนให้รู้จักพึ่งตนเองเมื่ออยู่ห่างพ่อแม่ ความรักของแม่กาที่มีต่อลูกกาเหว่า แสดงให้เห็นถึงความเอาใจใส่ของกาที่มีต่อลูกนกกาเหว่า คอยถนอมเลี้ยงดูอย่างดีแม้ไม่ใช่พ่อแม่แต่อุปการะเลี้ยงดู สอนให้รู้จักบิน รู้จักกินอาหารด้วยตนเอง ผู้ที่ให้ความรักและดูแลถึงปานนั้นจัดเป็นบุพการี ผู้รับความรักนั้นควรรู้คุณและตอบแทนคุณซึ่งตรงกับหลักกตัญญูกตเวที

^๒ กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ป.๒ ชุดพื้นฐานภาษาเล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การค้ำคูณ, ๒๕๔๒), หน้า ปกหลัง.

^๓ กรมวิชาการ, บทอาขยานภาษาไทย ระดับประถมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การค้ำคูณ, ๒๕๔๒), หน้า ๑๙.

อีกเรื่องหนึ่งที่สอดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับความกตัญญูทเวที ได้แก่ ฝนตกแดดออก
ดั่งบทอาขยานว่า

ฝนตกแดดออก	นกกระจอกแปลกใจ
ขอบใจเพิ่มะพริ้ว	ถึงคราวช่วยกัน
น้ำใจผูกพัน	“ไม่ลืมบุญคุณ” ^๔
	(ฐะปะนีย์ นาครทรรพ)

เรื่อง ฝนตกแดดออก นอกจากให้สาระเกี่ยวกับการพึ่งพิงอิงอาศัยซึ่งกันและกัน การ
ช่วยเหลือกันและข้อความที่ว่า น้ำใจผูกพันไม่ลืมบุญคุณ นั้นตรงกับหลักความกตัญญูทเวที พระ
พุทธองค์ได้ทรงแสดงความสำคัญของความกตัญญูทเวที ซึ่งปรากฏอยู่ในหนังสือรวบรวมพุทธ
ภาษิตว่า “นิมิตต์ สาธุรูปานํ กตญญูทเวทิตา ความกตัญญูเป็นเครื่องหมายของคนดี”^๕

พระพุทธรองค์ได้แสดงความกตัญญูทเวทีไว้ในพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชวสกุณ
ชาดกพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๗ มีความว่า

ผู้ไม่รู้อุปการคุณที่ผู้อื่นทำแล้วผู้ที่ไม่เคยทำความดีอย่างใดอย่างหนึ่งแก่ใครผู้ที่ไม่ตอบ
แทนอุปการคุณที่ผู้อื่นทำให้แล้วนำคำหิ ความกตัญญูไม่มีในผู้ใดการคบหาผู้นั้นก็ไร้
ประโยชน์^๖

จากการศึกษาบทอาขยาน พบทั้งสิ้น ๔ เรื่อง ได้แก่ แมวเหมียวแยกเขี้ยวยิงฟัน ไก่แจ้
กาเหว่า และ ฝนตกแดดออก ซึ่งสอดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับความกตัญญูทเวทีไว้สอนให้เด็กมี
ความอ่อนโยนเคารพต่อผู้มีอุปการคุณและหาทางตอบแทนคุณท่านโดยวิธีต่างๆ เช่นการเชื่อฟัง
คำสอนพ่อแม่ครูและปฏิบัติตามคำสอนจัดเป็นกตัญญูทเวที

๓.๑.๒ บทอาขยานที่สอดแทรกหลักความสามัคคี

ความสามัคคี หมายถึงความร่วมมือร่วมใจกันหรือความพร้อมเพรียงกันของหมู่คณะ
มีคำศัพท์เกี่ยวข้องกับสามัคคีเช่น อวิวาทะ การไม่วิวาทกัน เอกลักษณ์ ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน
สังคหะ การสนับสนุนมีไมตรีจิตต่อกัน สามัคคีพันธ์ การผูกสามัคคี ในสังคมเราต้องอาศัยความ

^๔ เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๓.

^๕ “สมเด็จพระสังฆราช(สา)”, ในสภากาชาดไทย, พุทธภาษิตฉบับรวมเล่ม, (กรุงเทพมหานคร :
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๓๔.

^๖ พุ.ชา. จตุกก. (ไทย) ๒๗ / ๓๑ / ๑๖๒.

สามัคคีคืออย่างมากเพราะบางสิ่งเราไม่สามารถทำได้ด้วยตัวคนเดียวได้ต้องอาศัยความร่วมมือของหมู่คณะเช่น ยกซุง สร้างบ้านเรือนซึ่งไม่อาจทำคนเดียวได้อาศัยการร่วมมือกันจึงสำเร็จ ผีตัวเดียวทำรังให้ใหญ่โตไม่ได้ต้องอาศัยหลายตัวทำร่วมกัน ปลวกก็เช่นกันที่ทำรังใหญ่โตได้ก็ด้วยการร่วมมือกัน เหล่านี้ได้ชื่อว่าสามัคคีให้กำลังใจ อีกอย่างความสามัคคียังให้อำนาจ สัตว์ประเภท ผึ้ง ต่อ แตน อยู่ลำพังตัวเดียวไม่น่ากลัว ถ้าอยู่ด้วยกันเป็นหมู่ก็น่าเกรงขาม มนุษย์ที่มีความสามัคคีกันย่อมหน้าอำเกรงเช่นแคว้นวัชชี แม้เป็นเมืองเล็กๆ แต่มีความสามัคคีกันยังเป็นที่เกรงขามของพระเจ้าอชาตศัตรู เจ้าเมืองมคธ ต้องส่งวัสสการพราหมณ์ ไปยุชาวเมืองให้แตกสามัคคีกันก่อนค่อยยกทัพไปตีเมืองภายหลัง มีพระพุทธานุชาตในธรรมบทพุทธทศกนิยาย กล่าวไว้ว่า

สุขา สุขสมสุข สามัคคี	สมคฺคานญฺจนุคฺคโ
สมคฺครโต รมฺมฏฺฐุ	โยคฺกฺเขมา น ํสฺติฯ
ความพร้อมเพรียงของหมู่เป็นสุข	การสนับสนุนคนผู้พร้อมเพรียงกันก็เป็นสุข
ผู้ยินดีในคนผู้พร้อมเพรียงกันตั้งอยู่ในธรรม	ย่อมไม่พลาดจากธรรมอันเกษมจากโยคะ ^๙

จากการศึกษาได้พบบทอาขยานที่สอดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับความสามัคคีมี ๔ เรื่อง เช่น รักเมืองไทย สยามานุสสติ ไทยรวมกำลังตั้งมั่น เพลงชาติ เช่นเรื่อง “รักเมืองไทย” จะปลูกความสามัคคีให้เกิดขึ้นแก่ชนในชาติดังบทอาขยานว่า

คนไทยนี้ดี	เป็นพี่เป็นน้อง
เมืองไทยเมืองทอง	เป็นของคนไทย
คนไทยเข้มแข็ง	ร่วมแรงร่วมใจ
รักชาติยิ่งใหญ่	ไทยสามัคคี ^{๑๐}
	(นภลัย สุวรรณธาดา)

เรื่อง รักเมืองไทย คนไทยควรมีความรักและสามัคคีกัน ยึดธงชาติไทยมีสามสีคือแดงขาว น้ำเงินอันหมายถึงชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นที่รวมใจคนในชาติ คนไทยจะหวงแหน

^๙ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พุทธภาษิตเล่ม ๓, กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๖), หน้า ๗๑.

^{๑๐} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ป.๑ ชุดพื้นฐานภาษา เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การค้ำคูณ, ๒๕๔๔), หน้า ๙๙.

ชาติถิ่นเกิด ดังข้อความว่า คนไทยเข้มแข็ง ร่วมแรงร่วมใจ ซึ่งสอดแทรกหลักธรรมเรื่องความสามัคคีไว้ดังพระพุทธภาษิตที่ว่า “สุขา สุขขสฺส สามคฺคี ความพร้อมเพรียงของหมู่ให้เกิดสุข”^{๙๙}

พระพุทธองค์ได้แสดงเรื่องสามัคคีไว้ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ทุติยวรรค สังฆสามัคคีสูตร ความว่า

ความสามัคคีแห่งสงฆ์ เป็นเหตุให้เกิดสุข และบุคคลผู้นุเคราะห์สงฆ์ผู้สามัคคีกันแล้ว ผู้ยินดีในความสามัคคีกัน ตั้งอยู่ในธรรม ย่อมไม่พลาดจากธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะ ย่อมบันเทิงในสวรรค์ตลอดกาล เพราะสมานสงฆ์ให้สามัคคีกัน^{๑๐๐}

อีกเรื่องคือ “สยามานุสสติ” สอดแทรกหลักพุทธธรรมเกี่ยวกับ ความสามัคคี ดังข้อความบทอาขยานว่า

ใครรานใครรุกตัว	แดนไทย
ไทยรบจนสุดใจ	ชาติดิน
เสียเนื้อเลือดหลังไหล	ยอมสละ ลิ่นแล
เสียชีพไปเสียลิ้น	ชื่อก้องเกียรติงาม
หากสยามยังอยู่ยัง	ยืนยง
เราก็เหมือนอยู่คง	ชีพด้วย
หากสยามพินาศลง	ไทยอยู่ได้ฤา
เราก็เหมือนมอดม้วย	หมดสิ้นสกุลไทย ^{๑๐๑}

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว)

เรื่อง สยามานุสสติ เนื้อหาปลุกเร้าให้คนรักชาติถ้าประเทศชาติถูกรุกรานคนไทยจะสละชีวิตเพื่อปกป้องแผ่นดินไว้ถ้าเสียเอกราชไปคนไทยทั้งชาติจะอยู่ไม่ได้ การร่วมมือกันเพื่อรักษาชาติ โดยร่วมใจกันต่อสู้ยอมเสียสละเลือดเนื้อเพื่อรักษาชาติ นั่นคือสอดแทรกหลักความสามัคคี

อีกเรื่องหนึ่งที่มีเนื้อหาปลุกใจให้รักชาติทำนองเดียวกันนี้คือ ไทยรวมกำลังตั้งมั่น ซึ่งถูกนำมาใช้เป็นเพลงปลุกใจดังบทอาขยานว่า

ไทยรวมกำลังตั้งมั่น	จะสามารถป้องกันอันตราย
---------------------	------------------------

^{๙๙} สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พระพุทธภาษิตเล่ม ๑, หน้า ๗๕.

^{๑๐๐} ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕ / ๑๙ / ๓๖๓.

^{๑๐๑} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ชั้น ป.๔ ชุดพื้นฐานภาษาเล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร : องค์การค้ำครุสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๖๖.

ถึงแม้ว่าศัตรูผู้มีแรง

ช่วยกันเต็มใจไผ่ดุง

ให้อยู่จนสิ้นดินฟ้า

มายุทธ์แย่งก็จะปราดไป ...

บำรุงทั้งชาติศาสนา

วัฒนาเกิดไทย, ไซโย^{๖๒}

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว)

เรื่อง ไทยรวมกำลังตั้งมั่น ข้อความว่า ไทยรวมกำลังตั้งมั่น จะสามารถป้องกันชั้นแข็ง
สอดแทรกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับความสามัคคีไว้ชัดเจน และกล่าวถึงการปกป้อง
ชาติจากศัตรู การทำนุบำรุงประเทศชาติให้ก้าวหน้าเพื่อเป็นที่ยกย่องของนานาชาติ

อีกเรื่องหนึ่งที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับ ความสามัคคี คือ เพลงชาติ ซึ่งถูกกำหนดให้เป็นบท
อาขยานบทรองว่า

ธงชาติไทยไกวกวัดสะบัดพลิ้ว

ผ้าผืนน้อยบางเบาเพียงเท่านั้น

ชนรุ่นเยาว์ยืนเรียงระเบียบแถว

ประเทศไทยรวมเลือดเนื้อชาติเชื้อไทย

แล้วรั้วรั้วสลับงามเป็นสามสี

แต่เป็นที่รวมชีวิตและจิตใจ

ดวงตาแน่วหนึ่งตรงจงใส

ฟังครวไคเลือดชานพลานทั้งทรวง^{๖๓}

(นภลัย สุวรรณธาดา)

เรื่อง เพลงชาติ มีการสอดแทรกหลักธรรมเรื่องความสามัคคี การรู้จักความหมายของ
ธงชาติไทย การร่วมแรงร่วมใจรักชาติบ้านเมืองของตนเพื่อรักษาเอกราชของชาติ เป็นองค์รวมแห่ง
สามัคคีธรรมซึ่งหลักธรรมนี้มีปรากฏอยู่หลายแห่งดังพระพุทธภาษิตที่ว่า สพฺเพสํ สงฺฆภูตานํ
สามัคคี วุฒิสาริกา ความพร้อมเพรียงของปวงชนผู้เป็นหมู่ยังความเจริญให้สำเร็จ^{๖๔}

จากการศึกษาเรื่องความสามัคคีส่วนมากเป็นหลักธรรมที่สอดแทรกในพุทธภาษิต
และมีบทอาขยานที่แสดงถึงความสามัคคีไว้ ๓ เรื่องได้แก่ รักเมืองไทย สยามานุสสติ และ เพลง
ชาติ อันแสดงให้เห็นถึงพลังความสามัคคีซึ่งทำให้เกิดความสำเร็จด้วยการร่วมมือกัน

๓.๑.๓ บทอาขยานที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องวิริยะความเพียร

หลักธรรมเกี่ยวกับวิริยะความเพียรเป็นเรื่องที่เหมาะสมสำหรับเยาวชนเพราะถ้าเด็กมี
ความเพียรย่อมสามารถศึกษาเล่าเรียนได้อย่างเต็มศักยภาพหรือเมื่อเป็นผู้ใหญ่ที่มีความเพียรใน

^{๖๒} กรมวิชาการ, บทอาขยานภาษาไทย ระดับประถมศึกษา, หน้า ๒๑.

^{๖๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔-๒๕.

^{๖๔} สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พระพุทธภาษิต เล่ม ๑, หน้า ๗๕.

การทำงานก็จะประสบผลสำเร็จในหน้าที่การงาน ความเพียรนั้นอาจหมายถึง เพียรเพื่อจะละความชั่ว ประพฤติความดี หรือความพยายามทำกิจไม่ทอดทิ้งในระดับประณตศึกษานั้นเป็นความเพียรเพื่อการศึกษาเสียโดยมาก

จากการศึกษาพบว่าบทอาขยานที่สอดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับความเพียร มี ๔ เรื่อง คือ เด็กน้อย วิชาหนาเจ้า ตนเป็นที่พึ่งแก่ตน วิชาเหมือนสินค้า เรื่อง เด็กน้อย นั้นมีเนื้อหามุ่งให้เด็กสนใจในการศึกษามีความเพียร ดังบทอาขยานว่า

เด็กเอ๋ยเด็กน้อย	ความรู้เฝ้ายังด้อยเร่งศึกษา
เมื่อเติบโตใหญ่เราจะได้อะไรวิชา	เป็นเครื่องหาเลี้ยงชีพสำหรับตน
ได้ประโยชน์หลายสถานเพราะการเรียน	จงพากเพียรไปเกิดจะได้ผล
ถึงลำบากตรากตรำก็จำทน	เกิดเป็นคนควรหมั่นขยันอย ^{๖๕}

เรื่อง เด็กน้อย แสดงความสำคัญของความรู้และความเพียรตั้งข้อความว่าจงพากเพียรไปเกิดจะได้ผล เด็กต้องขยันเรียนหนังสือหาวิชาความรู้จะได้ใช้เป็นเครื่องมือประกอบอาชีพเมื่อเติบโต เด็กผู้ตั้งใจเรียนขยันเรียนไม่ทอดทิ้งจะมีประโยชน์มากมายส่งผลถึงอาชีพในอนาคต, บทอาขยานเรื่อง เด็กน้อย เมื่อเด็กท่องจำได้จะมองเห็นความสำคัญของการศึกษามองเห็นอนาคตของตนเองอาจให้เกิดพลังมีความมุ่งมั่นจะเกิดความเพียรได้

บทอาขยานที่แต่งด้วยกาพย์สุรางคนางค์ มีการสอดแทรกหลักธรรมเรื่องความเพียรได้แก่เรื่อง วิชาหนาเจ้า ดังบทอาขยานว่า

เกิดมาเป็นคน	หนังสือเป็นต้น	วิชาหนาเจ้า	
ถ้ามันไม่รู้	อดสูอายเขา	เพื่อนฝูงเยาะเย้ย	ว่าเง่าว่าโง่
กลางคนเกิดมา	ไม่รู้วิชา	เคอะอยู่จนโต	
ไปเป็นข้าเขา	เพราะเขาเง่าโง่	บ้างเป็นคนไซ	เที่ยวขอก็มี
ถ้ารู้วิชา	ประเสริฐหนักหนา	ชุนนาราคี	
จะไปแห่งใด	มีคนปรานี	ยากไร้ไม่มี	สวัสดีมงคล ^{๖๖}

เรื่อง วิชาหนาเจ้า แสดงให้เห็นความสำคัญของวิชาความรู้ว่าจะได้รับการยอมรับ เพราะความฉลาดจะทำให้พูดคิดย่อมเหมาะสมและวิชาความรู้นั้นจะได้มาต้องอาศัยความเพียร วิชาความรู้หรือการศึกษาจะช่วยให้คนเรามีความฉลาดสามารถรู้เท่าทันคนนำไปใช้ประกอบอาชีพ

^{๖๕} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ป.๓ ชุดพื้นฐานภาษาเล่ม ๒, หน้า ๑๓.

^{๖๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๖.

ได้, ถ้าเป็นคนไม่มีความรู้จะกลายเป็นคนเหลวผลที่ตามมาคือความยากจนถูกดูหมิ่นเยาะเย้ย ดังนั้นเด็กควรแสวงหาความรู้ไว้ให้มาก ในแง่หลักธรรมนั้น วิชาหนาเจ้า ได้สอดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับความเพียร

อีกเรื่องหนึ่งที่สอดแทรกหลักความเพียรได้แก่เรื่อง ตนเป็นที่พึ่งแก่ตน ซึ่งนอกจากจะสอดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับการพึ่งตนแล้วยังสอดแทรกหลักธรรมเรื่องความเพียรไว้ด้วย ดังบทอาขยานว่า

เราเกิดมาทั้งทีชีวิตหนึ่ง	อย่าหมายพึ่งผู้ใดให้เขาหยัน
ควรคะเนพึ่งตนทนกัดฟัน	คิดบากบั่นตั้งหน้ามานะนำ ฯลฯ
เอาดวงใจเป็นทุนหนุนนำหน้า	เอาปัญญาเป็นแรงมุ่งแข่งขัน
เอาความเพียรเป็นยานประสานกัน	ผลจะบรรลุลู่ประดุจชัย ^{๑๗}

(เพิ่ม สวัสดิ์วรรณกิจ)

เรื่อง ตนเป็นที่พึ่งแก่ตน ได้แสดงความสำคัญของความเพียรตั้งเนื้อหว่า เอาดวงใจเป็นทุนหนุนนำหน้า เอาปัญญาเป็นแรงมุ่งแข่งขัน เอาความเพียรเป็นยานประสานกัน เนื้อหาหลักเน้นการพึ่งตนเอง มีการสอดแทรกหลักธรรมการพึ่งตนเอง ซึ่งมีพุทธพจน์ว่า อตฺตาหิ อตฺตโน นาโถ ตนเป็นที่พึ่งแก่ตนแล้ว ซึ่งสิ่งที่คอยสนับสนุนการพึ่งตนเองไปสู่เป้าหมายได้สำเร็จ ก็คือความเพียรภาษาบาลีใช้คำว่า วิริยะ หมายถึง ความเพียร ดังข้อความว่า เอาความเพียรเป็นยานประสานกัน เป็นต้น เห็นได้ชัดว่าคนที่พึ่งตนเองได้ต้องอาศัยความพากเพียรเป็นหลัก

อีกบทหนึ่งที่สอดแทรกหลักความเพียรได้แก่เรื่อง วิชาเหมือนสินค้า ดังบทอาขยานว่า

วิชาเหมือนสินค้า	อันมีค่าอยู่เมืองไกล
ต้องอยากลำบากไป	จึงจะได้สินค้านำมา
จงตั้งเอากายเจ้า	เป็นลำภาอันโสภา
ความเพียรเป็นโยธา	แขนซ้ายขวาเป็นเสาใบ ^{๑๘}

เรื่อง วิชาเหมือนสินค้า แสดงความสำคัญของหลักธรรมเรื่องความเพียรไว้ชัด วิชาความรู้หรือการศึกษาเป็นสิ่งสำคัญแก่ชีวิตมนุษย์ เปรียบเทียบวิชาเหมือนกับสินค้า ซึ่งผู้ที่จะประสบผลสำเร็จนั้นต้องประกอบด้วยความเพียร ใช้ทั้งสติทั้งปัญญาในการฝ่าฟันอุปสรรคเพื่อให้

^{๑๗} กรมวิชาการ. หนังสือเรียนภาษาไทย ป.๕ ชุดพื้นฐานภาษา เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร : องค์การการค้าคุรุสภา, ๒๕๔๒), หน้า ปกหลัง.

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน. ปกในด้านหน้า.

ได้สินค้าคือความรู้มา สอดแทรกหลักธรรมเรื่องวิริยะ ความเพียร ดังข้อความบทธาขยานว่า ความเพียรเป็นโยธา ซึ่งหมายถึงไพร่พล คำว่า วิริยะ พระธรรมปิฎกได้ให้คำนิยามไว้ในพจนานุกรมฉบับประมวลศัพท์ว่า

วิริยะ ความเพียร, ความบากบั่น, ความเพียรเพื่อละความชั่วประพฤติกุศล, ความพยายามทำกิจไม่ทอดทิ้ง, มีปรากฏในข้อ ๕ ในบารมี ๑๐, ข้อ ๓ ในโพชฌงค์ ๗, ข้อ ๒ ในอิทธิบาท ๔^{๑๙}

จากการศึกษาบทธาขยานพบว่าสอดแทรกหลักธรรมเรื่องความเพียรมี ๔ เรื่องล้วนให้ความสำคัญหลักความเพียรว่าช่วยทำให้เกิดผลสำเร็จแก่ทุกคนที่เพียรพยายาม และทำให้เข้าใจคำศัพท์มากขึ้นว่ามีความหมายอย่างไร ปรากฏที่ได้บ้าง

๓.๑.๔ บทธาขยานที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องปัญญา

หลักธรรมเรื่องปัญญา พระธรรมปิฎกได้ให้คำนิยามไว้ในพจนานุกรมศัพท์พุทธศาสนาฉบับประมวลศัพท์ว่า

ปัญญา ความรู้ทั่ว ปรินิพพานรู้เหตุผล ความรู้เข้าใจชัดเจน ความรู้เข้าใจยังแยกได้ในเหตุผล ดีชั่ว คุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ เป็นต้นและรู้ที่จะจัดแจงจัดสรร จัดการ ความรอบรู้ในกองสังขารมองเห็นตามเป็นจริง ปรากฏ ในข้อ ๓ ในไตรสิกขา ข้อ ๔ ในบารมี ๑๐ ข้อ ๕ ในพละ ๕ ข้อ ๗ ในศีลธรรม ๗ ข้อ ๕ ในเวสสารชกณธรรม ข้อ ๑ ในอธิฐานธรรม ๔ ข้อ ๗ ในอริยทรัพย์ ๗^{๒๐}

หลักธรรมเรื่องปัญญานั้นสำคัญมากคนที่ปัญญาดีกว่าผู้อื่นก็ย่อมได้เปรียบศึกษาเรียนรู้สิ่งใดก็รู้ได้เร็ว ปัญญาเป็นเหมือนภูมิที่ติดมากับตนได้ศึกษานิดหน่อยก็เข้าใจได้อย่างรวดเร็ว แต่บางคนปัญญาจะเกิดได้ก็ด้วยอาศัยการศึกษาเล่าเรียนจนเกิดภูมิปัญญาขึ้น

จากการศึกษาพบว่าบทธาขยานที่สอดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับปัญญามี ๕ เรื่องได้แก่ปากเป็นเอกเลขเป็นโทหนังสือเป็นตรีชั่วดีเป็นตรา ตนเป็นที่พึ่งแก่ตน วิชาเหมือนสินค้า ผู้รู้ดีเป็นผู้เจริญ เพลงยาวเจ้าอิศรญาณ ซึ่งเรื่อง ปากเป็นเอกเลขเป็นโทหนังสือเป็นตรีชั่วดีเป็นตรา ได้มีที่

^{๑๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมศัพท์พุทธศาสนา ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : เอส.อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๒๓๖.

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๓๖.

สอดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับปัญญา ดังข้อความแห่งบทอาขยานบทหนึ่งว่า “หนังสือเป็นตรีวิชา ปัญญาเลิศ เรียนไปเกิดรู้ไว้ไม่ไร้ผล” ^{๒๑}

บทอาขยานบทหนึ่งซึ่งสอดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับปัญญาคือ ตนเป็นที่พึ่งแก่ตน มีข้อความแห่งบทอาขยานว่า

เอาดวงใจเป็นทุนหนุนนำหน้า เอาปัญญาเป็นแรงมุ่งแข่งขัน

เอาความเพียรเป็นยานประสานกัน ผลจะบรรลुสู่ประตูล้ำ

เรื่อง ตนเป็นที่พึ่งแก่ตน แสดงความสำคัญของหลักธรรมเรื่องปัญญาไว้ว่า การจะบรรลุสู่ประตูล้ำได้นั้นต้องอาศัยหลายสิ่ง เอาใจเป็นทุน เอาปัญญาเป็นแรง เอาความเพียรเป็นยาน จะเห็นว่าปัญญามีบทบาทนำไปสู่ชัยชนะได้

บทอาขยานอีกเรื่องหนึ่งที่สอดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับปัญญาได้แก่ วิชาเหมือนสินค้ำ ดังบทอาขยานว่า

ปัญญาเป็นกลองแก้ว ส่องดูแถวแนวหินผา

เจ้าจงเอาหูตา เป็นล้าต้าฟังดูลม

ชี้เกียจคือปลาร้าย จะทำลายให้เรือจบ

เอาใจเป็นปิ่นคม ยิ่งระดมให้จมไป

เรื่อง วิชาเหมือนสินค้ำ แสดงความสำคัญของหลักธรรมเรื่องปัญญา ดังข้อความการเปรียบเทียบปัญญาเหมือนกับกลองแก้วไว้ส่องดูหินผา แล้วเอาหูตาทิ้งดูลม เพราะปัญญามีไว้เพื่อพิจารณาสถานการณ์ ถ้าขาดปัญญาอาจทำให้เรือล่มได้ ปัญญานับว่ารักษาทุกอย่างได้

นอกจากนี้ยังมีเรื่อง ผู้รู้ดีเป็นผู้เจริญ ซึ่งสอดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับปัญญา ไว้อย่างชัดเจน ผู้รู้ดีจะเจริญได้ต้องอาศัยปัญญา เครื่องนำทางเพื่อให้เกิดความเจริญ ถ้าด้อยปัญญาจะเจริญได้ยาก ดังบทอาขยานว่า

ควรเราผู้เยาว์วัย จงใส่ใจการศึกษา

อบรมบ่มวิชา ประจักษ์ให้เชี่ยวชาญ

ขั้นนี้จะชี้ว่า มีปัญญาไม่สมฐาน

ต้องหัดดัดสันดาน กอบวิจารณ์ใช้ปัญญา ^{๒๒}

^{๒๑} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ป.๓ ชุดพื้นฐานภาษาเล่ม ๒, ปกหลังด้านใน.

^{๒๒} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ชั้น ป.๕ ชุดพื้นฐานภาษาเล่ม ๑, หน้า ๙๔-๙๕.

เรื่อง ผู้รู้ดีเป็นผู้เจริญ แสดงความสำคัญของหลักธรรมเรื่องปัญญาเพราะ การศึกษาหาความรู้จะทำให้เกิดปัญญาชีวิตเจริญก้าวหน้า ผู้มีความรู้จะรู้จักใช้เหตุผลในการดำเนินชีวิตควรศึกษาเล่าเรียนตั้งแต่ตอนเป็นเด็กจะได้ฝึกการมีเหตุผลและมีวิจารณ์ญาณ บทอาขยานเรื่องนี้ สอดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับปัญญา คำว่าอบรมบ่มวิชา ประูษาให้เชี่ยวชาญ เป็นเรื่องของปัญญา ซึ่งจะเกื้อกูลต่อการทำงาน

อีกเรื่องหนึ่งที่สอดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับปัญญาได้แก่เรื่อง เพลงยาวเจ้าอิศรญาณ ดังบทอาขยาน ว่า

สูงอย่าให้สูงกว่าฐานนานไปล้ม	จะเรียนคมเรียนเกิดอย่าเปิดฝัก
คนสามขามีปัญญาหาไว้หัก	ที่ไหนหลักแหลมคำจงจำเอา
เดินตามรอยผู้ใหญ่หมาไม่กัด	ไปพูดขัดทำไม่ขัดใจเขา
ใครทำดีแล้วก็หย่อนมือลงเอา	นักเลงเก่าเขาไม่หาญร่ายนักเลง ^{๒๓}

เรื่อง เพลงยาวเจ้าอิศรญาณ แสดงความสำคัญของหลักธรรมเรื่องปัญญาไว้ คนเราควรรู้จักวางตนให้เหมาะสมกับฐานะ ชีวิตจึงจะมีความสุข ยศศักดิ์เป็นสิ่งไม่จริงยั่งยืนไม่ควรยึดมั่นถือมั่น เพลงยาวเจ้าอิศรญาณ สอดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับปัญญา เพราะการรู้จักผ่อนสั้นผ่อนยาว การรู้จักวางตัวเป็นเรื่องของปัญญา ดังข้อความว่า ที่ไหนหลักแหลมคำจงจำเอา เป็นเรื่องของปัญญาซึ่งปัญญานั้น ปรากฏมากมายในหลายหมวดธรรม ใช้ได้ทุกสถานการณ์

จากการศึกษาบทอาขยานพบว่าการสอดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับปัญญาถึง ๕ เรื่อง เรื่องที่ ๑ ยกย่องปัญญาว่าเป็นเลิศ เรื่อง ตนเป็นที่พึ่งแก่ตน ยกปัญญาว่าเป็นองค์ประกอบแห่งชัยชนะ เรื่อง วิชาเหมือนลิ้นค้ำ เปรียบปัญญาเหมือนกลองคอยส่งทางซึ่งสามารถป้องกันอันตรายได้ เรื่อง ผู้รู้ดีเป็นผู้เจริญยกย่องปัญญาว่าสำคัญควรเพิ่มพูน เรื่อง เพลงยาวเจ้าอิศรญาณ ยกปัญญาความรู้ดี อันใดดีก็จงจดจำไว้ สรุปได้ว่าปัญญาช่วยเกื้อกูลชีวิต

๓.๑.๕ บทอาขยานที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องทาน

คำว่า ทาน หมายถึงการให้ ให้ของควรให้แก่คนที่ควรให้ สละให้ปันสิ่งของของตนเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่นเป็นการแบ่งให้ไม่ใช่ให้ทั้งหมดเป็นหลักธรรมแห่งการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคม ทำให้สมาชิกในสังคมรู้จักการพึ่งพิงอิงอาศัยซึ่งกันและกัน เพราะการให้นั้นย่อมรักษาไมตรีไว้ได้ ล้วนคนไทยบางแห่งแสดงถึงชัยชนะ เช่น จงชนะความชั่วด้วยความดี จงชนะความตระหนี่ด้วยการ

^{๒๓} กรมวิชาการ, บทอาขยานภาษาไทย ระดับประถมศึกษา, หน้า ๒๖.

ให้ จงชนะความเหลวไหลด้วยความจริง ได้แสดงความสำคัญของการให้ทานว่าสามารถทำลายความตระหนี่ในใจตนได้ อาจารย์ถึงชนะใจคนที่ตระหนี่ด้วยการให้ซึ่งสามารถกลับมาเป็นที่ยอมรับของคนนั้นได้ด้วยการให้นั้นเอง บางคนใช้กลยุทธ์การให้เป็นบันไดนำไปสู่การเป็นนักการเมืองก็มี ทานมี ๒ ชนิดคือ ๑ อามิสทาน ให้สิ่งของ ๒ ธรรมทาน ให้ธรรมเป็นทาน ทานมีชื่อต่าง ๆ เช่น สังฆทาน ให้แก่ส่วนรวม ปาฏิปุคคลิกทาน ให้เจาะจงบุคคล ทานปรากฏในที่หลายแห่งเช่น ข้อ ๑ ในสังคหวัตถุ ๔ ข้อ ๑ ในบารมี ๑๐ ข้อ ๑ ในบุญกิริยาวัตถุ ๓ และบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ นับว่าสำคัญไม่น้อย

จากการศึกษาพบว่าทอชาขยานที่สอดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับทานการให้ปันนั้นมี ๓ เรื่อง ได้แก่ รักเมืองไทย รักษาป่า และฝนตกแดดออก ซึ่ง รักเมืองไทย นั้นมีเนื้อหากล่าวถึงเรา รักท้องถิ่น ทำกินแบ่งปัน เป็นการสอดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับทาน ดังบทอาขยานว่า

เรารักเพื่อนบ้าน	ไม่รานรุกรใคร
เมื่อยามมีภัย	ร่วมใจป้องกัน
เรารักท้องถิ่น	ทำกินแบ่งปัน
ถิ่นไทยเรานั้น	ช่วยกันดูแล ^{๒๔}
	(นภลัย สุวรรณธาดา)

เรื่อง รักเมืองไทย แสดงความสำคัญของหลักธรรมเรื่องทาน ดังข้อความว่า เรารักท้องถิ่นทำกินแบ่งปัน ถิ่นไทยเรานั้นช่วยกันดูแล การช่วยเหลือกันสามารถยึดเหนี่ยวใจกันไว้ได้บ้านเมืองจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยกัน โดยเน้นการอยู่ร่วมกันด้วยการพึ่งพิงอิงอาศัยกัน มีสิ่งใดก็แบ่งกันกินแบ่งกันใช้ นั่นคือการสอดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับทาน

บทอาขยานอีกเรื่องหนึ่งคือเรื่อง รักษาป่า มีการสอดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับทานเอาไว้ ดังบทอาขยานว่า

ทุกทิศเจ้าเที่ยวท่อง	ฟ้าสีทองอันสดใส
มีป่าพาสุใจ	มีต้นไม้มีลำธาร ...
ผู้คนไม่มีโรค	นับเป็นโชคสุขล้ำราญ
อากาศไร้พิษสาร	สัตว์ขึ้นบานดินขึ้นใจ
คนสัตว์ได้พึ่งป่า	มารักษาป่าไม้ไทย

^{๒๔} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ป.๑ ชุดพื้นฐานภาษา เล่ม ๒, หน้า ๙๙.

ล้นป่าเหมือนล้นใจ

ช่วยปลูกใหม่ไว้ทดแทน^{๒๕}

เรื่อง รักษาป่า แสดงความสำคัญของหลักรรเรื่องทานไว้ ป่าเป็นทีอาศัยของมนุษย์และสัตว์ ต้นไม้และป่าไม้ทำให้มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข ธรรมชาติกับสิ่งมีชีวิตมีการพึ่งอาศัยกันและกัน การพึ่งพิงอิงอาศัยกันในธรรมชาติ คือป่าให้ความชุ่มเย็นแก่ดิน เท่ากับดินพึ่งป่าที่ให้ความชุ่มเย็น ทั้งใบไม้กิ่งไม้ที่หล่นลงก็กลายเป็นปุ๋ยทำให้ดินดี ส่วนต้นไม้เมื่อดินดีก็ได้อาหารอุดมสมบูรณ์ไปด้วยเท่ากับป่าก็พึ่งดิน นอกจากนี้ป่าไม้ลำธารยังเป็นทีอาศัยของคนและสัตว์พิจารณาให้ดี นั่นคือการพึ่งพิงอิงอาศัยกันและกันของธรรมชาติ เข้าทำนองคำโบราณที่ว่า น้ำพึ่งเรือ เสือพึ่งป่า ข้าพึ่งเจ้า บ่าวพึ่งนาย ป่าพึ่งเสือ เรือพึ่งพาย นายพึ่งบ่าว เจ้าพึ่งข้า หลักการนี้เป็นการสอดแทรกหลักรรเกี่ยวกับทานการให้ซึ่งกันและกันนั่นเอง

บทอาขยานอีกเรื่องหนึ่งที่สอดแทรกหลักการให้ทานได้แก่เรื่อง ฝนตกแดดออก กล่าวถึงนกหลงทางมาอาศัยต้นมะพร้าว ดังบทอาขยานว่า

ไปพบมะพร้าว	นกหนาวครวญคราง
พื้มะพร้าวใจกว้าง	ขอพักสักวัน
ฝนตกแดดออก	นกกระจอกพักผ่อน
พohายเหนื่อยอ่อน	บินจรมายผัน
ขอบใจพื้มะพร้าว	ถึงคราวช่วยกัน
น้ำใจผูกพัน	ไม่ลืมบุญคุณ ^{๒๖}

(ฐะปะนีย์ นาครทรรพ)

เรื่อง ฝนตกแดดออก แสดงความสำคัญของหลักรรเรื่องการให้ไว้เนื้อหากล่าวถึงนกกระจอกที่เข้าไปอาศัยต้นมะพร้าวพohายเหนื่อยได้ขอบใจดังข้อความว่า ขอบใจพื้มะพร้าว ถึงคราวช่วยกัน ซึ่งหมายถึงหลักการให้การช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นการสอดแทรกหลักรรเกี่ยวกับทานเพราะการพึ่งพิงอิงอาศัยกันเป็นเรื่องของทาน

จะเห็นได้ว่าเรื่องแรกเป็นให้ปันแก่กันสองเรื่องหลังเป็นการพึ่งอาศัยกันของธรรมชาติทาน เป็นหลักรรแห่งการพึ่งพิงทำให้ได้ความยอมรับของคนในสังคม เมื่อเริ่มให้ก็ได้ชัยชนะ

^{๒๕} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ป.๒ ชุดพื้นฐานภาษาเล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การค้ำครุสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๒๓.

^{๒๖} กรมวิชาการ, บทอาขยานภาษาไทย ระดับประถมศึกษา, หน้า ๒๓.

แล้ว ผู้ให้ย่อมรักษาไมตรีไว้ได้เสมอ บทอาขยานทั้ง ๓ เรื่องแสดงให้เห็นความสำคัญของทาน ให้
คุณแก่ทุกคนที่นำหลักธรรมนี้ไปใช้ในทุกโอกาส

๓.๑.๖ บทอาขยานที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องกรรม

คำว่า กรรม การกระทำ หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาที่มีความตั้งใจทำ
ทั้งดีและชั่ว เช่นการ ขุดหลุมพรางดักคนหรือสัตว์ให้ตกลงไปตาย เป็นกรรม แต่ขุดบ่อไว้ให้น้ำ
สัตว์ตกไปตายเองไม่เป็นกรรม การกระทำที่ดีเรียกว่า กรรมดี การกระทำที่ชั่ว เรียกว่ากรรมชั่ว
จัดเป็น ๓ ประเภทคือ กุศลกรรม กรรมดี อกุศลกรรม กรรมชั่ว กรรมที่ไม่ดีไม่ชั่วเรียกว่า อัป
ยาคตกรรม แยกตามทวารเป็น ๓ คือ กรรมที่เกิดทางกายเรียกว่า กายกรรม กรรมที่เกิดทาง
วาจา เรียกว่าวจีกรรม กรรมที่เกิดทางใจ เรียกว่า มโนกรรม มีเจตนาในการทำความดีทุกชนิดจัด
เป็นกุศลกรรม ทางกายเช่น ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤตินิโคตในกาม เป็นต้น ทางวาจา
เช่น ไม่พูดเท็จ ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดเพ้อเจ้อ เป็นต้น ทางใจก็คิดดี คิดทางสร้าง
สรรค์คือ ไม่โลภ ไม่พยาบาทปองร้ายเขา ส่วนเจตนาในการทำกรรมชั่ว จัดเป็นอกุศลกรรม นั้น
มีลักษณะตรงกันข้ามกันทั้งหมด เช่น ฆ่าสัตว์ เป็นต้น ส่วนอัปยาคตกรรม คือกรรมกลางๆ ไม่ได้
ไม่ชั่วเป็นจุดศูนย์กลางระหว่างบวกกับลบ หรือดีกับชั่วนั่นเอง

จากการศึกษาพบว่าบทอาขยานที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องกรรมระดับประถมศึกษา
๓ เรื่องคือ ปากเป็นเอกเลขเป็นโทหนังสือเป็นตรีชั่วดีเป็นตรา พุทธภาษารัตน์ เจ้าดวงมาลา ซึ่งเรื่อง
ปากเป็นเอกเลขเป็นโทหนังสือเป็นตรีชั่วดีเป็นตรานั้น มีบทอาขยานว่า

ชั่วดีเป็นตราประทับไว้กับโลก ยามวิโยคชีพยับล้มร่างหนี
ที่ศูนย์แท้ก็แต่ตัวส่วนชั่วดี คงเป็นที่ลือทั่วชั่วฟ้าดิน” ๒๗

(ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิ์กุล ณ อยุธยา)

เรื่อง ปากเป็นเอกเลขเป็นโทหนังสือเป็นตรีชั่วดีเป็นตรา แสดงความสำคัญของหลัก
ธรรมเรื่องกรรมไว้ ไม่ว่าจะดีหรือชั่วมักตามจะเป็นเหมือนตราประทับไว้จะถูกเล่าขานกันตลอดไป

นอกจากนี้ยังมีบทอาขยานเรื่อง พุทธภาษารัตน์ ซึ่งมีการสอดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับ
ความดีความชั่ว หรือหลักกรรม ดังข้อความในบทอาขยานว่า

พุทธภาษารัตน์ อิกกุญชรอันปลดปลง
โททนต์เส่งคง สำคัญหมายในกายมี

๒๗ กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ชั้น ป. ๔ ชุดพื้นฐานภาษา เล่ม ๑, ปกหลังด้านใน.

นรชาติวางวาย

สถิตทั่วแต่ชั่วดี

มลายสิ้นทั้งอินทรี

ประดับไว้ในโลกา ^{๒๘}

(สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส)

เรื่อง พุทธภาษิต แสดงความสำคัญของหลักธรรมเรื่องกรรม ดีกรรมชั่วไว้ สอนให้ตระหนักถึงความจริงแห่งชีวิต บรรดาสัตว์มี วัว ควาย ช้าง เมื่อตายยังคงเหลือเขาหนัง งา ไว้เป็นประโยชน์แก่มนุษย์ แต่มนุษย์เมื่อตายร่างกายจะถูกเผาทำลายจนหมดคงเหลือแต่ความดีความชั่วเท่านั้นที่ยังอยู่ เรื่องนี้สอดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับกรรมดีกรรมชั่ว อันหมายถึงกุศลกรรม อกุศลกรรมนั่นเอง เรียกกุศลกรรม อกุศลธรรมก็ได้ ดีหมายถึงกุศลธรรม ชั่วหมายถึงอกุศลธรรม ซึ่งจะปรากฏอยู่ในไตรปิฎกของมนุษย์คือทาง กายกรรม ๓ วจีกรรม ๔ มโนกรรม ๓

อีกเรื่องหนึ่งที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องกรรมคือ เจ้าดวงมาลา อันแสดงให้เห็นถึงความเชื่อของชาวพุทธ เกี่ยวกับกรรม บุญ บาป นรกสวรรค์ไว้ ดังบทอาขยานว่า

เจ้าดวงมาลา ไปวัดด้วยข้า ทำบุญด้วยกัน

เด็ดเจ้าวันนี้ จะไปสู่สวรรค์ ทำบุญด้วยกัน เกิดเจ้าดวงมาลา” ^{๒๙}

เรื่อง เจ้าดวงมาลา เพลงพื้นบ้านภาคใต้นี้ แสดงความเชื่อว่าสิ่งของต่างๆ มีเจ้าของเมื่ออยากได้ควรขออนุญาตก่อน การเด็ดดอกไม้ก็ต้องขออนุญาตก่อน เชื่อว่าการทำบุญจะได้ไปสู่สวรรค์ เรื่องนี้สอดแทรกหลักธรรมเรื่องกรรมความดีความชั่วบุญบาป นับเป็นความเชื่อทางพุทธศาสนาที่สอนให้ผู้คนรู้จักกายชั่วกลัวบาปกลัวตกนรกอยากไปสวรรค์นับว่าสอดแทรกหลักธรรมที่มุ่งให้คนทำความดีซึ่งจะช่วยให้สังคมลดการเบียดเบียนกันมากขึ้น ซึ่งคำว่า บุญและ บาป พระธรรมปิฎกได้กล่าวไว้ในพจนานุกรมฉบับประมวลศัพท์ว่า

บุญ เครื่องชำระสันดาน ความดี กุศล ความสุข ความประพฤติดชอบทางกาย วาจา และใจ กุศลธรรม ^{๓๐}

^{๒๘} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๕๘.

^{๒๙} กรมวิชาการ, บทอาขยานภาษาไทย ระดับประถมศึกษา, หน้า ๒๐.

^{๓๐} พระธรรมปิฎก. พจนานุกรมศัพท์พุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๓๘.

บาป ความชั่ว ความร้าย ความชั่วร้าย กรรมชั่ว กรรมลามก อกุศลกรรมที่ส่งผลให้ถึงความเดือดร้อน สภาพที่ทำให้ถึงคติอันชั่ว สิ่งที่ทำให้จิตใจตกสู่ที่ชั่ว คือ ทำให้เลวลง ทำให้เสื่อมลง^{๙๑}

จากการศึกษาบทอาขยานพบว่า มีสวดแทรกหลักธรรมเรื่องกรรมไว้ ๓ เรื่อง เรื่องแรก ยกเอาความดีความชั่วเป็นเหมือนตราประทับ เรื่องพฤษภาทศมาส ยกความดีความชั่วว่าเป็นสิ่งที่อยู่คู่เราชื่อเสียงจะดีหรือเลวขึ้นอยู่กับเราทั้งสิ้น เรื่องเจ้าดวงมาลา ยกความดีความชั่ว บุญบาปว่าเป็นสิ่งที่จะนำเราไปสู่สุคติโลกสวรรค์ได้

๓.๑.๗ บทอาขยานที่สวดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับวาจา

คำว่า วาจา หมายถึงคำพูด หรือถ้อยคำ ซึ่งมีอยู่ ๒ ฝ่ายดีและชั่ว วาจาฝ่ายดีเช่น สัมมาวาจา เรียกว่าวาจาชอบ ปิยวาจา วาจาเป็นที่รัก วชิสุจริต สุจริตทางวาจา ส่วนวาจาฝ่ายชั่วเช่น วาจาชั่วหยาบ หมายถึง พุรุสุลลวาจา วจีพุจริต มุสาวาท หลักธรรมเกี่ยวกับวาจา นั้นเป็นคำสอนให้รู้จักพูดดีและเว้นจากการพูดชั่ว โดยรวมจะช่วยกล่อมเกลาคำพูดให้เป็นไปในทางที่ดี มีคำกล่าวมากมายว่า พูดดีเป็นศรีแก่ตัวพูดชั่วจะอัปราชัย แม้พุทธภาษิตกล่าวถึงการพูดไว้ว่า สจฺจํ เว อมตา วาจา หมายถึง วาจาจริงเป็นสิ่งไม่ตาย หลักธรรมเกี่ยวกับวาจานั้นมีมาก พระธรรมปิฎกได้กล่าวไว้ในพจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์ว่า

วชิสุจริต ประพฤติชอบด้วยวาจา ประพฤติชอบทางวาจามี ๔ อย่างคือ ๑. เว้นจากพูดเท็จ ๒. เว้นจากพูดส่อเสียด ๓. เว้นจากพูดคำหยาบ ๔. เว้นจากพูดเพ้อเจ้อ^{๙๒}

จากการศึกษาพบว่าบทอาขยานที่สวดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับวาจา มี ๒ เรื่องได้แก่ ปากเป็นเอกเลขเป็นโทหนังสือเป็นตรีชั่วดีเป็นตรา ปากใดเกินบมีควมู้ ซึ่งทั้งสองเรื่องกล่าวถึงความสำคัญของวาจาไว้อย่างน่าสนใจ ซึ่งเรื่อง ปากเป็นเอกเลขเป็นโทหนังสือเป็นตรีชั่วดีเป็นตรามีข้อความ ดังบทอาขยานว่า

ปากเป็นเอกเหมือนเสมกมนต์ให้คนเชื่อ ฉลาดเหลือวาจาปริชาณ

จะกล่าวถ้อยร้อยคำไม่รำคาญ

เป็นรากฐานเทิดตนพ้นลำเค็ญ^{๙๓}

^{๙๑} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๓๖.

^{๙๒} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๒๐.

^{๙๓} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ชั้น ป.๓ ชุดพื้นฐานภาษา เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร

: โรงพิมพ์องค์การค้ำคูณสภา, ๒๕๓๘), หน้า ๙๖.

เรื่อง ปากเป็นเอกเลขเป็นโทหนังสือเป็นตรีชั่วดีเป็นตรา ได้แสดงความสำคัญของวาจาว่าสามารถให้ตนพ้นลำเค็ญได้ เพราะการใช้ถ้อยคำที่เหมาะสมเป็นสิ่งที่ดีที่สุดของมนุษย์ การคำนวณมีความจำเป็นอันดับสอง การรู้หนังสืออ่านออกเขียนได้มีความจำเป็นอันดับสาม ความดีชั่วเป็นสิ่งที่แสดงว่ามนุษย์มีคุณค่า เมื่อเพ่งในหลักธรรมเรื่องนี้สอดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับวาจาไว้ อีกเรื่องหนึ่งที่สอดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับวาจาไว้ได้แก่ ปากใดเกินบ่มีความรู้ ดังบทอาขยานว่า

ปากใดเกินบ่มีความรู้	มักลบหลู่คำมวนจิบหาย
มีอุบายย้อมแดงด้วยปาก	ปากอันนั้นนักปราชญ์นิทา
มันเกิดมามีปากเสียเปล่า	เหมือนปากเต่าปากกิ้งปากหอย
ปากอันใดเฮียนธรรมรู้มาก	บ่ลำบากฟังมวนเย็นใจ
ปากนำไผเยือกเย็นคือน้ำ	นักปราชญ์เจ้าย่อยยงว่าดี
ปากมีศรีอยู่เอื้องวิลาส	ปากสะอาดคุณล้นบ่ขาม ^{๓๔}

เรื่อง ปากใดเกินบ่มีความรู้ แสดงความสำคัญของหลักธรรมเรื่องวาจาไว้ ปากใดเกินบ่มีความรู้ ซึ่งหมายถึงคนที่ได้เรียนรู้ว่าอะไรควรพูดไม่ควรพูดจะกล่าวเฉพาะถ้อยคำที่ไพเราะ สรุปได้ว่า ๑. การเป็นผู้มีความรู้ย่อมเป็นที่ยอมรับในสังคม ๒. การพูดที่ดีต้องรู้จักพูดให้เกิดประโยชน์ในทางสร้างสรรค์ต่อตนเองและผู้อื่น เรื่องนี้แม้เป็นคำสอนโบราณแต่สอดแทรกหลักคำสอนเกี่ยวกับวาจา มีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์เหมาะเป็น บทอาขยาน ให้รักษาสืบต่อไป

จากการศึกษาบทอาขยานระดับประถมศึกษาพบว่า เรื่องแรกแสดงว่าปากสำคัญที่สุด เรื่องสองแสดงความสำคัญของการปราชญ์ว่าจะช่วยให้พูดได้ดี ถ้าคนไม่มีความรู้ก็จะทราบได้ทันทีทั้งสองเรื่อง แม้จะเป็นคำสอนโบราณแต่แทรกหลักธรรมเกี่ยวกับวาจาไว้อย่างน่าสนใจ

๓.๑.๘ บทอาขยานที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องสัจจะ

สัจจะ คือ ความจริง ได้เป็นสองความหมาย ๑ สมมติสัจจะ จริงโดยสมมติ เช่น ตำรวจ ทหาร บ้านเรือน ๒ ปรมาตสัจจะ จริงโดยปรมาตย์ เช่น รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อีกประการหนึ่ง ความจริงคือ จริงใจ หมายถึงพูดหรือทำอะไรจะอยู่ในพื้นฐานของความสัตย์ตรง เรียกว่าจริงวาจา จริงการพูด และจริงการ คือทำจริง เป็นคุณธรรมที่สังคมกำลัง

^{๓๔} กรมวิชาการ, บทอาขยานภาษาไทย ระดับประถมศึกษา, หน้า ๒๒.

ต้องการปรารภนา ปรากฏในข้อ ๑ ในมรวัสธรรม ๔, ข้อ ๒ ในอธิฐานธรรม ๔, ข้อ ๗ ในบารมี ๑๐

จากการศึกษาพบว่าบทอาขยานที่สอดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับ สัจจะ มีเพียงเรื่องเดียวได้แก่เรื่อง โคลงโลกนิติ ดังบทอาขยานว่า

เสียสินสงวนศักดิ์ไว้	วงศ์หงส์
เสียศักดิ์ผู้ประสงค์	สิ่งรู้
เสียรู้เร่งดำรงค์	ความสัตย์ ไว้นา
เสียสัตย์อย่าเสียผู้	ชีพม้วยมรณา ^{๓๕}

เรื่อง โคลงโลกนิติ ข้อความว่า เสียรู้เร่งดำรงค์ความสัตย์ไว้นา เสียสัตย์อย่าเสียผู้ ชีพม้วยมรณา หมายถึง ยอมเสียทรัพย์เพื่อรักษาวงศ์ตระกูล ยอมเสียศักดิ์ศรี เพื่อได้ความรู้ และยอมตายเพื่อรักษาความสัตย์ เป็นสิ่งควรทำอย่างยิ่ง

จากการศึกษาพบว่าโคลงโลกนิติทุกเรื่องได้ผ่านการยอมรับหรือประเมินมาหลายครั้งแล้วว่ามีคุณค่าให้คติธรรมจึงมีผู้นิยมนำมากล่าวถึงในโอกาสต่างๆ กันเนื่องๆ ควรแก่การใช้เป็นบทอาขยานทุกบท

๓.๑.๙ บทอาขยานที่สอดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับอบายมุข

อบายมุข คือ ปากแห่งความเสื่อม พระธรรมปิฎกได้ให้ความหมายไว้ในหนังสือพจนานุกรมฉบับประมวลศัพท์ว่า

อบายมุข ช่องทางของความเสื่อม เหตุเครื่องฉิบหาย เหตุย่อยยับแห่งโภคทรัพย์ ทางแห่งความพินาศ มี ๔ อย่างคือ ๑. เป็นนักเลงหญิง ๒. เป็นนักเลงสุรา ๓. เป็นนักเลงการพนัน ๔. คบคนชั่วเป็นมิตร อีกหมวดหนึ่งมี ๖ คือ ๑. ติดสุราและของมีนเมา ๒. ชอบเที่ยวกลางคืน ๓. ชอบเที่ยวดูการเล่น ๔. เล่นการพนัน ๕. คบคนชั่วเป็นมิตร ๖. เกียจคร้านการงาน^{๓๖}

จากการศึกษาบทอาขยานที่สอดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับ อบายมุข พบว่า มีเพียงเรื่องเดียวได้แก่เรื่อง อย่างนึ่งไถ่เงินคำ ดังบทอาขยานว่า

อย่างนึ่งไถ่เงินคำ	อย่างฟังคำคนล่าย
--------------------	------------------

^{๓๕} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทยชั้น ป.๖ ชุดพื้นฐานภาษาเล่ม ๒, หน้า ๑๒๒.

^{๓๖} พระธรรมปิฎก, พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๑๙.

อย่าจ่ายเงินผิด

อย่าติดใจคนบาป

หื้อหาบไปค้า

ใครเป็นข้าหื้ออยู่ด้าย

อย่าซื้อร้านลูกขวย

กิงนายแล้วอย่าอน ฯลฯ^{๗๗}

เรื่อง อย่างนี้ใกล้ถึงเงินค่า คำว่า อย่าจ่ายเงินผิด คือไม่ใช่เงินไปในทางที่ผิดเช่น เสพ
สิ่งเลพิติด นำไปเที่ยวกลางคืน เที่ยวดูการเล่น เล่นการพนัน เป็นต้น, อย่าติดใจคนบาป หมายถึง
ถึงไม่ให้คบคนชั่วเป็นมิตร อย่าซื้อร้านลูกขวยกิงนายแล้วอย่าอน หมายถึง อย่าเกียจคร้าน
คนเราควรรู้จักมีวิจรรย์ญาณในการทำสิ่งต่างๆ ไม่หลงทำในสิ่งไม่ดี

ขอยกบทร้อยกรองบทหนึ่งซึ่งเป็นบทเลือกแต่ควรแก่การจดจำเพราะเนื้อหามุ่งให้จำ
อบายมุข โดยตรงควรแก่การนำมาเป็นบทอาชยาน ดังบทร้อยกรองว่า

หกเอ๋ยหกอย่าง

เป็นทางฉิบหายแห่งสมบัติ

หนึ่งดูบิ่นกิ้นเหล้าเมาตะพึด

สองเลาะลัดเที่ยวเพลิดเพลินเกินเวลา

สามเที่ยวดูการรำเต้น

สี่เล่นการพนันเสาะสรรหา

ห้าเพื่อนชั่วหกร้านการนันทา

อนาถาใครยึดประพฤดิเอยฯ

เรื่อง อบายมุข เห็นได้ชัดว่าเรื่องนี้เป็นบทสอนให้จำ อบายมุข ๖ โดยตรง คือ เสพ
เสพติด เที่ยวกลางคืน เที่ยวดูการรำเต้น เล่นการพนัน คบเพื่อนชั่ว สุดท้ายคือเกียจคร้าน เมื่อ
เด็กจำได้จะทำให้เด็กเข้าใจและเห็นโทษของอบายมุขมากขึ้น ควรนำไปสอนหรือให้ท่องจำเป็น
อย่างมาก เพราะโทษของ อบายมุข ถูกกล่าวไว้ชัดว่า ถ้ามันเป็นทางแห่งความฉิบหาย ใครยึดเข้า
สู่วงเวียนแห่งอบายมุข จะอนาถาไม่มีที่พึ่ง

จากการศึกษาพบว่าบทอาชยานที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องอบายมุข มีเพียงเรื่องเดียว
และยกบทเลือกมาให้ศึกษาอีก ๑ เรื่อง มีความชัดเจนในแง่ของหลักธรรม เห็นว่าแม้ อบายมุขจะ
เป็นโทษแก่คนในชาติ แต่รัฐยังต้องอาศัยประโยชน์จากสิ่งนี้อยู่ เช่นมีการเก็บภาษี บุหรี่ เหล้า
สลากกินแบ่งรัฐบาล สลากบนดิน แหล่งบันเทิงเรีงรมย์ต่างๆ และอื่น ๆ ซึ่งรัฐยังต้องเก็บภาษีเข้า
รัฐอยู่จึงไม่มีการปลูกเร้าให้เห็นโทษของมันอย่างจริงจัง เพราะจะเป็นผลเสียต่อการค้า ส่วนในแง่
หลักธรรม นั้น บทอาชยานที่ยกมามีความชัดเจน

^{๗๗} กรมวิชาการ, บทอาชยานภาษาไทยระดับประถมศึกษา, หน้า ๒๙.

๓.๑.๑๐ บทอาขยานที่สวดแทรกหลักธรรมเรื่อง เมตตา

เมตตา คือ ความรักปรารถนาให้เขาเป็นสุข แม้ไม่จริงจิตคิดให้สัตว์ทั้งปวงเป็นสุขทั่วหน้า ข้อ ๑ ในพรหมวิหาร ๔ ข้อ ๒ ในอารักขกรรมฐาน ๔ เมตตา อาจหมายถึง เมตตา กรุณา ซึ่งมาคู่กัน เมื่อใดเห็นความทุกข์ของใครก็ตาม เมื่อนั้นเมตตากุณาได้เกิดแล้ว กรุณา คือ ความสงสาร ซึ่งจะมากับความพยายามจะช่วยเหลือให้เขาให้พ้นจากความทุกข์ เมื่อได้พยายามช่วยแล้วผลจะเป็นอย่างไรก็ตาม เมตตากุณาเกิดแล้วถือว่าเมตตากุณาต้องอยู่คู่กันเสมอ เมื่อสงสารแล้วพยายามช่วยเหลือ เมตตากุณาเกิดแล้ว มีความรักความสงสารต้อง ร่วมกับความพยายามช่วยด้วยจึงจะได้ชื่อว่าเมตตากุณา

จากการศึกษาบทอาขยานที่สวดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับเมตตาพบเพียงเรื่องเดียวได้แก่เรื่อง กาเหว่า ดังบทอาขยานว่า

เจ้านกกาเหว่าเอ๋ย	ไซ้ไว้ให้แม่กาฟัก
แม่มาก็นั่งรัก	คิดว่าลูกในอุทร
คาบเอาข้าวมาเฝื้อ	คาบเอาเหยื่อมาป้อน
ถนอมไว้ในรังนอน	ซ่อนเหยื่อมาให้กิน ^{๓๘}

เรื่อง กาเหว่า มีการสวดแทรกหลักธรรมเรื่องเมตตาไว้ การที่แม่กาคอยให้ความช่วยเหลือแก่ลูกกาเหว่าเพราะมีทั้งความรักและสงสารจึงมีความพยายามช่วยเหลือลูกกาเหว่าโดยการป้อนเหยื่อและสอนให้รู้จักหากินด้วยตนเอง จะเห็นได้ว่ากาเหว่ามีนิสัยชอบแอบไซ้ทิ้งในรังของกาส่วนแม่กา จะเลี้ยงดูลูกกาเหว่าด้วยความรักสอนให้บิน สอนให้รู้จักหาอาหาร มีความชัดเจนในเรื่องของ เมตตากุณา

จากการศึกษาพบว่าบทอาขยานที่สวดแทรกหลักธรรมเรื่องเมตตามีเพียงเรื่องเดียวคือ กาเหว่า ทำให้เห็นความรักความเมตตาที่พ่อแม่มีต่อลูกไม่ว่าจะเป็นคนหรือสัตว์ก็ต้องอาศัยเมตตากุณาทั้งสิ้นเหมาะที่จะใช้เป็นบทอาขยานต่อไป

๓.๑.๑๑ บทอาขยานที่สวดแทรกหลักอิทธิบาท ๔

อิทธิบาย ๔ เราเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า คุณเครื่องให้สำเร็จความประสงค์ หมายความว่าผู้ประสงค์ความสำเร็จถ้าใช้หลักธรรม อิทธิบาท ๔ ก็จะประสบความสำเร็จได้ อิทธิบาท ๔

^{๓๘} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๙.

นั้นได้แก่ ฉันทะ ความรักความพอใจ วิริยะ ความเพียร จิตตะ ความฝักใฝ่ วิมังสา หมั่นตรองพิจารณา ถ้าคนเราจะทำการสิ่งใดแล้วใช้หลักอิทธิบาท ๕ มาเป็นเครื่องนำทางย่อมสำเร็จ

จากการศึกษาพบว่าบทอาขยานที่สอดแทรกหลักอิทธิบาท ๕ มีเรื่องเดียว ได้แก่เรื่อง ผู้ชนะ ดังบทอาขยานว่า

เมื่อทำการสิ่งใดด้วยใจรัก	ถึงงานหนักก็เบาลงแล้วครึ่งหนึ่ง
ด้วยใจรักเป็นแรงที่เฝ้าระวัง	ให้มุ่งมั่นผืนถึงซึ่งปลายทาง
เมื่อทำการสิ่งใดใจบากบั่น	ไม่ไหวหวั่นอุปสรรคเป็นขวากขวาง
ถึงเหนื่อยยากพากเพียรไม่ละวาง	งานทุกอย่างเสร็จเพราะกล้าพยายาม
เมื่อทำการสิ่งใดใจจดจ่อ	คอยเติมตอดั่งจิตไม่คิดขาม
ทำด้วยใจเป็นชีวิตคอยติดตาม	บังเกิดผลงอกงามตามต้องการ
เมื่อทำการสิ่งใดใคร่ครวญคิด	เห็นถูกผิดแก้ไขให้พ้นผ่าน
ใช้สมองตรองตริตติพิจารณา	ปรากฏงานก้าวไกลไม่ลำเค็ญ ^{๓๔}

เรื่อง ผู้ชนะ มีสอดแทรกหลักอิทธิบาทดังข้อว่า เมื่อทำการสิ่งใดด้วยใจรัก จัดเป็น ฉันทะ เมื่อทำการสิ่งใดใจบากบั่น จัดเป็นวิริยะ ความเพียร เมื่อทำการสิ่งใดใจจดจ่อ จัดเป็น จิตตะ ความฝักใฝ่ และเมื่อทำการสิ่งใดใคร่ครวญคิด เห็นถูกผิดแก้ไขให้พ้นผ่าน จัดเป็นวิมังสา หมั่นตรองพิจารณา ในกิจการนั้น ถือได้ว่า เป็นบทอาขยานที่อธิบายหลักธรรมครบหมวด

จากการศึกษาบทอาขยานเรื่องนี้ แม้มีเพียงเรื่องเดียวแต่นับว่าให้ความรู้เรื่องอิทธิบาท ได้ครบสมบูรณ์ การทำงานทุกอย่างด้วยใจรัก การมีความเพียรในการทำงานนั้น การเอาใจใส่ต่อ งานที่ทำ การพิจารณาสอดส่องใคร่ครวญในงาน ทั้ง ๕ ประการนี้ภาษาธรรมะเราเรียกกันว่าอิทธิ บาท ๕ คือ ฉันทะ พยายามในใจ วิริยะ เพียรทำงาน จิตตะ เอาใจใส่ต่องาน วิมังสา สอดส่อง ตรองพิจารณาใคร่ครวญต่องานที่สมควรใช้เป็นบทอาขยานเป็นอย่างยิ่ง^{๓๕}

๓.๑.๑๒ บทอาขยานที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องสติ

สติ คือ ความระลึกได้ นึกได้ การควบคุมจิตใจให้อยู่กับสิ่งที่เกี่ยวข้อง จำการทำคำ ที่พูดได้ สติปรากฏในหลายหมวดธรรมคือ ข้อ ๑ ในธรรมมีอุกระมา ๒ ข้อ ๓ ในพล ๕ ข้อ ๑ ในโพชฌงค์ ๗ ข้อ ๖ ในสัทธรรม ๗ ข้อ ๙ ในนาถกรณธรรม ๑๐ สตินั้นใช้ระลึกถึงสิ่งที่

^{๓๔} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ป.๖ ชุดพื้นฐานภาษาเล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร : องค์การตำราศึกษา, ๒๕๔๒), หน้า ๘๑.

เกิดมาแล้วก็ได้ ปัจจุบันและสิ่งที่ยังมาไม่ถึงได้แก่นึกถึงความตายอันจะมีในอนาคต ซึ่งจะมาคู่กับ
สัมปชัญญะ ความรู้ตัวขณะทำ พุท คิด สติ สัมปชัญญะจึงได้ชื่อว่าธรรมมีอุปการะมาก

จากการศึกษาบทอาขยานที่สอดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับ สติ พบว่ามีเพียงเรื่องเดียวได้
แก่เรื่อง วิชาเหมือนลินค้ำ ดังบทอาขยานว่า

สติเป็นหางเสือ

ถือท้ายเรือไว้ให้เที่ยง

ถือไว้อย่าให้เอียง

ตัดแล่นเลี้ยวข้ามคงคา^{๙๐}

เรื่อง วิชาเหมือนลินค้ำ พบข้อความที่สอดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับ สติ ว่ามีการเปรียบ
สติเหมือนหางเสือ เพราะสติเป็นคุณเครื่องคอยควบคุมชีวิตให้ดำเนินไปโดยรู้ตัวอยู่เสมอว่าขณะนี้
ตนกำลังทำอะไรการรู้ตัวอยู่เช่นนี้จึงชื่อว่าสามารถนำเรือข้ามพ้นภัยอันตรายได้อย่างมีสติ

จากการศึกษาบทอาขยานพบว่ามีสอดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับสติ ได้แก่เรื่อง วิชา
เหมือนลินค้ำ เพียงเรื่องเดียวแต่ก็นับว่าน่าสนใจเพราะสติมีความสำคัญมากในชีวิตประจำวัน

๓.๑.๑๓ บทอาขยานที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องศีล ๕

ศีล ๕ ได้แก่ เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการลักทรัพย์ เว้นจากการประพฤติดิฉิน
กาม เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการดื่มสุราเมรัย ซึ่งการเว้นสิ่งทั้ง ๕ นี้ถือว่าเป็นคุณสมบัติของ
ความเป็นมนุษย์ จึงมักเรียกคนที่มิใช่สูงนั้นว่าเป็นมนุษย์ส่วน คนที่ขาดคุณสมบัติดังกล่าวมักเรียก
ว่าคน การมีศีล ๕ ทำให้จิตใจเข้าสู่ความ สะอาด สว่าง สงบได้

จากการศึกษาบทอาขยานพบว่ามีบทอาขยานเพียงเรื่องเดียวที่สอดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับศีล
๕ ได้แก่เรื่อง เป็นมนุษย์เป็นได้เพราะใจสูง ดังบทอาขยานทว่า

เป็นมนุษย์เป็นได้เพราะใจสูง

เหมือนหนึ่งยุงมีดีที่แววขน

ถ้าใจต่ำเป็นได้แต่เพียงคน

ย่อมเสียที่ที่ตนได้เกิดมา

ใจสะอาดใจสว่างใจสงบ

ถ้ามีครบควรเรียกมนุษย์

เพราะทำถูกพูดถูกทุกเวลา

เปรมปรีดาค้นวันสุขสันต์จริง^{๙๑}

(พระธรรมโกศาจารย์ พุทธทาสภิกขุ)

^{๙๐} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ป.๕ ชุดพื้นฐานภาษาเล่ม ๑, ปกใน.

^{๙๑} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๔๐.

เรื่อง เป็นมนุษย์หรือเป็นคน มีข้อความโดยรวมที่กล่าวถึงคุณธรรมความเป็นมนุษย์ได้ แก่ศีล ๕ ศีลคือการเว้นจากการฆ่าสัตว์ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในการมุดเท็จ ดื่มสุราเมรัย เมื่อฝึก รักษาศีล ๕ จะทำให้จิตใจสะอาดสว่างสงบจนเป็นมนุษย์สมบูรณ์ได้

จากการศึกษาพบว่า มีบทอาขยานเพียงบทเดียวที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องศีล ๕ ได้แก่ เรื่อง เป็นมนุษย์หรือเป็นคน เป็นบทอาขยานที่สอนให้รู้จักฝึกจิตใจคนให้กลายเป็นมนุษย์ซึ่ง สามารถฝึกได้โดยการฝึกฝนตนเอง

๓.๑.๑๔ บทอาขยานที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องไตรลักษณ์

ไตรลักษณ์ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สามัญลักษณ์ คือลักษณะที่เสมอกันแก่สังขารทั้ง ปวง ได้แก่ อนิจจตา ความเป็นของไม่เที่ยง ทุกขตา ความเป็นทุกข์ อนัตตตา ความเป็นของไม่ ใช่ว่าตัวตน เรียกสั้นๆ ว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ลักษณะที่มีการเปลี่ยนแปลง สังขารทั้งปวงมี การแก่และเก่า เสื่อมสภาพไป แม้จิตมนุษย์ต้องมีการเปลี่ยนแปลง เมื่อผัสสะ พอใจก็มีความสุข แต่ความสุขนั้นก็ตั้งอยู่ไม่ได้นานต้องมีอันดับไป เมื่อผัสสะ ไม่พอใจก็มีความทุกข์ และความทุกข์ นั้นก็จะตั้งอยู่ตลอดไปต้องมีอันดับไปเช่นกัน นี่เป็นเรื่องของไตรลักษณ์ ย่อมเกิดขึ้นได้กับสรรพ สิ่ง มีลักษณะเสมอกันคือ เกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไปเป็นธรรมดา นอกจากนี้สภาพที่ทนได้ยากเรียก ว่าความทุกข์ อนัตตา ความไม่ใช่ตัวตน คือเราไม่สามารถบังคับบัญชาการมันได้ ผมเอื่อยอย่างหงอก มันก็หงอก หนังเอื่อยอย่างเหี่ยวมันก็เหี่ยว ฟันเอื่อยอย่างหักมันก็หัก บังคับไม่ได้ตั้งนี้จึงชื่ออนัตตา

บทอาขยานที่สอดแทรกหลัก ไตรลักษณ์ ได้แก่เรื่อง พุทธภาษิต ดังบทอาขยานว่า

พุทธภาษิต	อีกกฏฐธรรมอันปลดปล่อย
โทพนธ์เสนังค	ลำดับัญหมายในกายมี
นรชาติวงววย	มลายสิ้นทั้งอินทรีย์
สถิตทั่วแต่ชั่วดี	ประดับไว้ในโลกา ^{๔๒}

เรื่อง พุทธภาษิต มีส่วนสำคัญอย่างหนึ่งคือ ทั้งคน สัตว์เมื่อเกิดขึ้นแล้วย่อมดำเนิน ไปสู่ความแก่ลักษณะนี้เรียกว่า อนิจจัง คือมีการเปลี่ยนแปลงไป และดำเนินไปสู่ความเจ็บไข้ นั้น หมายถึง ทุกขัง ความเป็นทุกข์ และทั้งหมดนี้เราไม่สามารถบังคับบัญชาการมันได้ ห้ามไม่ให้ผม หงอกหรือฟันหักก็ไม่ได้สุดท้ายก็ดำเนินสู่ความตายนี้เป็นลักษณะของอนัตตาทั้งหมดเป็น ลักษณะของ ไตรลักษณ์ จะเห็นความเกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไปของสรรพสิ่งทั้งที่มีใจครองและไม่มีใจ

^{๔๒} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ป.๔ ชุดพื้นฐานภาษา เล่ม ๑, หน้า ๕๘.

ครอง แม้สภาวะจิตใจและอารมณ์ก็เช่นเดียวกันมีการเกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไป สรรพสิ่งทั้งรูปธรรมและนามธรรม ทุกอย่างล้วนเป็นเช่นนั้นเอง เมื่อผัสสะ พอใจก็เป็นสุข ไม่พอใจก็เป็นทุกข์ แต่ทั้งสุขและทุกข์หาอยู่อย่างถาวรไม่มีการเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไป

จากการศึกษาบทอาขยานที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่อง ไตรลักษณ์ พบเพียงเรื่องเดียวที่จัดได้ซึ่งแท้จริงผู้แต่งมุ่งอธิบายหลักดีชั่วมากกว่า ขณะเดียวกันประเด็นเรื่องไตรลักษณ์ก็ไม่ควรมองข้าม เพราะทั้งคนและสัตว์ล้วนดำเนินไปสู่หลักความจริงของชีวิตคือความตาย

๓.๒ วิเคราะห์หลักธรรมจากบทอาขยานระดับมัธยมศึกษา

จากการศึกษาบทอาขยานระดับมัธยมศึกษาพบว่าหลักธรรมไม่เหมือนกันบางหลักธรรมมีในระดับประถมศึกษาไม่มีในระดับมัธยมศึกษาบางหลักธรรมมีในระดับมัธยมศึกษาแต่ไม่มีในระดับประถมศึกษาแต่การจัดเรียงหลักธรรมก็ยึดระดับประถมศึกษาเป็นแนวทาง หลักธรรมใดไม่มีก็ตัดออก จึงเห็นว่าทั้งสองระดับจะต่างกันในบางกลุ่มหลักธรรม

๓.๒.๑ บทอาขยานที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องความกตัญญูกตเวทิตะ

ความกตัญญูกตเวทิตะ หมายถึง ผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้วและตอบแทนแยกออกเป็น ๒ คือ กตัญญู รู้คุณท่าน กตเวทิตะ ตอบแทนคุณท่าน ซึ่งจะกตัญญูกตเวทิตะ ต่อบุคคลผู้มีคุณความดีต่อตนเองเช่น พ่อแม่ ครู อุปัชฌาย์ อาจารย์ เป็นต้น หรือควรมีความกตัญญูกตเวทิตะ ต่อบุคคลผู้บำเพ็ญประโยชน์แก่ส่วนรวมเช่น พระเจ้าแผ่นดิน พระพุทธเจ้า บุคคลผู้คิดประดิษฐ์สิ่งอันเป็นประโยชน์แก่เราทั้งหลาย เช่น ไฟฟ้า รถยนต์ เครื่องบิน เป็นต้น

จากการศึกษาบทอาขยานระดับมัศึกษานี้พบว่าการสอดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับความกตัญญูกตเวทิตะ ซึ่งมีทั้งสิ้น ๖ เรื่องได้แก่ นิคมพจน์กาพย์ห่อโคลง บุพการี พระสุริยทนต์ชาดก คอช้าง ขุนช้างขุนแผนตอนพลาญงามพบพ่อ นมัสการอาจารย์คุณ ไหมแท้ที่แม่ทอ ความกตัญญูกตเวทิตะนี้มีมากกว่าระดับประถมศึกษาถึงสองเรื่อง และเนื้อหาของเรื่อง นิคมพจน์กาพย์ห่อโคลง มีข้อความ ดังบทอาขยานว่า

ว่า ไฉตว์เรานั้น
ดอก บัวยั่วจิตจง

เป็น ออกตัญญูมัวหมอง
บัว ผิดปองเป็นจักรไป” ^{๔๓}

^{๔๓} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทยชั้น ม.๑ ชุดทักษะสัมพันธ์ เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร : องค์การการค้าสุรา, ๒๕๔๒), หน้า ๔๐.

เรื่อง นิคมพจน์ภาพย์ห่อโคลง แสดงหลักธรรมความกตัญญูทเวที่ตามทัศนะคนไทย
สวดแทรกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับความกตัญญูทเวที่ดังข้อความว่า เป็นอกตัญญู
มัวหมอง หมายถึงคนไม่รู้คุณคนยอมไม่เจริญ เห็นงจักรเป็นดอกบัว เปรียบคนมองเห็นสิ่งชั่วว่า
เป็นสิ่งดี เพราะเมื่อสิ่งชั่วเป็นเหตุ ทุกข์ย่อมเป็นผลที่ตามมาเราอาจสงเคราะห์สิ่งชั่วเข้ากับบทยมุข
ซึ่งจะนำคนไปสู่ความเสื่อมเมื่อหลงมัวเมาในสิ่งนั้นก็เสียคนเหมือนคำว่าเห็นงจักรเป็นดอกบัว

อีกเรื่องหนึ่งที่สวดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับความกตัญญูทเวที่ได้แก่อีกเรื่อง บุญการี ดัง
บทอาขยานว่า

ถึงตายเกิดใหม่ซ้ำ	ไฉนสนอง
คุณพ่อแม่ทั้งสอง	สั่งฟ้า
น้ำนมที่ลูกรอง	ดูดดื่ม
หวานใหม่ในชาติหน้า	ก็หล้าฤาสลายฯ ^{๔๔}

(อังคาร กัลยาณพงศ์)

เรื่อง บุญการี แสดงความสำคัญของหลักธรรมความกตัญญูทเวที่ดังนี้ พระคุณของ
พ่อแม่ถึงตายเกิดใหม่ก็ไม่อาจสนองคุณท่านได้หมด เรื่องนี้สวดแทรกหลักกตัญญูทเวที่ตาธรรม
โดยเฉพาะพระคุณของพ่อแม่ ในทางศาสนาถือว่า พ่อ แม่ เป็นบุญการีบุคคล ส่วนบุตรธิดาจัดเป็น
กตัญญูทเวที่ตาบุคคล รู้คุณและตอบแทนคุณการตอบแทนคุณพ่อแม่ถือเป็นการประกอบความดี

บทอาขยานอีกเรื่องหนึ่งที่สวดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับความกตัญญูทเวที่ได้แก่อีกเรื่อง
พระสุริโยทัยขาดคอช้าง ดังบทอาขยานว่า

นคราญองค์เอกแก้ว	กระษัตริย์
มานมนัสกตเวที่	ยิ่งล้ำ
เกรงพระราชสามี	มลายพระ – ชนม์เฮย
ขับคเชนทรเช่นคำ	สะอึกผู้ดัสกร ^{๔๕}

(พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว)

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๗๐.

^{๔๕} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ชั้น ม. ๒ ชุดทักษะสัมพันธ์เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์องค์การการค้าคุรุสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๓๖.

เรื่อง พระสุริยทัตตคอส้าง แสดงความสำคัญของความกตัญญูตเวทีไว้ชัด
สมเด็จพระสุริยทัตตคอส้างมีความกตัญญูต่อพระราชสวามีและต่อชาติบ้านเมืองถึงกับยอมเสียสละ
พระชนม์ชีพปกป้องสมเด็จพระมหาจักรพรรดิให้รอดพ้นจากอาวุธ จัดว่าพระสุริยทัตตคอส้างถึง
ส่วนรวมมากจนไม่เห็นแก่ชีวิตเพื่อที่จะรักษาองค์พระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นหลักชัยของชาติถือได้ว่ามี
กตัญญูต่อทั้งพระสวามีและต่อชาติ

บทอาขยานอีกเรื่องหนึ่งที่สอดแทรกหลักธรรมความกตัญญูตเวที คือ ขุนช้างขุนแผน
ตอนพลายงามพบพ่อ ดังบทอาขยานว่า

เจ้าพลายงามความแสนสงสารแม่	ข้าเลื่องแลดูหน้าน้ำตาไหล
แล้วกราบกรานมารดาด้วยอาลัย	ลูกเต็มใหญ่คงจะมาหาแม่คุณ
แต่ครั้งนี้มีกรรมจะจำจาก	ต้องพลัดพรากแม่ไปเพราะอ้ายขุน
เที่ยวหาพ่อขอให้ปะเดชะบุญ	ไม่ลืมคุณมารดาจะมาเยือน ^{๔๖}

(สุนทรภู่)

เรื่อง ขุนช้างขุนแผนตอนพลายงามพบพ่อ แสดงสาระสำคัญของความกตัญญูตเวที
ไว้ชัด ความรักความผูกพันอย่างลึกซึ้งระหว่างแม่กับลูก ความนอบน้อมถ่อมตนว่านอนสอนง่ายทำ
ให้ผ่านพ้นอันตรายและวิชาความรู้มีคุณค่าต่อชีวิตเสมอเรื่องนี้ให้ความรู้ลึกด้านความผูกพัน
ระหว่างพ่อแม่ลูกและสอดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับความกตัญญูตเวทีที่ลูกมีต่อพ่อแม่

บทอาขยานอีกเรื่องหนึ่งที่สอดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับความกตัญญูตเวทีได้แก่
นมัสการอาจารย์คุณ ดังบทอาขยานว่า

อนึ่งข้าคานับน้อม	ต่อพระครูผู้การุณ
โอบเอื้อและเจอรุณ	อนุสาสน์ทุกสิ่งสรรพ
ยัง บ ทราบก็ได้ทราบ	ทั้งบุญบาปทุกสิ่งอัน
ชี้แจงและแบ่งปัน	ขยายอดีตให้ชัดเจน ^{๔๗}

(พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร))

^{๔๖} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทยชั้น ม.๓ ชุดทักษะสัมพันธ์ เล่ม ๓, (กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์องค์การการค้าคุรุสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๔๖.

^{๔๗} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ม.๕ ชุดวรรณสารวิจักษ์ณ์ เล่ม ๔, (กรุงเทพมหานคร:
องค์การการค้าคุรุสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๒๕๐.

เรื่อง นมัสการอาจารย์คุณ แสดงความสำคัญของหลักธรรมไว้คือกล่าวถึงความกตัญญู กตเวทิตะ ซึ่งศิษย์ควรมีแก่ครูอาจารย์ที่สั่งสอนอบรมบ่มนิสัยให้รู้สิ่งที่ควรรู้ทั้งสิ่งดีและสิ่งชั่ว มีความเมตตากรุณาถึงศิษย์เห็นถึงบังคับก็เพื่อความฉลาดเฉลียวแหลมรอบรู้ช่วยกำจัดการความโง่เขลาแจ่มชัดในอรรถธรรม

อีกเรื่องหนึ่งที่สอดแทรกความกตัญญูกตเวทิตะ ที่ลูกสาวได้รับการพร่ำสอนจากแม่ในการทอดผ้าถึงงานจะหนักและยากเพียงใดแม่ก็ไม่เคยท้อมีการพรรณนาคุณความดีของแม่ ได้แก่เรื่องใหม่แท้ที่แม่ทอด ดังบทอาขยานว่า

ลูกก็ถือผ้าทอดที่แม่ให้	เป็นเยื่อใยใหม่และแม่ที่กล้าหาญ
ผ้าทั้งผืนมีชีวิตจิตวิญญาณ	ถักประสานสอดสร้อยอย่างแยบยล
มือน้อยน้อยของแม่ดูแลนี้	เคยเขียนดีลูกบ้างในบางหน
แต่มือเดียวกันนี้แหละสู้ทน	ประคองลูกให้พ้นภัยอันตราย “
	(ไพรวรินทร์ ขาวงาม)

เรื่อง ใหม่แท้ที่แม่ทอด แสดงความสำคัญของหลักธรรมไว้ชัด ดังข้อความว่า แต่มือเดียวกันนี้แหละสู้ทนประคองลูกให้พ้นภัยอันตรายนับเป็นผู้มีคุณอย่างแท้จริงซึ่งนอกจากสะท้อนวิถีชีวิตและภูมิปัญญาชาวชนบทพื้นถิ่นอีสานในการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเพื่อทอดผ้าอันเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมและยังยืนถึงปัจจุบันแล้ว ยังมีการสอดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับความกตัญญูกตเวทิตะไว้อีกมากอันแสดงความซาบซึ้งของลูกที่มีต่อแม่ คำว่า กตัญญูกตเวทิตะ นั้น พระธรรมปิฎกได้ให้คำนิยามไว้ในพจนานุกรมพุทธศาสน์ว่า

กตัญญูกตเวทิตะ ผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้วและตอบแทนแยกออกเป็น ๒ คือ กตัญญู รู้คุณค่าท่าน กตเวทิตะ ตอบแทนหรือสนองคุณท่าน ความกตัญญูกตเวทิตะว่าโดยขอบเขตแยกได้เป็นสองระดับคือกตัญญูกตเวทิตะต่อบุคคลผู้ที่มีคุณความดีหรืออุปการะต่อตนเป็นส่วนตัวอย่างหนึ่งกตัญญูกตเวทิตะต่อบุคคลผู้ได้บำเพ็ญคุณประโยชน์หรือมีคุณความดีเกื้อกูลต่อส่วนรวม เช่นที่พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงแสดงความกตัญญูกตเวทิตะต่อพระพุทธเจ้าโดยฐานที่ได้ทรงประกาศธรรมยังหมู่ชนให้ตั้งอยู่ในกุศลกัลยาณธรรมเป็นต้น อย่างหนึ่ง “

““ กรมวิชาการ, บทอาขยานภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การการค้าคุรุสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๓๖.

““ พระธรรมปิฎก, พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒.

จากการศึกษาพบว่าระดับมัธยมศึกษา มีบทอาชยานที่สอดคล้องหลักธรรมความ
กตัญญูกตเวทีไว้มากกว่าระดับประถมศึกษา คือ ๖ เรื่องเหมือนเป็นการตอกย้ำให้มากขึ้นถึงความ
สำคัญของความกตัญญูกตเวที ที่มีต่อสังคมไทย

๓.๒.๒ บทอาชยานที่สอดคล้องหลักธรรมเรื่องการคบมิตร

การคบมิตรมีปรากฏในคำสอนทางพระพุทธศาสนา เป็นแนวทางในการเลือกคบมิตร
ว่าควรคบมิตรอย่างไร การคบมิตรที่ดีก็จะให้เกิดความเจริญแก่ชีวิต ถ้าคบมิตรชั่วก็จะให้เกิดความ
เสื่อมเหมือนนกแซงเต่าสองตัว ตัวหนึ่งไปตกที่ ชุมโจรนิลลยจะชั่วร้ายพูดแต่เรื่องฆ่าทำร้ายแต่ตัว
หนึ่งไปตกที่สำนักฤๅษีก็จะพูดแต่ถ้อยคำที่ดีไพเราะชวนคบดังนั้นมิตรจึงมีทั้งมิตรดีและไม่ดี มิตร
แท้มิตรเทียม ถ้าไปคบกับคนไม่ดีก็จะนำตนไปสู่ความเสื่อมถ้าคบมิตรดีก็จะนำตนไปสู่ความเจริญ
ดังข้อความที่ว่าคบคนพาลพาไปหาผิด คบบัณฑิตพาไปหาผล พระพุทธองค์ได้แสดงเรื่องการคบ
มิตรไว้ในสังคาลสูตรเรื่องทศ ๖ มีปรากฏในพระไตรปิฎกเล่ม ๑๑ ข้อ (๒๕๔) ว่า

คหบดีบุตร การหมกมุ่นในการคบคนชั่วเป็นมิตรมีโทษ ๖ ประการนี้ คือ

- (๑) เขามีนักเลงการพนันเป็นมิตรสหาย
- (๒) เขามีนักเลงเจ้าชู้เป็นมิตรสหาย
- (๓) เขามีนักเลงเหล้าเป็นมิตรสหาย
- (๔) เขามีคนหลอกลวงเป็นมิตรสหาย
- (๕) เขามีคนโกงเป็นมิตรสหาย
- (๖) เขามีโจรเป็นมิตรสหาย ^{๕๐}

นอกจากนี้ยังมีข้อความอีกตอนหนึ่งที่กล่าวถึงมิตรเทียมว่า

คหบดีบุตร คน ๔ จำพวกนี้ เธอพึงทราบว่ ไม่ใช่มิตรแท้ เป็นมิตรเทียม คือ

- (๑) คนที่ถือเอาแต่ประโยชน์จากผู้อื่นฝ่ายเดียว พึงทราบว่ ไม่ใช่มิตรแท้ เป็นมิตรเทียม
- (๒) คนดีแต่พูดพึงทราบว่ ไม่ใช่มิตรแท้ เป็นมิตรเทียม
- (๓) คนพูดประจบ พึงทราบว่ ไม่ใช่มิตรแท้ เป็นมิตรเทียม
- (๔) คนที่เป็นเพื่อนชักนำในทางเสื่อม พึงทราบว่ ไม่ใช่มิตรแท้ เป็นมิตรเทียม ^{๕๑}

นอกจากนี้พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงถึงมิตรมีใจดีไว้ในพระไตรปิฎกเล่ม ๑๑ ว่า

^{๕๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑ / ๒๕๒ / ๒๐๔.

^{๕๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑ / ๒๕๔ / ๒๐๗.

คหบดีบุตร คน ๔ จำพวกนี้ เธอพึงทราบว่าเป็นมิตรมีใจดี (มิตรแท้) คือ

- (๑) มิตรมีอุปการะ พึงทราบว่าเป็นมิตรมีใจดี
- (๒) มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ พึงทราบว่าเป็นมิตรมีใจดี
- (๓) มิตรแนะนำประโยชน์ พึงทราบว่าเป็นมิตรมีใจดี
- (๔) มิตรมีความรักใคร่ พึงทราบว่าเป็นมิตรมีใจดี^{๕๖}

จากการศึกษาพบว่าทอชายานที่สอดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับการคบมิตรนี้มี ๓ เรื่อง ได้แก่ โคลงโลกนิติ มงคลสูตรคำฉันท์ โคลงกระทู้สุภาวษิต และ โคลงโลกนิติ มีข้อความ ดังบทอาชยานว่า

เพื่อนกินสิ้นทรัพย์แล้ว	ແພງໜີ
หาภัยหลายหมื่นมี	ມາກໄດ້
เพื่อนตายถ่ายแทนชี	ວາອາຕຸມ໌
หายาก ผากผีไข้	ຍາກແທ້ຈັກຫາ ^{๕๗}
(สมเด็จพระกรมพระยาเดชาดิศร)	

เรื่อง โคลงโลกนิติ แสดงความสำคัญของหลักธรรมเรื่องการคบมิตรไว้บทที่ยกมานี้ สอดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับการคบมิตรชัดเจนดังข้อความว่า เพื่อนกินสิ้นทรัพย์แล้ว แผลงหนี เพื่อนตายถ่ายแทนชี วาอาตมฺ ที่ให้เห็นถึงมิตรดีไม่ดีมิตรแท้มิตรเทียมมีทั้งมิตรดีไม่ดีชนิดต่างๆ เราควรเลือกคบได้ ยังชี้ว่าเพื่อนกินนั้นหาภัยแต่เพื่อนตายหายาก

อีกบทหนึ่งที่สอดแทรกหลักการคบมิตรได้แก่เรื่อง มงคลสูตรคำฉันท์ ดังบทอาชยานว่า

หนึ่งคือคบคบพาล	ເພາະຈະພາປະພຸດິຜິດ
หนึ่งคบกะบัณฑิต	ເພາະຈະພາປະສບຜລ
หนึ่งกราบและบูชา	ອົບຮູ້ນຶຍ໌ຮຸນ
ข้อนี้และมงคล	ອດີເຣກອຸຕຸມດີ ^{๕๘}

^{๕๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑ / ๒๖๐ / ๒๐๙.

^{๕๗} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ม.๓ ชุดทักษะสัมพันธ์ เล่ม ๓, หน้า ๗๐.

^{๕๘} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ม.๖ ชุดวรรณลักษณะวิจารณ์ เล่ม ๑, หน้า ๒๐๓.

เรื่อง มงคลสูตรคำฉันท์ แสดงความสำคัญของการคบมิตรดังข้อความว่า หนึ่งคือบ
คบพาล เพราะจะพาลประพดิดผิด หนึ่งคบบกบัณฑิต เพราะจะพาประสพผล เป็นการอธิบาย
มงคลสูตรข้อหนึ่งได้แก่ การไม่คบคนพาล คบบัณฑิต บุคคลที่ควรบูชา ถือเป็นมงคลอันสูงสุด
อีกบทหนึ่งที่สอดแทรกหลักคำสอนเกี่ยวกับการคบมิตรได้แก่ โคลงกระทู้สุภาสิต ดัง
บทอาขยานว่า

คบบคนดูเลือกให้	เห็นคุณ
จนและมีการบุญ	รับไว้
ดีชั่วเพื่อเจือจน	จิตรเจต นาแะ
มีกิจพอเลือกใช้	ถูกชั้นชาติตระกูล ^{๕๕}
	(หลวงพัฒนพงษ์ภักดี (ทิม สุขยางค์)

เรื่อง โคลงกระทู้สุภาสิต แสดงความสำคัญของการคบมิตรเรื่องการคบมิตรไว้สอด
แทรกหลักการคบมิตร ดังข้อความว่า คบบคนดูเลือกให้เห็นคุณ จนและมีการบุญ รับไว้ ชั่ว การคบ
มิตรอย่าเลือกที่จนรวยเมื่อจะคบคนควรเลือกคบคนให้เหมาะสมไม่ว่าจะมีหรือจนดีหรือชั่วมาก
น้อยแต่ให้รู้จักเลือกใช้กับบุคคลให้เหมาะกับชาติตระกูลการพึ่งอาศัยกันเป็นสิ่งจำเป็น

ถือเป็นตัวอย่างบางประการที่ยกมาเป็นเพียงส่วนหนึ่งของหลักการคบมิตรที่พระพุทธ
องค์ทรงสั่งสอนและหลักการคบมิตรดังกล่าว ถูกถ่ายทอดออกมาในรูปของวรรณกรรม เป็นคำ
ประพันธ์ชนิดต่างๆ โคลงโลกนิติ แสดงความชัดเจนว่า มิตรบางคนถือเป็นเพื่อนกินพอลิ้นทรัพย์ก็
หนี แต่เพื่อนบางคนเป็นเพื่อนตาย ซึ่งหายากนัก มงคลสูตรคำฉันท์ กล่าวถึงการคบคนพาลและ
บัณฑิต ส่วนบทสุดท้ายแสดงถึง ความสำคัญของผู้มีเพื่อนว่าดีบ้างชั่วบ้างก็คือนมให้พอดิ

๓.๒.๓ บทอาขยานที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องวิริยะความเพียร

วิริยะ คือ ความเพียร ทั้งความเพียรเพื่อละความชั่วและเพียรเพื่อประพฤติกุศล หรือ
เพียรพยายามในการทำกิจต่างๆ เช่นเพียรในการเรียนหนังสือ เพียรในการทำหน้าที่การงานของ
ตนล้วนหมายถึงวิริยะความเพียรทั้งสิ้น พระธรรมปิฎกได้กล่าวไว้ในพจนานุกรมฉบับประมวลศัพท์
ว่า

^{๕๕} กรมวิชาการ, บทอาขยานภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา, หน้า ๓๘.

วิริยะ ความเพียร, ความบากบั่น, ความเพียรเพื่อละความชั่ว ประพฤติความดี, ความพยายามทำกิจไม่ทอดทิ้ง ปรากฏในข้อ ๕ ในบารมี ๑๐ ข้อ ๓ ในโพชฌงค์ ๗ ข้อ ๒ ในอิทธิบาท ๔^{๕๖}

จากการศึกษาพบว่าบทอาขยานที่สอดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับวิริยะความเพียรมี ๕ เรื่อง ได้แก่ ขุนช้างขุนแผนตอนพลายงามพบพ่อ คำวสุภาสิต บททำรำเบี่ยงต้น กาย์ปู้สอนหลาน ไหมแท้ที่แม่ทอ และเรื่อง ขุนช้างขุนแผนตอนพลายงามพบพ่อ มีเนื้อหา ดังบทอาขยานว่า

ลูกผู้ขายลายมือนั้นคือยศ เจ้าจงอดส่ำให้ทำส่ำเสมียน
แล้วพาลูกออกมาข้างท่าเกวียน จะจากเจียนใจขาดอนาใจ”^{๕๗}

เรื่อง ขุนช้างขุนแผน แสดงความสำคัญของวิริยะความเพียรไว้ ดังข้อความว่า ลูกผู้ขายลายมือนั้นคือยศ เจ้าจงอดส่ำให้ทำส่ำเสมียน สอนให้พากเพียรอย่างส่ำเสมียนในการศึกษาเล่าเรียน ขยายความว่าร้อยกรองนี้เป็นตอนที่พลายงามถูกขุนช้างพยายามฆ่าแต่ไม่สำเร็จจึงหนีไปกาญจนบุรีเพื่อไปหานางทองประศรีผู้เป็นย่าเผื่อว่าจะได้พบพ่อในฉากนี้นางวันทองตามส่งด้วยความอาลัยรักและสั่งสอนให้ใส่ใจศึกษาเล่าเรียน สอนให้อดส่ำหะพากเพียรเสมอ

อีกเรื่องหนึ่งที่สอดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับความเพียรได้แก่เรื่อง คำวสุภาสิต ดังบทอาขยานว่า

ลายสะหลี วิชาบ่มี บ่ดีเนื้อเจ้า
ช่างอัปจนตัว เด็กเคิงยามเฒ่า เสียเปรียบคนเราแท้แท้”^{๕๘}
(พระครูชัยสีลวิมล)

เรื่อง คำวสุภาสิต แสดงความสำคัญของวิชาความรู้ซึ่งมีหลักความเพียรเป็นรากฐานคนจะประสบความสำเร็จต้องอาศัยความเพียรหมั่นศึกษาวิชาความรู้ นับเป็นคำสุภาสิตล้านนาโบราณ ที่มีคุณค่า ดังข้อความว่า วิชาบ่มี บ่ดีเนื้อเจ้า แสดงว่าการขาดความรู้ไม่ดีเลย

อีกเรื่องหนึ่งที่สอดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับความเพียร ได้แก่เรื่อง บททำรำเบี่ยงต้น ดังบทอาขยานว่า

ท่าโตเล่นหาง รำท่ากวางเดินดง

^{๕๖} พระธรรมปิฎก, พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๓๖.

^{๕๗} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ม.๓ ชุดทักษะสัมพันธ์ เล่ม ๓, หน้า ๔๖.

^{๕๘} กรมวิชาการ, บทอาขยานภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา, หน้า ๓๗.

ร่ำทำพระสุริวงศ์	ผู้ทรงศักดิ์
ร่ำทำช้างสารหวานหญ้า	ดูน่ารัก
ท่าพระลักษณะแฉกร	จรัส ^{๕๘}

เรื่อง บททำรำเบื้องต้น แสดงความสำคัญของความเพียรในการจดจำท่ารำซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องฝึกฝนท่ารำให้คล่องแคล่วและขึ้นใจ การฝึกฝนนี้สอดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับความเพียรไว้เพราะต้องอาศัยความเพียร จึงจะสำเร็จ

อีกเรื่องหนึ่งที่สอดแทรกหลักความเพียรไว้ได้แก่เรื่อง กาพย์ปฐมนหลาน ซึ่งมีคำสอนที่ดีเป็นวรรณกรรมพื้นบ้านโบราณมีเนื้อหาดังบทอาขยานว่า

เอ็ดกินอย่าคร้าน	ครั้นเข้าบ้านอย่าด้านความอาย
เป็นคนขายอย่าสู้คิดไกล	เป็นบ่อนได้อย่าให้เสียคุณ” ^{๕๙}

เรื่อง กาพย์ปฐมนหลาน แสดงความสำคัญของความเพียรไว้ชัด มีคำสอนหลากหลายให้รู้จักปฏิบัติตัวให้ถูกต้องเหมาะสมในสังคม รู้จักผิดควรทำไม่ควรทำ มีข้อความที่สอดแทรกหลักความเพียรว่า เอ็ดกินอย่าคร้าน ซึ่งหมายถึงให้ใช้ความเพียรในการทำกินแต่เรื่องนี้มีคำสอนที่สอดแทรกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามากมาย เช่นบุญบาป ดังคำว่า คำบุญ คำทาน ยังสอนเรื่องกรรมดีชั่ว ทั้งกายวาจาใจ ในบทแรกๆ สอนไม่ให้เกียจคร้าน มีความเพียร

อีกเรื่องหนึ่งที่สอดแทรกหลักวิริยะความเพียร ได้แก่ โหมแท่ที่แม่ทอ มีเนื้อหาที่ชัดเจนเกี่ยวกับความเพียรดังบทอาขยานว่า

แม่ปลูกหม่อนเลี้ยงไหมตั้งใจนัก	เรี่ยวแรงรักแม่ใช้เพื่อไผ่ผืน
อีกสาวไหมด้วยมือซื่อสัตย์นั้น	ทั้งทอมันละเมียดละไมใช้เวลา
ลือวิญญานผ่านมือสู่เส้นไหม	ถักเส้นใจแต่ละเส้นเป็นเนื้อผ้า
ดินที่ใช้กระตุกก็คือชีวา	มือที่ใช้กระสวยวาดคือชีวิต... ^{๖๐}
	(ไพโรรินทร์ ขาวงาม)

เรื่อง โหมแท่ที่แม่ทอ สะท้อนวิถีชีวิตชาวไทยอีสานที่ผูกพันกับการทอผ้ามาแต่ดั้งเดิมอันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น สอดแทรกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่องวิริยะ ความเพียรไว้ เช่น ลือวิญญานผ่านมือสู่เส้นไหม ถักเส้นใจแต่ละเส้นเป็นเนื้อผ้า แสดงให้เห็นถึงความเพียร

^{๕๘} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๔๕.

^{๕๙} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๔๘.

^{๖๐} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๔๙.

เพราะกว่าจะได้ผ้าผืนหนึ่งต้องเพียรพยายามเริ่มจากการเลี้ยงไหมไปจนถึงถักทอเป็นผืนผ้าต้องใช้ความเพียรพยายามเป็นอันมาก

จากการศึกษาพบว่าบทอาขยานที่สอดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับความเพียร มี ๕ เรื่อง ทำให้ได้เห็นความสำคัญของความเพียรว่ามีความจำเป็นต่อการงานทุกอย่างถ้าขาดความเพียรก็ จะไม่ประสบผลสำเร็จ นับเป็นบทอาขยานมีคุณค่ามาก

๓.๒.๔ บทอาขยานที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องปัญญา

ปัญญา หมายถึง ความรู้ทั่ว มาจาก ป บพหน้า ญา ธาตุในความรู้ พระธรรมปิฎกได้กล่าวไว้ในพจนานุกรมฉบับประมวศัพทว่า

ปัญญา ความรู้ทั่ว ปรีชาหยั่งรู้เหตุผล ความรู้เข้าใจชัดเจน ความรู้เข้าใจยังแยกได้ใน เหตุผล ดีชั่ว คุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ เป็นต้นและรู้ที่จะจัดแจง จัดสรร จัดการ ความรอบรู้ในกองสังขารมองเห็นตามเป็นจริง ปราภฏในข้อ ๓ ในไตรสิกขา ข้อ ๔ ใน บารมี ๑๐ ข้อ ๕ ในพละ ๕ ข้อ ๗ ในลัทธรรม ๗ ข้อ ๕ ในเวสสัชชกรณธรรม ข้อ ๑ ในอธิฐานธรรม ๔ และข้อ ๗ ในอริยทรัพย์ ๗

จากการศึกษาบทอาขยานพบว่าที่สอดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับปัญญา มี ๓ เรื่อง มหา เวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร นมัสการพระสังฆคุณ ไหมแท้ที่แม่ทอ และเรื่อง มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร ดังบทอาขยานว่า

“น้ำพระทัยท้าวเธอถอยคืบจากอุเบกษา บังเกิดอวิชชามาห่อหุ้มพระปัญญานั้นกลัดกลุ้ม
ไปด้วยโมหะให้ลุ่มหลง โทโสเข้าซ้ำสงให้บังเกิดวิหิงสาขึ้นทันที ว่า อุเหม”

(เจ้าพระยาพระคลัง (หน))

เรื่อง มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร แสดงความสำคัญของหลักธรรมเรื่องปัญญาไว้
เรื่องนี้กล่าวถึงพระเวสสันดรบำเพ็ญทานบารมีจนสละบ้านเมือง พระชายา แม่แต่โอรสทั้งสอง
โดยมุ่งพระโพธิญาณ ข้อความแห่งบทอาขยาน กล่าวถึงจิตที่กลัดกลุ้ม ด้วยโลภะ โทสะ โมหะ นับ
เป็นการห่อหุ้มด้วยอวิชา การจะกำจัดอวิชาได้ต้องอาศัย ปัญญา เรื่องนี้สอนให้รู้จักใช้ปัญญา
ในการแก้ปัญหาจึงจะสามารถดับอวิชาได้ และมองเห็นตามความเป็นจริง

อีกเรื่องหนึ่งที่สอดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับปัญญาได้แก่เรื่อง นมัสการพระสังฆคุณ
ดังบทอาขยานว่า

เห็นแจ้งจัดสุจเสริจบรร- ลูทางที่อัน

ระงับและดับทุกข์ภัย

โดยเสด็จพระผู้ตรัสไตร
สะอาดและปราศมัวหมอง ^{๖๒}

ปัญญาผ่องใส
(พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร))

เรื่อง นมัสการพระสังฆมณฑล แสดงความสำคัญของหลักธรรมเกี่ยวกับปัญญาไว้ ดังข้อความว่า เห็นแจ้งจัดตั้งเสร็จบริบูรณ์- ลุทางที่อื่น คือมีปัญญาเห็นแจ้งในอริยสัจ ปัญญาผ่องใส สะอาดและปราศมัวหมอง เป็นปัญญาในการเห็นแจ้งอริยสัจ ๔ ถอดความได้ว่า เป็นการกล่าวสรรเสริญพระสงฆ์สาวกที่ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธองค์ มีสอดคล้องหลักธรรมเรื่องปัญญาเห็นแจ้งในอริยสัจ ๔ ปัญญา ความรู้ทั่ว ซึ่งเป็นธรรมเครื่องตรัสรู้

อีกเรื่องหนึ่งที่สอดคล้องหลักธรรมเกี่ยวกับปัญญาได้แก่เรื่อง ไหมแท้ที่แม่ทอ ดังบทอาขยานว่า

แหล่มือนี้ที่บันดาลงานชีวิต	มิเคยคิดค่าแรงแข่งซื้อขาย
ยังถักทอ ทรมาน ยังทำทนาย	ยังมั่นหมายผ้าไหมผืนใหม่มา ^{๖๓}

เรื่อง ไหมแท้ที่แม่ทอ แสดงความสำคัญของหลักธรรมเรื่องปัญญาไว้ ความสามารถในการถักทอ นับเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นปัญญาพื้นฐานเกี่ยวเนื่องแก่การงาน เป็นปัญญาสำหรับประกอบการงาน ไม่ใช่ปัญญาแห่งการตรัสรู้ เทียบได้กับคำว่า ภูมิปัญญา

จากการศึกษาพบว่าบทอาขยานที่สอดคล้องหลักธรรมเรื่องปัญญามี ๓ เรื่องนับเป็นทั้งปัญญา ในการกำจัดโลภะ โทสะ โมหะ กำจัดอวิชชา และปัญญาอันเกี่ยวเนื่องต่อการงานต่างๆ เช่นเรื่องไหมแท้ที่แม่ทอนั้นแสดงหลักธรรมเรื่องปัญญาในด้าน ภูมิปัญญา

๓.๒.๕ บทอาขยานที่สอดคล้องหลักธรรมเรื่องทาน

ทาน หมายถึง การให้ปัน แบ่งให้ ซึ่งพระธรรมปิฎกได้ให้คำนิยามไว้ในพจนานุกรมฉบับประมวลศัพท์ว่า

ทาน การให้ สิ่งที่ให้ ให้ของที่ควรให้แก่คนที่ควรให้เพื่อประโยชน์แก่เขา สละให้ปันสิ่งของของตนเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น ทาน ๒ คือ ๑. สังฆทาน ให้แก่สงฆ์ หรือให้เพื่อส่วนรวม ๒. ปาฏิบุคคลิกทาน ให้เจาะจงแก่บุคคลผู้ใดคนหนึ่งโดยเฉพาะ ปรากฏในข้อ ๑ ในทศพิธ

^{๖๒} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ม.๕ ชุดวรรณสารวิทัศน์ เล่ม ๔, หน้า ๒๔๘.

^{๖๓} กรมวิชาการ, บทอาขยานภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา, หน้า ๔๙.

ราชธรรม ข้อ ๑ ในบารมี ๑๐, ข้อ ๑ ในบุญกิริยาวัตถุ ๓ และ ๑๐, ข้อ ๑ ในสังคหวัตถุ ๔ ข้อ ๑ ในสัปปริสธรรม ๓ ^{๖๔}

จากการศึกษาพบว่าบทอาชยานที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องทาน ระดับมัธยมศึกษา มีเรื่องเดียวคือ มหาเวสสันดรชาดก ซึ่งพรรณนาเรื่องราวของพระโพธิสัตว์เวสสันดรที่ทรงบำเพ็ญทานบารมีซึ่งเป็นข้อหนึ่งในทศบารมีและถือว่าเป็นมหาชาติ ชาติยิ่งใหญ่และชาติสุดท้ายดังบทอาชยานว่า

“...วาริขสุเลว เม สโต เสมือนหนึ่งพรานเบ็ดมาตีปลาที่หน้าไซ บรรดาปลาจะเข้าไปให้แตกฉาน ตัวเราผู้ทำทานเหมือนตัวปลา พระโพธิญาณในภายหน้านั้นคือไซ ปราภวนาจะเข้าไปจึงยกพระลูกให้เป็นทานบารมี ...” ^{๖๕}

(เจ้าพระยาพระคลัง (หน))

เรื่อง มหาเวสสันดรชาดก แสดงความสำคัญการให้ไว้ชัด ดังข้อความว่า ตัวเราผู้ทำทานเหมือนตัวปลา ...ปราภวนาจะเข้าไปจึงยกพระลูกให้เป็นทานบารมี ถือเป็นทานยิ่งใหญ่ และการรู้จักเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม การเอาชนะใจตนเอง เป็นการสอดแทรกหลักธรรมเรื่องทาน มีหลักธรรมอื่นเช่น อุเบกขา ความวางเฉย อริยชา ความไม่รู้ ปัญญา ความรู้ทั่ว โทสะ ความประทุษร้าย วิหิงสา ความเบียดเบียน ที่สำคัญสอดแทรกหลักธรรมเรื่องทาน ซึ่งเป็นหนึ่งในบารมี ๑๐ เพื่อนำไปสู่ พระโพธิญาณ ญาณเป็นเครื่องตรัสรู้ โดยมีทานบารมีเป็นเครื่องนำทาง นับเป็นส่วนสำคัญที่สุดของเรื่องมหาเวสสันดรชาดก

พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ในพระไตรปิฎกสูตรต้นตปิฎกขุททกนิกายขุททกปาฐะความว่า พวกคนตระหนี่ไปเทวโลกไม่ได้เลย พวกคนพาลไม่สรรเสริญการให้ทาน ส่วนนักปราชญ์อนุโมทนาการให้ทานเพราะเหตุนี้แล เขาจึงได้รับสุขในปรโลก ^{๖๖}

จากการศึกษาพบว่า ระดับมัศึกษานั้นมีการสอดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับทานน้อยเพียงเรื่องเดียวได้แก่เรื่อง มหาเวสสันดรชาดก กล่าวถึงการบริจาคทานครั้งใหญ่ของพระเวสสันดร

^{๖๔} พระธรรมปิฎก. พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๗๕.

^{๖๕} กรมวิชาการ. หนังสือเรียนภาษาไทย ม.๕ ชุดวรรณสารวิจักษ์ณ์ เล่ม ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การค้ำคูณสา, ๒๕๓๙). หน้า ๑๘๐-๑๘๑.

^{๖๖} พ.พ. (ไทย) ๒๕ / ๑๗๗ / ๘๘.

๓.๒.๖ บทอาขยานที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องกรรม

กรรม หมายถึง การกระทำอันประกอบด้วยเจตนา มี ๒ อย่างคือ อกุศลกรรม กรรมชั่ว กุศลกรรม กรรมดี เกิดได้กับทวาร ๓ คือ กายทวาร เรียกกายกรรม กรรมทางกาย วาจิตวาร เรียกวจีกรรม กรรมทางวาจา มโนทวาร เรียกมโนกรรม กรรมทางใจ ทำดีเรียกว่า สุจริต ทำชั่วเรียกว่า พุจริต ซึ่งจะเกิดได้ทั้งทางกาย ทางวาจาและทางใจ กรรมเป็นของคู่กับมนุษย์

จากการศึกษาพบว่าบทอาขยานที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องกรรมมี ๙ เรื่องได้แก่ นิคมพจน์กาพย์ห่อโคลง ขุนช้างขุนแผนตอนพลายงามพบพ่อ นิราศนรินทร์ นมัสการอาจริยคุณ ธรรมาธรรมสงคราม สวรรค์ชั้นกวี ลิลิตเลงฟ้าย ภาพยี่สิบสองหลาน นมัสการพระพุทธคุณ เรื่อง นิคมพจน์กาพย์ห่อโคลง มีเนื้อหาที่สอดแทรกกรรมดี (กุศลกรรม) กรรมชั่ว (อกุศลกรรม) ดังบทอาขยานว่า

ว่า ไฉ่เรานี้ชั่ว	ชอบกรรม ชั่วนา
เป็น ออกตัญญูทำ	โทษไว้
ดอก บัวยั่วเนตรนำ	นึกชอบ
บัว จักเป็นจักได้	ดังนี้กรรมสนอง ^{๖๗}
(พระยาอุปกิตศิลปสาร)	

เรื่อง นิคมพจน์กาพย์ห่อโคลง แสดงความสำคัญของหลักธรรมเรื่องกรรมชัดเจน ดังข้อความว่า ไฉ่เรานี้ชั่วชอบกรรมชั่วนา คนชั่วมักชอบทำกรรมชั่ว บทนี้กล่าวถึงความดีความชั่ว เห็นกงจักรเป็นดอกบัว หมายถึงเห็นสิ่งเลวร้ายว่าเป็นสิ่งดี จนสุดท้ายได้รับผลแห่งการกระทำนั้นจึงรู้ได้ อย่างไรก็ตามกรรมย่อมอยู่คู่บุคคลผู้กระทำเรื่องนี้สอนให้เห็นความสำคัญของกรรม

อีกเรื่องหนึ่งที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องกรรมดีกรรมชั่ว และการเสวยผลกรรมได้แก่เรื่อง ขุนช้างขุนแผนตอนพลายงามพบพ่อ ดังบทอาขยานว่า

พลางกอดพลายงามแอบไว้แนบอก	น้ำตาตกพร่างพรายทั้งซ้ายขวา
ไฉ่มีกรรมทำไว้แต่ไรมา	พอเห็นหน้าลูกแล้วจะแคล้วกัน

เรื่อง ขุนช้างขุนแผนตอนพลายงามพบพ่อ แสดงความสำคัญของหลักธรรมเรื่องกรรมไว้ดังข้อความว่า ไฉ่มีกรรมทำไว้แต่ไรมา พอเห็นหน้าลูกแล้วจะแคล้วกัน กล่าวถึงพลายงามรอดจากการปองร้ายของขุนช้าง พลายงามจึงหนีไปเมืองกาญจนบุรีเพื่อพบนางทองประศรีและพบพ่อ

^{๖๗} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ม.๑ ทักษะสัมพันธ์ เล่ม ๑, หน้า ๘๐.

ในคุกแล้วพรรณนาถึงความรักและเศร้าโศกที่ไม่ได้อยู่พร้อมหน้ากันว่าการพบการพวกรนี้ถือเป็นกรรม ชุนแผนแม้เก่งแสนเก่งแต่ต้องติดคุกด้วยผลแห่งกรรมที่ตนเคยทำมาแต่กาลก่อนไม่มีโอกาสได้อยู่กับครอบครัว

อีกเรื่องหนึ่งที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องกรรมได้แก่เรื่อง นิราศนรินทร์ ดังบทอาขยานว่า

อยุธยาылล่มแล้ว	ลอยสวรรค์ ลงถา
สิงหาสน์ปรางรัตนันบรร-	เจ็ดหล้า
บุญเพรงพระหากสวรรค์	ศาสน์รุ่ง – เรื่องแฮ
บังอบายเบิกฟ้า	ฝึกฝนใจเมือง ^{๖๔}

เรื่อง นิราศนรินทร์ แสดงความสำคัญของหลักธรรมเรื่องกรรมไว้ในรูปบุญบาป นรก สวรรค์ ดังข้อความว่า บุญเพรงหมายถึงบุญเก่า บังอบายเบิกฟ้า อบายหมายถึงขุมนรก การบำรุงพระศาสนาเป็นการสร้างคุณดีซึ่งเรียกว่ากุศลกรรม จะช่วยป้องกันไม่ให้ตกไปในอบาย โดยรวมกล่าวพรรณนาถึงความรุ่งเรืองของบ้านเมือง อันหมายถึงกรุงเทพและความรุ่งเรืองเรื่องของพระพุทธศาสนา มีการสอดแทรกหลักธรรมเรื่องกรรม ในรูปของบุญบาป นรก สวรรค์

อีกเรื่องหนึ่งที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องกรรม ได้แก่เรื่อง นมัสการอาจริยคุณ ดังบทอาขยานว่า

ยัง บ ทราบก็ได้ทราบ	ทั้งบุญบาปทุกสิ่งอัน
ชี้แจงและแบ่งปัน	ขยายอรรถให้ชัดเจน... ^{๖๕}

(พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร))

เรื่อง นมัสการอาจริยคุณ แสดงความสำคัญของหลักธรรมเรื่องกรรมไว้ดังข้อความว่า ยังบทราบก็ได้ทราบ ทั้งบุญบาปทุกสิ่งอัน ชี้ความสำคัญของกรรมว่า จะส่งผลเป็นบุญบาปถอดความได้ว่าพรรณนาความเมตตาอารีของครูโดยการเฝ้าอบรมบ่มนิสัยเคยเห็นให้ได้รับรู้และที่สำคัญสอนให้รู้หลักธรรมเรื่องกรรมที่จะส่งผลเป็นประโยชน์และโทษ โดยผ่านคำว่า บุญ บาป

อีกเรื่องหนึ่งที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องกรรมมีคำสอนหลากหลายให้เว้นในอกุศลกรรมบถ ๑๐ ได้แก่เรื่อง ธรรมาธรรมะสงคราม ดังบทอาขยานว่า

ดูก่อนนิกรชน	อกุศลบถกรรม
--------------	-------------

^{๖๔} กรมวิชาการ , หนังสือเรียนภาษาไทย ม.๓ ชุดทักษะสัมพันธ์ เล่ม ๓, หน้า ๑๑๒.

^{๖๕} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ม.๕ ชุดวรรณสารวิจักษ์ณ์เล่ม ๔, หน้า ๒๕๐.

ทั้งสิบประการจำ และละเว้นอย่าเห็นดี
การฆ่าประดาสัตว์ ฤๅประโยชน์พึงมี
อันว่าดวงชีวิ ย่อมเป็นสิ่งที่ควรถนอมฯลฯ^{๗๐}
(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว)

เรื่อง ธรรมชาติของสงคราม แสดงความสำคัญของหลักธรรมเรื่องกรรมไว้ คำว่า กุศลกรรมบถ ก็ดี การฆ่าประดาสัตว์ ก็ดีล้วนเป็นกรรมอธิบายว่ากุศลกรรมบถสิบประการมี กายกรรม ๓ ฆ่าสัตว์ลักทรัพย์ประพฤติผิดในกาม วาจกรรม ๔ มุสาวาทพูดส่อเสียดพูดคำหยาบพูดเพื่อเจ้อ มโนกรรม ๓ โลกอยากได้ของเขาพยายามบปองร้ายเขา เห็นผิดจากคลองธรรม เป็นต้น

อีกเรื่องหนึ่งที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องกรรมไว้โดยผ่านคำว่าสวรรค์ซึ่งเป็นเครื่องชี้ต้นเหตุของกรรม ได้แก่เรื่อง สวรรค์ชั้นกวี ดังบทอาขยานว่า

สรวงสวรรค์ชั้นกวีรู้จรรณ ฝ่องประภัสร์พลอยหาพราวเวหา
พริ้งไพเราะเสนาะกรณวรรณนา สมสมญาแห่งสวรรค์ชั้นกวี^{๗๑}

เรื่อง สวรรค์ชั้นกวี แสดงความสำคัญของหลักธรรมเรื่องกรรมเพราะคนที่สร้างกรรมดีเท่านั้นจึงจะได้ไปสวรรค์ พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ ได้อธิบายสวรรค์ไว้ว่า คำว่า “สวรรค์” ตามคติพุทธศาสนา หมายถึง “แดนแห่งความสุขสบาย สวรรค์มีหลายชั้น ผู้ที่จะไปเกิดในสวรรค์ชั้นต่างๆ ได้นั้น ต้องสร้างกุศลกรรมทำความดี มีทานและศีลเป็นต้น”^{๗๒}

อีกเรื่องหนึ่งที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องกรรมไว้ ได้แก่ เรื่อง ลิลิตตะเลงพ่าย ดังบทอาขยานว่า

อุรวานร้าวแยก ยลสยบ
เอนพระองค์ลงทบ ท้าวดิน
เหนือคอคอชอนชบ ลังเวช
วายุชีวาตม์สุดสิ้น สู้ฟ้าเสวยสวรรค์^{๗๓}
(สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส)

^{๗๐} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ม.๔ ชุดวรรณสารวิจักษณ์ เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : องค์การการค้าคุรุสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๑๙๔ - ๑๙๕.

^{๗๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๗.

^{๗๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๖.

^{๗๓} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ม.๕ ชุดวรรณสารวิจักษณ์ เล่ม ๔, หน้า ๑๘๒.

เรื่อง ลิลิตตะเลงพ่าย แสดงความคัญของหลักกรรมเรื่องกรรมไว้ดังคำว่า อูราร้าวแยก
ยลสยบ วายชีวาทมสุดสิ้น สู้ฟ้าเสวยสวรรค กล่าวถึงการยุทธ์บนหลังช้างของพระบาทสมเด็จพระ
นเรศวรมหาราช และได้ชัยชนะต่อพระมหาอุปราชาซึ่งสิ้นพระชนม์บนคอช้าง เป็นการสอดแทรก
หลักกรรมเรื่องกรรมเพราะเมื่อกรรมตามทันก็ต้องมีอันเป็นไปเป็นวงจรมนไปอย่างนี้เสมอ

อีกเรื่องหนึ่งที่สอดแทรกหลักกรรมเรื่องกรรมในรูปของกุศलगุศลได้แก่เรื่อง
วรรณกรรมคำสอนอีสาน กาพย์ปู่สอนหลาน ดังบทอาขยานว่า

เพ็นทำบุญโตอย่าทำบาป	ไปอาบนํ้าวังใหญ่สีชา
สาหัวเสียหยาคำโคกเคร้า	แล้วจึงว่าคำบุญคําทาน...
ใจโมโหพาโลมักมาก	ปากไปก่อนมันฮู้เป็นกรรม
บ่เฮ็ดนํ้ามันฮู้เป็นบาป	บ่ราบพาบเมื่อหน้าเมื่อหลัง ^{๙๔}

เรื่อง วรรณกรรมคำสอนอีสานกาพย์ปู่สอนหลาน แสดงความสำคัญของหลักกรรม
เรื่องกรรมดังคำว่า เพ็นทำบุญโตอย่าทำบาป บุญ เป็นกรรมดี ส่วนบาป เป็นกรรมชั่ว แม้เป็นคำ
สอนของคนอีสานโบราณ ไม่ให้เกียจคร้าน ให้ทำบุญอย่าทำบาป พุดจาดี มีเงินทองก็อย่าไปอวด
ใคร อย่าเป็นคน โมโหง่าย พุดไม่ยั้งคิด คนเกลียดเราจะนำไปพุดต่อให้เสียหาย เป็นคำสอนเรื่อง
กรรมให้ทำดีเว้นชั่ว ทั้งกาย วาจา ใจ

อีกเรื่องหนึ่งที่สอดแทรกหลักบุญบาปไว้ได้แก่ เรื่อง นมัสการพระพุทธคุณ ดังบท
อาขยานว่า

กำจัดน้ำใจหยาบ	สันดานบาปแห่งชายหญิง
สัตว์โลกได้พึงพิง	มละบาปบ่เพิ่นบุญชลา ^{๙๕}

(พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร))

เรื่อง นมัสการพระพุทธคุณ แสดงความสำคัญของหลักกรรมเรื่องกรรมดังคำว่า มละ
บาป บ่เพิ่นบุญหมายถึงเว้นชั่วทำดีจัดเป็นหลักกรรมเรื่องกรรม กล่าวถึงคุณของพระพุทธเจ้า ที่
ตรัสรู้มตรธรรมแล้วยังมีพระกรุณาต่อสรรพสัตว์สอนให้ผู้อื่นรู้ตามด้วย เรื่องนี้สอดแทรกหลักกรรม
เรื่องกรรมไว้ในรูป ของบุญ บาป คำว่า บุญ พระธรรมปิฎกได้ให้คำนิยาม ไว้ในพจนานุกรมศัพท์
พุทธศาสนา ฉบับประมวลศัพท์ว่า

^{๙๔} กรมวิชาการ, บทอาขยานภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา, หน้า ๔๘.

^{๙๕} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ม.๕ ชุดวรรณสารวิจักษณ์ เล่ม ๔, หน้า ๒๔๖.

บุญ เครื่องชำระสันดาน ความดี กุศล ความสุข ความประพฤติดชอบทางกายวาจาใจ กุศลธรรม และให้นิยามคำ บาป ไว้ว่า บาป ความชั่ว ความร้าย ความชั่วร้าย กรรมชั่ว กรรมลามก อกุศล กรรมที่ส่งผลถึงความเดือดร้อน สภาพที่ทำให้ถึงคติอันชั่ว สิ่งที่ทำให้จิตให้ตกสู่ที่ชั่วคือทำให้เลวลง ให้เสื่อมลง ^{๗๖}

คำว่า นรก พระธรรมปิฎกได้ให้นิยามไว้ในพจนานุกรมพุทธศาสน์ว่า

นรก เหวแห่งความทุกข์ ที่อันไม่มีความสุขความเจริญ ภาวะเร่าร้อนกระวนกระวาย ที่ไปเกิดและเสวยความทุกข์ของสัตว์ผู้ทำบาป เป็นอบายอย่างหนึ่งใน ๔ อย่าง คือนรกดิรัจฉานเปรต และอสุรกาย ^{๗๗}

ส่วนคำว่า สวรรค์ พระธรรมปิฎกได้ให้นิยามไว้ในพจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์มีใจความว่า

สวรรค์ แดนอันแสนดีเลิศล้ำด้วยงามคุณทั้ง ๕ โลกของเทวดา ตามปกติหมายถึง กามาพจรสวรรค์ (สวรรค์ที่ยังเกี่ยวข้องกับกาม) ๖ ชั้น คือจาตุมหาราชิกา ดาวดึงส์ ยามา ดุสิต นิมมานรดี ปรนิมมิตวสวัตดี ^{๗๘}

หลักธรรมเรื่องกรรมนั้นจะหนีไม่พ้นคำว่า บุญบาป กุศลอกุศล นรกสวรรค์ ไว้ด้วยกันเพราะเห็นว่าเป็นกลุ่มที่มีความสอดคล้องกัน เช่นกุศล อกุศล คือกรรมดีกรรมชั่ว ทั้งกาย วาจา ใจ ซึ่งเมื่อทำแล้วผลก็จะเป็น บุญหรือบาป บุญ จะนำไปสู่สุคติโลกสวรรค์ บาปจะนำไปสู่ทุคติได้แก่นรก บทอาขยานนี้ส่วนใหญ่จะเกี่ยวโยงกับบุญบาปนรกสวรรค์ เพราะบุญบาปจะนำไปสู่ นรกสวรรค์และนรกสวรรค์เป็นผลของการสร้างกรรมแต่อดีตซึ่งพระพุทธองค์สอนให้เว้นจากกรรมชั่ว ประพฤติแต่กรรมดี

๓.๒.๗ บทอาขยานที่สอดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับวาจา

คำว่า วาจา หมายถึงคำพูด หรือถ้อยคำ ซึ่งได้กล่าวไว้แล้วในระดับประถมศึกษา นอกจากวาจาฝ่ายดี ซึ่งมีศัพท์ใช้ว่า สัมมาวาจา วาจาชอบ วจีสุจริต สุจริตทางวาจา ปิยวาจา วาจาเป็นที่รัก และวาจาฝ่ายชั่ว ซึ่งอาจใช้คำว่า พุรุจฉลวาจา วาจาชั่วหยาบ วจีทุจริต ทุจริตทางวาจา มุสาวาท พูดเท็จ ปิสุณาวาจา พูดส่อเสียด ฌรสุวาจา พูดคำหยาบ สัมผัปปลาป พูดเพื่อ

^{๗๖} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์. หน้า ๑๑๑.

^{๗๗} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๙๕.

^{๗๘} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๕๗.

เจ้า เป็นต้น เห็นชัดว่ามีคำศัพท์ที่สามารถใช้ในเรื่องการพูดได้มากมาย ซึ่งมีความหมายทั้งดีและไม่ดี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผู้ใช้จะนำไปใช้ในทางใด

จากการศึกษาพบว่าบทอาขยานที่สอดแทรกหลักธรรม เกี่ยวกับวาจา มี ๔ เรื่อง ได้แก่ ลักวาทวนอื่นมีหมื่นแสน พระอภัยมณีตอนอุศเรนตีเมืองผลึก โคลงโลกนิติ มงคลสูตรคำฉันท์ อย่างไรก็ตามยังขาดซึ่งกับวาทะครูกลอนสุนทรภู่ที่กล่าวไว้อย่างไพเราะว่า

ถึงบางพูดพูดดีเป็นศรีศักดิ์	มีคนรักสรรถ้อยอรรอยจิต
แม้พูดชั่วตัวตายทำลายมิตร	จะชอบผิดในมนุษย์เพราะพูดจา
เป็นมนุษย์สุดนิยมที่ลมปาก	จะได้ยากโหยหิวเพราะชีวหา
แม้พูดดีมีคนเขาเมตตา	จะพูดจาจงพิเคราะห์ให้เหมาะสม

ถึงแม้ร้อยกรองนี้เป็นเพียงบทอาขยานเลือกเท่านั้นแต่มีถ้อยคำที่ไพเราะสอนใจไว้มาก ถ้าพูดดีก็มีคนรักถ้าพูดชั่วตัวตายทำลายมิตรมักผิดใจผู้อื่นเพราะคำพูด ดังนั้นเป็นมนุษย์ควรพูดให้ดีเข้าไปผู้คนจึงจะเมตตา จะพูดสิ่งใดควรคิดเสียก่อน ด้วยเหตุนี้จึงยกขึ้นมาก่อนบทหลักบทรองซึ่งจะกล่าวต่อไป บทอาขยานที่สอดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับวาจาได้แก่เรื่อง ลักวาทวนอื่นมีหมื่นแสน ดังบทอาขยานว่า

ลักวาทวนอื่นมีหมื่นแสน	ไม่เหมือนแม่น้ำพจมานที่หวานหอม
กลิ่นประเทียบเปรียบดั่งพวงพะยอม	อาจจะน้อมจิตโน้มด้วยโลมลม
แม้ล่อลลมหยามหยาบไม่ปลาบปลื้ม	ดังดุดดิมบอระเพ็ดต้องเข็ดขม
ผู้ดีไพร่ไม่ประกอบชอบอารมณ์	ใครฟังลมเหม็นหน้าระอาเอ๋ย ^{๙๙}

(กรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณ)

เรื่อง ลักวาทวนอื่นมีหมื่นแสน แสดงความสำคัญของหลักธรรมวาจาไว้ชัดเจน ดังข้อความว่า พจมานที่หวานหอม หมายถึง คำพูดที่หวานหู หรือ ปิยวาจา วาจาเป็นที่รักนั่นเอง หรือแม้ วาจาสุภาสิต ก็ใช้ได้ ซึ่งจะสามารถใช้ลมปากเป็นที่พอใจได้ ส่วนข้อความว่า แม้ล่อลลมหยามหยาบไม่ปลาบปลื้ม ดังดุดดิมบอระเพ็ดต้องเข็ดขม ผู้ดีไพร่ไม่ประกอบชอบอารมณ์ หมายถึง วาจาชั่วหยาบคาย เหมือนการดื่มนบอระเพ็ดรสขม ใครฟังก็ไม่ชอบใจ มีทั้งฝ่ายดีและชั่ว

อีกเรื่องหนึ่งที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องวาจาได้แก่เรื่อง พระอภัยมณี ตอน อุศเรนตีเมืองผลึก ดังบทอาขยานว่า

^{๙๙} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ม.๑ ชุดทักษะสัมพันธ์ เล่ม ๑, หน้า ๑๖๙.

จึงสุนทรอ่อนหวานชาญฉลาด เราเหมือนญาติกันดอกลีลาอย่างหมองศรี
เมื่อแรกเริ่มเดิมทีได้เป็นไมตรี เจ้ากับพี่เล่าก็รักกันหนักครั้น^{๙๙}
(พระสุนทรโวหาร (ภู่))

เรื่อง พระอภัยมณี แสดงความสำคัญของวาทะที่อ่อนโยนและชาญฉลาดตั้งข้อความว่า
จึงสุนทรอ่อนหวานชาญฉลาด นับเป็นถ้อยคำที่เป็นทั้ง ปิยวาจา และวาทะสุภาสิต เนื้อความของ
เรื่องกล่าวถึงอุศเรนทำศึกกับสินสมุทรด้วยเหตุแย่งชิงนางสุวรรณมาลี ต้องพ่ายแพ้ต่อสินสมุทรถูก
จับเป็นเชลย แต่มีพระอภัยมณีมาใช้คำพูดที่ดี ในฐานะคนที่รักกัน และนำส่งอาวุธคืนให้ทั้งหมด
เพื่อแสดงมิตรไมตรี คำพูดที่ดีสามารถเปลี่ยนศัตรูให้เป็นมิตรได้

อีกเรื่องหนึ่งที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องวาทะได้แก่เรื่อง โคลงโลกนิติ ดังบทอาขยานว่า

ก้านบัวบอกลิ้น	ชลธาร
มรรยาทส่อสันดาน	ชาติเชื้อ
โฉดฉลาดเพราะคำขาน	ควรทราบ
หย่อมหญ้าเหี่ยวแห้งเรือ	บอกร้ายแสดงดิน ^{๑๐๐}

(สมเด็จพระยาเดชาดิศร)

เรื่อง โคลงโลกนิติ แสดงความสำคัญของการพูดไว้ ตั้งข้อความว่า โฉดฉลาดเพราะคำ
ขานควรทราบ หมายถึงคำพูดบอกถึงความฉลาดหรือโง่ของคนที่พูดได้ คนโง่ถ้าไม่พูดย่อมไม่มีใครรู้
ว่าโง่ ถอดความได้ว่า ก้านบัวบอกความลิ้นของน้ำ มรรยาทจะบอกถึงชาติตระกูลได้ และคน
จะดีหรือร้ายสังเกตได้ด้วยวาจา เมื่อหญ้าเหี่ยวแห้งตายบอกถึงว่าดินไม่ดี เป็นต้น ลำเนียงส่อ
ภาษากิริยาส่อสกุล คำพูดจะบ่งบอกถึงความรู้ การศึกษาจะช่วยให้อัปเดตปรับคำพูดให้เหมาะสม

อีกเรื่องหนึ่งที่สอดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับวาทะคือ “มงคลสูตรคำฉันท์” ซึ่งมีเนื้อหา
ดังบทอาขยานว่า

พานุสจฺจญฺจ สิปฺปญฺจ	วินโย จ สุลิกฺขิตो
สุภาสิตา จ ยา วาจา	เอตมฺมงฺคฺลมุตฺตมํ
ความได้สดับมาก	และกำหนดสุวาที
อีกศิลปศาสตร์มี	จะประกอบมบุญการ

^{๙๙} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ม.๒ ชุดทักษะสัมพันธ์ เล่ม ๒, ปกหลังด้านใน.

^{๑๐๐} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ม.๓ ชุดทักษะสัมพันธ์ เล่ม ๓, หน้า ๖๖-๗๑.

อีกหนึ่งวินัยอัน

นรเรียนและเชี่ยวชาญ

อีกคำเพราะบรรสาน

ฤดีแห่งประชาชน

ทั้งสี่ประการล้วน

จะประสิทธิ์มณูญผล

ข้อนี้แหละมงคล

อดิเรกอุดมดี^{๔๒}

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว)

เรื่อง มงคลสูตรคำฉันท์ แสดงความสำคัญของวาจาที่ดีไว้เช่น สุวาที และ อีกคำเพราะ บรรสาน หมายถึงวาจาสุภาสิต และวาจาที่ไพเราะ นับเป็นมงคลอันสูงสุด เป็นคำสอนที่ถอดความ จากมงคล ๓๘ ยกมาเพียงสี่หัวข้อ ได้แก่ การไม่คบคนพาล คบบัณฑิต บุคคลที่ควรบูชาเป็น มงคลประการที่ ๑ การอยู่ในประเทศอันสมควร การทำบุญไว้ในปางก่อน การตั้งตนไว้ชอบ เป็น มงคลประการที่ ๒ การได้ฟังมาก ศิลปะวินัยที่ศึกษาดีแล้ว วาจาสุภาสิตเป็นมงคลประการที่ ๓ การบำรุงมารดาบิดาการสงเคราะห์บุตรภรรยา การงานไม่อาภูลจัดเป็นมงคลประการที่ ๔ ในที่นี้ ยกมาเฉพาะ ประการที่ ๓ ซึ่งกล่าวถึง การเป็นผู้ฟังมาก ศิลปะ วินัย และวาจาสุภาสิต นับเป็น มงคลอันสูงสุด เพ่งความสำคัญที่วาจาสุภาสิต ซึ่งให้ความสำคัญแก่การพูดไว้ อันหมายถึงคำพูด ที่ดีเป็นมงคลอันสูงสุด นับเป็นคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ

จากการศึกษาพบว่าบทอาขยานที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องวามี ๔ เรื่องมักแสดง รวมทั้งฝ่ายดีและฝ่ายไม่ดีมาคู่กันเหมือนเป็นคำสอนให้รู้จักวิเคราะห์ว่าควรพูดอะไรไม่ควรพูดอะไร ให้เยาวชนเลือกใช้วาจาให้ถูกการะเทศะด้วยวิจารณญาณนั่นเอง

๓.๒.๘ บทอาขยานที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องสัจจะ

สัจจะวาจา หมายถึงวาจาจริง คำพูดที่จริงแท้ เชื่อถือได้ไม่กล่าวคำเท็จเป็นหลักธรรมที่ สังคมกำลังต้องการให้เกิดมี พระธรรมปิฎกได้ให้คำนิยามคำว่าสัจจะไว้ในพจนานุกรมศัพท์พุทธ ศาสน์ฉบับประมวลศัพท์ว่า

- สัจจะ ๑. ความจริง มี ๒ คือ ๑. สมมติสัจจะ จริงโดยสมมติ เช่น คน พ่อค้า ปลา แมว ไต๊ะ แก้ว ๒. ปรมัตถสัจจะ จริงโดยปรมัตถ์ เช่น รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ
๒. ความจริงคือ จริงใจ ได้แก่ ซื่อสัตย์ จริงวาจา ได้แก่พูดจริง และ จริงการ ได้แก่ทำจริง

^{๔๒} กรมวิชาการ. หนังสือเรียนภาษาไทย ม.๖ ชุดวรรณลักษณะวิจารณ์เล่ม ๑, หน้า ๒๐๓.

(ข้อ ๑. ในฆราวาสธรรม ๔, ข้อ ๒ ในอธิษฐานธรรม ๔, ข้อ ๔ ในเบญจธรรม, ข้อ ๗ ในบารมี ๑๐) ^{๔๓}

จากคำนิยามนี้จะเห็นได้ว่าความจริงใจคือความซื่อสัตย์ ส่วนจริงวาจา คือการพูดจริงจากการศึกษาพบว่าบทอาขยานที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องสัจจะวาจา วาจาจริงนั้นมี ๒ เรื่อง ได้แก่เรื่อง พระอภัยมณีตอนอุศเรนตีเมืองผลึก อยู่เพื่ออะไร เรื่อง พระอภัยมณีตอนอุศเรนตีเมืองผลึก นั้นได้กล่าวถึงความสัจจะจริงไว้ ดังบทอาขยานว่า

ทั้งกำปั่นบรรดาโยธาทัพบก จะคืนกลับให้ไปเหมือนใจหมาย
ทั้งสองข้างอยู่ตามความสลาย เชิญภิปรายโปรดตรัสสัตย์สัญญา ^{๔๔}
(พระสุนทรโวหาร (ภู่))

เรื่อง พระอภัยมณี แสดงความสำคัญของหลักธรรมเรื่องวาจาจริงไว้ ดังข้อความว่าเชิญภิปรายโปรดตรัสสัตย์สัญญา เป็นการกล่าวถึงอุศเรนรบแพ้สินสมุทรถูกจับได้แต่พระอภัยมณีพอสินสมุทรในฐานะที่อุศเรนได้เคยช่วยเหลือมาจากเกาะ จึงไม่ทำอันตรายต่ออุศเรนและยังคืนทุกสิ่งทุกอย่างให้ตามคำที่เคยให้ไว้แต่ก่อนรบกันถือว่าได้รักษาวาจาสัตย์ที่ให้ไว้

อีกเรื่องหนึ่งที่สอดแทรกหลักสัจจะ ได้แก่ เรื่อง อยู่เพื่ออะไร ดังบทอาขยานว่า
ฉันอยู่เพื่อค้นหาสัจจะ กลางโมหะอาภีรณเปียกพิราพ
เพื่อส่องแสงแจ้งสว่างพรางตระการ กลางวิญญานมืดมิดอวิชชา... ^{๔๕}
(อุชเชนี)

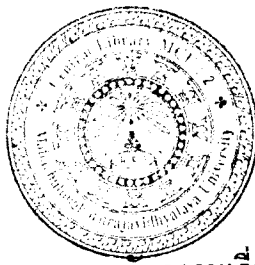
เรื่อง อยู่เพื่ออะไร แสดงความสำคัญของหลักธรรมเรื่องสัจจะไว้ ดังข้อความว่า ฉันจะอยู่เพื่อค้นหาสัจจะ ซึ่งหมายถึงความจริงมีเนื้อหาสอดแทรกหลักสัจจะเป็นสัจธรรมชั้นสูงด้วยเพราะการค้นหาความจริงขัดโมหะความหลง เพื่อให้เกิดแสงสว่างในวิญญาน จนทำลายอวิชชาเสียได้คือหวังพระนิพพานนั่นเอง

ที่กล่าวมาเห็นชัดว่าคุณธรรมเรื่องสัจจะนั้น เป็นสิ่งสำคัญในสังคมเพราะถ้าคนในสังคมพูดแต่ความจริง หรือมีใจซื่อสัตย์สังคมก็จะสงบสุขไปด้วย การส่งเสริมโดยการขับบทอาขยานที่สอดแทรกหลักความสัตย์หรือพูดแต่ความจริงถือว่าเป็นสิ่งที่ดีบทอาขยานประเภทนี้ควรแก่การส่งเสริม สังคมจะได้สงบสุข

^{๔๓} พระธรรมปิฎก, พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๖๗.

^{๔๔} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ม. ๒ ชุดทักษะสัมพันธ์ เล่ม ๒, ปกหลังด้านใน.

^{๔๕} กรมวิชาการ, บทอาขยานภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา, หน้า ๕๐.

๓.๒.๙ บทอาขยานที่สอดแทรกหลักกรรมเรื่องอบายมุข

คำว่า อบายมุข หมายถึงปากแห่งความเสื่อม มี ๖ อย่างคือ เสพสังเสพติด เทียวกลางคืน เทียวดูการเล่น เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร เกียจคร้าน ทั้งหมดนี้ถือว่าเป็นสิ่งชั่วร้ายซึ่งมนุษย์เรามักมองข้าม ใครที่หลงไปเสพไม่ว่าจะเป็น เสพสังเสพติด เทียวกลางคืน เทียวดูการเล่นหรือเล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตรเกียจคร้าน ก็จะถึงความเสื่อม เสียสติ เสียเงิน อนาคต และ ถึงที่สุดเสียชีวิต หลักอบายมุขจึงจัดเป็นปากแห่งความเสื่อม

จากการศึกษาพบว่าบทอาขยานที่สอดแทรกหลักอบายมุขมีเพียงเรื่องเดียวได้แก่เรื่อง นิคมพจน์กาพย์ห่อโคลง ดังบทอาขยานว่า

อย่า นิยมสิ่งร้ายชอบ	ชมชั่ว
เห็น สนุกทุกข์ถึงตัว	จึงรู้
กง จักรवादอกบัว	บอกรับ เร็วแะ
จักร พัดเศียรร้องอุ้	จึงรู้ผิดตน ^{๔๖}

(พระยาอุปทิศศิลปสาร)

เรื่อง นิคมพจน์กาพย์ห่อโคลง แสดงความสำคัญของหลักกรรมเรื่องอบายมุข ดังข้อความว่า อย่านิยมสิ่งร้ายชอบ ชมชั่ว เห็นสนุกทุกข์ถึงตัว จึงรู้ คำว่า สิ่งร้าย จัดเข้าในอบายมุขได้เพราะ อบายมุข ทำให้ชีวิตทุกคนที่เข้าไปเสพนั่นต้องได้รับความทุกข์ในภายหลังเสมอ ถ้าบุคคลหลงในอบายมุขก็จะเดือดร้อน กว่าจจะรู้ตัวมักสายเสมอ เรื่องนี้มี สำนวนอุปมาอย่างน่าสนใจสรุปได้ว่า อบายมุข จะทำให้ผู้เสพต้องเดือดร้อนในภายหลังเสมอกว่าจะรู้ตัวก็ทำให้ผู้เสพต้องเดือดร้อนจนถอนตัวไม่ขึ้นแล้ว เรื่องนิคมพจน์กาพย์ห่อโคลงแม้จะไม่พูดถึงอบายมุขโดยตรงแต่กล่าวถึงสิ่งร้ายอันให้ผลเป็นความเดือดร้อนที่สุดถึงแก่ชีวิต ดูจากข้อความว่า เห็นสนุกทุกข์ถึงตัวจึงรู้ เห็นกงจักรเป็นดอกบัว เป็นต้น สามารถเทียบได้กับอบายมุข

๓.๒.๑๐ บทอาขยานที่สอดแทรกหลักกรรมเรื่องความเมตตา

คำว่า เมตตา นั้น เป็นหัวข้อหนึ่งในพรหมวิหารธรรม หมายถึงความรักความสงสาร จะมาคู่กับกรุณาการคิดช่วยเหลือให้เขาพ้นทุกข์ธรรมทั้งคู่มักมาคู่กันเสมอแม้บิดามารดาปรารถนาจะให้บุตรได้ดีส่งเสียให้เรียนหวังในความก้าวหน้าเจริญรุ่งเรืองก็จัดอยู่ในเมตตาแม้ลูกบางคน อาจหลงผิดไปติดยาเสพติดให้โทษพ่อแม่ก็ไม่เคยทอดทิ้งลักษณะอย่างนี้คือเมตตากุณาแท้ที่พ่อแม่มี

^{๔๖} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ม.๑ ชุดทักษะสัมพันธ์เล่ม ๑, หน้า ๘๐.

ต่อลูกท่านยอมทุกอย่างเพื่อที่จะให้ลูกนั้นพ้นจากสิ่งชั่วร้ายนั้น พ่อแม่บางคนถึงกับยอมออกจากงานเพื่อมาดูแลลูกนั้นคือเมตตากรุณายอมเสียสละทุกสิ่ง ทุกอย่างได้เพื่อลูก

จากการศึกษาพบว่าทอาชยานที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องเมตตา มี ๔ เรื่องได้แก่ ขุนช้างขุนแผนตอนพลายงามพบพ่อ นมัสการอาจารย์คุณ อยู่เพื่ออะไร ไหมแท้ที่แม่ทอ และเรื่องขุนช้างขุนแผนตอนพลายงามพบพ่อนั้นเป็นการแสดงความรักของลูกที่มีต่อแม่ แม่ที่อาลัยรักลูกขณะต้องจากกัน และพ่อที่มีความรักความห่วงใยลูก ดังบทอาชยานว่า

แม่รักลูกลูกก็รู้ยู่ว่ารัก	คนอื่นรักหมื่นแสนไม่แมนเหมือน
จะกินนอนนอนว่าเมตตาเตือน	จะจากเรือนร้างแม่ไปแต่ตัว ...
นางกอดจูบลูบหลังแล้วสั่งสอน	อำนวยพรพลายน้อยละห้อยให้
พ่อไปดีศรีสวัสดิ์กำจัดภัย	จนเติบโตใหญ่ยิ่งยวดได้บวชเรียน...
พลงกอดพลายงามแอบไว้แนบอ	น้ำตาตกพร่างพรายทั้งซ้ายขวา
ไอ้มีกรรมทำไว้แต่ไรมา	พอเห็นหน้าลูกแล้วจะแคล้วกัน... ^{๔๗}

เรื่อง ขุนช้างขุนแผนตอนพลายงามพบพ่อ แสดงความสำคัญของหลักธรรมเรื่องเมตตาไว้ ดังข้อความว่า แม่รักลูกลูกก็รู้ยู่ว่ารัก .. จะกินนอนนอนว่าเมตตาเตือน คำว่ารักหมายถึงถึงเมตตา การตักเตือนก็ด้วยความรักความเมตตา สอดแทรกความรู้สึกในความรักความเมตตาของแม่ที่มีต่อลูกไว้อย่างอ่อนโยนเป็นหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ

อีกเรื่องหนึ่งที่สอดแทรกหลักเมตตา ได้แก่เรื่อง นมัสการอาจารย์คุณ ซึ่งกล่าวถึงคุณของอาจารย์ที่ให้ความรู้ต่างๆ ดังบทอาชยานว่า

จิตมากด้วยเมตตา	และกรุณา บ เอียงเอน
เหมือนท่านมาเกลี้ยงเกณฑ์	ให้ฉลาดและแหลมคม...
ขจัดเขลาบรรเทาโม-	หะจิตมืดที่งุนงม
กังขา ณ อารมณ์	ก็สว่างกระจ่างใจ ^{๔๘}

(พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร))

^{๔๗} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ม.๓ ชุดทักษะสัมพันธ์เล่ม ๓, หน้า ๔๖ , ๕๑.

^{๔๘} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ม.๕ ชุดวรรณสารวิจักษณ์ เล่ม ๔, หน้า ๒๕๐.

เรื่อง นมัสการอาจริยคุณ แสดงความสำคัญของหลักธรรมเรื่องเมตตาไว้ ดังข้อความว่า จิตมากด้วยเมตตา และกรุณา บ เอียงเอน เมตตากุณาก็คือความรักและห่วงใยของอาจารย์ ความเอื้อเฟื้อมีเมตตากุณาช่วยสั่งสอนศิษย์ให้ได้รับความรู้ สิ่งใดที่ไม่รู้จักได้รู้ อันแสดงถึงความเมตตาของอาจารย์โดยแท้

อีกเรื่องหนึ่งที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องเมตตาได้แก่เรื่อง อยู่เพื่ออะไร ดังบทอาขยานว่า

ฉันอยู่เพื่อบุคคลที่ฉันรัก	ซึ่งใจถือถือศักดิ์สูงจริต
และรักฉันมั่นมานปานชีวิต	ในความผิดความหลงปลงอภัย ^{๔๔}

(อุชเชนี)

เรื่อง อยู่เพื่ออะไร ได้แสดงความสำคัญในหลักธรรมเรื่องเมตตาไว้ ดังคำว่า ฉันจะอยู่เพื่อบุคคลที่ฉันรัก และรักฉันมั่นมานปานชีวิต แสดงว่าความรักความเมตตายิ่งใหญ่มาก จะอยู่ได้ก็เพราะความรักนั้น กล่าวบรรยายเหตุผลในการอยู่เพื่อสิ่งต่างๆ มีคนที่รัก ค้นหาสัจธรรม เพื่อใครที่กำลังรอความเมตตาเพื่อมอบให้แก่กันและกัน

อีกเรื่องหนึ่งที่สอดแทรกหลักความเมตตาไว้ชัดเจนคือ ไหมแท้ที่แม่ทอ ซึ่งมีเนื้อหาดังบทอาขยานว่า

ผ้าขาวม้าผืนใหม่แม่ให้ลูก	รักพันผูกทุกใยไหมวิจิตร
ใยไหมโยงใจแม่เนรมิต	ไหมอุทิศแม่ก็ทอดต่อด้านาน
ลูกก็ถือผ้าทอที่แม่ให้	เป็นเยื่อใยใหม่และแม่ที่กล้าหาญ
ผ้าทั้งผืนมีชีวิตจิตวิญญาณ	ถักประสานสอดสร้อยอย่างแยบยล ^{๔๕}

(ไพโรจน์ทร์ ขาวงาม)

เรื่อง ไหมแท้ที่แม่ทอ แสดงความสำคัญของหลักธรรมเรื่องเมตตา ดังข้อความว่า ผ้าขาวม้าผืนใหม่แม่ให้ลูก รักพันผูกทุกใยไหมวิจิตร ใยไหมโยงใจแม่เนรมิต ความรักคือเมตตา เกิดที่ใจการทอผ้าเพื่อมอบให้ลูกนั้นทำด้วยใจรักซึ่งหมายถึงเมตตาสอดแทรกหลักธรรมเรื่องเมตตาไว้ คำว่า เมตตา พระธรรมปิฎกได้ให้คำนิยามไว้ในพจนานุกรมศัพท์พุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์ว่า เมตตา ความรัก ความปรารถนาให้เขามีความสุข แม่ไมตรีจิตคิดจะให้สัตว์ทั้งปวงเป็นสุข

ท่อนหน้า ปรากฏข้อ ๑ ในพรหมวิหาร ๔ ข้อ ๒ ในอารักขกรรมฐาน ^{๔๖}

^{๔๔} กรมวิชาการ, หนังสือบทอาขยานภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา, หน้า ๕๑.

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๔๙.

^{๔๖} พระธรรมปิฎก, หนังสือพจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๐๐.

ที่กล่าวมาทั้งหมดเห็นว่าหลักธรรมเรื่องเมตตาซึมซาบอยู่ในวิถีชีวิตชาวพุทธเมื่อความรักคือเมตตาย่อมหมายความว่าพ่อแม่มีความรักเมตตาต่อลูก ครูอาจารย์รักและเมตตาต่อศิษย์แล้วจะแสดงออกมาในรูปของความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เกื้อกูลให้ปันกันและกันเพราะความรักจะส่งผลให้มีการให้ครูอาจารย์ให้ความรู้ด้วยเมตตาพ่อแม่ให้ความรักความเมตตาต่อลูก

๓.๒.๑๑ บทอาขยานที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องอริยสัจ

อริยสัจเป็นหลักแห่งเหตุผลที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้ ได้แก่ ทุกข์ ความไม่สบายกายไม่สบายใจ สมุทัย เหตุให้เกิดทุกข์ นิโรจน์ ความดับทุกข์ มรรค ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ พระธรรมปิฎก ได้กล่าวไว้ในพจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์ว่า

อริยสัจ ความจริงอย่างประเสริฐ ความจริงของพระอริยะ ความจริงที่ทำให้คนให้เป็นพระอริยะ มี ๔ อย่างคือ ทุกข์ (หรือทุกข์สังขจะ) สมุทัย (หรือ สมุทัยสังขจะ) นิโรธ (หรือ นิโรธสังขจะ) มรรค (หรือ มัคคสังขจะ) เรียกเต็มว่า ทุกข- (อริยสังขจ) ทุกขสมุทัย (อริยสังขจ) และ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา (อริยสังขจ)^{๙๒}

พระพุทธองค์ทรงแสดงอริยสัจไว้ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะรัตนสูตร ความว่า

สัตบุรุษใดพิจารณาเห็นแจ้งอริยสัจ เราเรียกสัตบุรุษนั้นว่า มีอุปมาเหมือนเสาเชือกที่ฝังลงดินอันไม่หวั่นไหวเพราะลมที่พัดมาจากทิศทั้งสี่ นั้นเป็นรัตนะอันประณีตในพระสงฆ์ ด้วยสังขจะนี้ ขอให้มีความสุขสวัสดิ^{๙๓}

หลักอริยสัจเป็นสังขจะความจริงที่มีคู่โลก การตรัสรู้ธรรมได้เพราะมองเห็นความจริงแห่งเหตุผลอันนี้ เหตุผลเป็นสิ่งที่มนุษย์เราสามารถยอมรับกันได้และอยู่ด้วยกันในสังคมได้อย่างมีความสุข ปัญหาใดๆ ที่เกิดขึ้นย่อมสามารถมองเห็นทางออกและแก้ไขสถานการณ์ได้

จากการศึกษาพบว่าบทอาขยานที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องอริยสัจมี ๒ เรื่องคือ ยามมีด นมัสการพระสังฆคุณ บทอาขยานเรื่อง ยามมีด มีเนื้อหา ดังบทอาขยานว่า

พรากหายใช้พรากร้าง	นิรันดร์กาล
มีพรากมีพบพาน	เพื่อนพ้อง
ชิงโคกโคกพาลาญ	เผาจิต

^{๙๒} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๓๒๘.

^{๙๓} ขุ.ข. (ไทย) ๒๕ / ๘ / ๑๑.

วันหนึ่งนั้นจักต้อง	กลับร้ายกลายเป็นดี
จึงเปรมปรีดีด้วย	ปัจจุบัน
ศานติอยู่คู่กัน	แกร่งกล้า
เพียรระลึกรู้ทัน	ในเหตุผลนอ
โลกทัศน์จักเจิดจ้า	แจ่มด้วยปัญญา ^{๙๔}

เรื่อง ยามมืด แสดงความสำคัญของหลักธรรมเรื่องเหตุผล ชีวิตมิได้มีด้านเดียว เมื่อมีพรากก็ต้องมีพบ เมื่อมีร้ายก็ต้องมีดีเสมอเมื่อสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นใช้จะอยู่ตลอดเวลาอย่ามัวมีดับไป เรื่องนี้สอดคล้องหลักเหตุผลอันเป็นแนวทางแห่งอริยสัจ การพลัดพรากจัดเป็นทุกข์ จิตที่แยกแยะสรรพสิ่งย่อมมีเกิดดับ เป็นนิโรธ สนับสนุนแนวคิดที่ว่าสรรพสิ่งเป็นคู่กัน มีมีดย่อมมีสว่าง มีสุขย่อมมีทุกข์ มีดีต้องมีชั่ว มีพรากก็ต้องมีพบ มีโศกชั้วขณะหนึ่งก็หายความสุขอาจเข้ามาแทนทั้งหมดเหล่านี้ชี้ให้เห็นภาวะจิตที่เกิดขึ้นขณะผัสสะ(อายตนะ ๖) ย่อมสร้างภาวะจิตได้เป็น ๓ คือ ๑. เวทนาเชิงบวกเรียกว่าสุขเวทนา มีเหตุมาจากกุศลจิต ๒. เวทนาเชิงลบเรียกว่า ทุกขเวทนา มีเหตุมาจากอกุศลจิต ๓. จุดกึ่งกลางระหว่างภาวะจิตทั้งสองคือ ความไม่สุขไม่ทุกข์เวทนา เรียกว่า อัปพยาภิต ภาวะจิตที่เกิดขึ้นเมื่อเกิดขึ้นตั้งอยู่ขณะหนึ่งแล้วก็ดับภาวะอันอื่นก็เกิดแทน ผัสสะเมื่อใดพอใจก็เป็นสุข ไม่พอใจก็เป็นทุกข์จิตที่สามารถมองเห็นการเกิดดับเหล่านี้แล้วฝึกจนคุ้นเคยจนจิตอยู่ในภาวะเฉยๆ ได้ นั่นคือปัญญาญาณ ที่นำไปสู่แดนเกษมคือพระนิพพาน

อีกเรื่องหนึ่งที่สอดคล้องหลักอริยสัจได้แก่ นมัสการพระสังฆคุณ ดังบทอาขยานว่า

สงฆ์ใดสาวกศาสดา	รับปฏิบัติมา
แต่องค์สมเด็จพระโคกวันต์	
เห็นแจ้งจตุสัจเสรีจบรร-	ลุทางที่อัน
ระงับและดับทุกข์ภัย ^{๙๕}	

(พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร))

เรื่อง นมัสการพระสังฆคุณ แสดงความสำคัญของหลักธรรมเรื่องอริยสัจ ในแง่คำศัพท์ แม้จะเป็นบทสรรเสริญพระสังฆคุณและสะท้อนให้เห็นว่าพระสงฆ์ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามพระพุทธองค์นั้นย่อมเข้าถึงอริยสัจและสามารถบรรลุธรรมดับทุกข์ได้เป็นบทสรรเสริญพระสงฆ์ที่

^{๙๔} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ม.๕ ชุดวรรณสารวิจักษ์เล่ม ๓, หน้า ๒๑๙.

^{๙๕} กรมวิชาการ, บทอาขยานภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา, หน้า ๔๓.

ประพฤติปฏิบัติชอบตามคำสอนพระผู้มีพระภาค หลักธรรมเรื่องอริยสัจ ๔ คือความจริงอันประเสริฐ ๔ อย่าง คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค โดยมีปัญญาเป็นเครื่องนำทางจนถึงขจัดทุกข์ได้ อีกเรื่องหนึ่งที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องอริยสัจคือ รามเกียรติ์ตอนศึกไมยราพ ดังบทอาขยานว่า

ไฉ่ว่าสมเด็จพระเชษฐา เราจากพาราเขตชั้นที่
ได้ยากลำบากด้วยกัน ที่ในอารัญกันดาร

เรื่อง รามเกียรติ์ตอนศึกไมยราพ แสดงความสำคัญของหลักธรรมเรื่องอริยสัจ ซึ่งข้อความทั้งหมด กล่าวถึงการพลัดพราก จากเมืองจากคนที่รักนั่นคือ ทุกข์ ข้อหนึ่งในอริยสัจ

พอสรุปได้ว่าหลักอริยสัจนั้นจะกล่าวถึงเหตุผลในเรื่องของทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค เรื่อง ยามมีด กล่าวถึงการเกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไปจะเห็นได้ว่าเมื่อพอใจเห็นเหตุ สุขเวทนาก็เกิดขึ้น ไม่พอใจเป็นเหตุ ทุกขเวทนาก็เกิดขึ้นแต่ทุกสิ่งเมื่อเกิดขึ้นย่อมดับไป เมื่อเข้าใจหลักนี้จิตจะถอนจากอุปาทาน ความยึดมั่นถือมั่น จนถึงการพ้นทุกข์ได้ในที่สุด ส่วนเรื่อง นมัสการพระสังฆคุณ สะท้อนให้เห็นถึงหลักธรรมเรื่องอริยสัจ เป็นแนวทางแห่งการบรรลุธรรมถึงขั้นพ้นทุกข์

๓.๒.๑๒ บทอาขยานที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องสันติ

สันติ หมายถึง ความสงบ จะเป็นความสงบกาย สงบวาจา สงบใจก็ได้ หลักธรรมนี้จะช่วยให้สังคมมีความสุข เพราะถ้าสังคมใช้หลักความสงบ มาใช้ในชีวิตประจำวัน ก็จะทำให้เรามีความสุข แม้จะมีสิ่งต่างๆ มากมายเกิดขึ้นถ้าใช้ความสงบสยบความเคลื่อนไหว บุคคลสงบ บุคคลนั้นก็งาม สังคมสงบ จะเป็นสังคมบ้าน ตำบล อำเภอหรือ จังหวัดก็ตามสังคมนั้นก็มีความสุข หรือแม้แต่บ้านเมืองอันหมายถึงประเทศชาติสงบไม่เกิดเหตุวุ่นวายประเทศนั้นก็มั่นคง

จากการศึกษาพบว่าบทอาขยานที่สอดแทรกหลักธรรม เรื่อง สันติ ความสงบ มีเพียงเรื่องเดียวได้แก่เรื่อง เสภาสามัคคีเสวก ดังบทอาขยาน ว่า

อันชาติใดไร้ศานติสุขสงบ ต้องมีวรบรรณรอนหาผ่อนไม่
ณ ชาตินั้นรชนไม่สนใจ ในกิจศิลปะวิไลละวาดงาม
แต่ชาติใดรุ่งเรืองเมืองสงบ ว่างการรบอริพลอันล้นหลาม
ย่อมจำนงศิลปาส่งงาม เพื่ออร่ามเรื่องระยับประดับประดา^{๑๒}

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๔๑.

เรื่อง เสภาสามัคคีเสวก แสดงความสำคัญของหลักธรรมเรื่องสันติ สามารถสรุปได้ว่า ประเทศชาติที่สงบจากศึกสงครามศิลปะก็จะเจริญรุ่งเรือง แต่ถ้าบ้านเมืองมีศึกสงคราม วิชาช่างศิลปะก็จะเสื่อมไป เพราะมัวแต่รบ เรื่องนี้สอดแทรกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เกี่ยวกับ สันติ ความสงบ

สรุปได้ว่า ความสงบทำให้เกิดความร่มเย็นแก่ชีวิต แก่สังคม ตั้งแต่ระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ถึง ประเทศ เมื่อประเทศชาติบ้านเมืองสงบย่อมทำให้มีโอกาสสร้างสรรค์งานด้านศิลปะ อันงดงามได้

๓.๒.๑๓ บทอาขยานที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องศีล ๕

ศีล ๕ ถือเป็นศีลของฆราวาสจัดเป็นหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าเพื่อควบคุมผู้ครองเรือนให้อยู่ในกรอบแห่งศีล ๕ คือ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม ไม่พูดเท็จ และไม่เสพสุราเมรัย ทั้งหมดถือเป็นธรรมของมนุษย์การจะเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ต้องประกอบด้วยธรรมเหล่านี้ ดังนั้นเมื่อคนไปทำพิธีกรรมใดๆ จึงต้องรับศีลก่อนเสมอ

จากการศึกษาพบว่าบทอาขยานที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องศีล ๕ มีเรื่องเดียวได้แก่ เรื่อง ธรรมาธรรมะสงคราม ซึ่งมีข้อความ ดังบทอาขยานว่า

การฆ่าประดาสัตว์	อุปประโยชน์พึงมี
อันว่าดวงชีวิ	ย่อมเป็นสิ่งที่ควรนอม
ถือเอาซึ่งทรัพย์สิน	อันเจ้าของมิยินยอม
เขานั้นเสียตายย่อม	จิตตะซึ่งเป็นหนักหนา
การล่วงประเวณี	ณ บุตรีและภรรยา
ของชายผู้อื่นลา	มกกิจบั้งควร
กล่าวปดและลดเลี้ยว	พจนามิรู้สงวน
ย่อมจะเป็นสิ่งชวน	นรชังเป็นพันไป.... ^{๑๙๔}

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว)

เรื่อง ธรรมาธรรมะสงคราม แสดงความสำคัญของหลักธรรมเรื่องศีล ๕ ดังข้อความว่า การฆ่าประดาสัตว์ อุปประโยชน์พึงมี นับเป็นศีลข้อแรก ถือเอาซึ่งทรัพย์สินอันเจ้าของมิยินยอม

^{๑๙๔} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ม.๔ ชุดวรรณสารวิจักษณ์ เล่ม ๒, หน้า ๑๙๔

เป็นศีล ข้อ ๒ การล่วงประเวณี ณ บุตรีและภรรยา เป็นศีลข้อ ๓ โดยรวมกล่าวถึงศีลทุกข้อ ซึ่งทุกข้อนั้น ไห้งดเว้นจาก การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุศฺเจก เป็นต้น เพราะการกระทำดังกล่าวเป็นอกุศลกรรมบถเป็นสิ่งที่ไม่ดีจึงต้องงดเว้นเสีย

หลักศีล ๕ ถือเป็นหลักธรรมของมนุษย์แม้มีเรื่องเดียวที่กล่าวถึงแต่ก็เป็นหลักธรรมที่มี การปฏิบัติจริงในสังคมชาวพุทธ ยังถือปฏิบัติกันอยู่อย่างต่อเนื่องเบญจศีล คือศีล ๕ บำเพ็ญคู่กับ เบญจธรรม คือ ศีลข้อ ๑ ให้บำเพ็ญเมตตากรุณา ศีลข้อ ๒ ให้บำเพ็ญ สัมมาชีวะ หรือ ทานไป ด้วย ศีลข้อที่ ๓ ให้บำเพ็ญ กามสังวร ศีลข้อที่ ๔ ให้บำเพ็ญ สัจจะ ศีลข้อที่ ๕ ให้บำเพ็ญ สติสัมปชัญญะ หรือ อัปปมาทธรรม อย่างนี้ เป็นต้น

๓.๒.๑๔ บทอาขยานที่สวดแทรกหลักธรรมเรื่องโลกุตระธรรม ๙

โลกุตตรธรรม ๙ นับเป็นหลักธรรมชั้นสูง ได้แก่ มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ ได้แสดงไว้ในอภิธรรม ๗ ในเรื่องจิต มรรคทางอันให้ถึงความเป็นอริยบุคคลแต่ละขั้น ญาณที่ทำให้ละสังโยชน์ได้ขาด เป็นชื่อแห่งโลกุตตรธรรม มรรคมี ๔ ชั้นคือ โสดาปัตติมรรค สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค อรหัตตมรรค ผล ๔ มี โสดาปัตติผล สกทาคามีผล อนาคามีผล และ อรหัตตผล และพระนิพพาน รวมเป็นโลกุตตรธรรม ๙

จากการศึกษาพบว่าทออาชานที่สอดคล้องหลักธรรมเรื่องโลกุตตรธรรม ๙ มีเรื่องเดียว
ได้แก่เรื่อง นมัสการพระธรรมคุณ ดังบทอาชานว่า

ธรรมใดนับโดยมรรคผล เป็นแปดพึงยล
และเข้ากับทั้งนฤพาน
สมญาโลกอุดรพิสดาร อันลึกโอฟาร
พิสุทธพิเศษสกลไศ

(พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร))

เรื่อง นมัสการพระธรรมคุณ แสดงความสำคัญของหลักธรรมเรื่อง โลกุตระธรรม ๙ สอดแทรกหลักธรรมขั้นสูงทางพระพุทธศาสนา เป็นธรรมเหนือโลก โลกุตระธรรม ๙ คือ มรรค ๔ ได้แก่ โสดาปัตติมรรค สกาคามิมรรค อนาคามิมรรค อรหัตตมรรค ผล ๔ ได้แก่ โสดาปัตติผล สกาคามิผล อนาคามิผล อรหัตตผล รวมเป็น ๙ กับพระนิพพาน ๑ จัดเป็นปรมัตถธรรม

๑๔๔ เรื่องเดียวกัน. หน้า ๔๒.

จากการศึกษาพบว่า โลกุตตรธรรม ๙ นั้นเป็นธรรมเหนือโลก คือมรรค ๔ ผล ๔ และนิพพาน ๑ รวมเป็น ๙ มีบทอาชยานที่สอดแทรกหลักธรรมนี้เพียงเรื่องเดียว นมัสการพระธรรมคุณสิ่งที่ได้คือ ได้รู้จัก ปรมัตถธรรม ซึ่งเป็นธรรมเพื่อการหลุดพ้น ที่สอดแทรกในบทอาชยาน

๓.๒.๑.๕ บทอาชยานที่สอดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับจิต

จิต หมายถึง ใจ พระธรรมปิฎกได้ให้คำนิยามไว้ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ว่า

จิต ธรรมชาติที่รู้อารมณ์ สภาพที่นึกคิด ความคิด ใจ ตามหลักฝ่ายอภิธรรมจำแนก จิตเป็น ๘๙ (หรือพิสดารเป็น ๑๒๑) แบ่ง โดยชาติ เป็นอกุศลจิต ๑๒ กุศลจิต ๒๑ (พิสดารเป็น ๓๗) วิปากจิต ๓๖ (๕๒) และกิริยาจิต ๒๐; แบ่ง โดยภูมิ เป็นกามาวจร จิต ๕๔ รูปาวจรจิต ๑๕ อรูปาวจรจิต ๑๒ และโลกุตตรจิต ๘ (พิสดารเป็น ๔๐)^{๙๙}

จิตนั้นอาจมีอำนาจส่งผลถึงร่างกายได้ทำให้กินไม่ได้นอนไม่หลับก็ได้เพราะจิตมีมากมายนับเป็นร้อยดวงย่อมมีอำนาจและอิทธิพลถึงร่างกายได้

จากการศึกษาพบว่าบทอาชยานที่สอดแทรกหลักธรรมเกี่ยวกับจิต มีเรื่องเดียว ได้แก่เรื่อง วารีดุริยางค์ จิตนั้นย่อมส่งผลถึงร่างกาย ไม่ว่าใจจะสุขหรือทุกข์ก็ตาม กายก็จะได้รับผลจากจิตอยู่เสมอ ดังบทอาชยานว่า

เมื่อใจทุกข์กายก็ต้องทนครองทุกข์ ครั้นใจสุขกายก็สุขสนุกสนาน

วนเวียนหว่างทุกข์สุขทุกวันวาร แล้วละสมสันดานการเป็นคน....^{๑๐๐}

เรื่อง วารีดุริยางค์ แสดงความสำคัญของบทของจิต ดังข้อความว่า เมื่อใจทุกข์ใจก็ต้องทนครองทุกข์ ครั้นใจสุขกายก็สุขสนุกสนาน แสดงให้เห็นถึงอำนาจจิตของมนุษย์ที่มีพลังอำนาจทำให้ร่างกายเข้มแข็งหรืออ่อนแอก็ได้ สอดแทรกแนวคำสอนเกี่ยวกับจิตเป็นนายกายเป็นบ่าว ใจมีอำนาจเหนือกาย ใจดีหรือชั่ว หมั่นหมองหรือผ่องแผ้ว ย่อมส่งผลถึงกายทั้งสิ้น

จะเห็นได้ว่า จิต ใจ มีอำนาจเหนือกายเมื่อจิตใจกำลังทุกข์ก็ส่งผลไปถึงกายทำให้กินไม่ได้นอนไม่หลับเกิดธาตุพิการอาหารไม่ย่อยไปก็มีนั่นเป็นอิทธิพลของจิตใจที่มีอำนาจเหนือกาย บางครั้งสุขใจจิตสบายก็ส่งผลไปถึงกายทำให้กินได้นอนหลับสุขภาพก็แข็งแรงไปด้วย

^{๙๙} พระธรรมปิฎก, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๖.

^{๑๐๐} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ม.๖ ชุดวรรณลักษณะวิจารณ์เล่ม ๒, หน้า ๒๔๓.

๓.๒.๑๖ บทอาขยานที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องศรัทธา

ศรัทธา หมายถึงความเชื่อ พระธรรมปิฎกได้กล่าวไว้ในพจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์ว่า

ศรัทธา ความเชื่อ ความเชื่อถือ ความเชื่อมั่นในสิ่งดีงาม (ข้อ ๑ ใน พละ & ข้อ ๑ ใน เวสารัชชกรณธรรม ข้อ ๑ ในลัทธิธรรม ๗ ข้อ ๑ อริยทรัพย์ ๗ ข้อ ๑ ในอริยวัฑฒิ &)

ลัทธิ ความเชื่อ ในทางธรรม หมายถึงเชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ความ มั่นใจในความจริง ความดี สิ่งดีงาม และในการทำความดีไม่ลู่ไหลตื่นตูมไปตาม ลักษณะอาการภายนอก ท่านแสดง สืบๆ กันมาว่ามี ๔ อย่างคือ

๑. กัมมลัทธิ เชื่อกรรม

๒. วิปากลัทธิ เชื่อผลของกรรม

๓. กัมมัลลิตลัทธิ เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตัวเอง ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

๔. ตถาคตโพธิลัทธิ เชื่อปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคต เขียนอย่างสั้นสรุปได้เป็น^{๑๑๑}

จากการศึกษาพบว่าบทอาขยานที่สอดแทรกหลักธรรมเรื่องศรัทธา มีเรื่องเดียวได้แก่ เรื่อง ดอกไม้จะบาน ดังบทอาขยานว่า

สีขาว

หนุ่มสาวจะไผ่

แนวแน่แก้ไข

จุดไฟศรัทธา...^{๑๑๒}

(จิระนันท์ พิตรปรีชา)

เรื่อง ดอกไม้จะบาน แสดงความสำคัญของหลักธรรมเรื่องศรัทธา คำว่า จุดไฟศรัทธา คือให้เพิ่มความเชื่อในกิจที่ทำการที่พูดเรื่องนี้เป็นเพลงปลุกใจทำให้เกิดพลังใจในการที่จะทำงานร่วมกัน สอดแทรกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่อง ศรัทธา หมายถึงความเชื่อมั่นศรัทธา ซึ่งมีปรากฏในหลายหมวดธรรม จึงเห็นได้ถึงความสำคัญ

สรุปได้ว่า ศรัทธา จะช่วยยึดเหนี่ยวจิตใจของคนหนุ่มมากให้ร่วมกันปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ได้เมื่อมีศรัทธาเต็มเปี่ยมเช่น ศรัทธาว่าทำดีได้ดีก็จะมุ่งในการทำความดี ศรัทธาว่าจะต้องทำในสิ่งที่ถูกต้องก็ทำในสิ่งที่ถูกต้องในส่วนบทอาขยานนี้เป็นการศรัทธาในกิจกรรมร่วมกัน

^{๑๑๑} พระธรรมปิฎก, พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๔๓, ๒๗๒.

^{๑๑๒} กรมวิชาการ, บทอาขยานภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา, หน้า ๔๐.

๓.๒.๑๗ บทอาขยานที่สวดแทรกหลักธรรมเรื่องพระพุทธคุณ

พระพุทธคุณกล่าวกันทั่วไปเป็นหลักธรรม ที่กล่าวถึงคุณของพระพุทธ ๓ ประการคือ ๑. พระวิสุทธิคุณ พระคุณคือความบริสุทธิ์ ๒. พระปัญญาคุณ พระคุณคือพระปัญญา ๓. พระมหากรุณาคุณ พระคุณคือพระมหากรุณา หลังจากพระองค์ตรัสรู้ธรรมแล้วทรงมีปัญญาเล็งเห็นว่า หลักธรรมของพระองค์ละเอียดอ่อนยากแก่ความเข้าใจ แต่ด้วยพระปัญญาพระองค์ทรงเห็นว่า จะมีผู้สามารถรู้ธรรมพระองค์ได้แม้ไม่มากก็ตาม การตัดสินใจแสดงธรรมสอนสรรพสัตว์นับเป็นพระมหากรุณาคุณอันยิ่งใหญ่

จากการศึกษาพบว่าบทอาขยานที่สวดแทรกหลักธรรมเรื่องพระพุทธคุณ ๓ มีเรื่องเดียวได้แก่เรื่อง นมัสการพระพุทธคุณ ดังบทอาขยานว่า

องค์ใดพระสัมพุทธ	สุวิสุทธิสันดาน
ตดมุลเกลศมาร	บมิหม่นมิหมองมัว
หนึ่งเ็นพระทัยท่าน	ก็เบิกบานคือดอกบัว
ราศึบพันพั้ว	สวคนธกำจร
องค์ใดประกอบด้วย	พระกรุณาดังสาคร
โปรดหมู่ประชากร	มละโสมกันดาร ^{๑๐๓}

เรื่อง นมัสการพระพุทธคุณ แสดงความสำคัญของหลักธรรมเรื่องคุณของพระพุทธเจ้าทั้งสามได้แก่ พระวิสุทธิคุณ พระปัญญาคุณ พระมหากรุณาคุณ ซึ่งคุณทั้ง ๓ เป็นสิ่งที่ทรงคุณค่า ความบริสุทธิ์ ปัญญาหยั่งรู้ และทรงมีพระมหากรุณาคุณ สั่งสอนหมู่สัตว์ให้รู้ตามด้วย

จะเห็นได้ว่า บทอาขยานที่สวดแทรกหลักธรรมเรื่องคุณของพระพุทธเจ้านั้นแม้ไม่มาก บทแต่เป็นหลักธรรมที่ชัดเจน ทั้งวิสุทธิคุณ ปัญญาคุณ พระมหากรุณาคุณ เป็นที่รู้จักกัน

๓.๓ สรุปบทอาขยานตามประเภทหลักธรรม

สรุปหลักธรรมที่สวดแทรกในบทอาขยานระดับประถมศึกษา มีทั้งสิ้น ๑๔ หมวดหลักธรรม ได้แก่ หลักธรรมเรื่องความกตัญญูตเวทิมิ ๔ เรื่อง หลักธรรมเรื่องความสามัคคี มี ๔ เรื่อง หลักธรรมเรื่องวิริยะความเพียร มี ๔ เรื่อง หลักธรรมเกี่ยวกับปัญญามี ๕ เรื่อง หลักธรรมเกี่ยวกับทานมี ๓ เรื่อง หลักธรรมเรื่องกรรม มี ๓ เรื่อง หลักธรรมเกี่ยวกับวาจามี ๒ เรื่อง หลักธรรมเกี่ยวกับ

^{๑๐๓} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๔๑.

อบายมุขอีก ๒ เรื่อง รวมถึงหลักธรรมเหล่านี้คือ สัจจะ เมตตา อิทธิบาท ๔ สติ ศีล และไตรลักษณ์ ซึ่งแต่ละหลักธรรมมีบทอาขยานเพียงเรื่องเดียว

สรุปหลักธรรมที่สอดแทรกบทอาขยานระดับมัธยมศึกษา มีทั้งสิ้น ๑๗ หมวดหลักธรรม ได้แก่ หลักธรรมเกี่ยวกับความกตัญญูกตเวทิมิ ๖ เรื่อง หลักธรรมเกี่ยวกับการคบมิตรมี ๓ เรื่อง หลักธรรมเกี่ยวกับวิริยะความเพียรมี ๕ เรื่อง หลักธรรมเกี่ยวกับปัญญา มี ๓ เรื่อง หลักธรรมเกี่ยวกับทานมี ๑ เรื่อง หลักธรรมเกี่ยวกับกรรมมี ๙ เรื่อง หลักธรรมเกี่ยวกับวาจา มี ๔ เรื่อง หลักธรรมเกี่ยวกับสัจจะมี ๒ เรื่อง หลักธรรมเกี่ยวกับอบายมุขมี ๑ เรื่อง หลักธรรมเกี่ยวกับเมตตามิ ๔ เรื่อง หลักธรรมเกี่ยวกับอริยสัจมี ๒ เรื่อง รวมถึงหลักธรรมเหล่านี้คือ สันติ ศีล โลกุตตรธรรม จิต ศรัทธา และพระพุทธคุณ ซึ่งเหล่านี้สอดแทรกในบทอาขยานหลักธรรมละ ๑ เรื่อง

บทอาขยานระดับประถมศึกษา มีทั้งสิ้น ๒๕ เรื่อง บทหลัก ๑๕ เรื่อง บทรอง ๑๐ เรื่อง ที่สอดแทรกหลักธรรมระดับจริยธรรม ๒๕ เรื่อง และสามารถมองให้เป็นแนวทางแห่งปรมัตถธรรมที่เรียกว่าธรรมอย่างยั้งได้ ๑ เรื่อง

บทอาขยานระดับมัธยมศึกษา มีทั้งสิ้น ๓๕ เรื่อง เป็นมัธยมต้น ๑๑ เรื่อง มัธยมปลาย ๑๒ เรื่อง บทรอง ๑๒ เรื่อง สอดแทรกหลักธรรมระดับจริยธรรม ๒๙ เรื่อง เป็นทางแห่งปรมัตถธรรม ๑ เรื่อง และเป็นปรมัตถธรรม ๓ เรื่อง แสดงหลักธรรมไม่ชัดเจน ๕ เรื่อง ได้แก่ ๑ รามเกียรติ์ ตอนศึกอินทรีชิต กล่าวถึงความงามของบุษบกที่ประดับด้วยลวดลายต่างๆ ๒. อิเหนาตอนสังคามาระตาแต่งถ้ำ กล่าวถึงความงามของถ้ำเหมือนประดับด้วยเพชรพลอย ๓. ชุนช้างขุนแผนตอน ชุนแผนขึ้นเรือนขุนช้าง กล่าวถึงความงดงามของสวนดอกไม้และปลา เรื่องนี้อาจสงเคราะห์เข้ากับจิตที่พอใจซึ่งเรียกอิฏฐารมณ์ได้ ณ ยามสายัณห์ กล่าวถึงการตำข้าวของคนโบราณ ผึ่งทะเลตะวันตก กล่าวถึงชาวประมงตามผิงทะเลอันดามัน กล่าวถึงธรรมชาติและวิถีชีวิต

จากการศึกษาพบว่าบทอาขยานระดับประถมศึกษาและระดับมัศึกษานั้นมีความแตกต่างกันในเรื่อง ความยากง่าย จะเห็นได้ว่า บทอาขยานระดับประถมศึกษาโดยมากจะเป็นคำประพันธ์ที่ง่าย ๆ เริ่มด้วยกลอนดอกสร้อยซึ่งมีลักษณะคล้ายกับกลอนสุภาพ โดยภาพรวมแล้วบทอาขยานระดับประถมศึกษาจะใช้ภาษาที่ง่ายเข้าใจง่ายคงเพราะว่าเด็กยังเล็กมากส่วนบทอาขยานระดับมัศึกษานั้นจะยากมากกว่า เช่น เรื่องนิคมพจน์กาพย์ห่อโคลง เวลสันดรชาดกกัณฑ์กุมาร วารีดุริยางค์ เป็นต้น ซึ่งยากกว่า มีศัพท์ภาษาที่เหมาะสมสำหรับเด็กมัธยมซึ่งโตขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง ผู้วิจัยเห็นว่าถึงแม้จะยาก ก็จำเป็นต้องศึกษาก็เพราะบางเรื่องเป็นบทเฉพาะและกำลังจะหายไป จำเป็นต้องรักษาไว้อย่างรวดเร็ว ส่วนความเหมือนกันของบทอาขยานระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษาบางอย่างจะเหมือนกัน เช่น โคลงโลกนิติ มีทั้ง ระดับประถมศึกษา

และระดับมัธยมศึกษา เข้าใจว่ามุ่งเน้นให้เยาวชนซึมซับรับเอาหลักธรรมที่สอดแทรกอยู่ในบท
อาชยานเป็นหลัก ๐

บทที่ ๔

คุณค่าของบพอชยานที่มีต่อสังคมไทย

๔.๑ วิเคราะห์คุณค่าของบพอชยานที่มีต่อสังคมไทย

การศึกษาวิเคราะห์ คุณค่าของบพอชยาน จำเป็นต้องศึกษาอรรถะความหมายของ คำศัพท์ที่จะกล่าวถึงอย่างชัดเจนต่อไป พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายคำว่า “คุณค่า” ไว้ว่า ความดีงาม และได้ให้ความหมายของคำว่า “คุณ” ไว้ว่า ความดีที่มีประจำอยู่ในสิ่ง นั้นๆ ความเกื้อกูล ยังให้ความหมายของคำว่า “ค่า” ไว้ว่า “ราคา” จำนวนเงิน คุณประโยชน์ของ สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เกิดเป็นเงินไม่ได้ เมื่อรวมความหมายของคำว่า “คุณ” ที่ว่าความดีที่มีประจำอยู่ใน สิ่งนั้นๆ กับความหมายของคำว่า “ค่า” ที่ว่า คุณประโยชน์ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เกิดเป็นเงินไม่ได้ ควร ให้ความหมายคำว่า “คุณค่า” ว่าความดีที่มีประจำอยู่ในสิ่งนั้นๆ ซึ่งมีคุณประโยชน์ที่ไม่อาจคิดเป็น เงินได้ มีข้อความเปรียบเทียบคำว่าค่ากับราคาไว้ชัดเจนดังนี้

บางสิ่งมีค่าโดยไม่มีราคาและบางสิ่งมีราคาโดยไม่มีค่า แต่ทั้ง ค่า และ ราคา ล้วนแต่ เป็นคำที่โลกสมมติขึ้นจะต่างกันก็ตรงที่ว่าเมื่อพูดถึง ราคา เราสัมผัสหรือวัดด้วยเงิน แต่เมื่อ พูดถึง ค่า เราวัดและสัมผัสมันด้วยใจ ด้วยความรู้สึก บางครั้งดอกไม้เล็กๆ ริมทางหรือน้ำ เย็นๆ ลักขณที่หยิบยื่นด้วยใจ ก็เป็นสิ่งที่มีความต่อผู้รับอย่างประมาณมิได้แม้มันจะไม่มีราคา ค่างวด ตรงกันข้าม สุรานอกจิบละสองหมื่น ขวดละสองแสน อย่างที่เคยเป็นข่าว แม้จะมี ราคาสูงยิ่งแต่ก็มีแนวโน้มจะเปี่ยมด้วย ค่า ที่สัมผัสได้ ลักเลี้ยวหนึ่งของน้ำเย็นหนึ่งขันที่ ไม่มีราคานั้น

ในสังคมที่วัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วย ราคาเราจะพบว่าบุคคลที่มีราคาโดยไม่มี ค่าและบุคคลที่มีค่าโดยไม่มีราคานั้น มีให้เห็นกันกลาดเกลื่อน จะเจ็บปวดอยู่บ้างก็ตรง ที่คนที่มีราคานั้นเป็นที่ยอมรับมากกว่าคนที่มีค่าคนที่มีความรู้สูงๆ ชนิดที่สามารถขายความรู้ ความชำนาญได้ในราคาดีเป็นเงินเดือนเรือนหมื่นเรือนแสนเป็นที่ชื่นชมอยากจะทำอย่างกัน โดยไม่มีคำถามว่าความรู้ราคาแพงหรือผลงานราคาแพงเหล่านั้นทำให้คนผู้นั้นมีค่าได้จริง หรือไม่ ในขณะที่เดียวกันบุคคลที่มีค่าแต่ไม่มีราคาเพราะไม่เคยขายความคิดหรือหลักการแม้ จะมีผู้พยายามซื้ออยู่ตลอดเวลาก็ตามนั้นเป็นบุคคลที่สังคมเราตระหนักถึงมากนักน้อยแค่นั้น

ในเมื่อคำในยุคลสมัยนี้สับสนปนเปว้ดคำด้วยราคาของเงินทั้งนั้น^๑

คุณค่าของบทอาขยาน จึงเป็นคุณค่าที่เกิดกับใจวัดกันด้วยใจไม่ได้วัดกันด้วยเงินผู้
ศึกษาเรียนรู้จะเก็บความรู้สึกที่เปี่ยมล้นด้วยคุณค่าไว้กับใจ และด้วยเหตุที่บทอาขยานนั้นเป็นบท
ร้อยกรองจึงมีความไพเราะ เพิ่มความสำคัญ ในด้านต่างๆ เช่น

(๑) ด้านคำ บทอาขยาน จำนวนมากใช้คำโดดเด่น แสดงอรรถิยาพด้านภาษาของกวี
มีการใช้คำหลากหลายเพื่อให้ตรงกับสัมผัสที่ต้องการ เช่น บทอาขยานเรื่อง พฤษภาทศร ว่า

พฤษภาทศร	อีกกฤษชอันปลดปลง
โททนต์เส่งคง	สำคัญหมายในกายมี
นรชาติวางวาย	มลายสิ้นทั้งอินทรีย์
สถิตทั่วแต่ชั่วดี	ประดับไว้ในโลกา ^๒
(สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร)	

เรื่อง พฤษภาทศร มีความโดดเด่นในการใช้คำ ความหมายของคำเช่นพฤษภ วั
ทศร ควาย กฤษช ช้าง ปลดปลง ตาย โท ทนต์ เขี้ยวงา เสง คง เขา นร คน ชาติ เกิด
วางวาย ตาย แปลความในบทแรกว่า วัควาย ช้าง เมื่อตาย บรรดาเขา ทั้งสอง ยังใช้ประโยชน์
ได้ ส่วน คน เมื่อตาย ก็ถูกเผาบ้าง ผึ่งบ้าง ใช้ประโยชน์อะไรก็ได้ คงเหลือไว้แต่ ดีกับชั่วเท่านั้นที่
คงอยู่จะเห็นได้ว่า มีการเลือกใช้คำที่แตกต่างกันซึ่งให้ความหมายที่เหมือนกันเช่น ปลดปลง และ
วางวาย ซึ่งหมายถึงตายเหมือนกัน หรือแม้แต่การใช้คำภาษาต่างประเทศมาใช้แทนคำไทยแท้เช่น
กฤษช ช้างซึ่งให้ความสำคัญด้านการรู้จักใช้คำหลากหลายมีเสียงและความหมายแทนกันได้

(๒) ด้านคณะ หมายถึงจำนวนคำ จำนวนวรรค ในแต่ละบท ซึ่งมีคำมากบ้างน้อยบ้าง
ตามชนิดของคำประพันธ์ที่แตกต่างกันไป เช่น กลอนสุภาพ วรรคหนึ่งมี ๘ คำบทหนึ่งมี ๔ วรรค
เรียกว่า วรรคสดับ วรรครับ วรรครอง วรรคส่ง ส่วน กาพย์ยานี ๑๑ วรรคหน้า ๕ คำ วรรค
หลัง ๖ คำ และไม่บังคับครูลหุ อย่างนี้ เป็นต้น นี่คือการม่งดงามของบทร้อยกรอง

(๓) ด้านสัมผัส มีบทอาขยานมากมายที่ให้คุณค่าด้านสัมผัส มีทั้งสัมผัสนอกที่เป็น
สัมผัสบังคับ สัมผัสใน มีทั้งสัมผัสสระและสัมผัสอักษร สัมผัสในไม่บังคับแต่ควรมีเพื่อให้เกิด

^๑ เสนีย์ วิลาวรรณ. หนังสือเรียนภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒. (กรุงเทพมหานคร : โรง
พิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๓๕), หน้า ๑๘๐.

^๒ กรมวิชาการ. บทอาขยานภาษาไทย ระดับประถมศึกษา. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
องค์การคำครูสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๘.

ความไพเราะ และน่าสนใจ ดังบทอาขยานที่เด่นด้านสัมผัสในว่า

แม้ล้อลามหายมหายาบไม่ปลาบปลื้ม ดังดูดดื่มบอระเพ็ดต้องเช็ดชม
ผู้ดีไพร่ไม่ประกอบชอบอารมณ์ ใครพึงลมเมินหน้าระอาเอย
(กรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณ)

มีสัมผัสในที่ไพเราะว่า ล้อลาม หายมหายาบ ปลาบปลื้ม ดังดูดดื่ม เป็นสัมผัสในที่ไพเราะในการเล่นคำเป็นสัมผัสอักษรที่น่าฟัง คำว่า ไพรี ไม่ ประกอบ ชอบ เป็นการสัมผัสสระภายในวรรคอย่างโดดเด่นยังมีบทอาขยานที่เด่นด้านสัมผัสในลักษณะนี้เช่น

วิเวกหวีดกรีดเสียงสำเนียงสนั่น คนขยันยืนชิงตะลึงหลง
ให้หิววาบซาบทรวงต่างง่วงง ลืมณรงครับสู้เงียงหูฟัง
(พระอภัยมณี ของพระสุนทรโวหาร)

บทอาขยานนี้เป็นตัวอย่างบทร้อยกรองที่งดงามด้านสัมผัสซึ่งมีทั้งสัมผัสนอกและสัมผัสใน สัมผัสสระและสัมผัสอักษร คำว่า หวีด กรีด เสียง เนียง ที่ยกมานับเป็นสัมผัสในที่เรียกว่าสัมผัสสระ คำว่า หิว วาบ ซาบ ทรวง ง่วง ง เป็นสัมผัสอักษร จึงได้ทั้งความไพเราะและความหมายเป็นความงดงามที่เพิ่มคุณค่าให้แก่บทอาขยานเป็นอย่างดี

เมื่อพิจารณาแล้วพบว่า บทอาขยาน นอกจากความงดงามในฐานะที่เป็นบทร้อยกรองแล้วยังมีคุณลักษณะด้านอื่นๆ ซึ่งจัดเป็นคุณค่าของบทอาขยาน ดังต่อไปนี้

๔.๑.๑ คุณค่าด้านจิตใจ

คุณค่าด้านจิตใจหมายถึงความรู้สึกถึงคุณค่าที่งามและความเป็นระเบียบของเสียงและถ้อยคำ ความสุขอันเกิดกับจิตใจ เนื่องจากได้ยินได้ฟังบทอาขยานที่ประทับใจ มีทั้งเสียงและความหมาย ที่กินใจมีจังหวะทำนองและวิธีอ่านที่หลากหลายแต่ละชนิดคำประพันธ์สามารถอ่านได้หลายทำนอง บทอาขยานดังกล่าวมีมากซึ่งจะขอล่าวถึงกลอนสุภาพก่อนเพื่อให้เห็นความงามของคำประพันธ์ วาสนา บุญสม ได้กล่าวไว้ว่า

กลอนสุภาพ เป็นบทประพันธ์ที่รู้จักกันทั่วไป เนื่องจากคนไทยมีนิสัยเจ้าบทเจ้ากลอนมาตั้งแต่โบราณกาลคำคล้องจองเป็นที่นิยมผูกขึ้นเป็นเรื่องราวแล้วพัฒนามาเป็นกลอนสุภาพสื่อความหมายและสร้างอารมณ์ความรู้สึกอันสุนทรีย์ยะ ให้แก่ผู้อ่าน ผู้ฟัง^๓

^๓ วาสนา บุญสม, กลอนสัมผัสใจได้อย่างไร, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ประกายแสง, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

เห็นได้ชัดว่ากลอนสุภาพให้ความรู้สึกทางด้านจิตใจได้ชัดเจนดังบทอาขยานว่า

อนึ่งศิลปงามเด่นเป็นของชาติ	เช่นปราสาทปรางค์ทองอันผ่องใส
อีกคนตรัสว่าร้ายลวดลายไทย	อวดโลกได้ไทยแท้อย่างแน่นอน
และอย่าลืมจิตใจแบบไทยแท้	เชื้อพ่อแม่พึงธรรมคำสั่งสอน
กำเนิดธรรมจริยาเป็นอาภรณ์	ประชากรโลกเห็นเราเป็นไทย *

(หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล)

กลอนสุภาพใช้ภาษาง่ายๆ สัมผัสนอกสัมผัสในงดงาม จำนวนคำเท่ากันเกือบทุกวรรค ที่สำคัญสามารถอ่าน ได้หลายทำนองอ่านเสภาก็ได้หลายสำนวน อ่านทำนองเสนาะก็ดี อ่านแบบ สักวากลอนสดก็เพราะ ซึ่งกลอนสุภาพสามารถอ่านได้ถึงหกสำนวน อีกทั้งเนื้อหาที่กินใจมีสัมผัส ในทุกวรรคมักใช้ภาษาง่ายๆ ทำให้ค่อยๆตามเกิดความบันเทิงใจตราตรึงใจและง่ายแก่การแต่ง นอกจากนี้ยังมีคำประพันธ์ประเภทอื่นอีกเช่น

โคลงสี่สุภาพ นับเป็นโคลงที่มีลักษณะเฉพาะและวิธีการอ่านที่ไพเราะ มีเนื้อหากินใจ ได้ความหมายเป็นบทๆ ไปบทอาขยานที่แต่งด้วยโคลงสี่สุภาพมีหลายเรื่องเช่น โคลงโลกนิติ โคลง กระทุ้สุภาษิต เป็นต้นรวมถึงเรื่อง พระสุริยทัยขาดคอช้าง ดังบทอาขยาน ว่า

นคราญองค์เอกแก้ว	กระษัตริย์
มานมนัสกัตเวที	ยิ่งล้ำ
เกรงพระราชสามี	มลายพระ – ชนม์เฮย
ขับคเชนทรเช่นค้ำ	สะอึกผู้ดีศกร *

(พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว)

บทอาขยานที่เป็นโคลงสี่สุภาพมีวิธีการอ่านที่ไพเราะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนนิยมให้อ่านแข่งขันในกิจกรรมภาษาไทยทั่วไปนับเป็นบทประพันธ์ที่ส่งผลทางจิตใจ ให้คุณค่าทางด้านคุณธรรม เพราะมีเนื้อหาที่ไพเราะกินใจสอดแทรกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นคุณค่าทางด้านจิตใจที่สมบูรณ์

* กรมวิชาการ, บทอาขยานภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การ
คำคุณา, ๒๕๔๒), หน้า ๘.

* เรื่องเดียวกัน. หน้า ๖.

กลอนลักรา นับเป็นคำประพันธ์ที่มีความไพเราะนิยมใช้อ่านเป็นแบบลักรากลอนสด ให้ความบันเทิงแก่ผู้ฟังได้ดีมักนำไปแต่งให้ตลกขบขันบ้าง ให้ความหมายไพเราะกินใจบ้าง แล้วให้ผู้ชำนาญขับร้องเป็นทำนองลักรา จะได้รับความไพเราะ ดังบทอาขยานว่า

ลักรากวานอื่นมีหมื่นแสน	ไม่เหมือนแม่นพจนมานที่หวานหอม
กลืนเปรียบเทียบเปรียบดวงพวงพยอม	อาจจะนุ่มจิตโน้มด้วยโลมลม
แม่ลือลามาหยาบหยาบไม่ปราบปลื้ม	ดังดูดื่มนบระเพ็ดต้องเช็ดขม
ผู้ดีไพร่ไม่ประกอบชอบอารมณ์	ใครพึงลมเมินน้าระอาเอ๋ย ^๖

(กรมหลวงบดินไพศาลโสมณ)

กลอนลักรา เรื่องนี้ มีความไพเราะให้ความหมายได้ดี ถือว่าได้สุนทรียรสที่หาได้ยาก นอกจากไพเราะด้านคำประพันธ์ยังมีเนื้อหาดีสอดแทรกหลักธรรมเรื่องวาจาอีกด้วย

กลอนดอกสร้อย เป็นกลอนที่มีลักษณะคล้ายกันกับกลอนลักรา นับว่านับเป็นคำประพันธ์ต้นแบบของบทอาขยานยุคแรกๆ มีลักษณะคำประพันธ์คล้ายกับกลอนลักรา แต่มีเอกลักษณ์เฉพาะตน กลอนดอกสร้อยที่เราคุ้นเคยได้แก่เรื่อง เด็กน้อย ดังบทอาขยาน ว่า

เด็กเอ๋ยเด็กน้อย	ความรู้เรายังด้อยเร่งศึกษา
เมื่อเติบโตใหญ่เราจะได้อวิชา	เป็นเครื่องหาเลี้ยงชีพสำหรับตน
ได้ประโยชน์หลายสถานเพราะการเรียน	จงพากเพียรไปเถิดจะเกิดผล
ถึงลำบากตรากตรำก็จำทน	เกิดเป็นคนควรหมั่นขยันเอ๋ย ^๗

สุนทรียรสของกลอนดอกสร้อยนี้ปลูกเร้าให้เด็กเห็นคุณค่าการเรียนให้ความหมายเห็นภาพชัดเจนมีคุณค่าแก่สังคมไทยอย่างมากในด้านปลูกฝังให้เด็กไทยรักการศึกษาเห็นคุณค่าการเรียน มีท่วงทำนองการอ่านคล้ายกลอนสุภาพคล้ายกลอนลักรา

กาพย์ฉบับ ๑๖ เป็นอีกอันหนึ่งมีท่วงทำนองการอ่านที่แตกต่างไปเช่น บทอาขยานเรื่อง นมัสการพระธรรมคุณ มีความไพเราะให้ความหมายชัดเจน ได้อารมณ์สุขใจ ดังบทอาขยานว่า

ธรรมะคือคุณากร	ส่วนชอบसार
----------------	------------

^๖กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ม.๑ ชุดทักษะสัมพันธ์ เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การค้ำคูณสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๖๙.

^๗กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ป.๓ ชุดพื้นฐานภาษา เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การค้ำคูณสภา, ๒๕๔๔), หน้า ๑๓.

ดูจดวงประทีปชีชาวล

แห่งองค์พระศาสดาจารย์

ส่องสัตวิสันดาน

สว่างกระจ่างใจมนต์

ลักษณะคำประพันธ์เรื่อง นมัสการพระสังฆคุณ ที่แต่งด้วยกาพย์ฉบัง ๑๖ ซึ่งมี
ท่วงทำนองการอ่านคล้ายคลึงกันให้คุณค่าด้านจิตใจได้ดี ดังบทอาขยานว่า

สงฆ์ใดสาวกศาสดา

รับปฏิบัติมา

แต่องค์สมเด็จพระโคกวันต์

เห็นแจ้งจิตสุจริตบรร-

ลุทางที่อัน

ระงับและดับทุกข์ภัย ๙

กาพย์ฉบัง ๑๖ เรื่องที่ผ่านมา สามารถเทียบเคียงได้กับเรื่อง กาพย์พระไชยสุริยา ซึ่งผู้
วิจัยเคยท่องจำได้ ตั้งแต่สมัยเด็กๆ จนขึ้นใจ ถึงกับเข้าใจเอวว่านั่นคือบทอาขยาน เห็นความแตก
ต่างของทำนองที่ใช้อ่านในสมัยนั้น เมื่อเทียบเคียงกับบทที่นิยมอ่านกันในปัจจุบัน ก็เห็นความต่าง
ในวิธีการอ่าน ให้คุณค่าด้านจิตใจได้เป็นอย่างดี ดังบทอาขยานว่า

เห็นกวางย่างเยื้องช้าเลื่องเดิน

เหมือนอย่างนางเชิญ

พระแสงลำอานช้างเคียง

เขาสูงผ่องหงส์ลงเรียง

เรีกร้องซ้องเสียง

สำเนียงนำฟังวังเวง

กลางไพรไกรขันบรรเลง

ฟังเสียงเพียงเพลง

ขอแจ้งจำเรียงเวียงวัง

ยูงทองร้องกระดิ่งโห่งดัง

เพียงฆ้องกลองระฆัง

เตร่สังข์กังสะดาดาลานเสียง

กะลิ่งกะลางนางนวลนอนเรียง

พระยาลอคลอเคียง

แอ่นเอียงอีกไถ่โงเทง ๙

(พระสุนทรโวหาร (ภู่))

๙ กรมวิชาการ, บทอาขยานภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา, หน้า ๔๓.

๙ เสณีย์ วิลาวรรณ, พัฒนาทักษะภาษา ม.๓ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยเล่ม ๕,
(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๔๔), หน้า ๑๒๘.

- คุณค่าทางด้านจิตใจได้จากคำประพันธ์ซึ่งมีความไพเราะด้านสัมผัสที่โดดเด่นทั้ง
ยังมีวิธีการอ่านหลากหลายวิธี ให้คุณค่าด้านจิตใจ ได้สุนทรียรสในการฟัง การอ่าน

อินทวิเชียรฉันท์ นับเป็นอีกคำประพันธ์ชนิดหนึ่งที่ส่งผลให้คุณค่าทางด้านจิตใจ แก่
ผู้อ่านผู้ฟังได้ดี เช่นเรื่อง นมัสการพระพุทธคุณ นิยมใช้อ่านในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ขณะ
มีพิธีเวียนเทียนเป็นที่คุ้นเคยของชาวพุทธทุกคน ดังบทอาขยานว่า

องค์ใดพระสัมพุทธ	สุวิสุทธสันดาน
ดัดมูลเกลศมาร	บมิหม่นมิหมองมัว
หนึ่งในพระทัยท่าน	ก็เบิกบานคือดอกบัว
ราศีปักษีพัว	สุวคนธกำจร ^{๑๑}

อินทวิเชียรฉันท์ นับเป็นบทนมัสการพระพุทธคุณ มีเอกลักษณ์เฉพาะตน ทั้งลักษณะ
คำประพันธ์และวิธีการอ่านเฉพาะตน ด้วยเหตุที่มีบังคับครูลหุ จึงมีวิธีการอ่านที่เป็นเอกลักษณ์
ต่างจากคำประพันธ์ชนิดอื่นที่ไม่มีบังคับครูลหุ

นอกจากนี้ยังมีคำประพันธ์ชนิดอื่นอีกมากซึ่งมี ลักษณะคำประพันธ์และวิธีการอ่าน
เฉพาะตน ให้ความไพเราะที่แตกต่างกันไปตามลักษณะคำประพันธ์นั้นๆ เช่น กาพย์สุรางคนางค์
กลอนบทละคร คำประพันธ์พื้นถิ่น อื่นๆ ทั้งภาคเหนือ กลาง ใต้ อีสาน รวมถึง ร่าย และ เพลง ซึ่ง
คำประพันธ์เหล่านี้มีความไพเราะด้วยเสียงและความหมายให้คุณค่าด้านจิตใจและด้านคุณธรรม

บทอาขยานแต่ละเรื่องโดยรวมแล้วให้คุณค่าทางด้านจิตใจได้อย่างสมบูรณ์เกิด
อารมณ์ร่วม ต่อผู้อ่านผู้ฟัง เพราะบทอาขยานมีหลากหลายชนิดคำประพันธ์ ที่สำคัญบทอาขยาน
แต่ละเรื่อง กินใจด้วยเสียงและความหมายให้ความรู้สึกสะท้อนใจ มีกำลังใจ เกิดอารมณ์ร่วมทั้ง
สุข สนุก เพลิดเพลิน เศร้า สามารถน้อมนำเข้ามาใส่ตนได้ ที่สำคัญนำมาเป็นแบบอย่างคำ
ประพันธ์ได้

บทอาขยานที่ให้คุณค่าด้านจิตใจนั้นมักแฝง ความรู้ ความคิด คำสอน ศีลธรรมจรรยา
อุดมคติ และทัศนคติ ให้แก่ผู้อ่านผู้ฟังได้คิดพิจารณา สามารถน้อมนำมาเป็นแนวทางในการ
ดำเนินชีวิต รู้จักแยกแยะสิ่งถูกผิด ว่าสิ่งใดควรทำไม่ควรทำได้ นั่นคือคุณค่าด้านจิตใจของบท
อาขยาน เพราะถ้าเนื้อหาดีสอดคล้องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาประกอบกับเสริมโหวดทั้งที่
เป็นคำและความอย่างเหมาะสมแล้วย่อมเป็นคุณค่าที่สมบูรณ์ในตัวเอง

^{๑๑} กรมวิชาการ. บทอาขยานภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา, หน้า ๔๑.

๔.๑.๒ คุณค่าด้านวัฒนธรรม

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่า

วัฒนธรรม น. สิ่งที่ทำให้ความเจริญงอกงามให้แก่หมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมในการแต่งกาย วิธีชีวิตของหมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมพื้นบ้าน วัฒนธรรมชาวเขา^{๙๙}

ดังนั้นคุณค่าของบทอาขยานด้านวัฒนธรรมจึงมองกันที่ความเจริญงอกงามของหมู่คณะ ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความสามัคคี ความมีศีลธรรมอันดีของประชาชน วัฒนธรรมมีทั้งวัตถุ หรือสิ่งที่จับต้องมองเห็นได้ เช่น ศิลปะ วัด บ้าน อาหาร เครื่องแต่งกาย และ สิ่งที่ไม่ใช่วัตถุ จับต้องไม่ได้ เช่น ความเชื่อ ความคิด ภาษาพูด ดังบทอาขยาน เรื่อง วัฒนธรรม ว่า

ในโลกนี้มีอะไรเป็นไทยแท้	ของไทยแน้นหรือคือภาษา
ซึ่งผลิดอกออกผลแต่ต้นมา	รวมเรียกว่าวรรณคดีไทย
อนึ่งศิลปงามเด่นเป็นของชาติ	เช่นปราสาทปรางค์ทองอันผ่องใส
อีกดนตรีร่ำรวยลวดลายไทย	อวดโลกได้ไทยแท้อย่างแน่อน
และอย่าลืมจิตใจแบบไทยแท้	เชื่อพ่อแม่ฟังธรรมคำสั่งสอน
กำเนิดธรรมจริยาเป็นอาภรณ์	ประชากรโลกเห็นเราเป็นไทย
แล้วยังมีประเพณีมีระเบียบ	ซึ่งไม่มีที่เปรียบในที่ชาติไหน
เป็นของร่วมนวมไทยให้คงไทย	นี้แหละประโยชน์ในประเพณี
ได้รู้เช่นเห็นชัดสมบัติชาติ	เหลือประหลาดล้วนเห็นเป็นศักดิ์ศรี
ล้วนไทยแท้ไทยแนไทยเรามี	สิ่งเหล่านี้คือวัฒนธรรม
	(หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล)

เห็นชัดว่า วัฒนธรรม ประกอบด้วยวัตถุซึ่งจับต้องได้ เช่น ศิลปะ มีปราสาท ปรางค์ทอง ดนตรีไทย รำไทย ลวดลายไทย ประเพณีไทย และ สิ่งที่ไม่ใช่วัตถุซึ่งจับต้องไม่ได้ เช่น ภาษาไทย วรรณคดีไทย เชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่ เป็นต้น

ก. วัฒนธรรมสะท้อนวิถีชีวิต บทอาขยานที่แสดงวิถีชีวิตของคนรอบครัว สังคมของคนในสมัยก่อนสะท้อนความเป็นมาในอดีต เช่น การอบรมเลี้ยงดูบุตรหลานการประกอบอาชีพ การพึ่งพิงอิงอาศัยกันร่วมแรงร่วมใจกัน ความรักความสามัคคี การเอาใจใส่ดูแลกันและกัน

^{๙๙} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร : นามมีบุ๊คพับลิเคชันส์ ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๕๘.

การปลูกฝังนิสัยเยาวชนให้รักพ่อรักแม่ มีครอบครัวสังคมที่อบอุ่น ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวดี ดังบทอาขยาน เหล่านี้

(๑) วิธีชีวิตทำราชาวได้ บทอาขยานที่สะท้อนวิถีชีวิตของชาวใต้ในเรื่องการรักษาทำราซึ่งเป็นวัฒนธรรมของชาวไทยภาคใต้ที่มีวิถีชีวิตอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน มีการสืบทอดทำราต่างๆ เป็นบทร่ายกรองอันไพเราะ ให้เป็นมรดกของวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคใต้ พบในบทอาขยานเรื่อง บททำราเบื้องต้น ดังบทอาขยานว่า

ตั้งต้นเป็นประณม	ถัดมาพระพรหมสี่หน้า
ราทำสวดสรวัยร้อยเป็นพวงมาลา	เวโยนโยนข้าให้น้องนอน
ราทำผาหลา	ปลดปลงลงมาเพียงไหล่
พิสมัยร่วมเรียง	แก้วข้าเอ๋ยเคียงหมอน
เยื้องย่างต่างกัน	รำหั้นเป็นมอญ
มคราแขกเต้า	บินเข้ารัง
ท่ากระต่ายชมจันทร์	พระจันทร์ทรงกลด
ราทำพระรถทิ้งสาร	มารกลับหลัง

(๒) วิธีชีวิตความเป็นอยู่ชาวใต้ บทอาขยานที่สะท้อนวิถีชีวิตด้านความเป็นอยู่ของชาวใต้ที่มุ่งให้ผู้หญิงเป็นกุลสตรีที่งามพร้อมมีพฤติกรรมดี หุงข้าวก็ทำได้อาหารก็ทำเป็น พบในบทอาขยานเรื่อง หนึ่งเวลากิน ดังบทอาขยานว่า

หนึ่งเวลากิน	จักหุงต้มตามภาษา
อย่าเคียดเตรียดมารดา	เจ้าควรมาจัดแจงทำ
หุงต้มตามท่วงที	กับนั้นนี้ต้มแกงยำ
หน้าवलชวนเชิญทำ	อย่างมจางอเลาะไฟ...

(วรรณกรรมภาคใต้)

(๓) วิธีชีวิตความเป็นอยู่ชาวนา บทอาขยานที่สะท้อนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ของชาวนาไทยโบราณที่มีการดำข้าวไว้บริโภค เพราะสมัยก่อนยังไม่มีโรงสีต้องตำข้าวฝัดข้าวด้วยตนเองก่อนจะนำมาหุงมีความยุ่งยากกว่าปัจจุบันมากแต่จะเป็นวิถีชีวิตแห่งการพึ่งพิงช่วยเหลือกันซึ่งปัจจุบันนี้ตีค่ากันเป็นเงินหมดแล้วการใช้แรงงานยังต้องตีค่าเป็นเงิน การนำเอาเสียงตำข้าวมาแต่งเป็นกลอนทำให้ได้จังหวะที่แปลกออกไป พบในบทอาขยานเรื่อง ณ ยามสายัณห์ ดังบทอาขยานว่า

ณ ยามสายัณห์ตะวันย้อย	แนะเร่งเท้าหน้อยทะยอยเหยียบนา
ตะล่ำกัแตกแตกจะแหลกแล้วจ้า	กระดังรับมาเถอะรับข้าวไป

คณาเนื่อนวลก็ควรญคลอรับ	ระริกแคนรับสลับเสียงใส
กระเดื่องดำข้าวก็กราวเสียงไกล	สนุกน้ำใจสมัยสายัณห์
ตะแล็กแด็กแด็กตะแล็กแด็กแด็ก	กระเดื่องดังแทรกสำรวจลลันต์
มินานักข้าวก็เปลือกร้าวพลัน	บุรุษรับดินกระดังส่งมา
ประเพณีไทยสมัยก่อนเก่า	ก็คงมีเค้าจะเนานานถ้ำ
ดรุลูกหลานสถานที่องนา	สมัครรักษานบธรรมนิยม

(สุภร ผลชีวิน)

(๔) วิธีชีวิตด้านอาชีพ บทอาขยานที่สะท้อนวิถีชีวิตด้านการประกอบอาชีพของชาวไทยอีสานที่มีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การทอผ้าซึ่งเป็นวัฒนธรรมของชาวอีสานมีมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พบในบทอาขยานเรื่อง ไหมแท้ที่แม่ทอ ดังบทอาขยาน ว่า

แม่ปลูกหม่อนเลี้ยงไหมตั้งใจนัก	เรียวแรกรักแม่ใช้เพื่อไผ่ฝืน
อีกสาวไหมด้วยมือซื่อสัตย์นั้น	ทั้งทอมันจะเมียดละไมใช้เวลา
สื่อวิญญาณผ่านมือสู่เส้นไหม	ถักเส้นใจแต่ละเส้นเป็นเนื้อผ้า
ดินที่ใช้กระตุกก็คือชีวา	มือที่คิดว่ากระสรวาดคือชีวิต ^{๑๒}

(ไพรวรินทร์ ขาวงาม)

(๕) วิธีชีวิตอาชีพประมง บทอาขยานที่สะท้อนวิถีชีวิตชาวประมงซึ่งเป็นวัฒนธรรมของชาวใต้ที่มีอาชีพหาปลาใช้ทะเลเป็นที่ทำมาหากินมักเรียกกันว่าชาวเล ใช้เรือลำเลาเป็นเหมือนบ้านต้องเจอกับคลื่นน้ำทุกวันหาปลาเพื่อกินและขาย พบในบทอาขยานเรื่อง ฝั่งทะเลตะวันตก ดังบทอาขยานว่า

ยาวสีกาเรือกลลำเลาเก่า	กำลังลอยทอดเงาให้ลมเห่
เหมือนมีมือแกว่งเหมือนไกวเปล	ต่อเรือที่เร่มาแรมไกล
หนึ่งนั้นประมงชรามาก	หน้ากร้านมือสากเลื่อเก่าไผ่
เบ็ดราวสาวโยนเป็นสายใย	โยนพร้อมคลื่นใหญ่คลื่นตัวโยน

(พนม นันทพฤษ)

(๖) วิธีชีวิตด้านการอบรมลูก บทอาขยานที่แสดงวิถีชีวิตของคนสมัยอดีตในเรื่องการให้การอบรมเลี้ยงดูและให้ความสำคัญของการศึกษาเล่าเรียนว่าจะให้คุณประโยชน์แก่ผู้ศึกษาในภายหลังพบในบทอาขยานเรื่อง ขุนช้างขุนแผนตอนพลายงามพบพ่อ ดังบทอาขยานว่า

^{๑๒} กรมวิชาการ. บทอาขยานภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา. หน้า ๔๙.

ครานี้ขุนแผนแสนสุภาพ	กัมกราบมารดาน้ำตาไหล
ลูกเห็นแต่แม่คุณค่อยอุ้มใจ	ช่วยสอนให้พละงามเรียนความรู้
อันตำรับตำราสารพัด	ลูกเก็บจัดแจงไว้ที่ในตู้
ถ้าลืมหลงตรงไหนไขออกดู	ทั้งของครูของพ่อต่อกันมา
แล้วลูบหลังสั่งความพละงามน้อย	เจ้าจงค่อยรำเรียนเขียนคาถา
รู้สิ่งไรไม่สู้รู้วิชา	ไปเบื้องหน้าเติบโตใหญ่จะให้คุณ ^{๙๙}

(ฉบับหอสมุดแห่งชาติ)

(๗) วิธีชีวิตด้านคำสอนชาวเหนือ บทอาขยานที่แสดงวิถีชีวิตด้านคำสอนต่างๆ ของชาวเหนือ ทั้งให้ความสำคัญเรื่องวิชาความรู้ การรู้จักประหยัด มารยาทในการอยู่ร่วมกัน พบในบทอาขยานเรื่อง คำสุภาพสิต ดังบทอาขยานว่า

ความรู้มีไว้	บวชหายสูญ	เที่ยงจักเป็นคน
สืบไปภายหน้า	บิโซจักเหมือน	วัวควายกินหญ้ากินเที่ยวไปบิโซ
หญ้ามีบิเทียม	ใหญ่มาชุ่มมือ	บอดอยากกันอันใด
เต็มนอนอยู่แล้ว	ลูกกินบิโหว่	บิเหมือนคนเราอิแปลงแต่งสร้าง

(พระครูชัยคีลวิมล)

วิถีชีวิตด้านคำสอนชาวเหนือ เป็นวรรณกรรมภาคเหนืออีกเรื่องหนึ่งที่สอนให้รู้จักการจับจ่ายทรัพย์ การรู้จักคบคนดีหลีกเลี่ยงคนชั่ว ไม่เกียจคร้าน เป็นต้น พบในบทอาขยานเรื่อง อย่างนึ่งไถ่เงินคำ ดังบทอาขยานว่า

อย่างนึ่งไถ่เงินคำ	อย่าฟังคำคนล่าย
อย่าจ่ายเงินผิด	อย่าติดใจคนบาป
หื้อหาบไปค้า	ใครเป็นข้าหื้ออยู่ตาย
อย่าซื้อคร้านลูกขาย	กินนายแล้วอย่าอน

(๘) วิธีชีวิตด้านคำสอนชาวอีสาน บทอาขยานที่แสดงคำสอนสะท้อนวิถีชีวิตของชาวอีสานในด้านต่างๆ ชี้ให้เห็นว่าชาวอีสานมีวิถีชีวิตเรียบง่ายด้วยรู้จักใช้คำสอนที่ส่งเสริมให้คนในสังคม รู้จักทำในสิ่งที่ถูกต้อง รู้จักทำบุญทำทาน พุฒแต่ในเรื่องดี ไม่อวดตัว พบในบทอาขยานเรื่อง วรรณกรรมคำสอนกาพย์ปู่สอนหลาน ดังบทอาขยานว่า

^{๙๙} กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ม.๓ ชุดทักษะสัมพันธ์ เล่ม ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การค้ำคูณสุภา, ๒๕๔๔), หน้า ๕๑.

เพ็นทำบุญโตอย่าทำบาป	ไปอาบนํ้าวังใหญ่สี่ขา
สาหัสเสียหยาคำโคกเศร้า	แล้วจึงว่าคำบุญคำทาน
ให้ลูกหลานจื้อจำเอาไว้	เฒ่าได้ให้เฒ่าสืบไป
เป็นคนโนให้เฮียนความฮู้	เอ็ดลู้ลู้เขาบอมมีย่า

(วรรณกรรมคำสอนอีสาน)

(๙) วิถีชีวิตด้านสุภาสิต บทอาขยานที่แสดงวิถีชีวิตของชาวไทยภาคกลางที่ผูกคำสอนจากสุภาสิตคำพังเพย เหมือนคำที่ว่า ต้นไม้สูงกว่าพอกว่าแม้อย่างต้องแผ่ลมบน คนที่สูงกว่าคนต้องหักกลางคัน ในลักษณะคำพังเพยโบราณเช่นนี้ พบได้ในบทอาขยาน หลายเรื่องเช่น เพลงยาวเจ้าอิศรญาณ ดังบทอาขยานว่า

บ้างโลดเล่นเด่นรำทำเป็นเจ้า	เป็นไรเขาไม่จับผิดคิดดูขึ้น
ผีมันหลอกช่างผีตามทีมัน	คนเหมือนกันหลอกกันเองกลัวเกรงนัก
สูงอย่าให้สูงกว่าฐานนานไปล้ม	จะเรียนคมเรียนไปเกิดอย่าเปิดฝัก
คนสามขามีปัญญาหาไว้หัก	ที่ไหนหลักแหลมคำจงจำเอา

(สุภาสิตอิศรญาณ)

จากการศึกษาพบว่าวัฒนธรรมสะท้อนวิถีชีวิตนั้นมีหลายอย่างที่ยกมาเป็นเพียงบางอย่างที่เราเห็นว่ามีความค่าแก่สังคมไทย เช่น วิถีชีวิต ด้านทำไร่ชาวดั ด้านความเป็นอยู่ชาวใต้ ด้านความเป็นอยู่ชาวนา ด้านอาชีพปลูกหม่อนเลี้ยงไหมของชาวอีสาน ด้านอาชีพประมงของชาวใต้ ด้านการอบรมเลี้ยงดูลูก ด้านคำสอนต่างๆ ของชาวเหนือ ด้านคำสอนชาวอีสาน ด้านสุภาสิตคำพังเพย ซึ่งทั้งหมดสะท้อนวิถีชีวิตของคนไทยทุกภาค ทำให้เห็นภาพชาวไทยชัดขึ้น

ข. วัฒนธรรมสะท้อนค่านิยม บทอาขยานที่แสดงคุณค่าด้านวัฒนธรรมด้านค่านิยมในการแสดงออกเช่น ค่านิยมการแสดงออกซึ่งการรู้จักคุณค่า ค่านิยมเรื่องความซื่อสัตย์ ค่านิยมเรื่องความขยันอดทน ซึ่งค่านิยมเหล่านี้เป็นสิ่งที่สังคมไทยต้องการให้เกิดมีในสังคม นับว่าเป็นประโยชน์ ให้คุณค่าแก่สังคมไทยอย่างมาก คุณค่าด้านวัฒนธรรมสะท้อนค่านิยม พบได้หลายด้าน ดังจะได้กล่าวดังต่อไปนี้

(๑) ค่านิยมเรื่องรู้จักคุณค่าต่อผู้มีคุณ ที่ปลูกฝังค่านิยมให้เยาวชนรู้จักมีความกตัญญูรู้คุณ และกตเวทีตอบแทนคุณต่อพ่อแม่ครูอาจารย์ จัดเป็นวัฒนธรรมที่ให้ผลทางด้านจิตใจ เน้นการดำเนินชีวิตที่มีคุณธรรมทางด้านจิตใจ อำนวย ใจหวัง ได้วิเคราะห์ไว้ว่า

การวิเคราะห์บทอาขยานภาษาไทยระดับมัธยมศึกษาตอนต้นพบว่ามีบทอาขยานที่สะท้อนให้เด็กและเยาวชนได้ตระหนักถึงความสำคัญของการมีความกตัญญูต่อบุคคล

สำคัญซึ่งถือเป็นวัฒนธรรมทางด้านจิตใจ ของคนปฏิบัติ ได้แก่ ความกตัญญูต่อบิดา มารดา คือชี้ให้เด็กและเยาวชนสำนึกในบุญคุณและค่านิยมของพ่อแม่ที่มีความยิ่งใหญ่ไม่มีอะไรมา เปรียบเทียบเท่าได้กับพ่อแม่อีกแล้วรวมถึงต้องปฏิบัติดูแลรับใช้และเลี้ยงดูพ่อแม่ให้มีความสุขด้วย ชีวิตเราจึงจะพบความสุขความเจริญ^{๙๔}

ด้านรู้คุณพ่อคุณแม่ เป็นค่านิยมที่แสดงให้เห็นว่าพ่อแม่มีพระคุณมีการเปรียบพ่อแม่ เหมือนพระจันทร์พระอาทิตย์ที่ให้แสงสว่างเมื่อสิ้นท่านก็เหมือนสิ้นแสง การตอบแทนคุณทำเท่าไร ก็ไม่หมด พบในบทอาขยานเรื่อง นุพการี ดังบทอาขยานว่า

ใครแทนพ่อแม่ได้	ไปมี เลยท่าน
คือคุณจันทร์สุริยศรี	สว่างล้ำ
สิ้นท่านทั่วปฐพี	มืดหม่น
หมองมัวขวัญซ่อนหน้า	นิงน้ำตาไหล.....
ถึงตายเกิดใหม่ซ้ำ	ไฉนสนอง
คุณพ่อแม่ทั้งสอง	ลึงฟ้า
น่านมที่ลูกรอง	ดุจดี้ม
หวานใหม่ในชาติหน้า	ก็หล้าฤาสลาย.....
	(อังคาร กัลยาณพงศ์)

ด้านรู้คุณบิดามารดา อีกเรื่องหนึ่งที่ทำให้คุณค่าด้านสะท้อนค่านิยมด้านการรู้คุณต่อบิดามารดา ตามหลักมงคลสูตรข้อ มาตาปิตุอุปัฏฐาน ที่บุตรมีหน้าที่บำรุงมารดาบิดา สงเคราะห์ บุตรภรรยา รู้จักรับผิดชอบในหน้าที่การงาน พบในบทอาขยานเรื่อง มงคลสูตรคำฉันท์ ดังบทอาขยานว่า

มาตาปิตุอุปัฏฐาน	ปุตตพารสุส สงคโ
อนากุลา จ กมมนุตา	เอตมมมงคลมุตตม
บำรุงบิดามา-	ตุระด้วยหทัยปรี
หากลูกและเมียมี	ก็ถนอมประหนึ่งตน
การงานกระทำไว้	ก็ถนอมประหนึ่งตน
การงานกระทำไป	บมียิ่งและสืบสน

^{๙๔} อำนวย ใจหวัง, “คุณค่าในบทอาขยานภาษาไทยระดับมัธยมศึกษา”, วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม , ๒๕๕๕), หน้า ๑๔๗.

ข้อนี้แหละมงคล

อดิเรกอุดมดี ฯ

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว)

ด้านรู้คุณต่อครูอาจารย์ ค่านิยมในการแสดงออกว่า รู้คุณและตอบแทนคุณต่อครูอาจารย์ โดยการคำนับนอบน้อมต่อครูอาจารย์เป็นค่านิยมที่เห็นว่าครูเป็นผู้สอนให้ความรู้ได้ทราบในสิ่งที่ยังไม่ทราบ ทำเป็นในสิ่งที่ยังไม่เป็น สอนด้วยเมตตากรุณา ทำให้ศิษย์ฉลาดหลักแหลม ครูจึงได้ชื่อว่าผู้มีคุณอย่างภาคภูมิ พบในบทอาขยานเรื่อง นมัสการอาจารย์คุณ ดังบทอาขยานว่า

อนึ่งข้าคำนับน้อม

ต่อพระครูผู้การุญ

โอบเอื้อและเจือจุน

อนุสาสน์ทุกสิ่งสรรพ

ยัง บ ทราบก็ได้ทราบ

ทั้งบุญบาปทุกสิ่งอัน

ชี้แจงและแบ่งปัน

ขยายอรรถให้ชัดเจน

จิตมากด้วยเมตตา

และกรุณา บ เอียงเอน

เหมือนท่านมาแก้มกเณท์

ให้ฉลาดและแหลมคม

(พระยาศรีสุนทรโวหาร)

ค่านิยมเรื่องการรู้คุณต่อพ่อแม่ครูอาจารย์นั้นเป็นสิ่งที่สังคมไทยพูดถึงและต้องการให้เกิดมีในสังคมก็ด้วยหวังว่าสังคมไทยจะเป็นสังคมที่งดงามผู้คนรู้คุณและตอบแทนคุณแก่ผู้ที่มีคุณคือพ่อแม่ ครูอาจารย์ เป็นต้น

(๒) ค่านิยมเรื่องความซื่อสัตย์ ความซื่อสัตย์ถือว่าเป็นสิ่งที่คนไทยทั้งชาติปรารถนาให้เกิดมีในสังคมไทย เพราะจะทำให้เกิดความไว้วางใจในการอยู่ร่วมกันได้อย่างไม่หนักใจว่าจะมีใครลักหรือยักยอกสิ่งอันเป็นของตนไป ถ้าสังคมมีความซื่อสัตย์แล้วก็จะอยู่อย่างมีความสุข ค่านิยมเรื่องความซื่อสัตย์นี้ จะได้ยกบทอาขยานที่กล่าวถึงความประหยัดมาพอสังเขปดังนี้

เคารพในทรัพย์สินผู้อื่น เป็นค่านิยมความซื่อสัตย์ในศีล ๕ ข้อ ๒ ที่คนไทยเราเรียกร้องกันมากและมักกล่าวถึงเพราะถ้าทุกคนเคารพต่อทรัพย์สินของกันและกันสังคมก็สงบ อันแสดงว่าสังคมไทยต้องการให้คนในสังคมมีความซื่อสัตย์ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะตำแหน่งใดก็ตามบทอาขยานที่สะท้อนค่านิยมเรื่องความซื่อสัตย์พบในเรื่อง ธรรมาธรรมะสงคราม ดังบทอาขยานว่า

ถือเอาซึ่งทรัพย์สิน

อันเจ้าของไม่ยินยอม

เขานั้นเสียตายยอม

จิตตะซึ่งเป็นหนักหนา^{๑๕}

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว)

^{๑๕} กรมวิชาการ, บทอาขยานภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา, หน้า ๑๘.

ความซื่อสัตย์ต่อบุคคลและชาติ ซึ่งความซื่อสัตย์นั้นบางครั้งถึงกับยอมตายแทนได้ เพื่อรักษาเกียรติยศหรือชีวิตของบุคคลที่สำคัญนั้น พบในเรื่อง พระสุริยทัตตชาดกคชชา เป็นความซื่อสัตย์ในฐานะที่เป็นพระมเหสี ที่ทรงเป็นห่วงพระสวามี ประการหนึ่ง และทรงเป็นห่วงชาติบ้านเมือง ที่จะขาดผู้นำประเทศประการหนึ่ง สมเด็จพระสุริยทัตตจึงยอมเสี่ยงชีวิตเข้าขัดขวางเพื่อให้กษัตริย์รอดจนตนเองต้องถึงแก่ชีวิตไป ดังบทอาขยานว่า

นางควาญองค์เอกแก้ว	กระษัตริย์
มานมนัสกตเวที	ยิ่งล้ำ
เกรงพระราชสวามี	มลายพระ - ชนม์เฮย
ขับคเชนทรเช่นค้ำ	สะอึกผู้ดัสกร ^{๑๖}

(พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว)

ค่านิยมเรื่องความซื่อสัตย์นั้นเป็นสิ่งที่สังคมไทยหวังไว้ว่าผู้คนในบ้านเมืองจะสัตย์ตรงต่อกันไปทางไหนก็อบอุ่นไว้ใจกันได้แท้ที่เก็บเงินผู้โดยสารได้ก็คืนผ่านรายการวิทยุทำให้ภาพของประเทศไทยนั้นงดงามน่ารักใครก็อยากมาเที่ยวเมืองไทยที่ยกมานั้นยิ่งใหญ่ตรงที่ละชีวิตตนเพื่อองค์พระมหากษัตริย์ ผู้เป็นองค์พระประมุขของชาติ

(๓) ค่านิยมเรื่องความขยันความเพียร เป็นค่านิยมที่คนไทยทุกภาคมุ่งให้เกิดมีแก่คนในสังคม ทุกเพศทุกวัยทั้งผู้ใหญ่และเด็ก ความเพียรของเด็กจะส่งผลถึงตอนโต ความขยันจะส่งผลถึงอาชีพการงาน รวมถึงฐานะทางการเงิน ล้วนมีผลมาจากความขยันทั้งสิ้น ดังนั้นจึงเกิดค่านิยมที่เห็นคล้ายกันว่า ถ้าขยันก็จะประสบผลสำเร็จ ทั้งการศึกษา หน้าที่การงานและการเงิน วัฒนธรรมสะท้อนค่านิยมเรื่องความขยัน พบได้ในบทอาขยานจำนวนมาก ทั้งระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา มีลักษณะพิเศษ ดังนี้

เพียรในเรื่องการศึกษา พบได้ในบทอาขยานเหล่านี้คือ เด็กน้อย วิชาเหมือนสินค้ายืนซ้างซุนแผนตอนพลายงามพบพ่อ คำวสุภาษิต เรื่อง เด็กน้อย ดังบทอาขยานว่า

เด็กเอ๋ยเด็กน้อย	ความรู้เรายังด้อยเร่งศึกษา
เมื่อเติบโตใหญ่เราจะได้มีวิชา	เป็นเครื่องหาเลี้ยงชีพสำหรับตน
ได้ประโยชน์หลายสถานเพราะการเรียน	จงพากเพียรไปเถิดจะเกิดผล
ถึงลำบากตรากตรำก็จำทน	เกิดเป็นคนควรหมั่นขยันเอย

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๖.

เพียรในด้านอาชีพการงาน ความเพียรสะท้อนค่านิยมเรื่องความขยันมีหลายเรื่องเช่น บททำรำเบื้องต้น ภาพยนตร์ปลอนหลาน ไหมแท้ที่แม่ทอ ดั่งบทอาขยานเรื่อง ภาพยนตร์ปลอนหลานว่า

เห็ดกินอย่าคร้าน

ครั้นเข้าบ้าย่าด้านความอาย

เป็นคนขายอย่าผู้คิดไกล

เป็นบอนได้อายให้เสียคุณ

จากการศึกษาพบว่ามีบทอาขยานที่เป็นวัฒนธรรมสะท้อนค่านิยม ซึ่งมีหลายอย่างเช่น ค่านิยมเรื่องรู้คุณต่อผู้มีคุณ ความซื่อสัตย์ และความขยัน มีหลายเรื่อง แต่ยกมาพอเป็นดังเชปเพื่อ ให้มองเห็นคุณค่าของบทอาขยานว่า ให้คุณประโยชน์แก่สังคมไทยในแง่ต่างๆ เช่นทำให้เยาวชน ไทยมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในด้านคุณค่าการรู้คุณต่อพ่อแม่และต่อครูอาจารย์ ทำให้คนใน สังคมเห็นความสำคัญของค่านิยมด้าน ความซื่อสัตย์ และความขยัน ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นประโยชน์ แก่สังคมไทยทั้งสิ้น เพราะถ้าคนในสังคมซื่อสัตย์ สังคมก็อยู่อย่างปลอดภัย และถ้าคนหมุ่มาขยัน ความขยัน ครอบครัwmั่นคง ประเทศชาติก็ร่ารวยไปด้วยนี้คือประโยชน์ที่เกิดแก่สังคมไทย

ค. วัฒนธรรมสะท้อนหลักความเชื่อ ความเชื่อถือว่าเป็นปัจจัยส่วนหนึ่งที่ส่งผลถึงพฤติกรรมของมนุษย์ ความมั่นใจเชื่อถือในสิ่งนั้นๆ อาจมีเหตุผลหรือไม่มีเหตุผลก็ได้ ความเชื่อนั้นไม่มี ถูกผิด ระดับประถมศึกษาพบว่ามีบทอาขยานสะท้อนความเชื่อหลายด้านดังนี้

(๑) ความเชื่อเรื่องคุณพระรัตนตรัย บทอาขยานที่แสดงความเชื่อในพระรัตนตรัยด้วย เหตุที่คนไทยผูกพันอยู่กับพระพุทธศาสนา จึงเชื่อในพระพุทธเจ้าว่าเป็นผู้ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์ เองยังสอนให้ผู้อื่นรู้ตาม พระธรรมคือคำสั่งสอนของพระองค์ท่านซึ่งสามารถรักษาผู้ปฏิบัติไม่ให้เกิด ไปในที่ชั่ว พระสงฆ์ คือผู้ที่คำสั่งสอนของพระองค์แล้ว ปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย นับเป็นผู้สืบ ทอดพระพุทธศาสนา พบในบทอาขยานเรื่อง นมัสการพระสังฆคุณ ดั่งบทอาขยานว่า

ด้วยเดชบุญข้าอภิวันท์

พระไตรรัตน์อัน

อุดมดิเรกนิวัติศัย

จงช่วยขจัดโศภภัย

อันตรรายใดใด

จงดับและกลับเสื่อมสูญ^{๑๗}

ความเชื่อเรื่องกรรมหรือผลของการกระทำของตนจะช่วยให้คนในสังคมรู้จักยับยั้งไม่ ทำอะไรโดยขาดการยั้งคิดเพราะยังกลัวต่อผลที่จะตามมาอยู่นั่นเองสังคมไทยก็จะปลอดภัยมากขึ้น

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๔๓.

(๒) ความเชื่อเรื่องคาถาอาคม บทอาขยานที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์คาถาอาคมใช้ในการป้องกันตนเอง เชื่อว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่ทำให้ตนนั้นพ้นจากอันตรายต่างๆ ที่จะมาถึงตนได้มีผลทำให้คนในสังคมไทยมีความเชื่อถือต่อผู้มีอาคมและวัตถุมงคลต่างๆ เช่น พระเครื่องรุ่นต่างๆ ประโยชน์ที่ได้ในความเชื่อเหล่านี้ ทำให้คนไทยในอดีตมีความกลัวกลัวสามารถรักษากันในบ้านเมืองไทยไว้ได้และในปัจจุบันสังคมไทยได้รับประโยชน์จากวัตถุมงคลเหล่านี้ในแง่ การระดมทุนในการก่อสร้างสาธารณะประโยชน์ต่างๆ พบในบทอาขยานเรื่อง ขุนช้างขุนแผนตอนพลายงามพบพ่อ ดังบทอาขยานว่า

แล้วลูบล้างล้างความพลายงามน้อย	เจ้าจงค่อยรำเรียนเขียนคาถา
รู้สิ่งไรไม่สู้รู้วิชา	ไปเบี่ยงหน้าเดิบใหญ่จะให้คุณ
มาหาพ่อพ่อไม่มีสิ่งไรผูก	ยังแต่ลูกประกาศจะทำขวัญ
อยู่หอกปิ่นยืนยงคงกระพัน	ได้ป้องกันกายาข้างหน้าไป ^{๑๔}

ความเชื่อเรื่องคาถาอาคมไม่เชื่ออย่าลบหลู่ผลที่ได้ช่วยให้สังคมไทยระดมทุนง่ายขึ้น

ง. วัฒนธรรมสะท้อนชนบธรรมเนียม จากการศึกษาพบว่าบทอาขยานที่สะท้อนชนบธรรมเนียมของชาวไทยภาคใต้ เกี่ยวกับวัฒนธรรมการกินของชาวไทยภาคใต้ และธรรมเนียมการครองเรือนที่ผู้หญิงต้องคอยดูแลรักษาเครื่องครัวมีครกสากหวักระบวยให้ดีและคอยจัดหาผ้าดับไฟปิดประตูให้เรียบร้อยก่อนออกจากบ้านสะท้อนให้เห็นถึงชนบธรรมเนียมชาวใต้ที่เน้นคุณสมบัติของสตรี ได้แก่เรื่อง อนึ่งเวลากิน ดังบทอาขยานว่า

ครกเบือและสากเบือ	อย่าตั้งเพรื่อตักซีกลา
บวยหวัควรรักษา	ไว้ให้ดีตามวิสัย
อย่าได้อุเบกษา	หาน้ำทำดับไฟ
เสร็จแล้วเจ้าออกไป	ชักประตูหับกำซับริ้ว

จากการศึกษาพบว่า บทอาขยานที่แสดงคุณค่าด้านวัฒนธรรมสะท้อนชนบธรรมเนียมมีหลายเรื่อง เช่น ทำเนียมการบูชาครูอาจารย์ ในเรื่องนมัสการอาจารย์คุณ ทำเนียมการยกย่องพระรัตนตรัย เช่นเรื่อง นมัสการพระพุทธคุณ นมัสการพระธรรมคุณ นมัสการพระสังฆคุณ และชนบธรรมเนียมการกินการอยู่ ดังบทอาขยานเรื่อง อนึ่งเวลากิน ซึ่งเป็นทำเนียมการกินการอยู่ของ

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๒.

สตรีไทยว่าควรปฏิบัติอย่างไรจึงเหมาะสม มีประโยชน์แก่สังคมไทย ทำให้คนไทยเป็นคนอ่อนน้อม
รู้จักเคารพสรรเสริญต่อสิ่งที่ดี และ ยังมีมารยาทในการกินที่ดีอีกด้วย

๔.๑.๓ คุณค่าด้านหลักพุทธธรรม

คุณค่าด้านหลักพุทธธรรมนับว่ามีส่วนสำคัญที่ควรแก่การกล่าวถึงจากการศึกษา
วิเคราะห์โดยรวมแล้วบทอาขยานเกือบทุกเรื่องมีการสอดแทรกหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า
นับเป็นคำสอนที่ส่งผลถึงพฤติกรรมของมนุษย์ ซึ่งถ้าบทอาขยานมีหลักธรรมมากพอก็อาจทำให้
คนไทยโดยรวมมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์คือเป็นคนดี มีศีลธรรม มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีเมตตา
กรุณา มีความกตัญญูตักเตือน มีความขยันอดทน ซึ่งจะมีประโยชน์ต่อสังคมไทยโดยรวม

จากการศึกษาพบว่า บทอาขยานที่สอดแทรกหลักธรรมต่างๆ มีดังนี้ ระดับประถม
ศึกษา มีหลักธรรมเกี่ยวกับ ความกตัญญูตักเตือน ความสามัคคี ความเพียร ปัญญา ทาน กรรม
วาจา สัจจะ อบายมุข เมตตา ไตรลักษณ์ อิทธิบาท ๔ สติ ศีล ส่วนระดับมัธยมศึกษา มีหลักธรรม
คล้ายกันบ้างต่างกันบ้างเช่นหลักธรรมเรื่อง ความกตัญญู การคบมิตร ความเพียร ปัญญา ทาน
กรรม วาจา สัจจะ อบายมุข อริยสัจ ๔ สันติ จิต ศรัทธา โลกุตระธรรม พระพุทธคุณ และศีล
จะเห็นได้ว่าบทอาขยานทั้งสองระดับนั้นมีการสอดแทรกหลักธรรมมากมาย ส่งผลทำให้เกิดคุณ
ลักษณะที่พึงประสงค์ แสดงให้เห็นว่าหลักธรรมซึมซาบอยู่ในรูปคำสอนชาวบ้าน ตัวอย่างคำสอนที่
แสดง คุณค่าหลักธรรมที่แฝงในบทอาขยาน มีดังนี้

(๑) กรรมดีกรรมชั่ว ทำให้คนในสังคมตระหนักถึงการกระทำของตนว่าย่อมมีผลในการ
กระทำนั้นๆ ทำความดีย่อมได้ดีทำความชั่วย่อมได้ชั่วไม่ว่าจะทำความดีหรือความชั่วย่อมส่งผลถึง
ชีวิตเราโดยตรง สิ่งที่เราทำไว้จะติดตัวเราไปตลอดกาลถ้าทำความดีก็จะถูกยกย่องสรรเสริญได้รับ
การชื่นชม ดังบทอาขยาน เรื่อง พุทธภาษิต ว่า

พุทธภาษิต	อีกกฏฐรรอันปลดปลง
โททนต์เสนังค	สำคัญหมายในกายมี
นรชาติวางวาย	มลายสิ้นทั้งอินทรีย์
สถิตทั่วแต่ชั่วดี	ประดับไว้ในโลกา

(สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก)

หลักธรรมแสดงคุณค่าด้านหลักกรรม ความเชื่อเรื่องกรรม ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว การ
เชื่อในเรื่องของกรรมจะส่งผลให้คนในสังคมรู้จักกายชั่วกลัวบาปทำให้สังคมไทยมีความสงบไม่
เบียดเบียนกัน เป็นประโยชน์แก่สังคมไทยโดยตรง เช่น นิคมพจน์กาพย์ห่อโคลง ดังบทอาขยานว่า

อย่า นิยมสิ่งชั่วร้ายชอบ	ชมชั่ว
เห็น สุนัขทุกขี้ถึงตัว	จึงรู้
กง จักรว่าดอกบัว	บอกรับ เร็วแฮ
จักร พัดเศียรร้องอู่	จึงรู้ผิดตน
อย่า นิยมสิ่งทุกข	เห็น สุนัขกลับทุกขทัน
กง จักรว่าบัวจน	จักร พัดตนจึงรู้ตัว...
ว่า ไฉนเรานี้ชั่ว	ชอบกรรมชั่วนา
เป็น อกตัญญูทำ	โทษไว้
ดอก บัวยั่วเนตรน้ำ	นึกชอบ
บัว จักเป็นจักได้	ตั้งนี้กรรมสนอง

(พระยาอุปทิศศิลปสาร)

ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ ซึ่งเป็นผลของกรรมผู้ทำดีจะไปสวรรค์ ผู้ทำชั่วก็จะไปนรก ได้แสดงความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ เป็นที่ไปของสรรพสัตว์หลังจากตายแล้วย่อมมีคติเป็นที่ไป พบ ในบทอาขยานเรื่อง เจ้าดวงมาลา ดังบทอาขยานว่า

เจ้าดวงมาลา	ไปวัดด้วยข้า	ทำบุญด้วยกัน
เด็ดเจ้าวันนี้	จะไปสู่สวรรค์	ทำบุญด้วยกัน
		เด็ดเจ้าดวงมาลา ^{๑๔}

หลักพุทธธรรมเรื่องกรรม ช่วยให้คนในสังคมไทยไม่เบียดเบียนกันและกันอยู่ร่วมกัน อย่างผาสุกทั้งคนและสัตว์ ให้ประโยชน์แก่สังคมไทยคนต่างชาติดมองคนไทยน่ารัก

(๒) การพูดด้วยไมตรีจิต จะช่วยให้สังคมตระหนักมีความรับผิดชอบในคำพูดของตนเองว่าจะอะไรควรพูดไม่ควรพูด พูดด้วยเมตตาหรือไมตรี มีมารยาทในการพูดและสามารถเลือกพูด เฉพาะเรื่องที่สร้างสรรค์ จะทำให้สังคมโดยรวมน่ารักใครพบเห็นก็ชื่นชอบ บทอาขยานที่แสดงคุณค่าด้านการพูดด้วยไมตรีจิต ซึ่งพอที่จะยกมาเป็นตัวอย่างได้แก่เรื่อง ปากใดเกินบ่มีความรู้ ซึ่งเป็น คำสอนของชาวอีสาน เป็นการสะท้อนคุณค่าด้านการใช้วาจา ยกย่องนักปราชญ์ ว่าจะพูดได้ดีพูด แต่คำบุญคำทาน พูดแต่เรื่องที่เป็นประโยชน์ ดังบทอาขยานว่า

ปากใดเกินบ่มีความรู้	มักลบหลู่คำมวนจิบหาย
มีอุบายย้อมแดงด้วยหมาก	ปากอันนั้นนักปราชญ์นิทา

^{๑๔} กรมวิชาการ, บทอาขยานภาษาไทย ระดับประถมศึกษา, หน้า ๒๐.

มันเกิดมามีปากเสียเปล่า	เหมือนปากเต้าปากกึ่งปากหอย
ปากอันใดเสียธรรมเนียม	บ่ล้าปากฟังมวนเย็นใจ
ปากนำไผ่เยือกเย็นคือน้ำ	นักปราชญ์เจ้าย่อยอย่างว่าดี
ปากมีศรีสูงเอื้องวิลาส	ปากสะอาดคุณล้นบ่ขาม ^{๒๐}

การพูดด้วยไมตรีจิตอีกเรื่องหนึ่ง ได้แก่เรื่องลักกวาหวานอันมีหมื่นแสนดังบทอาขยานว่า

ลักกวาหวานอันมีหมื่นแสน	ไม่เหมือนหมื่นพจมานที่หวานหอม
กลิ่นประเทียบเปรียบดวงพวงพยอม	อาจจะน้อมจิตโน้มด้วยโลมลม
แม้ล่อลามหยามหยาบไม่ปราบปลื้ม	ดังดูตีมบอระเพ็ดต้องเข็ดขม
ผู้ดีไพร่ไม่ประกอบชอบอารมณ์	ได้แต่ขมเหม็นหน้าระอาเอ๋ย ^{๒๑}

(กรมหลวงบดินไพศาลโสภณ)

คุณค่าหลักธรรมเรื่องการพูด ทำให้คนไทยรู้จักใช้คำพูดที่เหมาะสมกับสถานการณ์เป็นพอใจของคนต่างชาติ คำชม คำยกย่อง ย่อมเป็นที่ถูกใจของผู้ฟังอันใดก็อันนั้น

(๓) การอ่อนน้อมถ่อมตน แม้เป็นภาษาชาวบ้านแต่เป็นคำสอนทางพระพุทธศาสนา เรื่อง นิวาโต การอ่อนน้อม นิ แปลว่า ออก วาโต แปลว่า ลม หมายถึงเอาลมออกจากตัว ก็ไม่พอง การอ่อนน้อมถ่อมตนจะช่วยให้เขารักพร้อมที่จะช่วยเหลือเราทุกเมื่อ พบในบทอาขยานเรื่อง เพลงยาวเจ้าอิศรญาณ ดังบทอาขยานว่า

เกิดเป็นคนเชิงดูให้รู้เท่า	ใจของเราไม่สอนใจใครจะสอน
อยากให้เขาเราต้องก้มประนมกร	ใครเลยหอนจะว่าตัวเป็นววมอ
เป็นบ้ำจันนิยมนมว่าเอก	คนโหยกเหยกรักขากล้าปากหอม
อันยศศักดิ์มิใช้เหล้าเมาแต่พอ	ถ้าเขาขอเหมือนอย่างเก่าให้เราค้น
บ้างโลดเล่นเด่นรำทำเป็นเจ้า	เป็นไรเขาไม่จับผิดคิดดูชั้น
ฝีมือหลอกช่างฝีมือตามทีมัน	คนเหมือนกันหลอกกันเองกลัวเกรงนัก

คุณค่าการอ่อนน้อมถ่อมตน อีกเรื่องหนึ่งพบใน โคลงกระทู้สุภาสิต ดังบทอาขยานว่า

เป็นคนหาญแต่เพียง	พอดี
เข่งนักจักเสียที	โทษล้า

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๒.

^{๒๑} กรมวิชาการ, บทอาขยานภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา, หน้า ๔.

กล้านักจักเกิดมี

รอยมีด ขวานแ

สูงนักจักโค่นค้ำ

หอนขึ้นคงเดิม

(หลวงพัฒนพงษ์ภักดี (ทิม สุขยางค์)

คุณค่าหลักธรรมเรื่องการอ่อนน้อมทำให้สามารถปรับตัวได้กับทุกสถานการณ์กล้านักมักบิ่น แข็งนักมักหัก สังคมไทยใช้หลักธรรมนี้ในการผ่อนสั้นผ่อนยาวยืดหยุ่นตามเหมาะสม

(๔) หลักธรรมให้สำเร็จความประสงค์ พระพุทธเจ้าได้แสดงหลักธรรมเรื่องอิทธิบาท ๔ อันเป็นประโยชน์แก่สังคมอย่างมาก ผู้ที่จะประสบความสำเร็จต้องอาศัยหลักธรรม ๔ ประการนี้ ถือว่าเป็นคุณค่าด้านหลักธรรม พบในเรื่อง ผู้ชนะ ดังบทอาขยานว่า

เมื่อทำการสิ่งใดด้วยใจรัก

ถึงงานหนักก็เบาลงแล้วครึ่งหนึ่ง

ด้วยใจรักเป็นแรงที่เร้าร้าง

ให้มุ่งมั่นผ่นถึงซึ่งปลายทาง

เมื่อทำการสิ่งใดใจบากบั่น

ไม่ไหวหวั่นอุปสรรคเป็นขวากขวาง

ถึงเหนื่อยยากพากเพียรไม่ละวาง

งานทุกอย่างเสร็จเพราะกล้าพยายาม

(บุญเสริม แก้วพรหม)

คุณค่าของหลักธรรมเรื่องอิทธิบาท ๔ จะส่งผลให้คนไทยจะทำอะไรอย่างจริงจัง และพอใจในกิจที่ทำอยู่นั้นเพียรทำให้สำเร็จจนขยายพยายามตรึงตรองพิจารณาเพื่อให้สำเร็จ

(๕) การใช้หลักเมตตาธรรม เป็นคุณค่าที่สำคัญพบในบทอาขยานเรื่อง ฝนตกแดดออก

(๖) การใช้หลักความสามัคคีและรักชาติ จัดได้ว่าเป็นคุณค่าด้านหลักธรรม พบในบทอาขยานเรื่อง รักเมืองไทย ไทยรวมกำลังตั้งมั่น สยามานุสสติ และ เพลงชาติ

จากการศึกษาพบว่า คุณค่าด้านพุทธธรรม มีความสำคัญแก่สังคมไทยมาก เพราะคำสอนของพระพุทธองค์นั่นเอง ที่ทำให้มีคำสอนต่างๆ ชีบซาบอยู่ในสังคมไทย ให้ผลเชิงพฤติกรรมของมนุษย์ จนเกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ซึ่งมีมาเป็นเวลาช้านาน หลักพุทธธรรมจะสอดแทรกอยู่ในคำสอนต่าง ทั้งสุภาสิต คำพังเพย บทอาขยานก็เป็นเครื่องมืออันหนึ่งในการสอนหลักธรรม โดยใช้บทร้อยกรองเป็นสื่อหลังจากศึกษาเห็นชัดว่ามีหลักธรรมในบทอาขยานเป็นจำนวนมากถือได้ว่า นั่นเป็นคุณค่าในฐานะที่เป็นหลักธรรม ในที่นี้ของกล่าวเพียงสังเขปเพียงเท่านี้

๔.๑.๔ คุณค่าด้านความรู้ภูมิปัญญา

บทอาขยาน ที่ให้ความรู้และภูมิปัญญา ถือเป็นการฉลาดของนักปราชญ์โบราณที่สามารถให้ความรู้แก่เยาวชนโดยวิธีอันชาญฉลาด หมายถึงใช้คำประพันธ์ประเภทร้อยกรองเป็นสื่อในการให้ความรู้เราพูดได้เต็มปากว่านั่นคือภูมิปัญญาของคนโบราณการใช้คำประพันธ์

ประเภทร้อยกรองจะทำให้จำได้ง่ายและประทับใจแก่ผู้ที่อ่านคนโบราณจึงนิยมที่สอนความรู้ต่างๆ ไว้ในรูปของร้อยกรองซึ่งเป็นสิ่งที่จำได้ง่ายสามารถสอดแทรกความรู้หลากหลายอยู่ในคำประพันธ์ เหล่านั้น ในระดับประถมศึกษามีบทอาขยานที่ให้คุณค่าด้านภูมิปัญญาซึ่งจัดได้ดังนี้

(๑) การสอนธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประเภทสัตว์ เช่น

คุณค่าด้านภูมิปัญญาในเรื่องการสอนธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมพบได้ในบทอาขยาน หลายเรื่อง เช่น แมวเหมียวแยกเขี้ยววิ่งฟัน ทำให้รู้ธรรมชาติของแมวซึ่งปราดเปรียว ขอบร้อง เหมียวๆ คลอเคลียรักเจ้าของ มันแสดงความซื่อสัตย์ต่อเจ้าของโดยการจับหนู ดังบทอาขยานว่า

แมวเอ๋ยแมวเหมียว	รูปร่างปราดเปรียวเป็นนักหนา
ร้องเรียกเหมียวเหมียวเดี๋ยวก็มา	เคล้าแข้งเคล้าขาหน้าเอ็นดู..... ^{๒๒}

(นายหัตต เปรียญ)

บางเรื่องให้ความรู้เกี่ยวกับอุปนิสัยสัตว์เช่นไก่ที่ชอบขันเป็นเวลาเหมือนทำงานเป็นเวลาหรือทำงานเป็นระบบ มนุษย์ควรดูเป็นเยี่ยงอย่าง ดังบทอาขยาน เรื่อง ไก่แจ้ ว่า

ไก่เอ๋ยไก่แจ้	ถึงยามขันขันแซ่กระชั้นเสียง
โก่งคอเรียกร้องซ้องสำเนียง	ฟังเพียงบรรเลงวังเวงดัง ^{๒๓}

(หม่อมเจ้าประภากร)

บางเรื่องทำให้รู้เกี่ยวกับธรรมชาติกาเหว่าที่ชอบไซในรังของกาและกาก็จะเลี้ยงดูกาเหว่าเป็นอย่างดีด้วยสำคัญว่าเป็นลูก ความรู้นี้เป็นภูมิปัญญามนุษย์ ดังบทอาขยานว่า

เจ้านกกาเหว่าเอ๋ย	ไซไว้ให้แม่กาพัก
แม่กาก็หลงรัก	คิดว่าลูกในอุทร
คาบเอาข้าวมาเผื่อ	ไปคาบเอาเหยื่อมาป้อน
ถนอมไว้ในรังนอน	ซ่อนเหยื่อมาให้กิน ^{๒๔}

ภูมิปัญญาในการให้ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสอนให้รักธรรมชาติรักป่าไม้ ต้นไม้ ดอกไม้ ให้เห็นสิ่งเหล่านี้ว่างดงามและมีประโยชน์ ดังบทอาขยาน เรื่อง มาลี ว่า

มาลี	ดอกดังสีบายเย็นเห็นหรือไม่
------	----------------------------

^{๒๒} กรมวิชาการ, บทอาขยานภาษาไทย ระดับประถมศึกษา, หน้า ๑.

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๓.

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๙.

ผีเสื้อร่อนว่อนอยู่คู่วิไล
กินอะไรเกิดที่ไหนผีเสื้อเอ๋ย
น้องจะได้ไปเกิดไปกินตาม

งามกระไรหนอผีเสื้อช่างเหลืองาม....
อย่าปิดเลยตอบต่อที่ข้อถาม
ให้อร่ามเหมือนผีเสื้อเหลือสวยเอ๋ย ^{๒๕}

คุณค่าด้านภูมิปัญญา ระดับมัธยมศึกษา มีบทอาขยานที่ให้ความรู้ด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหลายเรื่องโดยพรรณนาถึงสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตทั้ง คน สัตว์ และบรรยายสิ่งแวดล้อมธรรมชาติต่างๆ ดังบทอาขยานเหล่านี้

ภูมิปัญญาในการถ่ายทอดความรู้สิ่งแวดล้อมของคนยุคหนึ่งไปสู่คนอีกยุคหนึ่งพบได้ในบทอาขยานเรื่อง พระอภัยมณี กวีได้พรรณนาถึงสิ่งแวดล้อมธรรมชาติได้ชัดเจนถือได้ว่า เป็นภูมิปัญญาของคนโบราณที่บรรยายกาสิ่งแวดล้อมด้วยบทกลอน การย้าสั่งตอนค่าน่าจะมีทุกวันนี้เป็นปกติเหมือนเป็นการบอกเวลาให้แก่คนยุคก่อน ดังบทอาขยานว่า

วิเวกหวีดกรีดเสียงลำเนียงสนั่น	คนขยับยืนชิงตะลิ่งหลง
ให้หิววาบซาบทรงต่างงวงง	ลืมนรงค์รับสู้เสียงนุฟง
ถึงยามคำย้าสั่งจะร้องไห้	ร่าพิไรบุญจนหวยละห้อย
ไ้อยามดึกดาวเคลื่อนเดือนก็คล้อย	น้ำค้างย้อยเย็นน้ำที่ท้อมพร ^{๒๖}

(พระสุนทรโวหาร (ภู่))

ภูมิปัญญาด้านตกแต่งไม้ประดับ กวีได้พรรณนาถึงธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไว้อย่างน่าสนใจ แสดงให้เห็นว่าคนโบราณก็มีการคิดทำในเรื่องของตะโกตัดกันมานานแล้ว ยังได้ทราบชื่อพันธุ์ไม้ชนิดต่างๆ ด้วย ดังบทอาขยาน เรื่อง ขุนช้างขุนแผนตอนขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้าง ว่า

กระถางแถวแก้วเกดพิกุลแกม	ยี่สุนแซมมะสังัดดูไสว
สมอรัตัดทรงสมละไม	ตะขาบช้อยดัดไว้จิงหะกัน
ตะโกนาทึงกึ่งประกบยอด	แทงทวยทอดอินพรมนมสวรรค์
บ้างผลิดอกออกช่อขึ้นชูชัน	แสงพระจันทร์จับแจ่มกระจ่างตา ^{๒๗}

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย)

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๗.

^{๒๖} กรมวิชาการ, บทอาขยานภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา, หน้า ๑๐.

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๓๓.

ภูมิปัญญาในเรื่องการบรรยายชายทะเล กวีได้พรรณนาธรรมชาติขณะตะวันตกดินไว้เด่นชัดขนาดคนที่ยังไม่เคยเห็นทะเลก็มองเห็นภาพได้เป็นภูมิปัญญาในการสอนที่ถ่ายทอดให้เห็นชัดเหมือนตนได้เข้าไปอยู่ในสถานการณ์นั้นด้วยตนเอง ดังบทอาขยาน เรื่อง ผึ้งทะเลตะวันตก ว่า

ทะเลเรียบน้ำเขียวสอเคลียวแทรก	กระดานเรือลอยแตกเหมือนเศษผง
ม่านแดดแฉกแฉกเป็นแว่นวง	ไล่อาบ تابตรงกระดานเรือ
ม่านแดดสาดสาดนั้นสาดน้ำ	เกิดเกล็ดเม็ดงามเรืองระเรื่อ
เขียวขาวม่วงรามน้ำเงินเจือ	เหมือนเกล็ดเม็ดเห็บอประมงนั้น
เหนือค้งฟ้าค้งโค้งเป็นวงฟ้า	ดำความมืดเริ่มทาเป็นชั้นชั้น
เมื่อสิ้นสุญพรายแสงแห่งตะวัน	ทะเลอันดามันก็มีดมน ^{๒๔}

(พนม นันทพฤษ)

บทอาขยานที่เกี่ยวข้องด้วยธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีหลายเรื่องขอยกมาให้เห็นคุณค่าของบทอาขยานด้านความรู้ภูมิปัญญาพอให้เห็นเพียงเท่านี้

(๒) ภูมิปัญญาในแง่ให้ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ กระบวนการให้ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ด้วยการสังเกตค้นคว้ามีเหตุผลตามหลักการทางวิทยาศาสตร์ถือว่าเป็นคุณค่าด้านความรู้ภูมิปัญญา มีบทอาขยานที่ให้ความรู้ภูมิปัญญา ดังนี้

กระบวนการทางความรู้ด้านวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับป่าต้นไม้ ช่วยดูดก๊าซพิษในอากาศ คายอากาศบริสุทธิ์ออกมาดูดก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ การสังเคราะห์แสงแล้วคายก๊าซออกซิเจนที่เป็นประโยชน์ต่อมนุษย์และสัตว์ออกมา ดังบทอาขยาน เรื่อง รักษาป่า ว่า

นกเขยนกน้อยน้อย	บินล่องลอยเป็นสุขศรี
ขนขาวราวสำลี	อากาศดีไม่มีภัย
ทุกทิศเจ้าเที่ยวท่อง	ฟ้าสีทองอันสดใส
มีป่าพาสุขใจ	มีต้นไม้มีลำธาร
ผู้คนไม่มีโรค	นับเป็นโชคสุขสำราญ
อากาศไร้พิษสาร	สัตว์ขึ้นบานดินสุขใจ ^{๒๕}

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๔๖.

^{๒๕} กรมวิชาการ, บทอาขยานภาษาไทย ระดับประถมศึกษา, หน้า ๔.

ภูมิปัญญาในการให้ความรู้วิทยาศาสตร์ นี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของธรรมชาติ ต้นไม้อากาศ ซึ่งสอดแทรกความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ดังคำว่า มีป่าพาสุขใจ มีต้นไม้มีลำธาร... อากาศไร้พิษสาร สัตว์ขึ้นบนดินสุขใจ เมื่อเราอยู่ในป่า เรารู้สึกสบาย หายใจได้สดชื่น รู้สึกได้ว่า ดีชอบพอใจ แสดงว่า ป่าต้นไม้ลำธาร ให้ความบริสุทธิ์ อากาศไร้สารพิษ แท้จริงนั้นเป็นกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ เพราะต้นไม้จะช่วยดูดก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์เพื่อมาสร้างต้นสร้างใบให้เกิด ลูกเมล็ดต่อไปและคายก๊าซออกซิเจนออกมาเราจึงรู้สึกสบายหลักการเหล่านี้เราก็อ่ทราบกันมานาน แต่ป่าก็ถูกทำลายอยู่ทุกวัน เดิมมีป่าเจ็ดสิบเปอร์เซ็นต์ปัจจุบันเหลือเพียงไม่กี่เปอร์เซ็นต์เมื่อใดที่ โลกร้อนเพราะก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์มากน้ำแข็งขั้วโลกเหนือละลายประเทศไทยทั้งประเทศ จะ กลายเป็นทะเลเมื่อนั้นคิดจะมารักษาป่าเพื่อหยุดยั้งความร้อนในอากาศมันก็สายไปเสียแล้ว

(๓) คุณค่าภูมิปัญญาในการให้ความรู้ด้านภาษา บทอาขยานระดับประถมศึกษาที่ให้ความรู้ด้านภาษาส่งเสริมให้เกิดสติปัญญาเพิ่มพูนความรู้โดยเฉพาะความรู้ด้านคำศัพท์ต่างๆ ภาษาเฉพาะที่มีในบางสิ่งบางเรื่อง นับเป็นบทอาขยานที่ให้ความรู้ภูมิปัญญาแก่ผู้อ่านหรือแก่ผู้ท่องจำ พบในบทอาขยานหลายเรื่อง เช่น

บทอาขยานที่ให้ความรู้ด้านภาษามีในเรื่อง วิชาเหมือนสินค้า เนื้อหากล่าวถึงเรือ ลำเภาซึ่งเป็นเรือจีน เสาใช้ในการกางใบเรือ ใบ ใช้สำหรับรับลม สายระยาง สายเชือกหรือลวดที่ รั้งเสากระโดงเรือ สมอ ของหนักหรือเชือกที่มีเหล็กเกาะใช้ยึดทรายสำหรับจอดเรือ ไม่ให้ไหลไปที่อื่น หางเสือ เครื่องถือท้ายเรือใช้บังคับทิศทางเรือ กล้อง กล้องสำหรับดูของไกลให้เห็นได้ นับได้ว่า เป็นภูมิปัญญาในการให้ความรู้ด้านศัพท์ภาษาได้เป็นอย่างดี ดังบทอาขยานว่า

วิชาเหมือนสินค้า	อันมีค่าอยู่เมืองไกล
ต้องยากลำบากไป	จึงจะได้สินค้ามา
จงตั้งเอากายเจ้า	เป็นลำเภาอันโสภา
ความเพียรเป็นโยธา	แขนซ้ายขวาเป็นเสาใบ
นิ้วเป็นสายระยาง	สองเท้าต่างสมอใหญ่
ปากเป็นนางงานไป	อชฌาสัยเป็นเสบียง
สติเป็นหางเสือ	ถือท้ายเรือไว้ให้เที่ยง
ถือไว้อย่าให้เอียง	ดัดแล่นเสียงข้ามคงคา
ปัญญาเป็นกล้องแก้ว	ส่องดูแถวแนวหินผา

เจ้าจงเอาหูตา

เป็นลำด้าฟังดูลมฯ^{๓๐}

บทอาขยานที่ให้ความรู้ด้านภาษาอีสาน เกี่ยวกับความหมายของศัพท์ โดยเฉพาะที่เป็นภาษาถิ่นอีสาน เช่น บ่ แปลว่า ไม่ ความรู้ เท่ากับความรู้ คำนวน หมายถึง คำพูดดีไพเราะ จิบหาย เท่ากับ จิบหาย นั่นเอง ย่อมแดงด้วยหมาก หมายถึง ใส่ร้ายป้ายสี ปากเต่าปากหอย ปากปู หมายถึง คำพูดของคนไม่มีความรู้ ดังบทอาขยาน เรื่อง ปากใดเกินบ่มีความรู้ ว่า

ปากใดเกินบ่มีความรู้	มักหลบหลู่คำมวนจิบหาย
มีอุบายย่อมแดงด้วยหมาก	ปากอันนั้นนักปราชญ์นิเทศา
มันเกิดมามีปากเสียเปล่า	เหมือนปากเต่าปากกึ่งปากหอย
ปากอันใดเขียนธรรม์รู้มาก	ปล้ำปากฟังมวนเย็นใจ ^{๓๑}

บทอาขยานที่ให้ความรู้เกี่ยวกับภาษาถิ่นภาคใต้ เช่น เคียดเตรียด หมายถึง โกรธ ฉอเลาะ ช้า ไม่ดูแล ครกเบือสากเบือ คือ ครกและไม้ตีพริก ชักลา หมายถึง คราบเกรอะกรัง บวยหวัค ได้แก่ ทัพพี เหล่านี้เป็นภาษาถิ่นต้องทำความเข้าใจ เป็นภูมิปัญญาของคนโบราณที่ให้ความรู้ด้านภาษาให้แก่ผู้อ่าน ดังบทอาขยาน เรื่อง อนึ่งเวลากิน ว่า

อนึ่งเวลากิน	จะหุงต้มตามภาษา
อย่าเคียดเตรียดมารดา	เจ้าควรมาจัดแจงทำ
หุงต้มตามท่วงที	กับนั้นนี้ต้มแกงยำ
หน้านวนชวนเชิญทำ	อย่างมั่งจ้อเลาะไฟ
ครกเบือและสากเบือ	อย่าตั้งเพรื่อตักชักลา
บวยหวัคควรรักษา	ไว้ให้ดีตามวิสัย..... ^{๓๒}

(วรรณกรรมคำสอนภาคใต้)

อีกเรื่องหนึ่งที่ให้ความรู้ด้านภาษาถิ่นเหนือ คำว่า ลูกขวย หมายถึง ตีนส่าย กินงาย คือ อาหารเช้า เคียด เท่ากับ โกรธ คิง แปลว่า มึง เธอ โยะ หมายถึง ยั่วยุ เยียะ หมายถึง ทำ หื้อ แปลว่า ให้ ซึ่งให้ความรู้ภูมิปัญญา แก่ผู้อ่าน ดังบทอาขยานเรื่อง อย่างนี้ใกล้ถุงเงินคำ ว่า

หื้อหาบไปค้า ใครเป็นข้าหื้ออยู่ตาย

^{๓๐} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๑.

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๒.

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๔.

อย่าชี้คร้านลูกชาย	กิงนายแล้วอย่านอน
อย่าเคียดต่อหมู	เข้าทบถวยหมอเจ้อจาน
รู้การคิงบู้การท่าน	อย่าปานใจหมอง ^{๓๓}

ส่วนบทอาขยานที่ให้ความรู้ด้านภาษา ซึ่งถือว่าให้คุณค่าด้านความรู้ภูมิปัญญา มักเป็นภาษาถิ่น ระดับมัธยมศึกษาพบหลายเรื่อง เช่น

บทอาขยานที่ให้ความรู้ด้านภาษาถิ่นภาคเหนือ พบในเรื่อง คำวสุภาสิต เช่น เด็ก หมายถึง ดึก หัน หมายถึง เห็น เพ็น คือ เขา ฟ้าว หมายถึง รีบเร่ง ชุ่มมือ หมายถึง ทุกวัน จ้อง หมายถึง ร่ม แค้น หมายถึง ทุกข์ ดังบทอาขยานว่า

สายสะหลี	วิชาบมี	บตีเนื้อเจ้า
ช้างอับจนตัว	เด็กเคิงยามเฒ่า	เสียเยียบคนเราแท้ทัก
หันเพ็นทำการ	ควรแยงแค้นคัก	หมายเหมียดมันจำเอา
หัวใจฟั้งฟ้าว	เปิดไฟลอนเภา	ช้างพาโลเมารีบร้อนเร่งสร้าง
ช่างหมอบตี	บสมคำอ้าง	บ่เหมือนเพ็นชานาญรู้ชั้น
ควรมีผ่อแปลง	หิมมันแค้นคัก	จักเป็นที่พึ่งอันกายลุน ^{๓๔}

(พระครูชัยศีลวิมล)

บทอาขยานที่ให้ความรู้ด้านภาษาราชการ พบในเรื่อง รามเกียรติ์ ซึ่งมีศัพท์มากมาย เช่น พระเชษฐา หมายถึง พี่ชาย เขตชนันท์ เท่ากับ เมือง อารัญ หมายถึง ป่า ทศพัทตร์ คือ ลิบหน้าหรือทศกัณฐ์ ราชฐาน หมายถึง ที่ประทับ อสุรี หมายถึง ยักษ์ มหาชลธิ หมายถึง มหาสมุทร เหล่านี้ถือได้ว่าให้ความรู้ด้านภาษา จัดเป็นคุณค่าด้านภูมิปัญญา ดังบทอาขยานเรื่อง รามเกียรติ์ ว่า

ไฉ่ว่าสมเด็จพระเชษฐา	เราจากพาราเขตชนันท์
ได้ยากลำบากด้วยกัน	ที่ในอารัญกันดาร
ทศพัทตร์มันลักพินางไป	ไว้ในลงการาชฐาน
แต่พี่น้องสองคนทรมาน	ตามมาจะผลาญอสุรี
จนได้โยธาพลากร	วานรทั้งสองบุรีศรี

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๙.

^{๓๔} กรมวิชาการ, บทอาขยานภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา, หน้า ๓๗.

ยกข้ามมหาชลธี

จะต่อตีแก้แค้นแทนมัน ...^{๓๕}

(พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก)

ภูมิปัญญาในการให้ความรู้ด้านภาษาถิ่น พบในเรื่อง กาพย์ปูลอนหลาน เช่น เอียน หมายถึง เรียน อู้ หมายถึง รู้ เอ็ดลู้หลู้ คือ อาการเซ่อซ่า บ่ คือ ไม่ เอ็ดซำงำ หมายถึง อาการงอแง ยำน หมายถึง กลัว เบ็ง หมายถึง ดู นับเป็นบทอาขยานที่ให้ความรู้ด้านภาษาถิ่นเป็นคุณค่าด้านความรู้และภูมิปัญญา ดังบทอาขยานว่า

เอ็ดกินอย่าคร้าน	ครั้นเข้าบ้านอย่าด้านความอาย
เป็นคนชายอย่าลุ่มคิดไถ่	เป็นบ่อนได้ยู่ให้เสียคน
เพิ่นทำบุญโตอย่าทำบาป	ไปอาบน้่าวังใหญ่เสีย
ลาหัวเสียหยาบคำโคกเศร้า	แล้วจึงเว้าคำบุญคำทาน.... ^{๓๖}

คุณค่าด้านการให้ความรู้ด้านภาษาและทำร่าต่างๆ พบในบทอาขยานเรื่อง บททำร่า เบื้องต้น ถือเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่น่าสนใจ เช่น ประถมหมายถึง เบื้องต้น สอดสร้อยร้อยเป็น พวงมาลา หมายถึง สอดสร้อยเป็นพวงดอกไม้ ทั้งหมดจะเป็นภาษาทางภาคใต้ซึ่งอาจเข้าใจยาก แต่ถ้ามี อธิบายคำศัพท์จะช่วยให้เข้าใจได้ดี ดัง บทอาขยานว่า

ตั้งต้นให้เป็นประถม	ถัดมาพระพรหมสี่หน้า
ร่ำทำสอดสร้อยร้อยเป็นพวงมาลา	เวโยนโยนซ้ำให้น้องนอน
ร่ำทำผาหลา	ปลดปลงลงมาเพียงไหล่
พิสมัยร่วมเรียง	แก้วซ้ำเอยเคียงหมอน
เยื้องย่างต่างกัน	ร่าหันเป็นมอน
มคราแซกเต้า	บินเข้ารัง ^{๓๗}

คุณค่าด้านภูมิปัญญาในการให้ความรู้ด้านภาษาถิ่นจะช่วยให้เราได้ทราบและเข้าใจตรงกันได้ ไม่ว่าจะเป็นอยู่ภูมิภาคใดซึ่งมีภาษาที่แตกต่างกับบทอาขยานก็จะเป็นสื่อกลางให้เราเข้าใจได้โดยไม่ยากนัก นี่คือนิพนธ์คุณค่าด้านความรู้และภูมิปัญญาของบทอาขยาน

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒.

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๔๘.

^{๓๗} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๔๔.

(๔) ภูมิปัญญาด้านศิลปกรรม ระดับประถมศึกษาที่ให้ความรู้ด้าน ศิลปกรรม งานศิลปะต่างๆ ได้แก่ วิชาเหมือนสินค้า ให้ความรู้เรื่องเรือสำเภาซึ่งเป็นเรือบรรทุกสินค้าของจีนโบราณ ส่วนระดับมัธยมศึกษาเน้นมีบทอาขยานที่แสดงคุณค่าด้านศิลปกรรมหรืองานช่าง เช่น ช่างสถาปัตยกรรมไทยโบราณ มี โบสถ์ วิหาร หอระฆัง เจดีย์ มณฑป หอไตร รวมถึง ปราสาท ปรากฏ์ ศาล เป็นต้นล้วนมีศิลปกรรมที่สวยงาม บทอาขยานที่ให้ความรู้ด้านศิลปกรรม นับเป็นภูมิปัญญาไทยที่ทรงคุณค่าเช่น

ศิลปะบนบุษบก เป็นศิลปกรรมที่นับเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทรงคุณค่า เป็น ลวดลาย และศิลปะที่อยู่ในบุษบก ดังบทอาขยาน เรื่อง รามเกียรติ์ ตอนศึกอินทรชิตว่า

บุษเอยบุษบกแก้ว	สีแวแสงวับฉายฉาน
ห้ายอดเห็นเยี่ยมเทียมวิมาน	แก้วประพาฬกาบเพชรสลักกัน
ชั้นเหมซ่อห้อยล้วนพลอยบุษย์	บัลลังก์ครุฑลายเครือกระหนกคั่น
ภาพรายพื้นรูปเทวัญ	คนธรรพ์คั่นเทพกนิกร ^{๓๔}

(พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก)

ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย มีบทอาขยานที่เกี่ยวกับศิลปกรรมงานช่าง ได้แก่ ศิลปะความงดงามการตกแต่งถ้ำ รวมถึงการแกะสลักรูปสัตว์นับเป็นภูมิปัญญาที่น่าสนใจ ดังบทอาขยานเรื่อง อิเหนาตอนสิงคามาระดาแต่งถ้ำ ว่า

พระเสด็จลัดเลี้ยวเที่ยวชม	มีมโนกรรมย์แจ่มใส
เปลวปล่องทองถ้ำอำไพ	พื้นลาดลาดไปด้วยเงินงาม
เพดานดารากระย้าย้อย	ทองทับประดับพลอยเรือนอร่าม
อักษกลับแก้วมณีอัคคีตาม	สว่างงามแวววับจับจินดา ^{๓๕}

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย)

ศิลปะสถาปัตยกรรมการตกแต่งของไทย นับเป็นศิลปะโบราณซึ่งสืบทอดวิชาช่างฝีมือมาจนถึงปัจจุบันเป็นภูมิปัญญาที่ทรงคุณค่า ดังบทอาขยาน เรื่อง นิราศพระบาท ว่า

พื้นผนังหลังบัวที่ฐานปัทม์	เป็นครุฑอัดยืนเยียบภูษางค์ขำ
หยิกขยุ้มกุมวาสุกกริกำ	กนิกรรำรายเทพประนมกร

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๓.

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๑.

ใบระกาน้ำบันบนชั้นมุข สุวรรณสุขเลื่อมแก้วประภัสสร
ดุษอดเยี่ยมเทียมยอद्यคุณธร กระจิงซ้อนแซมใบระกาบัง..^{๔๐}

ภูมิปัญญาด้านศิลปะความงดงามอันเกิดจากน้ำมือช่างไทยทั้งสถาบันตยกรรมจิตกรรม
ช่างแกะสลัก และอื่นๆ นับเป็นบทธาขยานที่แสดงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทรงคุณค่า

(๕) ภูมิปัญญาด้านส่งเสริมการศึกษา บทธาขยานส่วนหนึ่งที่ควิเ้าให้เยาวชนได้เห็น
ความสำคัญของการศึกษา เพราะความรู้สติปัญญา ทำให้เกิดความสามารถ และความสามารถ
ทำให้มีอาชีพการงาน เกิดอำนาจ วาสนา บารมี ระดับประถมศึกษามีดังนี้

บทธาขยานที่ส่งเสริมด้านการศึกษา พบได้ในบทธาขยาน เรื่อง เด็กน้อย ว่า

เด็กเอยเด็กน้อย ความรู้เรายังด้อยเร่งศึกษา
เมื่อเติบโตใหญ่เราจะได้มีวิชา เป็นเครื่องหาเลี้ยงชีพสำหรับตน
ได้ประโยชน์หลายสถานเพราะการเรียน จงพากเพียรไปเถิดจะเกิดผล
ถึงลำบากตรากตรำก็จำทน เกิดเป็นคนควรหมั่นขยันเอย..^{๔๑}

บางเรื่องเปรียบเทียบผู้มีการศึกษากับผู้ด้อยการศึกษา ให้เห็นถึงความต่างกัน เป็นการ
ให้ความสำคัญอย่างยิ่งแก่การศึกษา ดังบทธาขยาน เรื่อง วิชาหนาเจ้า ว่า

เกิดมาเป็นคน หนังสือเป็นต้น วิชาหนาเจ้า
ถ้าแม่นไม่รู้ อดสู้อยเขา เพื่อนฝูงเยาะเ้า ว่าเง่าเง่าโง่
กลางคนเกิดมา ไม่รู้วิชา เคะอะอยู่จนโต
ไปเป็นข้าเขา เพราะเขาเง่าโง่ บ้างเป็นคนโง่ เทียวขอก็มี
ถ้ารู้วิชา ประเสริฐหนักหนา ชูหน้าราศี
จะไปแห่งใด มีคนปราณี ยากไร้ไม่มี สวัสดิ์มงคล..^{๔๒}

การเปรียบเทียบอีกอย่าง เริ่มจากปากสำคัญที่สุด การคิดคำนวณเป็นที่สอง อ่านออก
เขียนได้เป็นอันดับสามส่วนความดีความชั่วจัดเป็นตราประทับจะติดตัวไปในทุกแห่ง ทั้งหมดคือ
การให้ความสำคัญแก่การศึกษา หนังสือเป็นตริ้นั้นหมายถึงการอ่านออกเขียนได้นั่นเอง ดังบ
ทธาขยาน เรื่อง ปากเป็นเอกเลขเป็นโทหนังสือเป็นตรีชั่วดีเป็นตรา ว่า

^{๔๐} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๗.

^{๔๑} กรมวิชาการ. บทธาขยานภาษาไทย ระดับประถมศึกษา, หน้า ๕.

^{๔๒} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๖.

หนังสือเป็นตรีปรีชาปัญญาเลิศ เรียนไปเกิดรู้ไว้ไม่ไร้ผล
ยามยากแสนแค้นคับไม่อัปจน ได้เลี้ยงตนด้วยวิชาหาทรัพย์ทวี...^{๓๓}
(ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิ์กุล ณ ออยุธยา)

เปรียบเทียบวิชาความรู้เหมือนเป็นสินค้าที่ต้องฝึฝืนอุปสรรคเพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้
เป็นการส่งเสริมการศึกษา นับเป็นภูมิปัญญาของคนโบราณในการปลูกเร้าให้เยาวชนเห็นความ
สำคัญของการศึกษา ดังบทอาขยานเรื่อง วิชาเหมือนสินค้า ว่า

วิชาเหมือนสินค้า	อันมีค่าอยู่เมืองไกล
ต้องยากลำบากไป	จึงจะได้สินค้ามา
จงตั้งเอากายเจ้า	เป็นสำเนาอันโสภาค
ความเพียรเป็นโยธา	แขนซ้ายขวาเป็นเสาใบ
นิ้วเป็นสายระยาง	สองเท้าต่างสมอใหญ่
ปากเป็นนางงานไป	อัชฌาสัยเป็นเสบียง
สติเป็นทางเสื่อ	ถือท้ายเรือไว้ให้เที่ยง
ถือไว้อย่าให้เอียง	ตัดแล่นเลี้ยงข้ามคงคา ^{๓๔}

อีกเรื่องหนึ่งแสดงความจำเป็นของการศึกษา ให้ความสำคัญแก่การศึกษาว่าเป็นสิ่งจำ
เป็น ดังบทอาขยาน เรื่อง ผู้รู้ดีเป็นผู้เจริญ ว่า

มวลมนุษย์ผู้ปรื่อง	ปรีชา เขียวแฮ
เพราะใครไผ่ศึกษา	สิ่งรู้
ควรเราผู้เยาว์วัย	จงใส่ใจการศึกษา
อบรมบ่มวิทยา	ปรุงปรีชาให้เขียวชาญ... ^{๓๕}
	(พระยาอุปกิตศิลปสาร)

อีกเรื่องหนึ่งให้ความสำคัญแก่การศึกษาดังบทอาขยานเรื่อง โคลงโลกนิติ ว่า

ความรู้ดูยิ่งล้ำ	สินทรัพย์
คิดค่าควรเมื่อนับ	ยิ่งไซ้

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๗.

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๑.

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๒.

เพราะเหตุจกอยู่กับ

กายอาด – มานา

ใจจักเบียบได้

รู้งรู้เรียนเอา

ความสำคัญของการศึกษา ระดับมัธยมศึกษา ดังบทอาขยาน เรื่อง คำวาษิต ว่า

ความรู้มีไว้

บวหายสูญ

เที่ยงจักเป็นคน

สืบไปภายหน้า

บอใช้จักเหมือน

ว้วควายกินหญ้ากินเที่ยวไปบื้อ

(พระครูชัยศีลวิมล)

อีกเรื่องหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงวิชาความรู้เป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญ ดังบทอาขยาน

เรื่อง ขุนช้างขุนแผนตอนพลายงามพบพ่อ ว่า

ครานั้นขุนแผนแสนสุภาพ

ก้มกราบมารดาน้ำตาไหล

ลูกเห็นแต่แม่คุณค้อยอุนใจ

ช่วยสอนให้พลายงามเรียนความรู้

อันตำหรับตำราสารพัด

ลูกเก็บจัดแจงไว้ที่ในตู้

ถ้าหลงลืมตรงไหนไขออกดู

ทั้งของครูของพ่อต่อกันมา ^{๔๖}

จากการศึกษาพบว่าภูมิปัญญาด้านการส่งเสริมให้มีความสำคัญด้านการศึกษามีในบทอาขยานภาษาไทยจำนวนมากที่สอดแทรกปลูกเร้าให้เยาวชนสนใจด้านการศึกษา วิชาความรู้ ซึ่งจัดเป็นคุณค่าด้านความรู้และภูมิปัญญา ทำให้เยาวชนตระหนักถึงความสำคัญด้านความรู้

๔.๒ วิเคราะห์ความคิดเห็นนักวิชาการและครูปฏิบัติการสอน

ผู้วิจัยมุ่งอยากจะรับฟังความคิดเห็นของนักวิชาการและครูปฏิบัติการสอนในประเด็นต่างๆ ที่ส่นะเกี่ยวกับบทอาขยานภาษาไทย ความรู้เรื่องบทบาทของบทอาขยาน อดีตถึงปัจจุบัน คุณค่าบทอาขยานด้านพฤติกรรมเชิงจริยธรรม ที่มีต่อเยาวชนไทย และบทอาขยานมีคุณค่าแก่สังคมไทย เป็นต้น ส่วนครูปฏิบัติการสอนนั้น จะศึกษาในสามประเด็นหลักคือ ความรู้เรื่องบทอาขยาน ความตระหนักของครูในการให้นักเรียนท่องจำ และคุณค่าของบทอาขยานที่มีต่อสังคมไทย ว่าเป็นอย่างไรควรแก่การส่งเสริมมากน้อยเพียงใด

๔.๒.๑ วิเคราะห์ความคิดเห็นของนักวิชาการ

การสัมภาษณ์นักวิชาการเลือกสัมภาษณ์เฉพาะผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับบทอาขยานจึงเลือกนักวิชาการของกระทรวงซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับการผลิตหนังสือเรียนและหนังสือบทอาขยาน

^{๔๖} กรมวิชาการ, บทอาขยานภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา, หน้า ๑๒.

ด้วยมี นางปราณี ปราบริปู นางสาวนิจสุดา อภินันทาภรณ์ นางสาวอรอร ฤทธิ์กลาง ซึ่งเป็นนัก
วิชาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ รวม ๓ ท่านดังนี้

(๑) ท่านรู้จักและมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของบทธาขยานอย่างไร?อดีต-ปัจจุบัน

นางสาวนิจสุดา อภินันทาภรณ์ นักวิชาการศึกษา จากสำนักวิชาการและมาตรฐาน
การศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า

บทธาขยานที่นำมาให้นักเรียนท่อง จะต้องผ่านการกลั่นกรอง คัดเลือกมาอย่างดีทั้งเนื้อ
หาสาระและรูปแบบของฉันทลักษณ์ซึ่งต้องเป็นแบบอย่างได้ทั้งเชิงความคิดและรูปแบบการ
ประพันธ์ไม่ว่าจะอดีตหรือปัจจุบันมีบทบาทไม่แตกต่างกันในด้านแง่คิดที่เป็นประโยชน์ต่อ
การดำรงชีวิตรวมทั้งแง่คิดด้านคุณธรรมจริยธรรมขึ้นอยู่กับแต่ละยุคสมัยที่ผ่านมาในช่วง
เวลานั้นๆ มีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นที่น่าจะนำจุดเน้นด้านต่างๆ มานำเสนอให้สอดคล้องกับ
สภาพที่เกิดขึ้นเช่นปัจจุบันเหตุการณ์ผันผวนทางการเมืองบทธาขยานที่จะนำมาเป็นแบบได้
ก็ต้องใช้บท ไทยรวมกำลังตั้งมั่น ^{๔๗}

นางสาวอรอร ฤทธิ์กลาง นักวิชาการศึกษา สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษาได้
ให้สัมภาษณ์ว่า

รู้จักบทธาขยานตั้งแต่เข้าเรียนการศึกษาภาคบังคับจนถึงชั้นมัธยมตอนปลาย และท่อง
จำบางบทได้จนถึงปัจจุบันส่วนบทบาททั้งอดีตและปัจจุบันมีอิทธิพลและส่งผลต่อเด็ก
คล้ายคลึงกันเพราะเป้าหมายประสงค์และจุดมุ่งหมายไม่แตกต่างกันทำให้เกิดความรักสามัคคี
เวลาท่องบทธาขยาน เพราะต้องท่องอย่างพร้อมเพรียงกัน ^{๔๘}

นางปราณี ปราบริปู จากสถาบันภาษาไทย สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา
ให้สัมภาษณ์ทางโทรศัพท์สรุปได้ว่า

บทธาขยาน นั้น เป็นบทท่องจำที่ให้นักเรียนท่องก่อนเลิกเรียน แต่อดีตจนถึงปัจจุบันถือ
ว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าอยู่ในตัว ให้ทั้งด้านคุณธรรมและเป็นแบบอย่างคำประพันธ์ การที่ใช้คำ
ประพันธ์ประเภทร้อยกรอง ในการศึกษา ก็เพื่อช่วยต่อการจำนั่นเอง ^{๔๙}

^{๔๗} สัมภาษณ์, นางสาวนิจสุดา อภินันทาภรณ์, วันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๔๘} สัมภาษณ์, นางสาวอรอร ฤทธิ์กลาง, วันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๔๙} สัมภาษณ์, นางปราณี ปราบริปู, วันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๕๙.

จากการสัมภาษณ์ พอสรุปได้ว่า บทอาขยานผ่านการกลั่นกรองมาอย่างดี ได้ทั้งเนื้อหาสาระและรูปแบบจลนลักษณ์เหมือนกันทั้งอดีตและปัจจุบันมีประโยชน์ในการดำรงชีวิตให้แก่งัดด้านคุณธรรมทำให้เกิดความรักและความสามัคคี

(๒) บทอาขยานให้คุณค่าทางด้านพฤติกรรมแก่เยาวชนไทยมากน้อยแค่ไหน

นางปราณี ปราบริปู สถาปนภาษาไทย สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา ได้ให้สัมภาษณ์ทางโทรศัพท์สรุปได้ว่า

บทอาขยานนั้น ให้คุณค่าหลายด้าน ทั้งเป็นแบบอย่างคำประพันธ์ ทั้งสอดแทรกคุณธรรมไว้อย่างสมบูรณ์เพราะบทอาขยานได้ผ่านการคัดเลือกแล้วบางบทใช้มาหลายยุคหลายสมัยเป็นที่ยอมรับมาช้านานยอมให้ผลทางด้านคุณธรรมอันดีงามแก่เยาวชนผู้ท่องจำได้^{๕๐}

นางสาวนิจสุดา อภินันทาภรณ์ คณะผู้เรียบเรียงบทอาขยานภาษาไทย สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา ให้สัมภาษณ์ว่า

บทอาขยานที่นำมาให้นักเรียนท่องจะต้องผ่านการคัดเลือกมาอย่างดีในด้านแก่งัดในการดำรงชีวิตและ คุณธรรมจริยธรรม มีคุณลักษณะที่เหมาะสมกับเด็กแต่ละวัยแต่ละระดับชั้นซึ่งจะมีระดับความเข้มข้นหรือระดับที่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนขึ้นตามลำดับเช่นเด็กประถมศึกษาเน้นความขยันอดทน ความมีมารยาทดีงาม เด็กระดับที่โตขึ้นจะเน้นด้านพฤติกรรม การเสียสละ ความมีจิตใจเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นต้น^{๕๑}

นางสาวอรอร ฤทธิกลาง คณะกรรมการคัดเลือกบทอาขยาน สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา ได้ให้สัมภาษณ์ว่า

บทอาขยานมีคุณค่าด้านพฤติกรรมเชิงจริยธรรมแก่เยาวชนมากน้อยขึ้นอยู่กับบุคคล บางคนใช้บทอาขยานสอนชนรุ่นน้อง แต่มีบางคนไม่ให้ความสนใจเลยก็มี^{๕๒}

จากการสัมภาษณ์ พบว่ามีประเด็นซ้ำๆ กันสรุปว่า บทอาขยานให้ผลด้านคุณธรรมแก่เยาวชน ให้แก่งัดการดำรงชีวิตและคุณธรรม เหมาะแก่เด็กแต่ละวัยเด็กระดับประถมเน้นความขยันอดทน ความมีมารยาทดี เด็กโตกว่านั้น เน้นด้านพฤติกรรมความเสียสละ มีจิตใจเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และจะส่งผลเชิงพฤติกรรมแก่เยาวชนมากน้อยขึ้นอยู่กับผู้สอนให้ความสนใจหรือไม่

(๓) บทอาขยานให้คุณค่าต่อสังคมไทยด้านใดบ้าง ควรส่งเสริมให้ท่องจำหรือไม่

^{๕๐} สัมภาษณ์, นางปราณี ปราบริปู, อ้างแล้ว.

^{๕๑} สัมภาษณ์, นางสาวนิจสุดา อภินันทาภรณ์, วันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๕๒} สัมภาษณ์, นางสาวอรอร ฤทธิกลาง, วันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๕๙.

นางสาวนิจุสดา อภินันทาภรณ์ ให้สัมภาษณ์ในวันเดียวกันว่า

แม้ว่าการท่องเที่ยวจะถูกมองว่าไม่ได้ใช้ความรู้ความเข้าใจก็ตามแต่ก็ต้องยอมรับว่าความจำจะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดการคิดวิเคราะห์ได้ นำไปใช้ได้อย่างถาวรหมายความว่า พื้นฐานความรู้ใดๆ อาศัยความจำเป็นเบื้องต้น เมื่อจำได้ก็ย่อมคิดเสริมเพิ่มเติมต่อจากเรื่องนั้นๆ ดังนั้นบทอาขยานเมื่อดูจาก ระดับประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษา จะแตกต่างกันระดับประถมจะง่ายกว่ามัธยม ส่วนที่เหมือนทำให้เห็นคุณค่าที่มีต่อตนเองในฐานะคติสอนใจ ส่งผลถึงพฤติกรรมที่มีต่อบุคคลอื่น กลายเป็นคุณค่าต่อสังคมในภายหน้า เช่น บทแนวเมฆียว สอนเรื่องความกตัญญู คุณค่าของการมีน้ำใจต่อกัน ในบทฝนตกแดดออก บทอาขยานที่ปลุกฝังให้รักป่าไม้ เราช่วยกันดูแลป่า ในบทรักษาป่า บทรักเมืองไทยสอนให้รู้จักสามัคคี การสอนให้รู้จักใช้ถ้อยคำสุภาพไพเราะ ในบทสัทวา เป็นต้น

นางสาวอรอร ฤทธิ์กลาง ได้ให้สัมภาษณ์ในวันเดียวกันว่า

ให้คุณค่าทุกๆ ด้าน เพราะจากการวิเคราะห์เพื่อคัดเลือกบทอาขยานจะเน้นที่มีคุณค่าต่อสังคมไทย ในด้าน ความรัก ความสามัคคี ความงดงามของศิลปะต่างๆ ด้าน ที่มีอยู่ในสังคม และวัฒนธรรมประเพณีไทย

จากบทสัมภาษณ์นักวิชาการ พบว่า ควรส่งเสริมการท่องเที่ยวเพราะทำให้เกิดวิเคราะห์เพิ่มเติมต่อได้ ระดับประถมและมัธยมจะแตกต่างกันเรื่องความยากง่าย เหมือนกันตรงที่ให้เกิดคติสอนใจเหมือนกัน ส่งผลถึงพฤติกรรมที่แสดงออกแก่บุคคลอื่น ให้คุณค่าแก่สังคมไทยด้านความรักความสามัคคี ความงดงามของศิลปะ ความกตัญญูกตเวที เป็นต้น

๔.๒.๒ วิเคราะห์ความคิดเห็นครูปฏิบัติการสอน

การสัมภาษณ์ครูปฏิบัติการสอนนั้น ได้ขอสัมภาษณ์ครูระดับประถมศึกษา ๕ คน และระดับมัธยมศึกษา ๕ คน เพื่อทราบความเห็นของครูปฏิบัติการสอนในประเด็นหลัก ๓ ประเด็นครูได้มีมุมมอง เหมือนกันบ้าง แตกต่าง กันบ้าง ดังต่อไปนี้

(๑) ท่านมีความรู้และมีความคิดเห็นเกี่ยวกับ บทอาขยานภาษาไทยอย่างไร?

นางเนาวรัตน์ คงอินทร์ ครูสอนภาษาไทยโรงเรียนวัดพระเชตุพน ได้ให้สัมภาษณ์ว่า บทอาขยานภาษาไทยเป็นบทท่องจำซึ่งแต่ละบทจะสอดแทรกคุณธรรมและจริยธรรมไว้สามารถนำมาบูรณาการได้ทุกกลุ่มสาระ^{๕๓}

^{๕๓} สัมภาษณ์, นางเนาวรัตน์ คงอินทร์, ครูภาษาไทยโรงเรียนวัดพระเชตุพน, ๑๗ มีนาคม ๒๕๔๙.

นางสาวปิยนันท์ หงษ์ทอง ครูโรงเรียนวัดพระเชตุพน ได้ให้สัมภาษณ์ว่า
บทธาขยาน หมายถึงบทท่องจำ การเล่า การบอก การสวด เรื่อง นิทาน มีวัตถุประสงค์เพื่อให้นักเรียนตระหนักในคุณค่าภาษาไทยได้ท่องบทร้อยกรองที่ไพเราะมีคติสอนใจ และนำไปสู่การดำเนินชีวิตที่ดีงาม^{๕๔}

นางไชติกา แสงอำพันธ์ ครูโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า
เป็นบทร้อยกรองที่ใช้จำง่าย มีสัมผัสคล้องจอง ให้เห็นวัฒนธรรมชีวิต ความเป็นอยู่ในยุคสมัย ที่ผู้เขียนดำรงอยู่ และสามารถนำมาใช้เป็นข้อคิดเตือนใจได้^{๕๕}

นางสาวอมรรัตน์ รัตนสกุล ครูโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า
บทธาขยาน เป็นบทร้อยกรองสั้นๆ ประเภทบทดอกสร้อยบทสักรา... ที่มีความไพเราะจดจำง่าย มีคติสอนใจ มุ่งเน้นให้นักเรียนรักและเห็นความงดงามของภาษาไทย ที่เป็นภาษาประจำชาติ^{๕๖}

นางพนมพร ปานทองเสม ครูโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า
บทธาขยาน เป็นบทกลอนที่มีความยากง่ายตามชั้นเรียนเหมาะสมกับวัยของเด็กมีความไพเราะของภาษานักเรียนสามารถจดจำได้รวดเร็ว และจะมีข้อคิดทุกบท เพื่อให้นักนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้^{๕๗}

นางสุวรรณี โสประดิษฐ์ ครูสอนภาษาไทยโรงเรียนวัดราชบพิตร ได้ให้สัมภาษณ์ว่า
บทธาขยานคือบทร้อยกรองที่มีลักษณะพิเศษเพื่อให้นักเรียนได้ท่องจำ ซึ่งมีความงามทางด้านวรรณศิลป์และให้ความรู้คติธรรม ศิลปวัฒนธรรม^{๕๘}

นางสาวณัฐสดี ธวัชควัฒน์ ครูโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ได้ให้สัมภาษณ์ว่า
บทธาขยานภาษาไทยช่วยฝึกให้นักเรียนมีสมาธิ ช่วยความจำและมีเนื้อหาสาระที่มีคุณค่าให้ข้อคิดแก่ผู้เรียนที่จะนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ทั้งยังเป็นพื้นฐานให้ผู้เรียนคุ้นเคยกับ

^{๕๔} สัมภาษณ์, นางสาวปิยนันท์ หงษ์ทอง, ครูโรงเรียนวัดพระเชตุพน, ๑๗ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๕๕} สัมภาษณ์, นางไชติกา แสงอำพันธ์, ครูภาษาไทยโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ, ๒๒ มี.ค.๕๙.

^{๕๖} สัมภาษณ์, นางสาวอมรรัตน์ รัตนสกุล, ครูโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ, ๒๒ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๕๗} สัมภาษณ์, นางพนมพร ปานทองเสม, ครูโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ, ๒๒ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๕๘} สัมภาษณ์, นางสุวรรณี โสประดิษฐ์, ครูโรงเรียนวัดราชบพิตร, ๒๐ มีนาคม ๒๕๕๙.

ฉันทลักษณ์ของคำประพันธ์ได้เป็นอย่างดี^{๕๙}

นายวิเชียร วัฒนศิริ ครูสอนภาษาไทยโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ให้สัมภาษณ์ว่า มีความจำเป็นเพราะบทอาขยานช่วยให้รักเรียนเกิดสมาธิ มีจินตนาการสร้างความอ่อนโยน การท่องบทอาขยานได้ เป็นการเสริมบุคลิกการพูดคุยในอนาคต^{๖๐}

จากการสัมภาษณ์ครูปฏิบัติการสอนครูได้ให้ความเห็นต่างกันบ้างเหมือนกันบ้างว่า บทอาขยาน เป็นบทท่องจำ การเล่า การบอก การสวด สามารถบูรณาการได้ทุกกลุ่มสาระ เป็นร้อยกรองที่จำง่ายเห็นวัฒนธรรมการดำรงชีวิตตามยุคสมัยของผู้เขียน เป็นร้อยกรองสั้นๆ ประเภทยกย่องสรรเสริญ สักวา มุ่งให้รักเรียน เป็นบทร้อยกรองที่มีความยากง่ายตามระดับชั้นเรียนเหมาะสมแก่การจำ เป็นร้อยกรองที่กระทรวงกำหนดให้ท่องจำมีทั้งบทหลักบทรอง เป็นบทร้อยกรองใช้ท่องจำ มีความงามด้านวรรณศิลป์ ให้ความรู้ ด้านศิลปวัฒนธรรม เป็นร้อยกรองที่ฝึกให้นักเรียนมีสมาธิ มีสาระให้ขบคิดและแบบอย่างคำประพันธ์แก่ผู้ท่องจำ เป็นร้อยกรองช่วยให้นักเรียนเกิดสมาธิมีจินตนาการ มีความอ่อนโยน

(๒) ท่านมีความตระหนักและให้นักเรียนท่องจำบทอาขยานบ้างหรือไม่ เพราะอะไร นักเรียนท่องได้หรือไม่?

นางนรรัตน์ คงอินทร์ ครูภาษาไทยโรงเรียนวัดพระเชตุพน ให้สัมภาษณ์ว่า ตระหนักให้นักเรียนท่องทุกเช้าก่อนทำการเรียนการสอนนักเรียนแต่ละชั้นจะมีการท่องบทอาขยาน ที่มีความยากง่ายแตกต่างกันเช่น ป.๑ ท่อง กลอนดอกสร้อย แมวเหมียวแยก เขียวยงพิน และโคลงเรื่อง พระไชยเชษฐา ป.๒ กลอนดอกสร้อย ไก่เอ๋ยไก่แจ้ และ ป่าไม้ เมืองไทย ป.๓ วิชาหนาเจ้า นักเรียนสามารถท่องจำได้ดี^{๖๑}

นางสาวปิยนันท์ หงษ์ทอง ครูภาษาไทยโรงเรียนวัดพระเชตุพน ให้สัมภาษณ์ว่า มีความตระหนักดีเพราะบทอาขยานที่คัดเลือกมาให้ท่องจำมีความไพเราะมีคติสอนใจให้นักเรียนได้จดจำและนำขบคิดไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันนักเรียนที่โรงเรียนทุกคนตั้งแต่ ป.๑ ถึง ป.๖ สามารถท่องจำได้เพราะให้ท่องทุกวันก่อนการเรียนภาษาไทย^{๖๒}

^{๕๙} สัมภาษณ์, นางสาวสุสดี อุวังควัฒน์, ครูโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๖๐} สัมภาษณ์, นายวิเชียร วัฒนศิริ, ครูโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๖๑} สัมภาษณ์, นางนรรัตน์ คงอินทร์, ๑๗ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๖๒} สัมภาษณ์, นางสาวปิยนันท์ หงษ์ทอง, ๑๗ มีนาคม ๒๕๕๙.

นางไชติกา แสงอำพันธ์ ครู คศ ๒ โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ ให้สัมภาษณ์ว่า
ข้าพเจ้าให้ห้องเพราะนักเรียนได้ซึมซับสัมผัส, คล้องจอง, จำรูปแบบลักษณะคำประพันธ์
นำเป็นแบบอย่างในการเขียนบทร้อยกรอง นักเรียนสามารถท่องได้^{๖๓}

นางสาวอรรตน์ รัตนสกุล ครู คศ ๒ โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ ให้สัมภาษณ์ว่า
เห็นความสำคัญของบทอาขยาน ให้นักเรียนท่องบทอาขยาน ในระดับ ป.๓ เช่นบท
ดอกสร้อย เด็กน้อย กาดำ ลักวาทต่างๆ นักเรียนท่องอาขยานได้โดยใช้เวลาก่อนเข้าห้องเรียน
ตอนเช้าวันละ ๕ นาที^{๖๔}

นางพนมพร ปานทองเสมอ ครู คศ ๒ โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ ให้สัมภาษณ์ว่า
ให้นักเรียนท่องเพราะเป็นการฝึกภาษาในด้าน ฟัง อ่าน เขียน หลักการใช้ภาษาและ
วรรณกรรมนอกจากนั้นยังเป็นการฝึกสมาธิให้นักเรียนอีกด้วย^{๖๕}

นางกาญจนา รอดเชื้อ ครูภาษาไทยโรงเรียนวัดราชบพิธ ให้สัมภาษณ์ว่า
ตระหนักที่สุดเพราะการท่องจำบทอาขยานได้จะเป็นพื้นฐานด้านภาษาด้านความสำนึก
ในวัฒนธรรมเป็นข้อมูลให้สืบทราบชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมในอดีตให้นักเรียนท่องจำแม้
ตนจะไม่ได้สอนวิชาภาษาไทยพื้นฐาน ก็ได้นำเอาบทร้อยกรองต่างๆ ที่เหมาะสมกับนักเรียน
มาให้นักเรียนทำกิจกรรมเมื่อมีโอกาส เช่นนักเรียนเกิดความขัดแย้งกันก็นำบท “เรามีส่วน
เลวบ้าง” ของพุทธทาส มาให้นักเรียนฝึกร้องเทพทอง นักเรียนจะสนุก และได้ข้อคิด หรือ
เมื่อเกิดการแตกสามัคคี ในหมู่คณะ ก็นำ “ทะเลบัว” ของเจือ สตะเวทิน มาให้นักเรียนร้อง
เขมรไล่ควายเป็นการสอดแทรกในโอกาสต่างๆ เพราะเป็นประโยชน์ดังที่กล่าวมาข้างต้น
และประโยชน์เฉพาะกิจ นักเรียนจำได้ดีเพราะทำนองเร้าใจ^{๖๖}

นางสาวสุวรรณี โสประดิษฐ์ ครูภาษาไทยโรงเรียนราชบพิธ ให้สัมภาษณ์ว่า
มีความตระหนักเป็นอย่างยิ่งเพราะการท่องจำบทอาขยานจะให้นักเรียนได้เรียนรู้โดย
เฉพาะความงามด้านวรรณศิลป์ และแฝงข้อคิดคติเตือนใจ นักเรียนมีความสนใจและ

^{๖๓} สัมภาษณ์. นางไชติกา แสงอำพันธ์, ๒๒ มี.ค. ๒๕๔๙.

^{๖๔} สัมภาษณ์. นางสาวอรรตน์ รัตนสกุล, ๒๒ มีนาคม ๒๕๔๙.

^{๖๕} สัมภาษณ์. นางพนมพร ปานทองเสมอ, ๒๒ มีนาคม ๒๕๔๙.

^{๖๖} สัมภาษณ์. นางกาญจนา รอดเชื้อ, โรงเรียนวัดราชบพิธ, ๒๐ มีนาคม ๒๕๔๙.

สามารถท่องจำบทอาขยานได้เป็นอย่างดี^{๒๗}

นางสาวณัฐชา สติเสถียร ครูภาษาไทยโรงเรียนวัดราชบพิตร ให้สัมภาษณ์ว่า
ข้าพเจ้ามีความตระหนักในการท่องจำบทอาขยานมากและให้นักเรียนท่องจำบท
อาขยานแล้วนำมาสอบเก็บคะแนนนักเรียนสามารถท่องจำบทอาขยานได้เป็นอย่างดี แต่
หลักสูตรใหม่ในหนังสือเรียนยังไม่ระบุไว้ว่าบทใดเป็นบทอาขยาน^{๒๘}

ครูสุสดี ฐวัจนวิวัฒน์ ครูสอนภาษาไทยโรงเรียนราชบพิตร ได้ให้สัมภาษณ์ว่า
บทอาขยานภาษาไทย ช่วยฝึกให้นักเรียนมีสมาธิ ช่วยความจำ และมีเนื้อหาสาระที่มีคุณค่า
ให้ข้อคิดแก่ผู้เรียนที่จะนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ยังเป็นพื้นฐานผู้เรียนคุ้นเคยกับฉันท
ลักษณ์คำประพันธ์ได้เป็นอย่างดี^{๒๙}

นายวิเชียร วัฒนศิริ ครู คศ. ๒ โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ได้ให้สัมภาษณ์ว่า
ตระหนักเป็นอย่างยิ่ง ได้สอนเป็นประจำระดับชั้น มัธยมศึกษาปีที่ ๓ ทั้ง ๒ ภาคเรียนมี
นักเรียนบางส่วนท่องไม่ได้ หรือได้ไม่ครบถ้วน^{๓๐}

จากการสัมภาษณ์ พบว่า มีลักษณะความเห็นเหมือนกันบ้างต่างกันบ้าง ลักษณะ
ความเห็นที่เหมือนกัน ดังนี้ –ให้ท่องจำทุกเช้าก่อนเรียนแต่ละชั้นมีบทท่องเฉพาะชั้นยากง่ายต่าง
กันเริ่มจากกลอนดอกสร้อย –มีความตระหนักให้ท่องจำทุกวันก่อนการเรียนเพราะบทที่เลือกให้
ท่องมีความไพเราะและมีคติสอนใจ –ให้ท่องจำเพราะนักเรียนจะซึมซับสัมผัสและรูปแบบลักษณะ
คำประพันธ์และนักเรียนสามารถท่องจำได้ –เห็นความสำคัญให้นักเรียนท่องระดับประถมเป็นบท
ดอกสร้อย สักวา ใช้เวลาก่อนเรียน ๕ นาที –ให้นักเรียนท่องเพราะฝึกภาษา ด้าน การฟัง การอ่าน
การเขียน วรรณกรรม ยังเป็นการฝึกสมาธิด้วย –ตระหนักที่สุดเพราะการท่องจำทำให้ซึมซับวัฒนธรรม
ความเป็นอยู่สังคมในอดีตได้ บางครั้งให้นักเรียนฝึกท่องบทของซึ่งให้ความสนุกบางครั้งนำ
ทะเล่บ้า ให้นักเรียนร้องเชมรไล่ควาย นักเรียนจะจำได้ดีเพราะจำใจ –มีความตระหนักเป็นอย่าง
ยิ่งเพราะนักเรียนได้เรียนรู้ความงามด้านวรรณศิลป์แฝงข้อคิดเตือนใจ –ตระหนักโดยให้นักเรียน

^{๒๗} สัมภาษณ์, นางสาวรณิ โสประดิษฐ์, ๒๐ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๘} สัมภาษณ์, นางสาวณัฐชา สติเสถียร, ๒๐ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๙} สัมภาษณ์, นางสาวสุสดี ฐวัจนวิวัฒน์, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๓๐} สัมภาษณ์, นายวิเชียร วัฒนศิริ, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

ท่องมาสอบเก็บคะแนนนักเรียนท่องจำได้ –ตระหนักเพราะช่วยให้นักเรียนมีสมาธิช่วยความจำ ให้
ข้อคิดนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ –ตระหนักเป็นอย่างยิ่ง แต่นักเรียนท่องได้ไม่ครบถ้วน

สรุปวิเคราะห์ประเด็นความตระหนักและการท่องจำ มีความเห็นเหมือนกัน

- มีความตระหนักและให้นักเรียนท่องจำทุกวันก่อนเรียน ๕ นาทีหรือมากกว่าบ้าง
- นักเรียนส่วนใหญ่ท่องจำได้ และมีบางส่วนที่ท่องจำได้ไม่ครบถ้วน
- ระดับประถมจะเริ่มท่องจากกลอนดอกสร้อย กลอนสักวา ก่อน

สรุปในส่วนเหตุผล มีความเห็นแตกต่างกัน

- บทที่ให้ท่องจำมีความไพเราะและมีคติสอนใจ
- นักเรียนจะซึมซับลักษณะสัมผัสและรูปแบบคำประพันธ์ไว้ได้
- ได้ฝึกภาษา ด้าน การฟัง การอ่าน การเขียน วรรณกรรม ได้ฝึกสมาธิด้วย
- การท่องจำทำให้ซึมซับวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของสังคมในอดีต
- นำเรื่อง ทะเลบัว ให้นักเรียนร้องเชมรไล่ควาย นักเรียนจะจำได้ดีเพราะเข้าใจ
- นักเรียนได้เรียนรู้ความงามด้านวรรณศิลป์แฝงข้อคิดเตือนใจ
- ช่วยให้นักเรียนมีสมาธิช่วยความจำ ให้ข้อคิดนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

(๓) บทอาขยานให้คุณค่าแก่สังคมไทยมากน้อยแค่ไหนและควรส่งเสริมหรือไม่

นางนวรรณ์ คงอินทร์ ครูภาษาไทยโรงเรียนวัดพระเชตุพน ได้ให้สัมภาษณ์ว่า

บทอาขยานให้คุณค่าแก่สังคมไทยมากเพราะจะทำให้ให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ทาง
วรรณกรรม โคลง กลอน ส่งเสริมให้คนไทยรักการอ่าน และเป็นพื้นฐานที่ดีต่อการพัฒนาตัวบุคคล
และควรที่จะมีการส่งเสริมต่อไป^{๗๑}

นางสาวปิยนันท์ หงษ์ทอง ครูสอนภาษาไทยโรงเรียนวัดพระเชตุพน ให้สัมภาษณ์ว่า

บทอาขยานทุกบทมีคุณค่าแก่สังคมไทยมากเพราะเป็นการอนุรักษ์ภาษาไทยให้คงอยู่คู่
ประเทศไทยทำให้เด็กๆ ที่ศึกษาได้ซาบซึ้งถึงเนื้อหาและอรรถรสของบทร้อยกรองซึ่งเป็นสิ่งที่
ควรส่งเสริมตลอดไป^{๗๒}

นางไชติกา แสงอำพันธ์ ครู คศ. ๒ โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ ให้สัมภาษณ์ว่า

^{๗๑} สัมภาษณ์, นางนวรรณ์ คงอินทร์, ๑๗ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๗๒} สัมภาษณ์, นางสาวปิยนันท์, หงษ์ทอง, ๑๗ มีนาคม ๒๕๕๙.

บทอาขยานเป็นวัฒนธรรมทางภาษาความงามของคำทั้งข้อคิดในบทร้อยกรองนำมายึดถือปฏิบัติได้ ควรส่งเสริม^{๗๓}

นางสาวอมรรัตน์ รัตนสกุล ครู คศ ๒ โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ ให้สัมภาษณ์ว่า มีความสำคัญแก่สังคมไทยมากทำให้นักเรียนใช้ภาษาไทยได้อย่างถูกต้องจากการฟัง การพูดและการอ่านบทอาขยานปลูกฝังให้รักชาติรักภาษาไทย มีจิตใจอ่อนโยนเป็นคนดี ควรส่งเสริมตลอดไป^{๗๔}

นางพนมพร ปานทองเสม ครู คศ ๒ โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ ให้สัมภาษณ์ว่า บทอาขยานให้คุณค่าแก่สังคมไทยมาก และควรแต่งเพิ่มขึ้นเพื่ออนุรักษ์ความงดงามของ ภาษาไทย ซึ่งเป็นภาษาของเราทุกคน ควรที่ทุกฝ่ายจะหันมาส่งเสริม^{๗๕}

นางกาญจนา รอดเชื้อ ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนราชบพิธ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า ให้คุณค่ามากและควรส่งเสริมอย่างยิ่ง นอกจากคุณค่าที่กล่าวมาในข้อ ๒ แล้ว ยังมีคุณค่าด้านอื่นอีกเช่น ๑. ผ่อนคลายความตึงเครียดความเคียดแค้นต่างๆ ให้ผ่อนคลายลงได้ ๒. ใช้เป็นพื้นความรู้สำหรับสอนเรื่องจันลักษ์ของคำประพันธ์ชนิดต่างๆ ๓. ให้เยาวชนได้เห็นภูมิปัญญาทางภาษาของบรรพบุรุษในเรื่องการถ้อยทอดเหตุการณ์การใช้ภาษา บรรยายความ การใช้คำใช้ความให้สัมผัสฯ^{๗๖}

นางสุวรรณี โสประดิษฐ์ ครูโรงเรียนวัดราชบพิธ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า บทอาขยานให้คุณค่าแก่สังคมไทยมากเพราะเป็นการจรรโลงใจซึ่งส่วนมากให้คติข้อคิด ซึ่งนำไปใช้ในการดำเนินชีวิต ควรที่จะส่งเสริมเป็นอย่างยิ่ง^{๗๗}

นางสาวณัฐชา สถิตเสถียร ครู คศ ๒ โรงเรียนวัดราชบพิธ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า บทอาขยานมีคุณค่าแก่สังคมไทยมากเพราะนักเรียนจะได้ซึมซับความงามด้านวรรณศิลป์ทั้งได้คติสอนใจจากวรรณกรรมนั้น ควรให้การส่งเสริมเป็นอย่างยิ่ง^{๗๘}

นางสาวมุสสดี ฐวัจนวิวัฒน์ ครู คศ ๓ โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ให้สัมภาษณ์ว่า

^{๗๓} สัมภาษณ์, นางโชติกา แสงอำพันธ์, ครู คศ ๒, ๒๒ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๗๔} สัมภาษณ์, นางสาวอมรรัตน์ รัตนสกุล, วันเดียวกัน.

^{๗๕} สัมภาษณ์, นางพนมพร ปานทองเสม ครู คศ ๒, วันเดียวกัน.

^{๗๖} สัมภาษณ์, นางกาญจนา รอดเชื้อ, ครูชำนาญการพิเศษ, ๒๐ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๗๗} สัมภาษณ์, นางสุวรรณี โสประดิษฐ์, ๒๐ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๗๘} สัมภาษณ์, นางสาวณัฐชา สถิตเสถียร ครู คศ ๒, ๒๐ มีนาคม ๒๕๕๙.

ควรส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยวชาน เพราะช่วยให้นักเรียนได้ฝึกสมาธิโดยเฉพาะหากได้ฝึกให้ผู้เรียนทำความเข้าใจกับเนื้อความแล้วก็จะทำให้ได้คุณค่าด้านคุณธรรมจริยธรรมนำวิถีชีวิตที่ดีงามต่อไป^{๙๙}

นายวิเชียร วัฒนศิริ ครู คศ ๒ โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ได้ให้สัมภาษณ์ว่า
บทอาชยานมีบทบาทและคุณค่าในสังคมเพราะบางส่วนช่วยกล่อมเกลาคิดใจแก่เด็กส่งเสริมจินตนาการ สมควรส่งเสริมต่อไป^{๑๐๐}

จากการสัมภาษณ์สามารถสรุปวิเคราะห์ความเห็นข้อที่เหมือนกันบ้าง ต่างกันบ้างดังนี้
ลักษณะที่เหมือนกัน ทุกคนเห็นเหมือนกัน ใน ๒ ประเด็น คือ

- ครูทุกคนเห็นว่า บทอาชยานมีคุณค่าแก่สังคมไทยมาก และ ควรแก่การส่งเสริม
- ลักษณะที่ต่างกัน อยู่ในด้านเหตุผล ครูแต่ละท่านเห็นว่า
- ช่วยส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ทางวรรณกรรมโคลงกลอน ส่งเสริมให้รักการอ่าน
- เป็นการอนุรักษ์ภาษาไทยให้คงอยู่ซาบซึ้งถึงเนื้อหาและอรรถรสของบทร้อยกรอง
- เป็นวัฒนธรรมทางภาษาความงามของคำทั้งนำข้อคิดในบทร้อยกรองมาปฏิบัติ
- ทำให้นักเรียนใช้ภาษาไทยได้อย่างถูกต้องการอ่านบทอาชยานปลูกฝังให้รักชาติรัก

ภาษาไทย มีจิตใจอ่อนโยนเป็นคนดี

- ควรแต่งบทอาชยานเพิ่มเพื่ออนุรักษ์ความงดงามของภาษาไทย
- ผ่อนคลายความตึงเครียดความเคียดแค้นต่างๆ ให้ผ่อนคลายลง ยังสอนเรื่องฉันทลักษณ์ของคำประพันธ์ชนิดต่างๆ ได้เห็นภูมิปัญญาทางภาษาของบรรพบุรุษ
- เป็นการจรรโลงใจซึ่งส่วนมากให้คติข้อคิดซึ่งนำไปใช้ในการดำเนินชีวิต
- นักเรียนจะได้ซึมซับความงดงามด้านวรรณศิลป์ได้คิดสนใจจากวรรณกรรมนั้น
- ช่วยให้นักเรียนได้ฝึกสมาธิทำให้ได้คุณค่าด้านคุณธรรมจริยธรรมนำวิถีชีวิตที่ดีงาม
- บางส่วนช่วยกล่อมเกลาคิดใจแก่เด็กส่งเสริมจินตนาการ

^{๙๙} สัมภาษณ์. ครูสุสดี ฐวัจนวัฒน์ ครู คศ ๓. ๒๑ มีนาคม ๒๕๔๙.

^{๑๐๐} สัมภาษณ์. ครูวิเชียร วัฒนศิริ ครู คศ ๒. วันเดียวกัน.

๔.๓ สรุป

จากที่ได้ศึกษาคุณค่าของบทอาขยานที่มีต่อสังคมไทยได้จัดวิเคราะห์เป็น ๔ ด้านคือ

(๑) คุณค่าด้านจิตใจ เป็นความรู้สึที่ดึงดูดความสนใจอันเกิดกับใจ ซึ่งได้จากอรรถะแห่งสาระธรรมในบทอาขยาน งามในแง่วรรณศิลป์ มีหลากหลายคำประพันธ์ มีท่วงทำนองที่แตกต่าง ก็นใจ เช่น กลอนสุภาพ มีวิธีการอ่านได้ถึง ๖ ทำนอง ยังมีคำประพันธ์ชนิดอื่นๆ ที่สามารถอ่านให้เกิดความประทับใจได้หลากหลายทำนอง

(๒) คุณค่าด้านวัฒนธรรม ซึ่งมีทั้งวิถีชีวิตที่หลากหลายของสังคมไทยภาคต่างๆ ที่ทำให้เกิดความเจริญงอกงามด้าน ศิลปะ อาหาร เครื่องแต่งกาย ภาษาพูด เช่น วัฒนธรรมสะท้อนวิถีชีวิต ความเป็นอยู่และทำร่ำชาวใต้ ชีวิตชาวนา อาชีพทอผ้า ชาวประมง สุภาษิตคำสอนต่างๆ ของชาวเหนือ ชาวอีสาน วัฒนธรรมสะท้อน ค่านิยมการรู้คุณพ่อแม่ครูอาจารย์ ค่านิยมความซื่อสัตย์ ค่านิยมความขยันหมั่นเพียร วัฒนธรรมสะท้อนความเชื่อ ต่อพระพุทธศาสนา คาทาอาคม.. วัฒนธรรมสะท้อนขนบธรรมเนียม ธรรมเนียมการกิน ธรรมเนียมการเคารพครูอาจารย์ เป็นต้น

(๓) คุณค่าด้านหลักพุทธธรรม เป็นคุณค่าที่ส่งผลถึงประพัตินมนุษย์ซึ่งเป็นกรอบแห่งความดี ทำให้เกิดความอ่อนโยนทางจิตใจ อันเป็นผลมาจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ด้านกรรมดีกรรมชั่ว การพูดด้วยไมตรีจิต การอ่อนน้อมถ่อมตน หลักธรรมให้สำเร็จความประสงค์ และอื่นๆ เมตตากฎา ไตรลักษณ์ ปัญญา ทาน สติ คุณค่าซึ่งให้ผลต่อพฤติกรรมของมนุษย์

(๔) คุณค่าด้านความรู้ภูมิปัญญา นับเป็นความฉลาดของคนโบราณที่มักถ่ายทอดความรู้ด้วยคำประพันธ์และให้ความรู้ด้านต่างๆ เช่น

-ความรู้เรื่องเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น กาเหว่าชอบไซในรังของกา มาลีแสดงคุณค่าของป่าที่ให้อะไรมากมาย ผึ้งทะเลตะวันตก รู้ธรรมชาติทะเล

-ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ เช่น รักษาป่าการสังเคราะห์แสงของพืชการคายก๊าซของพืช การดูดก๊าซคาบอนไดออกไซด์ช่วยให้โลกเย็นลงได้

-ความรู้ด้านภาษา เช่น ปากใดเกินปีมีความรู้ หนึ่งเวลาเกิน หนึ่งใกล้ถึงเงินคำ คำวสุภาษิต ให้ความรู้ด้านภาษาถิ่น

-ความรู้ด้านศิลปะกรรม เช่น รามเกียรติ์ นิราศนรินทร์ อิเหนา นิราศพระบาท

-ความรู้ด้านการศึกษา เช่น เด็กน้อย วิชาหนาเจ้า ปากเป็นเอกเลขเป็นโทหนังสือเป็นตรีชั่วดีเป็นตรา วิชาเหมือนลิ้นค้ำ ผู้รู้ดีเป็นผู้เจริญ ซึ่งถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญาในการให้ความรู้ต่างๆ ในรูปของบทอาขยาน

สรุปวิเคราะห์ความเห็นของนักวิชาการและครูปฏิบัติการสอน

ความเห็นนักวิชาการและครูปฏิบัติการสอน มีความเห็นพ้องกันว่า บทอาขยานเป็นสิ่งที่ดีมีคุณค่าแก่สังคมไทยควรแก่การส่งเสริมให้ท่องจำต่อไปครูทุกคนมีความตระหนักในความสำคัญนี้ โดยมีเหตุผลสนับสนุนดังนี้

ทำให้เกิดการเรียนรู้ด้านวรรณกรรมโคลงกลอน ได้อรรถรสของบทร้อยกรองเป็นการจรรโลงใจ ทำให้รักการอ่าน เป็นการอนุรักษ์ภาษาไทยให้คงอยู่ ให้ข้อคิดคติธรรมซาบซึ้งถึงเนื้อหา น้อมนำมาปฏิบัติได้ นักเรียนสามารถใช้ภาษาไทยได้อย่างถูกต้อง มีจิตใจอ่อนโยน ผ่อนคลาย ความตึงเครียด ได้แบบอย่างคำประพันธ์ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ชีมีซบความงดงามด้านวรรณศิลป์ การท่องจำได้จะช่วยให้เด็กสามารถวิเคราะห์เพิ่มเติมต่อได้ ทำให้นักเรียนได้ฝึกสมาธิ กล่อมเกล่าจิตใจทำให้เกิดจินตนาการ ควรมีการแต่งเพิ่มเติม เพื่ออนุรักษ์ความงามของภาษาไทย บทอาขยานจะช่วยรักษาคุณธรรมนำวิถีชีวิตที่ดีงาม ให้แก่สังคมไทย

บทอาขยานจึงให้คุณค่าแก่สังคมไทยอย่างมากมายทั้ง ด้านจิตใจ ด้านวัฒนธรรม ด้านพุทธธรรม ด้านภูมิปัญญา ซึ่งเมื่อประมวลลงแล้ว คือให้ความรู้ภูมิปัญญา เป็นแบบอย่างคำประพันธ์ชนิดต่างๆ ที่สำคัญคือ สอดแทรกหลักธรรมคำสอนทั้งคำสอนทั่วไปและคำสอนทางพระพุทธศาสนาไว้เป็นจำนวนมาก ควรแก่การส่งเสริมเป็นอย่างยิ่ง

บทที่ ๕

สรุปและเสนอแนะ

๕.๑ บทสรุป

จากการศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในบทอาขยานครั้งนี้ ก็เพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยไว้และเพื่อทราบความเป็นมาของบทอาขยานตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ต้องการทราบว่าบทอาขยานมีการสอดแทรกหลักธรรมอะไรบ้างมีประโยชน์แก่สังคมไทยแค่ไหน หลังจากการศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในบทอาขยาน ดังต่อไปนี้

ความเป็นมาของบทอาขยาน พบว่าบทอาขยานนั้นเป็นบทท่องจำที่นิยมให้ท่องกันมาแต่อดีตคนโบราณนิยมสืบทอดความรู้กันด้วยคำประพันธ์ประเภทกาพย์ กลอน โคลง ฉันท์ ร่าย ซึ่งจำได้ง่าย อุดมด้วยวรรณศิลป์ มีความไพเราะทั้งเสียงและความหมาย สามารถท่องจำได้อย่างมีความสุข ความนิยมในการท่องจำเริ่มมีมาแต่สมัยภาษาหนังสือยังไม่เจริญจึงมีการสืบทอดความรู้กันด้วยการท่องจำ ผู้มีความรู้มักอยู่ในสายวัดและวัง ประวัติบทอาขยานในประเทศไทยเริ่มมีครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ และกวีหลายท่านช่วยกันแต่งบทดอกสร้อยสุภาสิตเพื่อเป็นบทร้องเล่นในโรงเลี้ยงเด็กของพระอัครชายา ภายหลังได้มีการพิมพ์ดอกสร้อยสุภาสิตและใช้เป็นแบบเรียนภาษาไทยในกาลต่อมา ความนิยมในการท่องจำเริ่มมีมาโดยลำดับ ประมาณปี ๒๕๑๕ ยังนิยมท่องจำอยู่ ภายหลังอิทธิพลนักวิชาการตะวันตกมีบทบาทสูงบทอาขยานได้หายไประยะหนึ่งเริ่มกลับมาสนใจอีกครั้งหนึ่งปี ๒๕๓๘ และกระทรวงได้พิมพ์บทอาขยานภาษาไทยขึ้นเมื่อปี ๒๕๔๒ โดยแบ่งระดับประถมศึกษา ๒๕ เรื่อง บทอาขยานบทหลัก ๑๕ เรื่อง บทอาขยานบทรอง ๑๐ เรื่อง ระดับมัธยมศึกษาชั้นมี ๓๕ เรื่อง บทหลักระดับมัธยมต้น ๑๑ เรื่อง ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ๑๒ เรื่องบทอาขยานบทรอง อีก ๑๒ เรื่อง รวม ทั้งสิ้น ๖๐ เรื่อง

ลักษณะวรรณกรรม ของบทอาขยานมีหลายอย่าง เช่น ประเภทกลอนมี กลอนสุภาพ กลอนบทละคร กลอนดอกสร้อย กลอนเสภา กลอนลักราบ กลอนนิราศ และกลอนสี่ ประเภทโคลง มีโคลงสี่สุภาพ โคลงกระทู้ ประเภทกาพย์ มีกาพย์ยานี ๑๑ กาพย์เห่ กาพย์ห่อโคลง กาพย์ฉบัง ๑๖ กาพย์สุรางคนางค์ และ กาพย์โอีสาน ประเภทฉันท์ มี อินทวิเชียรฉันท์ เปชนนาทฉันท์ ประเภทร่าย เป็นร่ายยาวอย่างเดียว ที่เหลือจะเป็นวรรณกรรมพื้นถิ่นภาคต่างๆ ซึ่งจัดไว้ในกลุ่มของกลอนเพลง

หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในบทอาขยาน จากการศึกษาเชิงวิเคราะห์พบว่า บทอาขยาน นั้นมีการสอดแทรกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามากมาย จัดไว้เป็นหมวดๆ เมื่อจัดเป็นกลุ่มหลัก ธรรมแล้วได้ดังต่อไปนี้ ระดับประถมศึกษา มีสอดแทรกหลักธรรมทั้งสิ้น ๑๔ กลุ่มคือ หลักธรรม เรื่องกตัญญูกตเวทิต์ หลักธรรมเรื่องความสามัคคี หลักธรรมเรื่องวิริยะความเพียร หลักธรรมเรื่อง ปัญญา หลักธรรมเรื่องทาน หลักธรรมเรื่องกรรม หลักธรรมเรื่องวาจา หลักธรรมเรื่องสัจจะ หลัก ธรรมเรื่องอภัยมุข หลักธรรมเมตตา หลักธรรมเรื่องอิทธิบาท ๔ หลักธรรมเรื่องสติ หลักธรรมเรื่อง ศีล หลักธรรมเรื่องไตรลักษณ์ ระดับมัธยมศึกษา มีการสอดแทรกหลักธรรมทั้งสิ้น ๑๗ กลุ่มคือ หลักธรรมเรื่องความกตัญญูกตเวทิต์ หลักธรรมเรื่องการคบมิตร หลักธรรมเรื่องวิริยะความเพียร หลักธรรมเรื่องปัญญา หลักธรรมเรื่องทาน หลักธรรมเรื่องกรรม หลักธรรมเรื่องวาจา หลักธรรม เรื่องสัจจะ หลักธรรมเรื่องอภัยมุข หลักธรรมเรื่องเมตตา หลักธรรมเรื่องอริยสัจ หลักธรรมเรื่อง สันติ หลักธรรมเรื่องศีล หลักธรรมเรื่องโลกุตระธรรม ๙ หลักธรรมเรื่องจิต หลักธรรมเรื่องศรัทธา และ หลักธรรมเรื่อง พระพุทธคุณ

คุณค่าของบทอาขยานที่มีต่อสังคมไทย จากการศึกษาเชิงวิเคราะห์ พบว่า บทอาขยาน ให้คุณค่าแก่สังคมไทย หลายอย่างสรุปได้เป็น ๔ ด้านคือ

(๑) คุณค่าด้านจิตใจ เป็นความรู้สึกที่ตึงามความสุขอันเกิดกับใจ ได้จากอรรถรส แห่งสาระธรรมในบทอาขยานบ้าง ได้ความงามในแง่วรรณศิลป์ซึ่งมีหลากหลายคำประพันธ์บ้าง มี ท่วงทำนองที่แตกต่างกันไปกินใจเกิดอารมณ์คล้อยตาม กลอนสุภาพมีวิธีการอ่านได้ถึง ๖ ทำนอง จึงสามารถเรียนรู้ได้อย่างมีความสุข เพราะอุดมด้วยรสแห่งวรรณคดี นอกจากนี้ยังมีคำประพันธ์ ชนิดอื่นๆ เช่น กลอนสักวา โคลงสี่สุภาพ ซึ่งมีความไพเราะให้คุณค่าด้านจิตใจไม่ต่างกัน

(๒) คุณค่าด้านวัฒนธรรม เป็นวิถีชีวิตของหมู่คณะที่ทำให้เกิดความเจริญงอกงาม ด้านศิลปะ อาหาร ภาษาพูด... วัฒนธรรมจะสะท้อนด้านต่างๆ คือ ก. สะท้อนวิถีชีวิต (ความเป็น อยู่ของชาวใต้และชาวนา อาชีพทอผ้า อาชีพประมง) การอบรมเลี้ยงดูลูก คำสอนชาวเหนือ คำ สอนชาวอีสาน สุภาษิตคำสอน คือวัฒนธรรมสะท้อนวิถีชีวิต ข. สะท้อนค่านิยม การรู้คุณต่อผู้มี คุณ (พ่อแม่ครูอาจารย์) ค่านิยมเรื่องความซื่อสัตย์ (เคารพทรัพย์สินผู้อื่น ซื่อสัตย์ต่อบุคคลและ ชาติ) ค่านิยมเรื่องความขยันหมั่นเพียร (ด้านการศึกษา อาชีพการงาน) ค. สะท้อนความเชื่อ (เชื่อพระรัตนตรัย เชื่อคาถาอาคม) ง. สะท้อนขนบธรรมเนียม การกิน การบูชาครูอาจารย์

(๓) คุณค่าด้านหลักพุทธธรรม ซึ่งเป็นคุณค่าที่สำคัญต้องกล่าวถึงเพราะจะมีผลเชิง พฤติกรรมของมนุษย์ให้เกิดความอ่อนโยน เช่น กรรมดีกรรมชั่ว การพูดด้วยไมตรีจิต การอ่อนน้อม ถ่อมตน หลักธรรมให้สำเร็จความประสงค์ หลักธรรมเรื่องเมตตา เรื่องสามัคคี เป็นต้น

(๔) คุณค่าด้านความรู้ภูมิปัญญา เป็นคุณค่าอันเกิดจากความฉลาดของคนโบราณ ที่มักถ่ายทอดความรู้ด้วยคำประพันธ์ - ให้ความรู้ด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเกี่ยวกับสัตว์ การตก แต่งไม้ประดับ และบรรยายบรรยายกาของชายทะเล - ให้ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ - ให้ความรู้ด้าน ภาษาถิ่นทั้งภาคเหนือกลางใต้ - ให้ความรู้ด้านศิลปกรรมสถาปัตยกรรมของไทย - ให้เห็นความ สำคัญด้านการศึกษา

ความคิดเห็นของนักวิชาการและครูปฏิบัติการสอน ส่วนมากมีความเห็นเหมือนกันใน ประเด็นว่า บทอาขยานมีคุณค่าแก่สังคมไทยมาก ควรแก่การส่งเสริม ครูมีความตระหนักในการให้ นักเรียนท่องจำ โดยมีเหตุผลสนับสนุนหลากหลาย คือ ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้วรรณกรรมโคลง กลอน ได้อรรถรสของบทร้อยกรอง ผ่อนคลายความตึงเครียดความเคียดแค้นให้คลายลง จรรโลง ใจให้คิดข้อคิดนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นการอนุรักษ์ภาษาไทยให้คงอยู่ เป็นวัฒนธรรมทาง ภาษา ความงามของคำให้ข้อคิดนำมาปฏิบัติได้ การอ่านบทอาขยานปลูกฝังให้รักชาติรักภาษา ไทยมีจิตใจอ่อนโยน เป็นแบบอย่างคำประพันธ์ นักเรียนได้ซึมซับความงามด้านวรรณศิลป์ได้คิ ดสอนใจจากวรรณกรรม ช่วยให้นักเรียนได้มีสมาธิ ทำให้ได้คุณค่าด้านคุณธรรมจริยธรรม กล่อม กลายจิตใจแก่เด็กส่งเสริมจินตนาการ ควรมีการแต่งบทอาขยานดีๆ เพิ่ม บทอาขยานจึงเป็นสิ่งมี คุณค่าแก่สังคมไทย

การประเมินค่าบทอาขยานนั้นเมื่อพิจารณาให้รอบคอบจะเห็นได้ว่าบางบทถูกนำมาใช้ เป็นบทอาขยานหลายครั้งแสดงให้เห็นว่าได้ผ่านการกลั่นกรองมาหลายครั้งแล้ว

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

กระบวนการศึกษาแบบท่องจำจะได้ผลและมีความสุขจะต้องศึกษาทำนองการอ่านซึ่ง มีอยู่หลากหลาย แต่ละชนิดคำประพันธ์ล้วนสามารถอ่านได้หลายทำนองควรทำแบบบันทึกเสียง เพื่อพัฒนานวัตกรรมด้านการท่องจำให้ผู้เรียนศึกษาเรียนรู้ได้อย่างมีความสุข

ถ้าจะมีการศึกษาวิเคราะห์บทอาขยานต่อ ปี ๒๕๕๘ สำนักวิชาการและมาตรฐานการ ศึกษาได้ออกหนังสือบทอาขยานเล่มใหม่ มีบทใหม่ๆ จำนวนมาก มีข้อมูลที่น่าสนใจเนื้อหาที่เพิ่ม เข้ามา ประเด็นศึกษาที่ควรวิเคราะห์น่าจะศึกษาด้านจริยธรรม ที่สำคัญควรมีการประเมินค่าบท อาขยานให้เห็นชัด เป็นรายบทอาจเลือกเอาแต่เฉพาะบางบท นำมาวิเคราะห์และประเมินค่า เพราะบทอาขยานบางเรื่องผ่านการคัดเลือกมาหลายครั้งได้รับการยอมรับว่ามีคุณค่าทั้งในอดีตถึง ปัจจุบัน โดยไม่ได้เสื่อมคุณค่าลงเลย ใช้ได้ทุกสถานการณ์

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ. บทอาขยานภาษาไทย ระดับประถมศึกษา.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, ๒๕๔๒.

..... บทอาขยานภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, ๒๕๔๒.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. สมเด็จพระมหาสมณเจ้า. พุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๓๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

..... พุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๓๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

..... พุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๓. พิมพ์ครั้งที่ ๓๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ. หนังสือเรียนภาษาไทยชุดพื้นฐานภาษา. ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ เล่ม ๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๕.

..... หนังสือเรียนภาษาไทย ชุดพื้นฐานภาษา. ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ เล่ม ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๖.

..... หนังสือเรียนภาษาไทย ชุดพื้นฐานภาษา. ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๗.

..... หนังสือเรียนภาษาไทย ชุดพื้นฐานภาษา. ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ เล่ม ๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๖.

..... หนังสือเรียนภาษาไทย ชุดพื้นฐานภาษา. ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ เล่ม ๒.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๖.

..... หนังสือเรียนภาษาไทย ชุดพื้นฐานภาษา. ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ เล่ม ๑.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๗.

..... หนังสือเรียนภาษาไทย ชุดพื้นฐานภาษา. ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ เล่ม ๒.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๗.

..... หนังสือเรียนภาษาไทย ชุดพื้นฐานภาษา. ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ เล่ม ๑.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๘.

..... หนังสือเรียนภาษาไทย ชุดพื้นฐานภาษา. ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ เล่ม ๒.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๘.

..... หนังสือเรียนภาษาไทย ท ๒๐๓ ท ๒๐๔ ชุดทักษะสัมพันธ์. ชั้นมัธยมศึกษาปีที่

๒. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว (ฉบับปรับปรุงปี ๒๕๓๓), ๒๕๓๖.

..... วรรณสารวิจักษ์ณ์ หนังสือเรียนภาษาไทย ท ๔๐๑. (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔

เล่ม ๑). พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๓

กำชัย ทองหล่อ. หลักภาษาไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยการพิมพ์, ๒๕๔๕.

สุลีพร สุสุวรรณ และคณะ. สำนวนไทย สุภาษิต คำพังเพย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรวิพัฒน์, ๒๕๔๕.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. เก็บเพชรจากคัมภีร์พระไตรปิฎก. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์สมโภช

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย). กรุงเทพมหานคร : โรง

พิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

มานิต มานิตเจริญ. พจนานุกรมภาษาไทย. ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรพิทยา, ๒๕๓๗.

วาสนา บุญสม. กลอนสัมผัสใจได้อย่างไร. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์ประกายแสง, ๒๕๔๐.

เสนีย์ วิลาวรรณ. หนังสือเรียน ภาษาไทย ท ๒๐๓-ท ๒๐๔, ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒.

กรุงเทพมหานคร : (ตามหลัก สูตรมัธยมศึกษาตอนต้นปี ๒๕๒๑ ฉบับปรับปรุงปี ๒๕๓๓) พิมพ์ครั้งที่ ๑, ๒๕๓๕.

..... หนังสือเรียน ภาษาไทย ท ๓๐๕-ท ๓๐๖, ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓.
กรุงเทพมหานคร : (ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นปี ๒๕๒๑ ปรับปรุงปี ๒๕๓๓),
๒๕๓๖.

..... พัฒนาทักษะภาษา. ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ เล่ม ๕. กรุงเทพมหานคร. (ตาม
หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๒๕๔๔). ๒๕๔๘.

ค. วิทยานิพนธ์

เดชา ชากักดี. "วิเคราะห์หลักจริยธรรมในวรรณคดีสุภาวดีพระร่วง". วิทยานิพนธ์อักษร
ศาสตร มหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒.

พระมหาประพันธ์ สุวรรณมณี. "ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏใน
วรรณกรรมหนังสือในจังหวัดนครศรีธรรมราช". วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหา
บัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓.

พระมหาสมชัย สิริวิฑูมโน. "หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในบทเพลงลูกทุ่งไทย".
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

อัปสร สุวรรณรอด. "คุณค่าในบทอาขยานไทย ระดับประถมศึกษา". วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต. สาขาภาษาไทย. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๔.

อำนวย ใจหวัง. "คุณค่าในบทอาขยานภาษาไทยระดับมัธยมศึกษา". วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต, สาขาภาษาไทย. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ๒๕๔๕.

ภาคผนวก

๐

บทอาขยานบทรอง

ชั้นประถมศึกษา

(๑) กาเหว่า

เจ้านกกาเหว่าเอ๋ย	ไซ้ไว้ให้แม่กาปัก
แม่กาก็หลงรัก	คิดว่าลูกในอุทร
คาบเอาข้าวมาเผื่อ	ไปคาบเอาเหยื่อมาป้อน
ถนอมไว้ในรังนอน	ซ่อนเหยื่อมาให้กิน
ปีกเจ้ายังอ่อนคลอแคล	ท้อแท้จะสอนบิน
แม่กาพาไปกิน	ที่ปากน้ำพระคงคา
ตื่นเจ้าเหยียบสาหร่าย	ปากก็ใช้น้ำปลา
กินกุ้งแลกินกั้ง	กินหอยกระพังแมงดา
กินแล้วก็โผมา	จับที่ต้นหว้าโพธิ์ทอง
ยังมีนายพราน	เที่ยวเยียมเยียมมองมอง
ยกปืนขึ้นส่อง	จ้องเอาแม่กาดำ
ตัวหนึ่งว่าจะดัม	อีกตัวหนึ่งนั้นว่าจะยำ
กินนางแม่กาดำ	คำวันนี้อุแม่หนา

(๒) เจ้าดวงมาลา

	เจ้าดวงมาลา
ไปวัดด้วยข้า	ทำบุญด้วยกัน
เด็ดเจ้าวันนี้	จะไปสู่สวรรค์
ทำบุญด้วยกัน	เถิดเจ้าดวงมาลา

(๓) บทละครพูดคำกลอนพระร่วง

ไทยรวมกำลังตั้งมั่น	จะสามารถป้องกันชั้นแข็ง
ถึงแม้ว่าศัตรูผู้มีแรง	มายุทธ์แย่งก็จะปลาดไป
ขอแต่เพียงไทยเราอย่าผลาญญาติ	ร่วมชาติร่วมจิตเป็นข้อใหญ่

ไทยอย่ามั่งร้ายทำลายไทย	จงพร้อมใจพร้อมกำลังระวังเมือง
ให้นานาภาษาเขานิยม	ชมเกียรติยศฟูเฟื่อง
ช่วยกันบำรุงความรุ่งเรือง	ให้ชื่อไทยกระเดื่องทั่วโลก
ช่วยกันเต็มใจใฝ่ผดุง	บำรุงทั้งชาติศาสนา
ให้อยู่จนสิ้นดินฟ้า	วัฒนาเกิดไทย ไชโย!

(๔) ประมวลธรรมยอดคำสอนภาษาไทยกลาง ปากโตเกินปี่มีความรู้

ปากโตเกินปี่มีความรู้	มักลบหลู่คำมวจิบหาย
มีอุบายย้อมแดงด้วยหมาก	ปากอันนั้นนักปราชญ์นิทา
มันเกิดมามีปากเสียเปล่า	เหมือนปากเต่าปากกิ้งปากหอย
ปากอันใดเสียธรรมรู้มาก	บ่ลำบากฟังมวนเย็นใจ
ปากนำไผ่เยือกเย็นคือน้ำ	นักปราชญ์เจ้าย่อยย่องว่าดี
ปากมีศรีอยู่เงืองวิลาส	ปากสะอาดคุณล้ำปชาม

(๕) ฝนตก แดดออก

ฝนตกแดดออก	นกกระจอกแปลกใจ
ไผ่ผืนบินไป	ไม่รู้หนทาง
ไปพบมะพร้าว	นกหนาวควรวญคราง
พื้มะพร้าวใจกว้าง	ขอพักสักวัน
ฝนตกแดดออก	นกกระจอกพักผ่อน
พอหายเหนื่อยย่อน	บินจรผายผัน
ขอบใจพื้มะพร้าว	ถึงคราวช่วยกัน
น้ำใจผูกพัน	ไม่ลืมบุญคุณ

(๖) เพลงชาติ

ธงชาติไทยไกวกวัดสะบัดพลิ้ว	แลร์วีรัสลับงามเป็นสามสี
ผ้าผืนน้อยบางเบาเพียงเท่านั้น	แต่เป็นที่รวมชีวิตและจิตใจ
ชนรุ่นเยาว์ยืนเรียงระเบียบแถว	ดวงตาแน่วหนึ่งตรงธงไสว
ประเทศไทยรวมเลือดเนื้อชาติเชื้อไทย	ฟังกราวใดเลือดช่านพล่านทั้งทรวง
ผืนแผ่นดินถิ่นนี้ที่พำนัก	เราแสนรักและแสนจะແหนหวง

แผ่นดินไทยไทยต้องครองทั้งปวง	ชีพไม่ล่วงใครอย่าล้ำมาย้าย
เธอร้องเพลงชาติไทยมั่นใจเหลือ	พลีชีพเพื่อชาติที่รักทรงศักดิ์ศรี
เพลงกระหึ่มก้องฟ้าก้องธาตริ	แม้ไพร่ได้ฟังยังถอนใจ
แต่สิ่งหนึ่งซึ่งไทยรำวใจเหลือ	คือเลือดเนื้อเป็นหนอนคอยบ่อนได้
บ้างหากินบนน้ำตาประชาไทย	บ้างฝึกฝั่ลัทธิชั่วช้ากลัวเกรง
ทุกวันนี้ศึกไกลยังไม่หวั่น	แต่หัวนทรวงศึกใกล้ไล่ข่มเหง
ถ้าคนไทยหันมาฆ่ากันเอง	จะร้องเพลงชาติไทยให้ใครฟัง

(๗) เพลงยาวเจ้าอิศรญาณ

เกิดเป็นคนเชิงดูให้รู้เท่า	ใจของเราไม่สอนใจใครจะสอน
อยากให้เขาเราต้องก้มประนมกร	ใครเลยหอนจะว่าตัวเป็นวิฆเนศ
เป็นบ้าจี้นิยมชมว่าเอก	คนโหยกเหยกรักษายากลำบากหมอ
อันยศศักดิ์มิใช่เหล้าเมาแต่พอ	ถ้าเขาเยอเหมือนอย่างเก่าให้เราค้น
บ้างโลดเล่นเต้นรำทำเป็นเจ้า	เป็นไรเขาไม่จับผิดคิดดูชั้น
ผีมันหลอกช่างผีตามทีมัน	คนเหมือนกันหลอกกันเองกลัวเกรงนัก
สูงอย่าให้สูงกว่าฐานนานไปล้ม	จะเรียนคมเรียนเถิดอย่าเปิดฝัก
คนสามขามีปัญญาหาไว้ทัก	ที่ไหนหลักแหลมคำจงจำเอา
เดินตามรอยผู้ใหญ่หมาไม่กัด	ไปพูดขัดเขาทำไมขัดใจเขา
ใครทำดีแล้วก็หย่อนผ่อนลงเอา	นักเลงเก่าเขาไม่หาญราญนักเลง

(๘) มาลี จากบทละครเรื่อง เงาะป่า

มาลี	ดอกดังสีบานเย็นเห็นหรือไม่ว่า
ผีเสื้อร่อนว่อนอยู่ดูวิไล	งามกระไรหนอผีเสื้อช่างเหลืองาม
กินอะไรเกิดที่ไหนผีเสื้อเอ๋ย	อย่าปิดเลยตอบต่อที่ข้อถาม
น้องจะได้ไปเกิดไปกินตาม	ให้อร่ามเหมือนผีเสื้อเหลือสวยเอย

(๙) วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ หนึ่งเวลาถิ่น

หนึ่งเวลาถิ่น	จักหุงต้มตามภาษา
อย่าเคียดเตรียมมารดา	เจ้าควรมารจัดแจงทำ
หุงต้มตามท่วงที	กับนั้นนี้ปึงแกงยำ

หน้านวลชวนเชิญทำ
สุกสรรพสิ้นแล้วแหล่
คดคายออกให้ไว
ยกย้ายให้เขากิน
กินแล้วเขาแคล้วมา
งามลื่นกินภายหลัง
ถ้วยชามหม้อน้อยใหญ่
ครกเบือและสากเบือ
บวยหวักควรรักษา
อย่าได้อุเบกษา
เสร็จแล้วเจ้าออกไป

อย่างม้งจำอเลาะไฟ
อย่าเขื่อนแซเทียวคำไป
พาพ่อแม่พี่น้องมา
ครบครันสิ้นพรูพร้อมหน้า
ถ้วนทุกหน้าเขาออกไป
แล้วร้อยซังกวาดครัวไฟ
ลำดับไว้ตามอัชฌา
อย่าตั้งเพื่อกดขี่กลา
ไว้ให้ดีตามวิสัย
หาน้ำท่าดับพินไฟ
ซักประตูหับกำซับริ้ว

(๑๐) วรรณกรรมล้านนา (ภาคเหนือ) ปู่เจ้าสอนหลาน

อย่านั่งใกล้ถุงเงินคำ
อย่าจ่ายเงินผิด
หื้อหาบไปค้า
อย่าซื้อร้านลูกขวย
อย่าเคียดต่อหมู
รู้การคิงบรูการท่าน
อย่าตีเถียงฟ้า
อย่าพินพราเข้าบ้าน
อย่าทอดไม้จิ้มคนใด
อย่าโยะหมา
อย่าขวกเหล็กกาปปลอม
หื้อรักพ่อแม่

อย่าฟังคำคนล่าย
อย่าติดใจคนบาป
ใครเป็นข้าหื้ออยู่ตาย
กินงายแล้วอย่าอน
เข้าทนต์วยหมอเจือจาน
อย่าปานใจหมอง
อย่าเล็งม้าเถียงตาวัน
อย่าด้านซู้ด้วยเมียท่าน
อย่าไฟโบ้บรูลัง
อย่าฆ่าเด็ก
อย่าบดอมปู่เยะการหนัก
หื้อมีแผนหลวงหลาย*

* กรมวิชาการ, หนังสือบทอาขยานภาษาไทย ระดับประถมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์
การคำคุณฐา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๕ - ๒๕.

บทอาขยานบทรอง
ระดับมัธยมศึกษา

(๑) คำวาทิต

สายสะหลี	วิชาปมี	บดีเนอเจ้า
ช่างอับจนตัว	เด็กเคิงยามเฒ่า	เสียเสียคนเราแท้ทัก
หันเพิ่นทำการ	ควรแยงแค้นคัก	หมายเมียดมันจำเอา
หัวใจพังฟ้าว	เปิดไฟลนเผา	ช่างพาโลเมารีบร้อนเร่งสร้าง
ช่างหุมบ่ดี	บ่สมคำอ้าง	บ่เหมือนเพิ่นชำนาญรู้ชั้น
ควรมีผ่อแปลง	หื้อมันแค้นคัก	จักเป็นทีเพิ่นอั้นกายลุน
ความรู้มีไว้	บ่วายหายสูญ	เที่ยงจักเป็นคุณ
สืบไปภายหน้า	บ่ใช้จักเหมือน	ว้าวความกินหญ้ากินเที่ยวไปบ่ซื้อ
หญ้ามีบ่เซียม	ใหญ่มาซุ่มมือ	บ่อดอยากกันอันใด
เต็มนอนอยู่แล้ว	ลูกกินบ่ไหว	บ่เหมือนคนเราฮิแปลงแต่งสร้าง
นุ่งนุ่งกินกิน	ปลูกข้าวแต่งห้าง	บ่มีวันยามหว่างยัง
สัพพะการใด	อย่าหื้อมันค้าง	หื้อรู้ถี้แจ้งหลายอัน
งูเทิงแข่งแล้ว	มันช่างสกหวัน	เอาไหนบ่ทัน
งูฝนลอดไถล	เหมือนจ้องอยู่ไกล	แดดฝนมีไถลตกลงมาอาบย้อน
สองหัตถา	ลูบคลำคะคอย	บ่มีร่มจ้องคลุมบัง
ถึงยามถี้แค้น	ทุกซบมีหยัง	วิชาประทังเลี้ยงท้องอาบได้

(๒) โคลงกระทู้สุภาษิต

คนดีมีทั่วทั้ง	แปดทิศ
อย่านึกเรามีฤทธิ์	รอบรู้
คนอื่นไม่มีวิชา	ซาเช่น ดนเฮย
อาจจกมีผู้รู้	ห่อนสิ้นสุดสมัย
เป็นคนหาญแต่เพียง	พอดี
เขงนักจกเสียที	โทษล้ำ
กล้านักจกเกิดมี	รอยมิต ขวานแฮ
สูงนักจกโค่นค้ำ	ห่อนขึ้นคงเดิม

คบคนดูเลือกให้	เห็นคุณ
จนและมีการบุญ	รับไว้
ดีชั่วเพื่อเจือจน	จิตรเจตนาแฮ
มีกิจพอเลือกให้	ถูกชั้นชาติตระกูล

(๓) ณ ยามสายัณห์

ณ ยามสายัณห์ตะวันยังย้อย	แน่วเร่งทำหน้อยทะยอยเหยียบหนา
ตะแล็กแตกแตกจะแหลกแล้วจ้ำ	กระดิ่งรับมาเถอะรับข้าวไป
คณาเนื่อนวลก็ครวญคลอขับ	ระริกแค้นรับสลบเสียงใส
กระเดื่องดำข้าวก็กราวเสียงไกล	สนุกน้ำใจสมัยสายัณห์
ตะแล็กแตกแตกตะแล็กแตกแตก	กระเดื่องดังแทรกสำรวลสรวลสันต์
มินานนักข้าวก็เปลือกร้าวพลัน	บุรุษรีบดันกระดิ่งส่งมา
ประเพณีไทยสมัยก่อนเก่า	ก็คงมีเค้าวจะเนนานนถ้ำ
ดรณลูกหลานสถานทองนา	สมัครรักษาขนบธรรมเนียม

(๔) ดอกไม้จะบาน

ดอกไม้	ดอกไม้จะบาน
บริสุทธิกล้ำหาญ	จะบานในใจ
สีขาว	หนุ่มสาวจะเฝ
แน่วแน่งแก้ไข	จุดไฟศรัทธา
เรียนรู้	ต่อสู้มายา
ก้าวไปข้างหน้า	เข้าหามวลชน
ชีวิต	อุทิศยอมตน
ฝ่าความลำบาก	เพื่อผลประชา
ดอกไม้	บานให้คุณค่า
จงบานซ้ำซ้ำ	แต่ว่ายั่งยืน
ที่นี้	และที่อื่นอื่น
ดอกไม้สดชื่น	ยืนให้มวลชน

(๕) นมัสการพระพุทธคุณ

องค์ใดพระสัมพุทธ	สุวิสูตรสันดาน
ตัดมูลเลศมาร	บมิหม่นมิหมองมัว
หนึ่งในพระทัยท่าน	ก็เบิกบานคือดอกบัว
ราศีบัพพันพั	สุวคนธกำจร
องค์ใดประกอบด้วย	พระกรุณาดังสาคร
โปรดหมู่ประชากร	มละโสมกัณดาร
ชี้ทางบรรเทาทุกข์	และชี้สุขเกษมสานต์
ชี้ทางพระนฤพาน	อันพ้นโศกวิโยคภัย
พร้อมเบญจพิธจัก-	ษุจรัลวิมลไ
เห็นเหตุที่ใกล้ไกล	ก็เจนจบประจักษ์จริง
กำจัดน้ำใจหยาบ	สันดานบาปแห่งชายหญิง
สัตว์โลกได้พึงพิง	มละบาปบำเพ็ญบุญ
ข้าขอประณตน์อม	ศิริเกล้าบังคมคุณ
สัมพุทธการุญ-	ณภาพนั้นนิรันดร

(๖) นมัสการพระธรรมคุณ

ธรรมะคือคุณากร	ส่วนชอบสาร
ดูจดวงประทีปชีวาล	ส่องสัตว์สันดาน
แห่งองค์พระศาสดาจารย์	ส่องสัตว์สันดาน
สว่างกระจ่างใจมนต์	เป็นแปดพึงยล
ธรรมได้นับโดยมรรคผล	อันลึกไอฟาร
และแก้กับทั้งนฤพาน	นามขนานขานไช
สมญาโลกอุดรพิสดาร	ให้ลวงลุปอง
พิสุทธพิเศษสุกใส	
อีกธรรมต้นทางคระไล	
ปฏิบัติปริยัติเป็นสอง	
คือทางดำเนินดูคลอง	
ยังโลกอุดรโดยตรง	

ข้าขอโอนอ่อนอุตมงค์
ด้วยจิตและกายวาจา

นบธรรมจ้านง

(๗) นมัสการพระสังฆคุณ

สงฆ์ใดสาวกศาสดา	รับปฏิบัติมา
แต่องค์สมเด็จพระโคกวันต์	
เห็นแจ้งจิตสุจริตบริบ-	ลูทางที่อัน
ระจับและดับทุกข์ภัย	
โดยเสด็จพระผู้ตรัสไตร	ปัญญาผ่องใส
สะอาดและปราศมัวหมอง	
เห็นห่างทางข้าศึกปอง	บมิลำพอง
ด้วยกายและวาจาใจ	
เป็นเนื่อนาบุญอันไพ-	ศาลแต่โลกภัย
และเกิดพิบูลย์พูนผล	
สมญาเอารสทศพล	มีคุณอนนต์
อนเกจะนับเหลือตรา	
ข้าขอนบหม่อมพระศรา-	พกทรงคุณา-
นุคุณประดุจรำพัน	
ด้วยเดชบุญข้าอภิวันท์	พระไตรรัตนอัน
อุดมดิเรกนิวัติศัย	
จงช่วยจัดโพยภัย	อันตรายใดๆ
จงดับและกลับเสื่อมสูญ	

(๘) บททำรำเบื่องตัน

ตั้งต้นให้เป็นประถม	ถัดมาพระพรหมสี่หน้า
รำทำสอดสร้อยร้อยเป็นพวงมาลา	เวโยนโยนเข้าให้น้องนอน
รำทำผาหลา	ปลดปลงลงมาเพียงไหล่
พิสมัยร่วมเรียง	แก้วข้าเอยเคียงหมอน
เยื้องย่างต่างกัน	รำหันเป็นมอน
มคราแขกเต้า	บินเข้ารัง

ท่ากระต่ายชมจันทร์	พระจันทร์ทรงกลด
รำท่าพระรถทิ้งसार	มารกลับหลัง
ท่าชูชก	นาคกรายเข้าในวัง
จนมานั่งหมอบเฝ้า	เจ้านครินทร์
ชี้หนอนร้อนรำ	เข้ามาเปรียบท่า
รำท่าพระรามรามมา	น้ำวศรศิลป์
มัจฉาสาคร	ในวาริน
หลงไหลไปสิ้น	งามโสภะ
ท่าโตเล่นหาง	ท่ากวางโยนตัว
รำยั่วเอาแป้ง	มาผัดหน้า
หงส์ทองลอยล่อง	ว่ายน้ำมา
เหราเล่นน้ำ	ล้ำราญัก
ท่าโตเล่นหาง	ร่ำท่ากวางเดินดง
รำท่าพระสุริวงศ์	ผู้ทรงศักดิ์
รำท่าช้างสารหวานหญ้า	คู่น่ารัก
ท่าพระลักษมณ์แผลงศร	จรัส
ชี้หนอนพืชนาง	ยุงพืชนาง
ขัดจางหยางนางรำ	สองศรี
ขัดท่าสามวง	ทั้งวงให้ดีดี
สี่ซอสสามสาย	ย้ายเพลงรำ
ท่ากระบี่ตีท่า	จีนมาสาวไส้
รำท่าชะนีรำยไม้	ดูเฉื่อยฉ่ำ
เมฆลาล้อแก้ว	ล่อแล้วรำน้า
เพลงรำแต่ก่อน	ครูสอนมา

(๙) ฝั่งทะเลตะวันตก

เมื่อวิบวิบแสงแวมเริ่มแต้มฟ้า	ม่านความมืดที่ทาก็ดดถอย
เมื่อหมอกน้ำล่องลาสลายรอย	เขี้ยวม่วงครามก็ค่อยคลี่ม่านคลุม
เหนือค้งฟ้าค้งโค้งเป็นวงฟ้า	ขาวเมฆฝอยจับฝ้าเป็นกลุ่มกลุ่ม
เรี่ยเรี่ยรายรายระบายร่ม	แต่งแต้มสุ่มทุมขึ้นทาบทา

หัวคลื่นนั้นเคลื่อนอยู่ครึกครีก	แรงหวนลมดึกลมเดือนห้า
กำหนดท่วงทีแห่งลีลา	ให้น้ำ ให้ฟ้า ให้ทะเล
ยาวสืวาเรือกกลลำภาเก่า	กำลังลอยทอดเงาให้ลมเห่
เหมือนมีมือแกว่งเหมือนไกวเปล	ต่อเรือที่เร่มาแรมไกล
หนึ่งนั้นประมวงชรามาก	หน้าร้านมือสากเลื้อเก่าใส่
เบ็ดราวสาวโยนเป็นสายใย	โยนพร้อมคลื่นใหญ่คลื่นตัวโยน
หัวเต็งโด่งตัวขึ้นเหมือนตึก	พายุครึกครีกขึ้นแผ่นผืน
เกิดหุบม้วนตัวเป็นน้ำโดน	กลืนเรือทั้งไกลนเข้าสู่เกลียว
ลงสายพรวนน้ำกะพริบพริบ	โผล่ตลอดคิวนับคือน้ำเขียว
นกขาววายุฟ้าพ้อนปีกเรียว	บินล่องน้ำเขียวที่ราลง
ทะเลเรียบน้ำเขียวสอเคลียวแทรก	กระดานเรือลอยแตกเหมือนเศษผง
มานแดดแวมแวมเป็นแฉ่นวง	ไล้อาบตาบตรงกระดานเรือ
มานแดดแดดสนั่นสาดน้ำ	เกิดเกล็ดเม็ดงามเรืองระเรื่อ
เขียวขาวมวงครามน้ำเงินเจือ	เหมือนเกล็ดเม็ดเห่อประมวงนั้น
เหนือคุ้งฟ้าคุ้งโค้งเป็นวงฟ้า	ดำความมือเริ่มทาเป็นชั้นชั้น
เมื่อลันสูญพรวนแสงแห่งดาววัน	ทะเลอันดามันก็มีดมน

(๑๐) วรรณกรรมคำสอนอีสาน กาพย์ปู่สอนหลาน

เอ็ดกินอย่าคร้าน	ครั้นเข้าบ้านอย่าด้านความอาย
เป็นคนชายอย่าผู้คิดไถล	เป็นบ่อนได้อย่าให้เสียคุณ
เพิ่นทำบุญโตอย่าทำบาป	ไปอาบน้ำวังใหญ่สีขา
สาหัวเสียหยาคำโคกเศร้า	แล้วจึงว่าคำบุญคำทาน
ให้ลูกหลานจ้อจำเอาไว้	ใญ่ผู้ได้ให้ไว้สืบไป
เป็นคนในให้เขียนความสู้	เอ็ดสู้หู้เขาบมีมีย่า
เอ็ดขำจำเขาบมีมีย่าน	ไปเที่ยวบ้านให้เบิ่งหนทาง
คนตาฟางให้หลิกมันก่อน	บ่อนผู้ใหญ่อย่าได้ไปแทน
เพิ่นหวงแหนอย่าได้ไปต้อง	ของพี่น้องอย่าได้ไปขอ
บ่อนบ่พอมันอยู่ผิดแผก	ว่าแหกบ้านมันบมีเอื้อง
ว่าแหกเมืองมันเป็นสูญเศร้า	งามแต่เข้าเอ็ดนาสองเหมือง
แต่ละเมืองมีเจ้าผู้หนึ่ง	ล้ากว่านั้นน้อยผ่องกันลง

เงินเต็มถงอย่าได้อวดอ้าง	ผู้เพิ่นกว้างมีมากกว่าโต
ใจโมโหพาโลมักมวก	ปากไปก่อนมันอยู่เป็นกรรม
บ่เอ็ดนำมันอยู่เป็นบาป	บ่ราบพาบเมื่อหน้าเมื่อหลัง
เพิ่นซังโตหมั้นเที่ยวไปว่า	บ้านสุญเศรำมีเถ้าหลายคน
อยู่หลายคนมันดีกว่าน้อย	เว้าจ้อยจั้นมันอุ่นมันน้น
อยู่นำกันมีคุณพันสิ่ง	คุณหนึ่งน้นข้ามน้ำพายเฮือ
คุณหนึ่งน้นเห็นเลื้อเอ็นบอก	คุณหนึ่งน้นจบเพทครุบา

(๑๑) ไหมแท้ที่แม่ทอ

แม่ปลูกหม่อนเลี้ยงไหมตั้งใจนัก
เรียวแรงรักแม่ใช้เพื่อไผ่ฝัน
อีกสาวไหมด้วยมือซื่อสัตย์น้น
ทั้งทอมันละเมียดละไมใช้เวลา

สื่อวิญญาณผ่านมือสู่เส้นไหม	ถักเส้นใยแต่ละเส้นเป็นเนื้อผ้า
ตีนที่ใช้กระดูกก็คือชีวิต	มือที่คว่ำกระดูกยวาคือชีวิต
ผ้าขาวม้าผืนไหมแม่ให้ลูก	รักพันผูกทุกใยไหมวิจิตร
ใยไหมโยงใจแม่เนรมิต	ไหมอุทิศ แม็กก็ทอ ต่อตำนาน
ลูกก็ถือผ้าทอที่แม่ให้	เป็นเยื่อใยไหมและแม่ที่กล้าหาญ
ผ้าทั้งผืนมีชีวิตจิตวิญญาณ	ถักประสานสอดสร้อยอย่างแยบยล
มือน้อยน้อยของแม่ดูแลนี้	เคยเชียนตีลูกบ้างในบางหน
แต่มือเดียวกันนี้แหละลูทน	ประคองลูกให้พ้นภัยอันตราย
แหละมือนี้ที่บันดาลงานชีวิต	มิเคยคิดค่าแรงแข่งซื้อขาย
ยังถักทอ ทรمانยังทำทาย	ยังมันหมายผ้าไหมผืนใหม่มา
พร้อมทั้งสอนลูกสาวเจ้าศรีเรือน	อยู่เป็นเพื่อนแม่ทอปรารภนา
เพื่อสืบทอดแรงงานกาลเวลา	ก่อนมือแม่จะอ่อนล้าต้องลาพัก
และสอนเจ้าลูกชายให้ตระนง	รักแม็กก็ขอจงทำงานหนัก
ด้วยละเลียดอ่อนในเยื่อใยรัก	พลีชีวิตเพื่อถักและทอไท

สักวันหนึ่งถึงไม่มีชีวิตแม่

ลูกที่แท้ก็คงทอสืบต่อได้

แม็กก็ทอ ลูกก็ทอ ต่อเส้นใย

ผ้าชีวิตผืนใหม่ จะต้องงาม

(๑๒) อยู่เพื่ออะไร ?

ฉันอยู่เพื่อบุคคลที่ฉันรัก	ซึ่งใจซื่อถือศักดิ์สูงจรัส
และรักฉันมันมานานชีวิต	ในความผิดความหลงปลงอภัย
ฉันอยู่เพื่อหน้าที่ที่พันผูก	เพื่อฝังปลูกความหวังพลังใจ
เป็นต่อธารรักที่นั่นพันไป	หล่อดวงใจแล้งร้อนให้ชื่นบาน
ฉันอยู่เพื่อค้นหาสัจจะ	กลางโมหะอาภะยภัยเบียดเบียน
เพื่อสื่อแสงแจ้งสว่างพร่างตระการ	กลางวิญญูณมีดมิดมิถิชา
ฉันอยู่เพื่อดวงใจที่ไร้ญาติ	ที่เร้นแค้นแคลนขาดวาสนา
เพื่อรอยยิ้มพริ้มยลบนน้ำตา	บนดวงหน้าไศกข์ระกำกรรม
ฉันอยู่เพื่อเยื่อใยใจมนุษย์	บริสุทธิสอดผสานงานผลม
เป็นเกลียวมันขันแกร่งแรงกลืนกลม	พายุร้ายสายลมมิอาจรอน
ฉันอยู่เพื่อความฝันอันเพริศแพรว	เมื่อโลกแผ้วหลุดพ้นคนหลอกหลอน
เมื่ออามิสฤทธิ์แรงแห่งทองปอนด์	มิอาจคลอนใจคนให้หม่นมัว
ฉันอยู่เพื่อยุคทองของคนยาก	ที่เขาถากทรรกรรมซ้ำบ้านหัว
เพื่อความถูกต้องที่เขาถมจถมทั้งตัว	เพื่อความกลัวกลับกลับบ้านธรรม
เพื่อโลกใหม่ใสสะอาดพิลาสเหลือ	เมื่อคนเอื้อไมตรีช่วยไม่ช่วยซ้ำ
เพื่อแสงรักส่องรุ่งพุ่งเป็นลำ	สว่างนำน้องพี่มีชัยเอย ^๒

^๒ กรมวิชาการ, หนังสือบทอาขยานภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การค้ำชูศก. ๒๕๔๒), หน้า ๓๗ - ๕๑.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ : พระมหาลำดวน วรปญฺโญ (พุทธพิมพ์)
เกิด : ๑ มกราคม ๒๕๐๐
ภูมิลำเนา : ๑๗๘ หมู่ ๕ ตำบลไทรงาม อำเภอไทรงาม จังหวัดกำแพงเพชร
การศึกษา : นักธรรมชั้นเอก
- เปรียญธรรม ๕ ประโยค
- ประกาศนียบัตรประโยคครูพิเศษมัธยม
- พุทธศาสตรบัณฑิต คณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตำแหน่งหน้าที่ : อาจารย์ระดับ ๕ สังกัดโรงเรียนบาลีสาธิตศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย